FINALIST MAN BOOKER PRIZE 2016

UN PROIECT SÂNGEROS

Documente legate de cazul lui

RODERICK MACRAE

GRAEME MACRAE BURNET

GRAEME MACRAE BURNET

UN PROIECT SÂNGEROS

Documente legate de cazul lui
RODERICK MACRAE

Original: *His Bloody Project* (2015)

Traducere din limba engleză și note de:
ALEX VĂSIEȘ

virtual-project.eu

EDITURA
ART
2017

Moara cerne mai bine
după ce piatra a fost îngropată.

proverb din Highland

Prefaţă

Scriu asta la cererea avocatului meu, domnul Andrew Sinclair, care din momentul încarcerării mele aici, în Inverness, m-a tratat cu un grad de amabilitate pe care în niciun caz nu-l merit. Viaţa mea a fost măruntă și lipsită de importanţă, și nu doresc în niciun fel să fiu scutit de răspunderea faptelor pe care le-am săvârșit recent. Nu există așadar vreun alt motiv pentru care scriu aceste cuvinte, decât pentru a-l răsplăti pe avocatul meu pentru întreaga sa bunăvoinţă.

Așa încep memoriile lui Roderick Macrae, un arendaș de șaptesprezece ani pus sub acuzaţie pentru trei crime brutale săvârșite în satul său natal, Culduie din Districtul Ross, în dimineaţa zilei de 10 august 1869.

Intenţia mea nu este să-l reţin în mod nejustificat pe cititor, dar câteva observaţii preliminare ar putea contextualiza puţin materialul de faţă. Acei cititori care preferă să treacă direct la partea de documente sunt, desigur, liberi să o facă.

În primăvara lui 2014, m-am lansat într-un proiect pentru a afla câteva informaţii despre bunicul meu, Donald „Vagabondul" Macrae, care s-a născut în 1890 în Applecross, la patru sau cinci kilometri mai la nord de Culduie. În timpul cercetării mele la Centrul de Arhivare din Inverness s-a întâmplat să dau peste niște tăieturi din ziare care descriau procesul lui Roderick Macrae, iar cu ajutorul lui Anne O'Hanlon, arhivista de acolo, am descoperit manuscrisul care constituie cea mai mare parte a acestei cărţi.

Memoriile lui Roderick Macrae reprezintă, din toate punctele de vedere, un document deosebit. Au fost scrise în temniţa Castelului Inverness aproximativ între 17 august și 5 septembrie, în răstimpul în care Roderick aștepta să fie judecat. Existenţa acestor memorii, mai degrabă decât crimele propriu-zise, a transformat cazul într-o *cause célèbre.* Memoriile – sau cel puţin cele mai senzaţionale fragmente din ele – au fost mai târziu retipărite în nenumărate broșuri sau „reviste de duzină", provocând o uriașă controversă.

Mulți, în special dintre literații din Edinburgh, s-au îndoit de autenticitatea acestora. Relatarea lui Roderick a reînviat amintiri legate de scandalul *Ossian* de la sfârșitul secolului al optsprezecelea, în care James Macpherson susținea că descoperise și tradusese marea epopee a poeziei galice. *Ossian* a căpătat cu rapiditate statutul unei opere clasice a literaturii europene, dar ulterior s-a descoperit că era vorba de un fals. Pentru Campbell Balfour, scriind în *Edinburgh Review,* a fost „destul de greu de crezut că un țăran semianalfabet a putut produce o scriitură atât de susținută și de elocventă… Lucrarea este o farsă, iar cei care-l preamăresc pe acest criminal cât se poate de necruțător ca pe un fel de sălbatic nobil vor ajunge, în timp, să se simtă stânjeniți”[1]. Pentru alții, atât crimele cât și memoriile atestau „teribilul barbarism care continuă să prospere în regiunile nordice ale țării noastre [și pe care] toate eforturile devotatului nostru prezbiteriu și marile îmbunătățiri[2] ale ultimelor decenii nu au reușit să îl stârpească”[3].

Pentru alții, pe de altă parte, evenimentele prezentate în memorii au oferit dovada nedreptății condițiilor feudale sub care arendașul din Highland a continuat să trudească. Având grijă să nu îi treacă cu vederea faptele, John Murdoch, cel care a pus mai târziu bazele ziarului radical *The Highlander*, a văzut în Roderick Macrae „o figură împinsă până la limitele rațiunii sale – sau dincolo de ea – de către sistemul crud care face sclavi din oameni dornici să câștige onorabil o bucată de pâine, muncind un petic de pământ împrumutat”[4].

Cât despre autenticitatea acestui document, ne este imposibil, un secol și jumătate mai târziu, să oferim un răspuns definitiv. Este fără îndoială remarcabil că cineva atât de tânăr a putut scrie o relatare atât de elocventă. Totuși, ideea că Roderick Macrae a fost un „țăran semianalfabet” este rezultatul unei prejudecăți legate de nordul țării care a continuat să existe în orașele afluente situate în Central Belt[5]. Planul de învățământ din 1860 al școlii generale din Lochcarron, situat în apropiere, arată că elevilor le erau predate latina, greaca și științele. Roderick ar fi putut avea parte de o educație similară la școala din Camusterrach, iar memoriile sale confirmă atât asta, cât și faptul că el era un elev neobișnuit de înzestrat. Faptul că Roderick *ar fi putut* scrie memoriile nu dovedește, desigur, că a și făcut-o. Pentru asta avem mărturia psihiatrului, James Bruce Thomson, ale cărui memorii personale atestă existența documentului în celula lui Roderick. Scepticii ar putea afirma (și au făcut-o) că Thomson nu l-a văzut niciodată

pe Roderick seriind efectiv ceva, și trebuie să acceptăm că, în cazul în care memoriile ar fi înaintate în cadrul unui proces modern, înlănțuirea de probe nu ar putea fi verificată în întregime. Ideea că memoriile au fost de fapt scrise de o altă mână (suspectul principal fiind avocatul lui Roderick, Andrew Sinclair) nu poate fi complet respinsă, dar e nevoie de gândirea întortocheată a celui mai ardent susținător al conspirațiilor pentru a crede că s-a întâmplat astfel. În plus, mai e și conținutul documentului în sine, care cuprinde o atât de mare bogăție a detaliilor, încât este aproape implauzibil să nu fi fost scris de către un localnic din Culduie. De asemenea, relatarea lui Roderick despre evenimentele care au dus la crime coincide, cu câteva mici excepții, cu declarațiile altor martori din proces. Din aceste motive, și în urma examinării directe a manuscrisului, nu mă îndoiesc cu privire la autenticitatea sa.

În afară de relatarea lui Roderick Macrae, acest volum mai include și declarațiile mai multor locuitori din Culduie date poliției, rapoartele post-mortem ale victimelor și, poate cel mai fascinant dintre toate, un fragment din memoriile lui J. Bruce Thomson, *Călătorii în ținuturile mărginașe ale nebuniei,* în care acesta povestește despre examinarea lui Roderick Macrae și despre o vizită făcută în Culduie în compania lui Andrew Sinclair. Thomson a fost chirurgul rezident care se ocupa de Închisoarea Generală a Scoției la Perth, unde erau ținuți cei considerați incapabili să fie judecați din motive de nebunie. Domnul Thomson s-a folosit din plin de oportunitatea pe care i-a oferit-o această poziție, publicând două articole de mare impact – „Natura ereditară a crimei” și „Psihologia criminalilor” – în *Journal of Mental Science.* A fost un bun cunoscător a noii teorii a evoluției și a disciplinei, încă în formare, numită antropologie criminală, și chiar dacă unele dintre opiniile exprimate ar putea fi neplăcute pentru cititorul modern, merită ținut cont de contextul în care ele au fost scrise și de faptul că acestea reprezintă un efort autentic de a depăși o perspectivă teologică asupra criminalității și de a ajunge la o mai bună înțelegere a motivelor pentru care anumiți indivizi ajung să comită crime violente.

În sfârșit, am inclus o relatare a procesului, întocmită cu ajutorul reportajelor ziarelor din epocă și a cărții *Un raport complet al procesului lui Roderick John Macrae,* publicată de William Kay din Edinburgh în octombrie 1869.

Este imposibil, aproape un secol și jumătate mai târziu, să știm adevărul

despre evenimentele povestite în acest volum. Relatările prezentate aici conțin numeroase discrepanțe, contradicții și omisiuni, dar, puse laolaltă, formează țesătura unuia dintre cele mai fascinante cazuri din istoria juridică a Scoției. Firește că am ajuns să am propria mea opinie asupra cazului, dar îl voi lăsa pe cititor sau pe cititoare să ajungă la propriile sale concluzii.

O notă asupra textului

Din câte am reușit eu să verific, este prima dată când memoriile lui Roderick Macrae sunt publicate în întregime. În ciuda trecerii timpului și a faptului că, pentru câțiva ani, nu a fost depozitat cu prea mare grijă, manuscrisul este într-o formă remarcabil de bună. A fost scris pe coli de hârtie și legat în piele cândva mai târziu, acest lucru fiind evidențiat de faptul că textul de pe marginea interioară a paginilor este uneori ascuns de această legătură. Caligrafia este admirabil de lizibilă, prezentând doar cele mai ocazionale ștersături și începuturi nereușite. În timpul pregătirii documentului pentru publicare, m-am străduit din răsputeri să rămân fidel sensului din manuscris. Nu am încercat nicio clipă să „îmbunătățesc" textul sau să corectez forme ciudate de exprimare sau sintaxă. Astfel de intervenții ar fi reușit, cred eu, doar să stârnească îndoieli în privința autenticității lucrării. Ceea ce este prezentat e, pe cât posibil, lucrarea lui Roderick Macrae. O parte din vocabularul folosit s-ar putea să li se pară neobișnuit unora dintre cititori. Merită de asemenea menționat că peste tot în memorii numele reale și poreclele persoanelor sunt interșanjabile – lui Lachlan Mackenzie, de pildă, i se spune de cele mai multe ori Lachlan Zdrahonu'. Folosirea poreclelor rămâne ceva obișnuit în ținuturile muntoase din Scoția – cel puțin printre cei din generația mai bătrână probabil ca o modalitate de a distinge între diferitele ramuri ale celor mai răspândite nume de familie. Poreclele sunt de obicei bazate pe profesii sau pe caracteristici neobișnuite, dar pot fi și transmise de la o generație la alta până în punctul în care originea numelui devine un mister chiar și pentru cel care îl poartă.

Mi-am limitat foarte mult intervențiile editoriale în ceea ce privește punctuația și împărțirea în paragrafe. Manuscrisul este redactat sub forma unui flux neîntrerupt, cu excepția, poate, a momentelor în care Roderick s-a oprit din scris de la o zi la alta. Am luat decizia de a recurge la paragrafe de dragul lizibilității. În mod similar, sau în mod ciudat, textul este în mare parte lipsit de semne de punctuație. Așadar, majoritatea punctuației îmi aparține, dar, din nou, principiul meu călăuzitor a fost să rămân fidel originalului. Dacă opțiunile mele în aceste privințe par îndoielnice, pot doar

să-l îndrum pe cititor să consulte manuscrisul, care se află în continuare în arhiva din Inverness.

GMB, iulie 2015

Declaraţii

adunate de la mai mulți locuitori din
Culduie și din vecinătate de către
William MacLeod, ofițer al forțelor
de poliție din Districtul Wester, Dingwall,
în zilele de 12 și 13 august 1869

Declarația doamnei Carmina Murchison [*Carmina Tutun*],
domiciliată în Culduie, 12 august 1869

Îl știu pe Roderick Macrae de când era mic. În general mi s-a părut un copil drăguț, iar mai târziu un tânăr politicos și binevoitor. Cred că a fost tare afectat de moartea mamei lui, care era o femeie fermecătoare și sociabilă. Deși nu vreau să-l vorbesc de rău pe tatăl lui, John Macrae e o persoană neplăcută, care l-a tratat pe Roddy cu mai multă severitate decât cred eu că merită un copil să fie tratat.

În dimineața acelei întâmplări îngrozitoare, am vorbit cu Roddy când a trecut pe lângă casa noastră. Nu-mi pot aminti exact în ce a constat conversația noastră, dar cred că mi-a spus că mergea să muncească ceva pe pământul care îi aparținea lui Lachlan Mackenzie. Căra cu el niște unelte, care m-am gândit că îi trebuiau pentru muncă. În plus, am schimbat câteva vorbe despre vreme, fiind o dimineață frumoasă și însorită. Roderick părea destul de liniștit și nu dădea niciun semn c-ar fi fost irascibil. Cândva mai târziu, l-am văzut pe Roddy întorcându-se înapoi în sat. Era acoperit de sânge din cap până-n picioare, așa că am luat-o la fugă din ușa casei, gândindu-mă că s-o fi abătut vreo nenorocire asupra lui. Când m-am apropiat de el, s-a oprit, și unealta pe care o căra i-a căzut din mână. L-am întrebat ce se întâmplase și el a răspuns fără nicio ezitare că îl omorâse pe Lachlan Zdrahonu'. Părea destul de lucid și nu a încercat nicio clipă să meargă mai departe pe drum. Am strigat-o pe fiica mea cea mare să meargă după tatăl ei, care lucra în acaretul din spatele casei noastre. Văzându-l pe Roddy plin de sânge, ea a țipat, iar asta i-a făcut pe alți săteni să se strângă pe la uși și i-a stârnit pe cei care munceau la câmp să își ridice ochii de la

treburile lor. S-a iscat foarte repede o zarvă generală. Mărturisesc că în acele momente primul meu instinct a fost să-l protejez pe Roddy de neamurile lui Lachlan Mackenzie. Din acest motiv, când soțul meu a ajuns unde ne aflam, i-am cerut să-l ducă pe Roddy înăuntrul casei noastre, fără să-i spun ce se întâmplase. Roddy era așezat la masa noastră și repeta calm ceea ce făcuse. Soțul meu a trimis-o pe fata noastră după Duncan Gregor, vecinul nostru, ca să stea de pază, iar apoi a fugit la casa lui Lachlan Mackenzie, unde a descoperit tragica scenă.

Declarația domnului Kenneth Murchison [*Kenny Tutun*],
zidar, domiciliat în Culduie, 12 august 1869

În dimineața zilei cu pricina lucram în acaretul din spatele casei, când am auzit o zarvă generală venind din sat. Am ieșit din atelier ca să dau peste fiica mea cea mare, care era prea tulburată pentru a mă putea informa cu exactitate despre cele întâmplate. Am alergat spre adunarea de oameni din fața casei. În tot talmeș-balmeșul, soția mea și cu mine l-am luat pe Roderick Macrae în casa noastră, crezând că fusese rănit în vreun accident. Odată ajunși înăuntru, soția m-a informat despre ce se întâmplase și când l-am întrebat pe Roderick dacă era adevărat, el a repetat destul de calm că era adevărat. Apoi am fugit la casa lui Lachlan Mackenzie și am dat peste o scenă prea cumplită ca să o pot descrie. Am închis ușa în urma mea și am examinat corpurile în căutarea unor semne de viață, ceea ce nu am descoperit. Temându-mă de o izbucnire generală de violență, în cazul în care vreunul dintre neamurile lui Lachlan Zdrahonu' ar fi zărit această scenă, am ieșit afară și l-am chemat pe domnul Gregor să stea și păzească proprietatea. Am fugit înapoi la casa mea și l-am luat pe Roddy de acolo, ducându-l înăuntrul acaretului, unde l-am baricadat. Nu s-a opus. Domnul Gregor nu i-a putut împiedica pe cei din neamul lui Lachlan Zdrahonu' să intre înăuntru și să vadă cadavrele de acolo. Pe când îl închisesem pe Roddy, ei se adunaseră deja într-o mulțime răzbunătoare, care a fost îmblânzită abia după ceva timp și după multă muncă de convingere.

Cât despre caracterul general al lui Roderick Macrae, nu există nicio îndoială că era un băiat ciudat, dar dacă era astfel de la natură sau dacă ajunsese așa din cauza necazurilor prin care trecuse familia lui, nu sunt eu în măsură să spun. Oricum, dovada faptelor sale nu-l arată prea sănătos la cap.

Declarația reverendului James Galbraith,
preot al Bisericii Scoției, Camusterrach, 13 august 1869

Mă tem că faptele rele săvârșite recent în această parohie reprezintă doar un clocot de suprafață al stării naturale de sălbăticie a locuitorilor din această regiune, o sălbăticie pe care Biserica a reușit în ultima vreme să o suprime. Istoria acestor locuri, s-a tot spus, e pătată de crime întunecate și sângeroase, și oamenii manifestă o anumită cruzime și desfrânare, iar astfel de trăsături nu pot fi stârpite de-a lungul câtorva generații. Deși învățăturile Prezbiteriului reprezintă o influență civilizatoare, este inevitabil ca vechile instincte să iasă la suprafață în răstimpuri.

Cu toate acestea, nu poți să nu fii șocat la auzul unor fapte precum cele comise în Culduie. Dintre toți indivizii din această parohie, totuși, cel mai puțin surprinzător este să auzi că Roderick Macrae este făptașul. Chiar dacă acest individ a făcut parte din biserica mea încă din copilărie, am simțit dintotdeauna că predicile mele îi intrau pe o ureche și îi ieșeau pe alta, la fel cum ai împrăștia semințe pe un pământ neroditor. Trebuie să accept că crimele lui reprezintă, într-o oarecare măsură, un eșec de-al meu, dar uneori e nevoie ca un miel să fie sacrificat pentru binele turmei. A existat întotdeauna o putreziciune în acest băiat care se putea desluși cu ușurință și regret să spun că nu am putut face nimic în această privință.

Mama băiatului, Una Macrae, a fost o femeie ușuratică și prefăcută. Participa în mod regulat la slujbe, dar mă tem că confunda Casa Domnului cu un loc de reuniune socială. O auzeam des cântând când venea și când pleca de la biserică, iar după slujbă se aduna cu alte femei prin preajmă și se lăsa în voia râsetelor și a unor conversații necumpătate. Am fost obligat, nu o dată, să îi fac observații.

Mi se pare necesar, totuși, să spun un cuvânt în numele tatălui lui Roderick Macrae. John Macrae este printre oamenii cei mai devotați scripturii din această parohie. Are o bogată cunoaștere a Bibliei, iar respectul său pentru biserică este neprefăcut. Dar, la fel ca majoritatea oamenilor din aceste locuri, deși ar putea repeta ca un papagal cuvintele Evangheliei, mă tem că felul în care le înțelege este de mântuială. După moartea soției domnului Macrae, le-am vizitat gospodăria în repetate rânduri pentru a le oferi sprijinul și pentru a ne ruga împreună. Am observat în vremea aceea multe semne care indicau o aderare la superstiție, semne

care nu au ce căuta în căminul unui credincios. Cu toate acestea, din moment ce niciunul dintre noi nu este lipsit de prihană, cred că John Macrae e un om bun și evlavios, care nu merita să fie împovărat cu o progenitură atât de nocivă.

Declarația domnului William Gillies,
profesor la Camusterrach, 13 august 1869

Roderick Macrae a fost unul dintre cei mai înzestrați elevi cărora le-am predat de la venirea mea în această parohie. Îi întrecea cu ușurință pe colegii lui, datorită abilității sale de a înțelege noțiuni din știință, matematică și vocabular, iar asta fără să dea dovadă de efort sau, mai bine spus, de vreun interes prea mare. Cât despre caracterul lui, pot să vă ofer numai cele mai limitate observații. În mod clar, nu era o natură sociabilă și nu se amesteca prea ușor printre colegii săi, care, la rândul lor, îl priveau cu oarecare suspiciune. În ceea ce-l privea, Roderick își trata cu dispreț colegii de clasă, iar uneori acest dispreț se învecina cu sfidarea. Dacă ar fi să fac presupuneri, aș spune că atitudinea sa se trăgea din superioritatea lui academică. Acestea fiind spuse, mi s-a părut întotdeauna un elev bine-crescut și cuviincios, nefiind în firea lui să se poarte cu obrăznicie. Ca o dovadă a înaltei mele prețuiri pentru înzestrările lui academice, când avea șaisprezece ani, am trecut pe la tatăl lui pentru a-i sugera că Roderick ar trebui să-și continue studiile și că ar putea, în timp, să devină ceva mai mult decât un simplu muncitor la câmp, având în vedere înzestrările sale. Spun cu regret că propunerea mea a fost respinsă de către tatăl său, care mi s-a părut un individ reticent cu o gândire înceată.

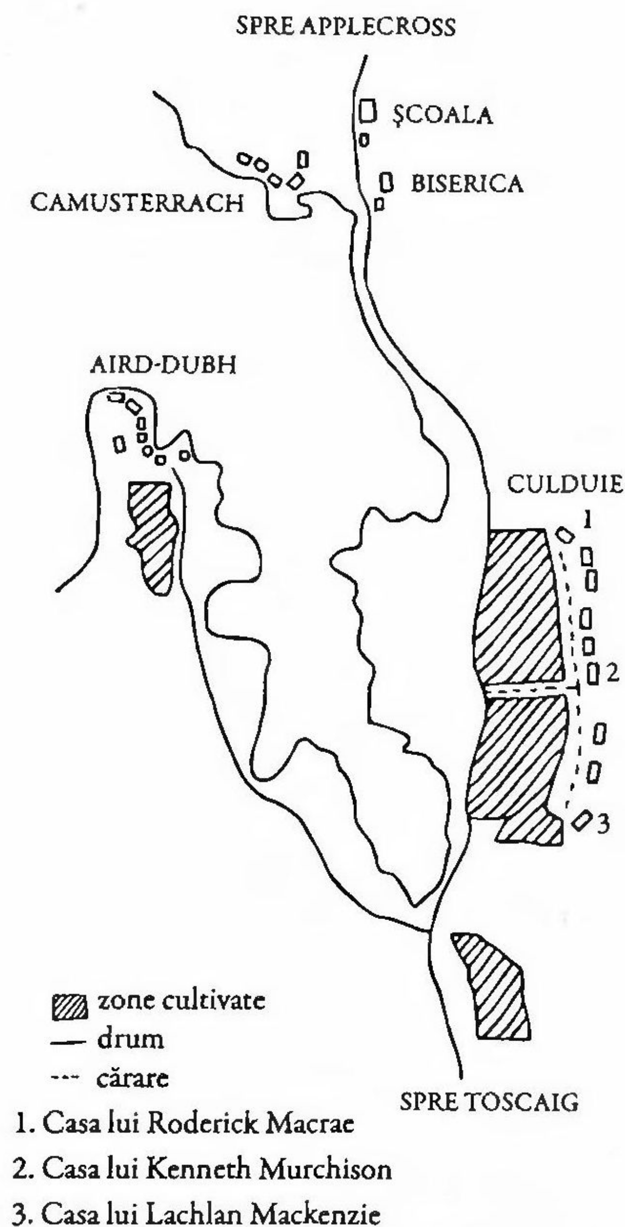
Nu l-am mai văzut pe Roderick din acel moment. Am auzit niște zvonuri îngrijorătoare despre felul în care a maltratat o oaie care se afla în grija lui, dar nu le pot confirma veridicitatea, ci pot doar să afirm că Roderick mi s-a părut un băiat blând, nefiind în firea lui să se poarte cu cruzimea specifică uneori băieților de vârsta sa. Din acest motiv, mi-e greu să cred că ar fi putut săvârși crimele pentru care a fost acuzat recent.

Declarația lui Peter Mackenzie,
văr primar cu Lachlan Mackenzie [*Lachlan Zdrahonu'*],
domiciliat în Culduie, 12 august 1869

Roderick Macrae e unul dintre cei mai răi indivizi pe care cineva ar putea avea nenorocul să-i cunoască. Încă de când era mic a avut un caracter josnic, așa cum nu te-ai aștepta din partea unui copil. Mulți ani s-a crezut despre el că e mut și capabil să comunice într-un fel neobișnuit numai cu sora lui din altă lume, care părea să fie partenera lui în toate ticăloșiile. Era considerat de majoritatea oamenilor din parohie imbecil, dar eu, personal, l-am socotit mai degrabă o creatură pizmașă, iar faptele lui recente au dovedit că părerea mea era adevărată. De la o vârstă fragedă a fost înclinat să abuzeze cu rea-voință de animale și de păsări, dar și să distrugă la întâmplare lucruri prin sat. Era șiret ca Diavolul. Într-o zi, când avea poate doisprezece ani, a fost pus un foc la acaretul vărului meu, Aeneas Mackenzie, fiindu-i distruse mai multe unelte de valoare și o mulțime de grâne. Băiatul fusese văzut în apropierea clădirii, dar a negat c-ar fi avut vreo legătură, iar Negrul Macrae [taică-său, John Macrae] a jurat că nu-și pierduse fiul din ochi în perioada în chestiune. Așa că a scăpat de pedeapsă, dar, la fel ca și cu alte multe incidente, nu a existat nicio îndoială că el era de vină. Taică-său este și el un individ cu mintea slabă, care își ascunde idioțenia în spatele adeziunii zeloase la scriptură și printr-o stimă plină de lingușeală pentru preot.

Nu am fost prezent în Culduie în ziua crimelor și am auzit despre ele doar când m-am întors, în acea seară.

Harta satului Culduie și a împrejurimilor
conform Serviciului Topografic și de Cadastru din 1875,
realizată de Căpitanul MacPherson, gravată în 1878

Relatarea lui Roderick Macrae

Scriu asta la cererea avocatului meu, domnul Andrew Sinclair, care din momentul încarcerării mele aici, în Inverness, m-a tratat cu un grad de amabilitate pe care în niciun caz nu-l merit. Viața mea a fost măruntă și lipsită de importanță, și nu doresc în niciun fel să fiu scutit de răspunderea faptelor pe care le-am săvârșit recent. Nu există așadar vreun alt motiv pentru care scriu aceste cuvinte, decât pentru a-l răsplăti pe avocatul meu pentru întreaga sa bunăvoință.

Domnul Sinclair m-a pus să prezint, cât mai clar cu putință, circumstanțele din jurul crimei lui Lachlan Mackenzie și a celorlalți, și voi face asta cât pot eu de bine, cerându-mi scuze dinainte pentru sărăcia vocabularului meu și pentru grosolănia stilului.

O să încep prin a spune că am comis aceste fapte cu unicul scop de a-mi scăpa tatăl de nenorocirile pe care le-a suferit recent. Cauza acestor nenorociri a fost vecinul nostru, Lachlan Mackenzie, pe care l-am ucis pentru îndreptarea sorții familiei mele. Mai departe ar trebui să precizez că încă de la venirea mea pe lume nu am fost altceva decât o pacoste pentru tatăl meu, iar plecarea mea din gospodăria lui nu poate fi decât o binecuvântare pentru el.

Numele meu este Roderick John Macrae. M-am născut în 1852 și mi-am trăit toate zilele în satul Culduie din Districtul Ross. Tatăl meu, John Macrae, e un arendaș respectabil în parohie, reputația lui nemeritând să fie pătată de josnicia unor fapte pentru care numai eu sunt responsabil. Mama mea, Una, s-a născut în 1832, în comuna Toscaig, situată la vreo trei kilometri mai la sud de Culduie. A murit la nașterea fratelui meu, Iain, în 1868, acesta fiind evenimentul care, în mintea mea, marchează începutul problemelor noastre.

* * *

Culduie e o așezare formată din nouă case, aparținând de parohia Applecross. Se află la un kilometru sau cam așa la sud de Camusterrach, unde se găsesc biserica și școala în care mi-am primit educația. Având în vedere că hanul și magazinul se află în Applecross, puțini călători se avântă mai departe, spre Culduie. În capul Golfului Applecross se află Conacul,

unde locuiește lordul Middleton, și unde în timpul sezonului de vânătoare acesta își primește oaspeții. Nu există distracții sau ceva spectaculos care să-i rețină pe vizitatori în Culduie. Drumul care trece prin satul nostru duce la Toscaig și nicăieri mai departe, și din acest motiv avem puține legături cu lumea din afară.

Culduie se oprește undeva la trei sute de metri distanță de mare și se află la adăpostul muntelui Càrn nan Uaighean[6]. Între sat și drum e o suprafață de teren fertil, pe care oamenii îl cultivă. Mai sus, în munți, sunt pajiștile de vară și turbăriile de unde ne aprovizionăm cu combustibil. Culduie e oarecum protejat de cele mai rele părți ale climatului de peninsula Aird-Dubh, care iese în mare, formând un port natural. Satul Aird-Dubh beneficiază de puțin teren arabil, iar oamenii de acolo se ocupă îndeosebi cu pescuitul pentru a-și câștiga traiul. Între cele două comunități are loc un anumit schimb de servicii și bunuri, dar, în afară de un astfel de contact necesar, ne ținem la distanță unii de ceilalți. Potrivit tatălui meu, cei din Aird-Dubh au o purtare șleampătă și sunt de moravuri ușoare, iar el abia tolerează legăturile cu ei. Specific tuturor celor implicați în comerțul cu pește, bărbații sunt devotați consumului necontrolat de whisky, în timp ce femeile lor sunt cunoscute pentru depravarea lor. Urmând școala alături de copii din acest sat, pot garanta pentru faptul că, deși nu există o deosebire fizică între ei și ai noștri, necinstea lor îi face oameni pe care nu te poți bizui.

La răscrucea care leagă Culduie de drum se află casa lui Kenny Tutun, singura care se poate mândri cu un acoperiș din ardezie, fiind, din acest motiv, cea mai elegantă din sat. Celelalte opt case sunt construite din piatră întărită cu iarbă și au acoperișuri de paie. Fiecare casă are una sau două ferestre din sticlă. Casa familiei mele este în punctul cel mai nordic al satului și e așezată cumva în pantă, astfel încât, în timp ce celelalte case au priveliștea spre golf, a noastră dă spre sat. Locuința lui Lachlan Zdrahonu’ e situată la capătul opus al drumului și este, după cea a lui Kenny Tutun, a doua cea mai mare din sat. În afară de cele deja menționate, casele sunt locuite de alte două familii din clanul Mackenzie, familia MacBeath, domnul și doamna Gillanders, ai căror copii s-au dus cu toții, domnul Gregor, vecinul nostru cu familia sa și doamna Finlayson, o văduvă. În afară de cele nouă case, se mai găsesc diferite acareturi, multe dintre ele construite destul de grosolan, care sunt folosite pentru adăpostirea vitelor,

depozitarea uneltelor și altele de acest fel. Aceasta este dimensiunea comunității noastre.

Casa noastră include două încăperi. Cea mai mare parte constă în staulul pentru animale și, la dreapta ușii, locul în care trăim noi. Podeaua este ușor înclinată în jos, către mare, asta împiedicând bălegarul animalelor să ajungă în spațiul nostru. Staulul este împărțit de o balustradă construită din bucăți de lemn adunate de pe țărm. În mijlocul zonei de locuit este focul și, mai încolo, masa la care ne așezăm să mâncăm. În afară de masă, mobilierul nostru se compune din două bănci masive, fotoliul tatălui meu și un dulap mare din lemn, care i-a aparținut familiei mamei mele înainte ca ea să se mărite. Eu dorm în același pat cu fratele meu mai mic și cu sora mea, în celălalt capăt al încăperii. A doua cameră se află în spatele casei și în ea dorm tatăl și sora mea mai mare, Jetta, într-un pat închis construit de tatăl meu cu acest scop. Sunt invidios pe patul surorii mele și de multe ori m-am visat întins acolo lângă ea, dar camera principală este mai călduroasă, iar în lunile negre[7], când ținem animalele în casă, mă bucur de sunetele blânde pe care acestea le scot. Ținem două vaci pentru lapte și șase oi, asta fiind ceea ce ni se permite prin distribuția nutrețului comun.

Ar trebui să precizez de la început că între tatăl meu și Lachlan Mackenzie a existat o dușmănie cu mult înainte ca eu să mă nasc. Nu pot indica cu precizie sursa acestei animozități, întrucât tatăl meu nu a vorbit niciodată despre asta. Nici nu știu a cui a fost vina; ori dacă vrăjmășia a luat naștere în timpul vieții lor sau este rezultatul vreunei ranchiuni mai vechi. În aceste părți nu este deloc neobișnuit ca dușmăniile să fie purtate de-a lungul timpului chiar și după ce sămânța lor este uitată. Este spre cinstea tatălui meu că nu a încercat niciodată să perpetueze această vrajbă găsindu-și prozeliți în mine sau în ceilalți membri ai familiei. Din acest motiv, cred că trebuie să-și fi dorit ca orice dușmănie a existat între familiile noastre să fie înlăturată definitiv.

De mic copil, am fost destul de speriat de Lachlan Zdrahonu’ și am evitat să mă aventurez dincolo de răscrucea de la ieșirea din sat, spre locul în care sunt adunați membrii clanului Mackenzie. Pe lângă cei din familia lui Lachlan Zdrahonu’, acolo se mai află și familia fratelui său, Aeneas, și a vărului său, Peter, și cei trei sunt renumiți pentru cât beau și pentru că se implică frecvent în altercații la hanul din Applecross. Toți trei sunt niște inși foarte puternici, cărora le face plăcere să știe că oamenii se dau

deoparte pentru a le face loc când trec. Odată, când aveam cinci sau șase ani, am înălțat un zmeu pe care tata mi-l făcuse din niște bucăți de pânză de sac. Zmeul s-a prăbușit peste niște lanuri și eu am luat-o la fugă, fără să chibzuiesc prea mult, ca să-l recuperez. Stăteam în genunchi, încercând să descâlcesc firul de printre cereale, când m-am simțit apucat strâns de umăr de o mână grea și târât cu brutalitate spre cărare. Încă țineam strâns de zmeu, iar Lachlan Zdrahonu' mi l-a smuls și l-a azvârlit de pământ. Apoi m-a lovit dintr-o parte peste cap cu latul palmei, doborându-mă. Eram atât de speriat, că am făcut pe mine, stârnindu-i astfel vecinului nostru o mare bucurie. Am fost apoi ridicat și târât până în celălalt capăt al satului, unde Zdrahonu' l-a ocărât pe tatăl meu pentru paguba pe care i-o făcusem în holde. Zarva a făcut-o pe mama să iasă în ușă, iar în acel moment Zdrahonu' mi-a dat drumul din strânsoare și eu am zbughit-o în casă ca un câine speriat și m-am ghemuit în staul. Mai târziu în acea seară, Lachlan Zdrahonu' s-a întors la noi acasă și a cerut cinci șilingi[8] despăgubire pentru porțiunea pe care o distrusesem din cultura lui. Eu m-am ascuns în camera din spate, stând cu urechea lipită de ușă. Mama a refuzat, susținând că dacă cultura lui fusese distrusă în vreun fel, asta se datora faptului că el mă târâse pe arătură. Zdrahonu și-a dus plângerea mai departe la ofițerul satului, care i-a respins-o. Într-o dimineață, câteva zile mai târziu, tata a descoperit că o mare porțiune din lanurile noastre fusese călcată în picioare în timpul nopții. Nu s-a aflat cine a înfăptuit această distrugere, dar nimeni nu s-a îndoit că era vorba de Lachlan Zdrahonu' împreună cu neamurile lui.

Pe măsură ce am crescut, nu am mai intrat niciodată în capătul din josul satului fără să fiu încolțit de o presimțire rea, iar acest sentiment nu m-a părăsit niciodată.

* * *

Tatăl meu s-a născut în Culduie și a trăit de mic în casa în care locuim noi acum. Știu puține lucruri despre copilăria lui, doar că mergea rareori la școală și că a avut parte de greutăți pe care generația mea nu le-a cunoscut. Nu l-am văzut niciodată pe tata făcând altceva decât să-și iscălească numele și, chiar dacă el insistă că poate scrie, stiloul îi stă ciudat în mână. În orice caz, are puțină nevoie să știe să scrie. Nu există nimic care să îl solicite să pună ceva pe hârtie. Tata s-a obișnuit să ne amintească de marele nostru noroc de-a fi crescuți în aceste timpuri, beneficiind de luxul ceaiului, zahărului și al altor bunătățuri cumpărate din magazin.

Tatăl mamei mele a fost un tâmplar care confecționa mobilier pentru negustori din Kyle of Lochalsh și Skye și care și-a transportat mărfurile în jurul coastei. Timp de câțiva ani, tata a deținut o treime dintr-un vas de pescuit care ancora în Toscaig. Ceilalți proprietari ai acestei afaceri erau fratele său, Iain, și fratele mamei, al cărui nume era de asemenea Iain. Vasul se numea Cormoranul, dar i s-a spus întotdeauna „Cei doi Iaini”, ceea ce îl deranja pe tata pentru că el era cel mai vârstnic dintre cei trei și, în virtutea acestui fapt, se considera conducătorul afacerii. În tinerețe, mamei îi plăcea să meargă pe chei pentru a-i întâmpina pe Cei Doi Iaini. Se presupunea că mergea pentru a-i ura bun venit fratelui ei, dar scopul ei adevărat era să-l privească pe tata cum se dădea jos din barcă, cu piciorul dinainte plutind deasupra apei în timp ce aștepta ca valurile să împingă vasul spre chei. El lega atunci parâma de un bolard și trăgea barca spre zid, făcând toate astea de parcă nu știa că este observat. Tata nu era un bărbat chipeș, dar stilul tacticos în care priponea barca i-a stârnit mamei mele admirația. Era ceva, îi plăcea ei să ne povestească, în ochii lui negri și scânteietori, care îi accelera respirația. Dacă tata se afla prin preajmă, îi spunea mamei să înceteze cu flecăreala, dar o spunea pe un ton care trăda faptul că îi făcea plăcere s-o audă.

Mama noastră era cea mai mare frumusețe din parohie și l-ar fi putut alege pe oricare tânăr și l-ar fi dorit. Drept urmare, tata a fost mult prea sfios pentru a-i adresa chiar și un cuvânt. Într-o seară, spre sfârșitul sezonului de heringi din 1850, s-a stârnit o furtună, iar micul vas a fost izbit de stâncile care se aflau la câțiva kilometri mai la sud de port. Tata a ajuns într-un loc sigur înotând, dar cei doi Iaini s-au înecat. Tata nu vorbea niciodată despre acest incident, dar nu a mai pus niciodată piciorul într-o barcă, și nu le-a permis nici copiilor săi să o facă. Celor care nu cunoșteau acest episod din trecutul său trebuie să li se fi părut că avea o frică irațională de apă. Din cauza incidentului, a ajuns să se considere prin aceste locuri că este de rău augur să te aventurezi într-o afacere cu un tiz de-al tău. Chiar și tata, care nu poate suferi superstițiile, evită să facă tranzacții cu cineva care poartă același nume ca al său.

La adunarea care a urmat înmormântării unchiului meu, tata s-a apropiat de mama pentru a-și prezenta condoleanțele. Ea arăta atât de tristă, încât el i-a spus că i-ar lua cu bucurie locul fratelui ei în sicriu. Acestea au fost primele cuvinte pe care el i le-a adresat. Mama a răspuns că se bucura că a

fost el cel care supraviețuise și că se rugase să fie iertată pentru gândurile ei păcătoase. Trei luni mai târziu erau căsătoriți.

Sora mea Jetta s-a născut la mai puțin de un an după nunta părinților mei, iar eu i-am urmat din pântecul mamei cât de repede a permis natura. Faptul că am fost născuți la un interval atât de scurt a dat naștere unei apropieri între mine și sora mea, care nu ar fi fost atât de strânsă nici dacă am fi fost gemeni *bona fide*[9]. Totuși, în ceea ce privește aspectul fizic, cu greu am fi putut fi mai diferiți. Jetta avea fața lungă și subțire a mamei și o gură mare. Ochii ei, la fel ca cei ai mamei, erau albaștri și ovali, iar părul îi era auriu ca nisipul. Când sora mea a devenit femeie, oamenii obișnuiau să comenteze că atunci când o privea pe Jetta, mama trebuie că se gândea că își privește fantoma[10]. Cât despre mine, eu am moștenit fruntea aspră a tatălui meu, părul negru și des și ochii mici și negri. Mai mult decât atât, avem și o constituție asemănătoare, fiind mai scunzi decât statura medie, cu pieptul puternic și lați în umeri.

De asemenea, și temperamentul fiecăruia dintre noi îl reflectă pe cel al părinților, Jetta fiind destul de veselă și de sociabilă, în timp ce despre mine se spunea că sunt un băiat taciturn și trist. Pe lângă asemănările de caracter și înfățișare, Jetta a mai avut în comun cu mama și o mare sensibilitate pentru Cealaltă Lume. Dacă se născuse cu acest dar sau îl învățase din vreo practică secretă a mamei, nu pot spune, dar amândouă aveau o predispoziție spre viziuni și erau foarte preocupate de semne și vrăji. În dimineața morții fratelui ei, mama a văzut un loc gol pe banca unde el obișnuia să stea la micul dejun. Temându-se că terciul său de ovăz avea să se răcească, a ieșit afară și l-a strigat. Văzând că el nu răspunde, a intrat înapoi înăuntru și l-a văzut stând la locul său de la masă, înfășurat într-un giulgiu cenușiu șters. Când l-a întrebat unde fusese, el a răspuns că nu fusese altundeva decât pe bancă. Ea l-a implorat să nu se ducă pe mare în acea zi, dar el a râs de ideea ei și, știind că nu se poate negocia cu providența, ea n-a mai spus nimic despre asta. Mama ne spunea des această poveste, dar numai atunci când tata nu era de față ca s-o audă, pentru că el nu credea în astfel de întâmplări neobișnuite și nu era de acord ca ea să vorbească despre astfel de lucruri.

Viața de zi cu zi a mamei era condusă de ritualuri și vrăji menite să ne ferească de ghinion și de ființe primejdioase. Ușile și ferestrele casei noastre erau împodobite cu crenguțe de scoruș și de ienupăr și, ascunsă în păr, astfel încât tata să nu o poată vedea, purta o împletitură de fire colorate.

În timpul lunilor negre, de la vârsta de opt ani sau cam așa, mergeam la școală în Camusterrach. Mergeam pe jos în fiecare dimineață până acolo, mână în mână cu Jetta. Primul nostru dascăl a fost domnișoara Galbraith, care era fiica preotului. Era tânără și zveltă și purta fuste lungi și o cămașă albă cu guler, strâns la gât cu o broșă în forma profilului unei femei. Purta un șorț legat în jurul taliei, de care se folosea pentru a-și șterge mâinile după ce scria la tablă. Gâtul îi era foarte lung, iar atunci când se gândea la ceva obișnuia să își îndrepte ochii în sus și să își aplece capul într-o parte, astfel încât să formeze o curbă de forma mânerului unui plug. Își purta părul strâns cu agrafe în vârful capului. Cât timp noi ne făceam temele, ea își desprindea părul și își ținea agrafele în gură în timp ce îl strângea la loc. Făcea asta de trei sau patru ori într-o zi, iar mie îmi făcea plăcere să o observ pe ascuns. Domnișoara Galbraith era drăguță și avea o voce calmă. Când băieții mai mari erau neascultători, ea reușea cu greu să-i potolească, și reușea să facă asta doar amenințându-i că avea să-l cheme pe tatăl ei.

Jetta și cu mine eram aproape inseparabili. Domnișoara Galbraith spunea adesea că eu m-aș fi strecurat în buzunarul șorțului surorii mele dacă aș fi putut. În primii ani vorbeam foarte rar. Dacă domnișoara Galbraith sau vreunul dintre colegi mi se adresa, Jetta răspundea în numele meu. Remarcabilă era acuratețea cu care reușea să îmi exprime gândurile. Domnișoara Galbraith tolera această purtare și de multe ori o întreba pe Jetta: „Știe Roddy răspunsul?” Apropierea dintre noi ne izola de restul colegilor. Nu pot vorbi în numele Jettei, dar eu nu simțeam nicio dorință să mă împrietenesc cu vreunul dintre ceilalți copii, iar ei nu arătau nicio dorință să se împrietenească cu mine.

Uneori, colegii se adunau în jurul nostru pe terenul de joacă și cântau:

Iată-i pe Negrii Macrae, murdarii Negrii Macrae.
Iată-i pe Negrii Macrae, jegoșii Negrii Macrae.

„Negrii Macrae” era porecla primită de familia tatălui meu datorită culorii lor tuciurii, susținea el. Tatei îi displăcea profund această denumire și refuza să răspundă dacă cineva i se adresa astfel. Cu toate acestea, toți îl știau drept Negrul Macrae și era o sursă de amuzament în sat că, având în vedere părul blond al mamei, ea a ajuns să fie cunoscută ca Una Neagra.

Și mie îmi displăcea acest nume și mi se părea mai ales nedrept faptul că

îi era atribuit surorii mele. În cazul în care cântecele colegilor noștri nu încetau până la sfârșitul pauzei, loveam pe oricine îmi ieșea în cale, faptă care contribuia numaidecât la sporirea voioșiei torționarilor noștri. Mă puneau la pământ și eu acceptam pumnii și picioarele celorlalți băieți, fericit că reușisem să le distrag atenția de la Jetta.

Negrul Roddy, Negrul Roddy, imbecilul este-n dodii!

În mod bizar, îmi plăcea să fiu centrul atenției în acest mod. Am înțeles că sunt diferit de colegii mei și am cultivat tocmai caracteristicile care mă separau de ei. În timpul pauzelor, pentru a o scuti pe Jetta de batjocuri, mă separam de ea și ședeam sau mă ghemuiam într-un colț al terenului de joacă. Îi observam pe ceilalți băieți, cum bâzâiau în jur ca muștele, urmărind mingi sau luptându-se unii cu ceilalți. Fetele aveau și ele jocurile lor, dar păreau mai puțin violente și stupide decât cele ale băieților. Nici nu aveau aceeași manie de a le începe de îndată ce se împrăștiau pe terenul de joacă sau să le continue după ce domnișoara Galbraith suna clopoțelul pentru a pune capăt pauzei. Câteodată, fetele erau destul de calme și se adunau într-un colț protejat, nefăcând nimic mai mult decât să converseze cu voci șușotite. Uneori, le căutam compania, dar mă evitau fără excepție. În sala de clasă, râdeam în sinea mea de colegi, care se înghesuiau să ridice mâinile în aer pentru a-i oferi profesoarei un răspuns la cele mai evidente întrebări sau se chinuiau să citească cele mai simple propoziții. Pe măsură ce creșteam, cunoștințele mele au început să le depășească pe cele ale surorii mele. Într-o zi, în timpul unei ore de geografie, domnișoara Galbraith a întrebat dacă cineva i-ar putea spune denumirea celor două jumătăți ale pământului. Cum nimeni nu a răspuns, ea s-a întors spre Jetta: „Poate că știe Roddy răspunsul.” Jetta s-a uitat la mine și a răspuns: „Îmi pare rău. Roddy nu știe și nici eu nu știu”. Domnișoara Galbraith a părut dezamăgită și s-a întors să scrie cuvântul pe tablă. Fără să mă gândesc, m-am ridicat de pe scaun și am strigat „Emisferă!”, spre amuzamentul colegilor mei. Domnișoara Galbraith s-a răsucit, iar eu am repetat cuvântul în timp ce mi-am reluat locul. Profesoara m-a aprobat și m-a felicitat pentru răspuns. Din acea zi, Jetta a încetat să mai vorbească în numele meu și, pentru că eu însumi am ezitat să o fac, am devenit destul de absent.

Domnișoara Galbraith s-a căsătorit cu un bărbat care venise la moșia

lordului Middleton pentru vânătoare și a plecat din Camusterrach ca să trăiască în Edinburgh. Îmi plăcea mult de domnișoara Galbraith și mi-a părut rău că a plecat. După asta a venit domnul Gillies. Era un bărbat tânăr, înalt și slab, cu un păr blond și subțire. Nu era defel ca bărbații din locurile astea, care sunt majoritatea scunzi și îndesați, cu păr negru și des. Era bine bărbierit și purta ochelari ovali. Domnul Gillies era un bărbat foarte educat, care studiase în Glasgow. Pe lângă citit, scris și calcule, ne preda și lecții de știință și de istorie, iar în unele după-amiezi ne spunea povești despre monștrii și zeii din mitologia greacă. Fiecare zeu avea un nume și unii erau căsătoriți și aveau copii care erau la rândul lor zei. Într-o zi l-am întrebat pe domnul Gillies cum puteau exista mai mulți zei, iar el a spus că zeii greci nu erau la fel ca Dumnezeul nostru. Ei erau doar ființe nemuritoare. Mitologia era un cuvânt care spunea că ceva nu e întrutotul adevărat; erau doar povești de care să te bucuri.

Tata nu l-a plăcut pe domnul Gillies. Era prea deștept ca să-i fie bine, iar faptul că le preda unor copii nu era o muncă potrivită pentru un bărbat. E adevărat că nu mi-l pot imagina pe domnul Gillies tăind turbă sau mânuind hârlețul, dar profesorul și cu mine înțelegeam lucrurile altfel. El mă întreba pe mine atunci când niciunul dintre colegii mei nu-i putea oferi un răspuns, știind prea bine că dacă alegeam să nu ridic mâna, nu era din cauză că nu știam răspunsul, ci pentru că nu voiam să par mai deștept decât colegii mei. Domnul Gillies îmi dădea deseori sarcini diferite de cele ale celorlalți elevi, iar eu îi răspundeam făcând eforturi speciale pentru a-l mulțumi. Într-o după-amiază la sfârșitul orelor, mi-a cerut să mai rămân puțin. Am rămas la locul meu în spatele clasei în timp ce colegii mei ieșeau zgomotos. Apoi mi-a făcut semn să mă apropii de catedră. Nu îmi venea în minte să fi făcut nimic greșit, dar nu exista alt motiv pentru care să fiu tratat astfel. Poate că eram învinuit pentru ceva ce nu făcusem. Am hotărât să nu neg nimic și să accept orice pedeapsă mi se cuvenea.

Domnul Gillies și-a lăsat jos stiloul și m-a întrebat ce planuri aveam. Nu era o întrebare pe care să o pună o persoană de prin partea locului. Să-ți faci planuri era o jignire adusă providenței. Nu am spus nimic. Domnul Gillies și-a dat jos ochelarii micuți.

— Ce vreau să te întreb, a zis, este ce intenționezi să faci după ce termini școala?

— Doar ceea ce-mi este menit, am spus.

Domnul Gillies s-a încruntat:

— Și ce crezi tu că-ți este menit?

— Nu pot spune, am răspuns.

— Roddy, în ciuda celor mai mari eforturi pe care le faci tu ca să le ascunzi, Dumnezeu ți-a dat niște daruri deosebite. Ai comite un păcat dacă nu ai profita de ele.

Am fost surprins să-l aud pe domnul Gillies formulându-și argumentul în acești termeni, întrucât el nu era de obicei înclinat spre un discurs religios. Pentru că n-am răspuns, a încercat o abordare mai directă.

— Te-ai gândit să-ți continui educația? N-am nicio îndoială că ai capacitatea necesară pentru a deveni profesor sau preot sau orice îți dorești.

Sigur că nu luasem în calcul așa ceva și asta i-am spus.

— Poate că ar trebui să discuți despre asta cu părinții tăi, mi-a spus. Le-ai putea spune că eu cred că ai potențialul necesar.

— Dar e nevoie de mine pentru munca la câmp, am spus.

Domnul Gillies a dat drumul unui oftat prelung. Părea să fie pe cale de a mai spune ceva, dar s-a gândit mai bine, iar eu am simțit că îl dezamăgisem. În drum spre casă, m-am gândit la ceea ce îmi spusese. Nu pot nega că eram încântat că profesorul îmi vorbise astfel, și în timpul drumului dintre Camusterrach și Culduie m-am imaginat într-un salon elegant din Edinburgh sau din Glasgow, îmbrăcat în hainele unui gentleman și conversând pe teme importante. Totuși, domnul Gillies s-a înșelat închipuindu-și că un astfel de lucru era posibil pentru un tânăr din Culduie.

* * *

Domnul Sinclair mi-a cerut să prezint ceea ce el numește „înlănțuirea evenimentelor” care a dus la uciderea lui Lachlan Zdrahonu’. M-am gândit cât se poate de bine la ceea ce ar putea fi prima verigă din acel lanț. S-ar putea spune că totul începe cu nașterea mea sau, și mai departe, cu perioada în care părinții mei s-au cunoscut și s-au căsătorit sau cu scufundarea Celor Doi Iaini, care i-a adus laolaltă. În orice caz, deși e adevărat că dacă vreunul dintre aceste evenimente nu ar fi avut loc, Lachlan Zdrahonu’ ar fi astăzi în viață – sau, cel puțin, nu ar fi murit de mâna mea –, este totuși posibil să ne imaginăm că lucrurile ar fi putut urma un alt curs. Dacă aș fi ascultat sfatul domnului Gillies, de pildă, puteam să fiu plecat din Culduie înainte ca evenimentele care urmează să fie relatate aici să aibă loc. Am încercat, așadar, să identific punctul în care moartea lui Lachlan Zdrahonu’

a devenit inevitabilă; acesta fiind punctul în care eu nu îmi pot imagina un alt rezultat. Acest moment coincide, cred eu, cu moartea mamei mele, petrecută cu vreo optsprezece luni în urmă. De aici a pornit totul. De aceea descriu acest eveniment, nu pentru a stârni mila cititorului. Nu doresc și n-am nevoie de mila nimănui.

Mama a fost o persoană bună la suflet și plină de viață, care a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a întreține o atmosferă veselă la noi în casă. Sarcinile ei zilnice erau însoțite de cântece și, atunci când vreun necaz sau vreo durere se abătea asupra vreunuia dintre copii, ea făcea tot ce putea pentru a nu-i da prea mare importanță, astfel încât să nu ne mai gândim la asta. Oamenii treceau adesea pe la noi și erau întotdeauna primiți cu o ceașcă de ceai. Dacă vecinii noștri se adunau în jurul mesei, tata era îndeajuns de ospitalier, dar li se alătura arareori, preferând să rămână în picioare înainte de a-i anunța că, chiar dacă ei nu aveau de lucru, el avea; o observație care reușea de fiecare dată să precipite dizolvarea adunării. Rămâne un mister de ce mama s-a măritat cu un om atât de dezagreabil precum tata, având în vedere că putea alege orice bărbat din parohie. Totuși, datorită eforturilor ei, trebuie că în vremea aceea am semănat întrucâtva cu o familie fericită.

A fost aproape o surpriză pentru tatăl meu atunci când mama a rămas însărcinată pentru a patra oară. Ea avea atunci treizeci și cinci de ani și trecuseră doi ani de la nașterea gemenilor. Îmi amintesc destul de clar seara în care au apucat-o chinurile facerii. Era o noapte cam agitată și, în timp ce strângea vasele de la masa noastră de seară, mamei i-a apărut o baltă de lichid la picioare iar ea i-a făcut un semn tatălui meu că venise timpul. Au trimis după moașă, care locuia în Applecross, iar eu am fost expediat la casa lui Kenny Tutun, împreună cu gemenii. Jetta a rămas pentru a ajuta la naștere. Înainte să ies din casă, ea m-a chemat în camera din spate ca să o sărut pe mama. Mama m-a prins de mână și mi-a spus că trebuie să fiu un băiat bun și să am grijă de frații mei. Fața Jettei avea o paloare cenușie și ochii îi erau încețoșați de frică. Privind în urmă, cred că ele amândouă simțeau că urma să fim vizitați de moarte în noaptea aceea, dar n-am discutat niciodată cu Jetta despre asta.

O secundă n-am dormit în acea noapte, deși am stat întins cu ochii închiși pe salteaua care mi s-a oferit. Dimineața, Carmina Tutun m-a înștiințat, printre lacrimi, că mama murise în timpul nopții din cauza unor

complicații la naștere. Bebelușul supraviețuise și fusese trimis la familia mamei din Toscaig, pentru a fi îngrijit de sora ei. Nu l-am întâlnit niciodată pe acest frate al meu și nici nu-mi doresc asta. În sat a fost o revărsare generală de durere, prezența mamei mele fiind asemănătoare luminii soarelui care hrănește holdele.

Acest eveniment a adus multe schimbări în familia noastră. Cea mai importantă dintre ele a fost un aer general de mâhnire care a coborât printre noi și a atârnat acolo ca o duhoare. Tata era cel mai puțin schimbat dintre noi, în mare parte pentru că el nu fusese niciodată înclinat spre veselie. Dacă ne bucuraserăm cândva de momente de amuzament colectiv, râsul lui era cel care se stingea de fiecare dată primul. Obișnuia să-și plece privirea, de parcă acest moment de plăcere îl rușina. Acum, însă, fața lui căpătase o lipsă nestrămutată a oricărei speranțe, care parcă fusese determinată de o schimbare a vremii. Nu-mi doresc să-l înfățișez pe tata ca fiind crud sau insensibil, nici nu mă îndoiesc că moartea soției sale l-a afectat cumplit. E mai degrabă vorba de faptul că el era mai bine adaptat pentru nefericire, și că momentul în care nu s-a mai simțit obligat să simuleze plăcerea în această lume a fost o eliberare pentru el.

În săptămânile și lunile de după înmormântare, reverendul Galbraith a fost un vizitator frecvent al casei noastre. Preotul e o figură impresionantă, îmbrăcat de fiecare dată cu o redingotă neagră și cu o cămașă albă încheiată la toți nasturii, dar fără papion sau cravată. Își ține părul alb tuns scurt și are favoriți deși pe obraji, care îi sunt de asemenea tunși foarte îngrijit. Are ochi mici și negri, despre care oamenii spun adesea că au putere să intre în mintea oricui. Eu însumi am evitat această privire, dar nu mă îndoiesc că își putea da seama de gândurile păcătoase pe care le aveam adesea. Are o voce sonoră și ritmică și, deși predicile sale îmi depășeau adesea puterea de înțelegere, nu erau deloc neplăcute pentru auz.

La slujba de comemorare de la înmormântarea mamei, a discutat pe larg pe tema suferinței. Omul, a spus el, nu era doar vinovat pentru păcat, ci era un sclav al păcatului. Ne puseserăm în slujba Satanei și purtam la gât lanțurile păcatului. Domnul Galbraith ne-a cerut să privim în jur la lume și la nenumăratele ei suferințe. „Ce înseamnă”, a întrebat el, „boala și nemulțumirea, sărăcia și durerea morții la care asistăm în fiecare zi?” Răspunsul, a spus, era că aceste nedreptăți reprezentau fructele păcatului nostru. Omul, singur, nu are puterea să se elibereze de jugul păcatului. Din

acest motiv avem nevoie de un mântuitor: un salvator fără de care suntem pierduți cu toții.

După ce mama a fost încredințată pământului, am străbătut ținutul într-o procesiune solemnă. Vremea, așa cum se întâmplă adesea prin partea locului, era în totalitate cenușie. Cerul, munții Raasay și apa din Strâmtoare ofereau doar cele mai mici abateri de la această nuanță. Tata nu a vărsat nicio lacrimă, nici în timpul predicii, nici după. Fața lui a arborat expresia insensibilă de la care, de atunci înainte, rar avea să se mai abată. N-am nicio îndoială că vorbele domnului Galbraith l-au afectat profund. Cât despre mine, am fost destul de sigur că nu pentru păcatele tatălui meu plătise mama, ci pentru ale mele. Am reflectat la predica domnului Galbraith și am decis chiar atunci și acolo cu pământul întunecat sub picioarele mele, ca, atunci când avea să vină ocazia, să devin mântuitorul tatălui meu și să-l scap din starea jalnică în care îl aduseseră păcatele mele.

Câteva luni mai târziu, domnul Galbraith l-a primit pe tata drept senior în biserică, datorită faptului că el își acceptase suferințele ca fiind doar o răsplată pentru natura păcătoasă a vieții sale. Durerea tatălui meu a fost instructivă pentru credincioși și a fost spre folosul tuturor să îl vadă expus atât de vizibil în biserică. Cred că domnul Galbraith s-a bucurat oarecum de moartea mamei, întrucât a reprezentat o mărturie adusă doctrinei pe care el o profesa.

Gemenii plângeau încontinuu după mama lor și când mă gândesc la perioada aceea, bocetul lor neîntrerupt îmi vine în minte ca un acompaniament. Din cauza diferenței de vârstă dintre noi, nu simțisem niciodată altceva decât indiferență pentru frații mei mai mici, dar acum stârniseră o adevărată ură în mine. Dacă unul tăcea pentru o clipă, celălalt începea să plângă, stârnindu-l din nou și pe celălalt. Tata n-avea niciun fel de înțelegere pentru tânguirile copiilor și încerca să îi reducă la tăcere prin lovituri care reușeau doar să le repornească țipetele. Mi-i amintesc bine lipindu-se unul de celălalt pe salteaua lor, cu o expresie de teroare pe față, în timp ce tatăl meu traversa camera ca să le administreze o bătaie. O lăsam pe Jetta să intervină, iar dacă n-ar fi fost ea acolo ca să facă asta, mi-l pot imagina destul de ușor pe tata bătându-i pe nenorociți până la moarte. Ni s-a sugerat ca gemenii să fie și ei trimiși la Toscaig, dar tata nu voia să audă de așa ceva, insistând că Jetta era destul de mare pentru a juca rolul mamei pentru ei.

Atât de mult s-a transformat draga mea soră Jetta, încât era ca și cum fantoma ei îi luase locul peste noapte. Fata veselă și fermecătoare fusese înlocuită de o figură îmbufnată și gravă, îndoită de spate și îmbrăcată, la insistențele tatălui meu, în culoarea neagră a unei văduve. Jetta a fost obligată să își asume rolul mamei și al soției, pregătind mesele și servindu-l pe tata, așa cum făcuse mama înainte. Tot atunci tata a hotărât că Jetta trebuia să doarmă în camera din spate împreună cu el, pentru că de-acum era femeie și merita o fărâmă de intimitate față de frații ei. În general, totuși, tata o trata cu dispreț, de parcă, prin asemănarea ei cu soția lui, îi provoca durere să o privească.

Fiind cea mai veselă dintre noi, Jetta trebuie să fi simțit cel mai puternic deznădejdea generală care a pătruns în familia noastră. Nu știu dacă avusese dinainte cunoștință despre moartea mamei, pentru că nu mi-a vorbit niciodată despre asta, dar în loc să renunțe la ritualurile și nimicurile care nu reușiseră în niciun fel să evite acest ghinion, ea s-a ținut cu și mai multă fervoare de ele. Nu vedeam niciun fel de folos în astfel de lucruri, dar înțelegeam că Jetta avea o legătură cu Cealaltă Lume, la care eu erau insensibil. Într-un mod asemănător, tata s-a îndreptat cu mai multă fervoare spre cititul Sfintei Scripturi și s-a îndepărtat de plăcerile simple pe care și le permisese înainte, ca și cum ar fi crezut că Dumnezeu îl pedepsea pentru stropul ocazional la care se mai dedase. Pentru mine, moartea mamei nu a demonstrat nimic mai mult decât absurditatea crezului fiecăruia dintre ei.

Pe măsură ce săptămânile treceau, niciunul dintre noi nu dorea să fie primul care să destindă atmosfera prin vreo trăsnaie sau prin câteva versuri ale unui cântec și, cu cât a trecut mai mult timp, cu atât ne-am adâncit mai tare în mâhnirea noastră.

* * *

Mama a murit în luna aprilie, iar peste câteva săptămâni eu eram singur în coliba din deal, însărcinat cu vegherea oilor și vitelor care pășteau acolo. Era o după-amiază foarte caldă. Cerul era senin și dealurile de dincolo de Strâmtoare aveau diverse nuanțe de violet. Tăcerea din jur lăsa să se audă murmurul mării și țipetele ocazionale ale copiilor care se jucau mult mai jos, în sat. Animalele pe care fusesem însărcinat să le păzesc se topeau leneșe în soare și nu se mișcau cu orele. Vițeii dădeau alene din coadă după muște.

Stăteam întins pe spate în bălării, privind trecerea lentă a norilor pe cer.

Mă bucuram să fiu departe de grădină și de tata, pe care îl lăsasem sprijinit de hârlețul lui, pufăind din pipă. Mi-am imaginat-o pe mama lângă el, aplecată în pământ, plivind buruienile de pe semănături, cântându-și sieși, așa cum făcea întotdeauna, în timp ce părul îi cădea peste față. Abia după câteva momente mi-am dat seama că ea nu era acolo și că era de fapt sub pământul cimitirului din Camusterrach. Dădusem deseori peste stârvuri de animale și mă întrebam dacă procesul de descompunere pusese deja stăpânire pe corpul ei. Apoi am simțit destul de acut realitatea faptului că nu aveam s-o mai văd niciodată și mi-am închis ochii pentru a nu plânge. Am încercat să-mi concentrez gândurile asupra sunetelor ierbii care foșnea și a behăiturilor oilor, dar nu am fost în stare să alung imaginea corpului mamei în descompunere. O insectă mi-a aterizat pe față, iar asta a avut efectul de a mă deștepta din reveria mea. Am înlăturat-o cu mâna și m-am ridicat pe coate, clipind în lumina soarelui. Viespea mi-a aterizat apoi pe antebraț. Nu mi-am tras mâna într-o parte, ci am ridicat-o încet la nivelul ochilor, astfel încât micuța creatură se vedea mai mare decât vitele din depărtare. Domnul Gillies ne-a învățat odată, cu ajutorul unei diagrame desenate pe tablă, numele părților unei insecte, și aceste cuvinte plăcute le recitam eu acum: torace, stigmă, funiculus, ovipozitor, mandibulă. Viespea a trecut peste firele negre de păr de pe brațul meu de parcă era nesigură de terenul pe care aterizase. Cu detașarea unui om de știință, am privit creatura oprindu-se și coborându-și abdomenul pe pielea mea. Am lovit-o din instinct cu palma și apoi mi-am șters micul cadavru de pe braț. Coada insectei îmi lăsase o mică înțepătură în piele, iar zona din jur s-a umflat rapid într-o bășică roz.

Am hotărât să mă cațăr la cascada de mai sus de Càrn ca să-mi dau cu apă peste înțepătură, aruncând din când în când câte o privire peste umăr ca să văd de animale. Cascada se afla printre un crâng de mesteceni, având un iaz adânc la izvor. Era răcoare printre copaci. Stâncile fuseseră netezite de-a lungul secolelor de trecerea apei. Mi-am băgat palmele căuș în iaz ca să beau o gură de apă, apoi mi-am stropit fața și capul. Mi-am dat jos hainele și am intrat în apă. Am închis ochii și m-am lăsat să plutesc pe spate. Lumina îmi tremura portocalie prin pleoape. Am ascultat zgomotul apei pe apă și am simțit că atunci când aveam să ies din Culduie, Aird-Dubh și orice altceva avea să dispară, iar eu aveam să fiu complet singur pe lume. Mi-am dorit doar ca atunci când aveam să deschid ochii, Jetta să fie așezată pe o stâncă, dându-și jos hainele și alăturându-mi-se în iaz. Am deschis

ochii și am urmărit picăturile de apă zburând ca scânteile dintr-un foc. Aș fi rămas bucuros acolo pentru tot restul după-amiezii, dar eram conștient că datoria mea era să păzesc animalele. I-am îngăduit soarelui să îmi usuce pielea, înainte să mă îmbrac și să pornesc în jos pe coastă.

Pe măsură ce zgomotul apei slăbea, auzeam strigătul unei oi. Oile au în mod natural obiceiul de a conversa unele cu altele, dar acum se auzea behăitul îndurerat al unui singur animal, asemănător cu cel al unei oi care își pierduse mielul. M-am ridicat pe o movilă și am măsurat cu privirea coasta dealului, dar nu am putut vedea animalul în cauză. Cam la vreo sută de metri mai sus de o pantă abruptă, coasta dealului se deschidea spre un platou mlăștinos, ascuns vederii dacă erai jos, de unde ne tăiem noi turba. M-am cățărat într-acolo, behăitul auzindu-se tot mai intens. Când am ieșit peste coama dealului, am găsit un berbec suferind, întins pe o parte, pe jumătate scufundat în mlaștină. Chiar și vara, turbăria rămânea lipicioasă și periculoasă. Bătrânii din sat obișnuiau să-i avertizeze pe copii că dacă hoinăreau prin turbărie aveau să fie înghițiți de adâncimile pământului, unde aveau să fie devorați de troli. Eu de mic luasem asta de bună și, chiar dacă nu mai credeam în troli, am rămas precaut față de turbărie. Animalul își mișca membrele libere fără niciun folos, reușind doar să se adâncească și mai mult în mlaștină. Pe măsură ce mă apropiam de dobitocul rănit, mergând doar pe deschiderile buruienoase pe care nu era o primejdie să pășesc, îi șopteam lucruri liniștitoare în încercarea de a-l calma. Oaia s-a întors în direcția mea, ca o bătrână bolnavă, prea slabă să-și ridice capul de pe pernă. Nu simțeam milă pentru dobitoc, ci doar un fel de scârbă pentru stupiditatea lui. O cioară mare a aterizat pe movila din apropiere și ne-a urmărit cu interes. Mi-am evaluat posibilele planuri de acțiune. Primul dintre ele era să mă întorc în sat și să aduc o frânghie și pe cineva care să mă ajute să trag dobitocul afară din mlaștină. Am respins această idee întrucât, chiar dacă berbecul nu va fi fost deja înecat la momentul în care m-aș fi întors eu, cioara și frații ei s-ar fi apucat deja de el. Acest plan ar fi atras după sine și dezvăluirea faptului că animalul se rătăcise în turbărie în timp ce se afla sub supravegherea mea, o posibilitate pe care preferam să o evit. Nu exista deci nicio altă alternativă, decât să salvez de unul singur oaia.

Fără să mai pierd vremea, am îngenuncheat la marginea mlaștinii și, distribuindu-mi greutatea pe o suprafață cât mai mare, m-am întins spre

coapsele oii. Noroiul mirosea urât. Nori de muște zburau în aburul apei fetide de la suprafață. Am reușit să apuc copita berbecului, dar nu îndeajuns de strâns încât să am o priză bună. Am încercat pământul dintre noi și am executat o manevră de probă, întorcându-mă pe spate, în timp ce noroiul îmi pătrundea în nădragi. Cioara îmi observa cu interes progresul. Eram acum în stare să apuc cornul ondulat de pe capul dobitocului. M-am îndoit de spate și m-am săltat, simțindu-mi mușchii din spatele coapselor încordându-se. Oaia a dat din picioare cu o vigoare reînnoită și a scos un behăit plin de teamă. Apoi balta a scos un râgâit mlăștinos și a eliberat animalul din strânsoare. M-am prăbușit pe spate în buruieni, împroșcat cu noroi negru. În ușurarea mea, am izbucnit într-un râs zgomotos. Dobitocul eliberat se zbătea în zadar să se pună pe picioare și am văzut că piciorul de dinapoi care îi fusese scufundat în mlaștină era dislocat și ieșea afară din corpul berbecului într-un unghi cu totul neobișnuit. Animalul s-a prăbușit pe o parte, picioarele nevătămate orbecăindu-i prin aer. A continuat să behăie la fel de tare. Cioara a scos un croncănit ascuțit, parcă pentru a-și bate joc de eforturile mele. Am modelat un pumn de noroi într-o bilă și am aruncat-o în direcția păsării afurisite, dar ea doar a privit-o cum cade în mlaștină, înainte de a mă fixa din nou cu aceeași privire disprețuitoare. N-aveam altă soluție decât să scap cât mai repede oaia de suferințe. Ar putea fi o treabă simplă pentru un bărbat să omoare un cerb sau o pasăre apăsând trăgaciul unei arme, dar să provoci moartea unui animal cu mâinile tale sau cu o unealtă, indiferent cât de potrivită scopului tău, este cu totul altceva. M-am dat întotdeauna înapoi chiar și de la omorâtul unei găini, și nu înțeleg de ce bărbații educați privesc uciderea unor creaturi vii ca pe un sport. Totuși, în aceste circumstanțe, era de datoria mea să pun capăt vieții dobitocului rănit. M-am gândit să-l încalec și, apucându-l de coarne, să-i sucesc capul pe spate pentru a-i rupe gâtul, dar nu știam dacă aș fi avut puterea pentru o așa faptă. Apoi am observat o cazma de fier ieșind în afară din partea opusă a mlaștinii. Am adus unealta și am folosit-o, la întoarcere, ca să gonesc cioara, care s-a legănat câțiva metri în aer, înainte de-a sări înapoi în punctul ei de observație de dinainte.

— Stai destul de confortabil? am întrebat.

Cioara mi-a răspuns printr-un croncănit cum că ar trebui să-mi fac mai repede treaba, fiindcă era nerăbdătoare să se ospăteze.

Capul fierului era destul de greu. Oaia s-a uitat la mine. Am cercetat cu

grijă coasta dealului, dar nu se zărea nimeni prin preajmă. Fără să mai întârzii, am ridicat fierul deasupra capului și l-am coborât cu toată forța pe care am putut-o aduna. Dobitocul trebuie să se fi mișcat sau poate eu am judecat greșit traiectoria, pentru că lovitura mea a reușit să prindă doar botul berbecului, lama fierului despicându-i osul. Animalul a fornăit, înecându-se cu sânge și os, și a făcut noi eforturi demne de milă pentru a se ridica în picioare. Am țintit pentru a doua oară și am coborât fierul în vârful capului dobitocului cu atâta forță, că picioarele mi s-au desprins de pământ. Sângele s-a împrăștiat în aer, împroșcându-mi fața. Fierul s-a prins în craniul oii și a fost nevoie de un efort considerabil pentru a-l scoate de acolo. Odată terminată treaba, m-am întors și mi-am vărsat conținutul stomacului, sprijinindu-mă de mânerul uneltei. Pe când mi-am recăpătat forțele, cioara deja luase în primire craniul dobitocului mort și îi termina rapid ochii. Două dintre tovarășele ei i se alăturaseră și pășeau țanțoș inspectând temeinic cadavrul.

Însemnul de pe lână a dezvăluit cui îi aparținea oaia, motiv pentru care m-am întors în sat cu un puternic sentiment de teamă.

Chiar în acea seară s-a ținut o întâlnire în casa lui Kenneth Murchison. Domnul Murchison era cunoscut de toată lumea drept Kenny Tutun, în baza faptului că n-a fost niciodată văzut fără o pipă între buze. Era un bărbat solid, care trebuia să se aplece ca să intre pe ușă. Avea o față lată și frumoasă, cu o mustață neagră la fel de groasă precum capul unei mături. Avea o voce răsunătoare și se adresa femeilor zgomotos și cu voioșie, întocmai ca și cum ar fi vorbit unui bărbat. Niciodată n-am văzut-o pe mama mai plină de viață ca atunci când Kenny Tutun trecea pe la noi. Era un mare povestitor și era în stare să recite din memorie pasaje lungi din poezii, iar în timpul lunilor negre oamenii se adunau în casa lui pentru *ceilidh*[11]. De mic copil am fost fascinat de poveștile lui cu fantome și ființe urmărite de ghinion. Tata era prudent cu Kenny Tutun, la fel cum era cu toți bărbații a căror minte, spunea el, era plină cu lucruri lumești. Soția lui, Carmina, era o femeie impresionantă, cu trăsături minunate, ochi mari și negri și o figură zveltă. Tatăl ei fusese negustor în Kyle of Lochalsh și Kenny Tutun o întâlnise în târgul de acolo. Nu s-a mai pomenit ca o astfel de femeie să se mărite într-un sat precum Culduie, și lumea spunea adesea (deși n-am înțeles ce însemna asta) că Kenny Tutun trebuie să fi fost dotat cu un mare dar, din moment ce a putut-o ademeni dintr-o așa metropolă.

Familia Tutun avea șase fete, lucru care era privit ca un mare ghinion. Un șir de babe din parohie oferiseră remedii pentru această năpastă, dar Kenny Tutun le făcuse vânt tuturor, proclamând că oricare dintre fiicele lui valora cât zece dintre fiii altui om. Casa Tutun era mare și spațioasă. La capătul frontonului se afla un horn, iar Kenny Tutun construise o vatră mare, în jurul căreia erau aranjate mai mult scaune capitonate. Un rând de vase de calitate era expus pe un dulap construit de un tâmplar din Kyle și transportat la Culduie cu barca. Kenny Tutun și soția lui dormeau într-o cameră în spatele casei, iar pentru fiicele lor exista o cameră separată. După căsătorie, Kenny Tutun închiriase mai mult teren și construise un staul pentru vite, spunând că nu voia ca vreuna dintre fetele lui să trăiască sub același acoperiș cu animalele. Se referea întotdeauna la soția lui ca la una dintre fetele lui, iar în serile de vară puteau fi adesea văzuți plimbându-se de mână până la Aird-Dubh. Dacă îi vedea, tata mormăia că „Ea trebuie să-l țină de mână ca să îl împiedice din făcutul treburilor Diavolului”.

În mijlocul spațiului de locuit se afla o masă lungă la care familia Tutun își lua mesele. În jurul acestei mese eram adunați eu și tata, Lachlan Zdrahonu’, care era stăpânul oii pe care o omorâsem, și fratele lui, Aeneas. Kenny Tutun însuși ședea în capul mesei. Nu era nimic din atmosfera festivă care însoțea de obicei adunările din casa Tutun. Lachlan Zdrahonu’ refuzase oferta lui Kenny Tutun de a bea o dușcă, așa că ședea țeapăn cu mâinile împreunate pe masa din fața sa, pumnul mâinii stângi aflându-se în mâna dreaptă, care strângea și apoi slăbea strânsoarea, de parcă ar fi fost o inimă care bate. Privirea îi era fixată pe dulapul din spatele meu și al tatei. Zdrahonu’, trebuie spus, era unul dintre cele mai impresionante specimene ale rasei umane. Avea un metru optzeci, umeri lați și niște mâini extrem de cărnoase. Era cunoscut pentru faptul că purtase stârvul unui cerb, pe care doi bărbați s-ar chinui să îl ridice, de-a lungul întregului sat. Ochii înguști îi erau de un albastru deschis, iar capul mătăhălos îi era acoperit cu un păr blond și des, care îi creștea până la umeri, având această culoare, se spunea, datorită sângelui scandinav din partea de familie a mamei sale. Nu părea să simtă niciodată frigul și chiar și-n lunile negre putea fi văzut plimbându-se prin sat într-o cămașă descheiată. Ca și cum n-ar fi fost destul de recognoscibil, purta de obicei legată la gât o bandană galbenă. Fratele lui era mai mic de statură, durduliu, cu o față roșcovană și cu ochi mici ca de pasăre. Nu era prea vorbăreț, dar de obicei răgea ca un măgar la orice

remarcă făcea rubedenia lui. Aeneas ședea lângă umărul fratelui său, cu glezna stângă rezemată pe genunchiul drept, și era absorbit de ocupația de a-și curăța cu un briceag cizma de bălegar.

Kenny Tutun pufăia în liniște din pipă și își netezea întruna cu degetul mare și cu cel mijlociu vârfurile mustății sale enorme. Tata, care nu-și scosese pipa din buzunar, își ținea șapca cu ambele mâini în poală și privea fix la masa din fața lui. Așteptam cu toții sosirea lui Calum Finlayson, un barcagiu din Camusterrach, care în acea vreme deținea funcția de ofițer al parohiei{12}. Vremea de afară era în continuare senină și însorită, ceea ce nu făcea decât să accentueze atmosfera sumbră din casă. Domnul Finlayson și-a făcut în curând apariția și a salutat adunarea cu voioșie. Kenny Tutun s-a ridicat și i-a strâns mâna cu entuziasm și i-a pus câteva întrebări legate de sănătatea familiei lui. Ofițerul a acceptat ceașca de ceai oferită, iar Carmina Tutun a fost chemată. Ea și-a văzut de pregătitul ceaiului și a așezat câte o ceașcă și o farfurioară în fața fiecăruia dintre noi, chiar dacă cel care dorea să bea era doar domnul Finlayson. Lachlan Zdrahonu' a urmărit-o cu mare atenție, de parcă estima valoarea unei vite din târg.

După ce a fost turnat ceaiul, iar Carmina Tutun s-a retras în camera din spate, Calum Finlayson a început procedurile.

— Să vedem dacă nu putem rezolva această problemă pe cale amiabilă, domnilor, a spus.

Kenny Tutun a dat cu convingere din cap și a spus:

— Chiar așa.

Lachlan Zdrahonu' a expirat zgomotos pe nas, iar fratele lui a dat drumul râsului de măgar. Calum Finlayson a ignorat sunetul grosolan și, pe un ton blând, mi-a cerut să-i povestesc cât mai exact posibil ce se întâmplase în acea după-amiază. Mă simțeam destul de neliniștit în fața bărbaților adunați, dar am spus povestea cât am putut eu de bine, omițând doar răgazul de la cascadă, care ar fi putut fi considerat pe bună dreptate o abatere de la datoria mea de a păzi animalele. Am inclus detaliul cu înțepătura viespii, presupunând că s-ar fi putut crede că asta mă distrăsese în momentul în care berbecul ieșise din turmă. Am mai precizat și că atunci când am găsit oaia, ochii îi fuseseră deja scoși, asta pentru a accentua suferința dobitocului și lipsa mea de opțiuni, ceea ce mă determinase să acționez astfel.

După ce am terminat, domnul Finlayson mi-a mulțumit pentru relatare.

Îmi ținusem tot timpul privirea pe masa din fața mea, dar acum, crezând că chinul s-a sfârșit, mi-am ridicat-o. Lachlan Zdrahonu' s-a foit în scaun și a dat drumul unui horcăit disprețuitor pe nas. S-a aplecat înainte ca și cum intenționa să vorbească, dar domnul Finlayson a ridicat un deget în direcția lui pentru a-l reduce la tăcere.

— Nu era datoria ta, Roddy, a întrebat, să păzești animalele pe durata acestei după-amiezi?

— Era, am răspuns.

— Și le-ai păzit?

— Da, domnule Finlayson. Îmi era dintr-odată teamă că cineva ar fi putut să mă vadă mergând spre cascadă și era pe cale să fie adus aici pentru a-mi contrazice povestea.

— Deci cum a fost posibil, a întrebat domnul Finlayson, pe un ton încă liniștit, ca această oaie să fie în stare să se abată în turbărie?

— Nu-mi dau seama, am răspuns.

— Poate că n-ai fost atent, a spus el.

— Dacă oaia s-a îndepărtat în timpul în care eu o păzeam, trebuie că n-am fost atent, am spus. M-am simțit ușurat că nu părea să fie niciun martor care să depună mărturie împotriva mea. Vreau să spun că îmi pare rău de suferința oii și sunt dispus să fac ce e necesar pentru a-l despăgubi pe domnul Mackenzie pentru pierderea sa.

Domnul Finlayson a dat afirmativ din cap, părând mulțumit de replica mea. Kenny Tutun și-a scos pipa din gură și a spus:

— Știm cu toții că e imposibil să nu pierzi din ochi cincizeci de oi pe coasta unui deal. Băiatul a spus că-i pare rău, nu ar trebui să o lăsăm așa?

Lachlan Zdrahonu' și-a întors privirea spre el.

— Vreau să remarc că nu oaia dumitale a fost ciomăgită până la moarte, domnule Murchison, și chiar dacă îți apreciem cu toții ospitalitatea, eu nu cred că părerea dumitale are vreo greutate în această chestiune. Fratele lui a chicotit și s-a foit pe scaun.

Domnul Finlayson a ridicat mâna pentru a curma orice altă discuție și i s-a adresat lui Lachlan Zdrahonu':

— Totuși, domnul Murchison are perfectă dreptate să constate că nu e o treabă deloc ușoară să nu pierzi din ochi întreg șeptelul, iar dacă a fost făcută o greșeală, atunci a fost o greșeală nevinovată, și nu este vorba de o răutate intenționată.

— Băiatul ăsta e plin de răutate, a spus Zdrahonu', îndreptând un deget gros spre mine.

Domnul Finlayson a amintit că nu ne aflam acolo ca să ne insultăm, dar că dacă domnul Mackenzie dorea acum să-mi pună nişte întrebări, era liber să o facă.

Zdrahonu' s-a declarat mulţumit mormăind ceva despre imposibilitatea de a scoate vreun cuvânt adevărat din gura mea.

Domnul Finlayson a lăsat să se aştearnă câteva momente de linişte peste încăpere, iar apoi a declarat că, dacă toată lumea era mulţumită cu ceea ce auzise, era de datoria lui să hotărască în legătură cu problema:

— Eu propun, a zis, ca pentru pierderea berbecului, John Macrae să plătească treizeci şi cinci de şilingi drept compensaţie lui Lachlan Mackenzie, acesta fiind preţul la târg pentru un asemenea dobitoc.

— Şi cum rămâne cu furajul de iarnă şi cu munca pe care am depus-o ca să cresc animalul? a spus Zdrahonu'.

Calum Finlayson a părut să chibzuiască serios la această întrebare.

— Dacă vindeai dobitocul în târg, aceste costuri nu ţi-ar fi fost înapoiate. În plus, pe lângă cei treizeci şi cinci de şilingi, mai ai şi blana şi carnea animalului.

— Da, ce-a mai rămas din ele după ce le-au început ciorile, a spus Zdrahonu'.

Domnul Finlayson a ignorat observaţia şi s-a întors către tata ca să îl întrebe dacă hotărârea lui era acceptabilă. Tata a indicat printr-o încuviinţare scurtă din cap că era.

— Mi se pare, a stăruit Lachlan Zdrahonu', că îl laşi pe băiat să scape nepedepsit. Cu siguranţă că merită o pedeapsă suplimentară.

— Ce sugerezi? a întrebat ofiţerul. O biciuire publică?

Primisem deja, în faţa fraţilor mei, o bătaie cât se poate de serioasă de la tata, dar am considerat că nu eram în poziţia de a divulga asta. Nici tatei nu i s-a părut potrivit să o menţioneze.

— Mă pot gândi la lucruri mai rele, a spus Zdrahonu', fixându-şi privirea asupra mea. Poate că ar trebui să scoatem cu bătaia adevărul de la prăpădit.

— Da, să-l batem pe prăpădit până spune adevărul, a repetat Aeneas Mackenzie.

Calum Finlayson s-a ridicat şi s-a întins peste masă spre cei doi bărbaţi:

— Nu am venit aici ca să aud un limbaj scârbos și insulte, a spus. Băiatul și-a recunoscut fapta și ar trebui să-l lăudăm pentru asta. Am propus o înțelegere în favoarea dumitale. Dacă nu ți se pare acceptabilă, eu sugerez să te duci cu plângerea la poliție.

Lachlan Zdrahonu' s-a încruntat la el. Sugestia era destul de greu de pus în practică întrucât un astfel de demers ar fi implicat o călătorie de peste o sută de kilometri la Dingwall și, mai mult decât atât, orice refuz de a accepta hotărârea ofițerului ar fi fost primită prost în comunitate.

— Poate comisionarul ar fi interesat să audă ce s-a întâmplat.

— Te asigur, a spus domnul Finlayson, că domnul comisionar are treburi mai importante decât să se preocupe de pierderea unei oi. Așa cum domnul Macrae mi-a acceptat propunerea, sugerez ca și dumneata să faci la fel.

Lachlan Zdrahonu' a arătat printr-un gest al mâinii că acceptă decizia. Tata, care abia vorbise în timpul procedurii, a ridicat apoi un deget zgrunțuros. Ofițerul l-a întrebat dacă voia să spună ceva.

— În legătură cu plata, a spus tata.

— Da? a întrebat domnul Finlayson.

Cu oarecare dificultate, tata i-a explicat că deși a acceptat înțelegerea, el nu avea în acel moment treizeci și cinci de șilingi și că, de fapt, nu avea niciun ban.

Asta le-a adus lui Lachlan Zdrahonu' și fratelui său o mare bucurie.

— Îmi pare rău să aud asta, Negrule John, a spus. Poate că aș putea-o lua pe posomorâta aia de fiică-ta. Sigur i-aș putea lipi un zâmbet pe față.

— Amândoi i-am putea lipi un zâmbet pe fața aia posomorâtă, s-a băgat Aeneas Mackenzie cu un chicotit tâmp.

Kenny Tutun s-a ridicat de la locul lui și s-a aplecat peste masă.

— Nu permit să se vorbească așa în casa mea, i-a spus lui Lachlan Zdrahonu'.

— Poate c-ai prefera să o iau pe una din fiicele tale, a spus Zdrahonu'. Cea mai mare e destul de coaptă deja.

Kenny Tutun s-a înroșit tot la față și eram sigur că avea să se năpustească asupra lui, dar Calum Finlayson s-a ridicat de pe scaunul lui și și-a pus o mână pe piept.

Lachlan Zdrahonu' a izbucnit în râs, ținându-și mâinile încrucișate la piept. Kenny Tutun a rămas în picioare pentru câteva clipe, uitându-se cu dușmănie la Zdrahon, care îi zâmbea înapoi cu superioritate. Tata privea fix

la masa din fața lui. Îi puteam vedea mâna sub masă frământând materialul aspru al nădragilor săi.

În cele din urmă, Kenny Tutun și-a reluat locul, iar domnul Finlayson, nerăbdător, firește, să încheie întreaga procedură, a continuat:

— Ținând cont care-s împrejurările pentru domnul Macrae, propun ca suma stabilită să fie plătită într-o rată de un șiling pe săptămână, până când e totul aranjat.

Lachlan Zdrahonu' a ridicat din umeri.

— Așa să fie, a spus pe un ton batjocoritor, nu aș vrea să fiu eu pricina vreunei dificultăți pentru bietul meu vecin aici de față.

Și astfel discuțiile s-au încheiat. Lachlan Zdrahonu' și-a împins înapoi scaunul și l-a bătut pe fratele său de două ori pe coapsă pentru a-i indica că era momentul să plece. După ce s-au dus, Kenny Tutun a dat drumul unei răsuflări prelungi și a rostit o înjurătură pe care nu o pot reproduce aici. Domnul Finlayson mi-a spus că mă purtasem cum trebuie. Kenny Tutun a mers la dulap și a luat o sticlă de whisky și patru pahare, pe care le-a așezat pe masa în jurul căreia stăteam. Am fost încântat că inclusese un pahar și pentru mine, dar, înainte ca whisky-ul să fie turnat, tata s-a ridicat și i-a mulțumit domnului Finlayson pentru corectitudinea deciziei sale, deși nu m-am putut abține să nu mă gândesc că ar fi acceptat fericit propunerea lui Lachlan Zdrahonu' de a mă biciui. Kenny Tutun s-a rugat de el să rămână să bea un pahar, dar el a refuzat. Tata mi-a dat apoi un ghiont și am plecat. M-am temut de o a doua bătaie când am ajuns acasă, dar am fost doar lipsit de masa de seară. M-am întins în patul meu și mi i-am imaginat pe Kenny Tutun și pe Calum Finlayson bând whisky și râzând de întâmplare, în timp ce tata își făcea de lucru cu pipa în mâhnirea sa care se tot aduna.

* * *

Celula mea de aici, din Inverness, are o lungime de cinci pași și o lățime de doi. Două scânduri prinse de perete și acoperite cu paie servesc drept pat. În colț se află două găleți, una dedicată abluțiunilor, cealaltă pentru nevoile trupești. O fereastră fără sticlă, de mărimea palmei unui om, e plasată sus pe peretele opus ușii. Zidurile sunt groase, și numai stând cu spatele lipit de ușă pot vedea un dreptunghi mic de cer. Îmi închipui că scopul ferestrei este nu atât de a-i oferi ocupantului celulei o priveliște, cât de a permite puținului aer dinăuntru să circule. Totuși, în absența altor distracții, este surprinzător cât amuzament poate fi obținut prin privitul

modificărilor lente care au loc pe un petic mic de cer.

Paznicul meu e o ditamai bruta de om, atât de lat că trebuie să se întoarcă într-o parte ca să intre în celulă. Poartă o vestă de piele, o cămașă murdară care îi atârnă afară din nădragi și cizme grele care zăngănesc zgomotos în timp ce se mișcă în sus și-n jos pe dalele de piatră de pe coridorul de-afară. Își poartă nădragii legați cu sfoară în jurul gleznelor. Asta mă nedumerește, căci n-am văzut nici șoareci, nici alte animale dăunătoare pe aici, dar nu l-am întrebat din ce motiv o face. Nici nu l-am întrebat cum îl cheamă.

Paznicul nu mă tratează nici cu bunăvoință, nici cu dispreț. Dimineața, îmi aduce o bucată de pâine și niște apă și, dacă mi-e plină găleata, o golește. În primele câteva zile am făcut unele încercări de a conversa cu el, dar nu mi-a răspuns. Când mi-au fost aduse masa și scaunul la care scriu acest document, el n-a făcut niciun comentariu. Nu e mut totuși, pentru că l-am auzit uneori discutând pe coridor. Bănuiesc că nu reprezint o chestiune de prea mare importanță pentru el și nu mă deosebesc cu nimic de ocupanții celorlalte celule situate de-a lungul coridorului. În orice caz, nu sunt prea multe de vorbit aici. După ce pleacă, îl aud îndeplinind aceleași sarcini în celelalte celule. Nu l-am văzut pe niciunul dintre colegii mei deținuți, și nici nu îmi doresc, întrucât nu am nicio intenție să mă înfrățesc cu criminali. Noaptea, bărbații zbiară adesea, folosind cele mai vulgare cuvinte, sau lovesc ușile celulelor cu pumnii, activități care reușesc doar să-i facă pe ceilalți bărbați să strige cerând liniște. Aceste perioade de tărăboi durează o vreme, înainte ca larma să se domolească din senin și să se audă doar sunetele estompate ale nopții de afară.

O dată la două zile sunt scos din celulă și mi se permite să-mi întind picioarele într-o curte pietruită. Prima dată n-am știut ce trebuie să fac acolo. Din cauza înălțimii zidurilor, nicio rază de soare nu ajunge până la pământ, iar bolovanii sunt înnoroiți și năpădiți de licheni. Am observat că, de-a lungul marginilor curții fusese bătucită o cărare, așa că am început să mă plimb în jurul perimetrului. Paznicul rămâne tot timpul la intrare, dar nu am senzația că mă supraveghează. Mi-e puțin milă de el. Viața lui de aici nu pare să fie cu nimic mai plăcută decât a mea și, mult timp după ce eu voi fi plecat, el încă va fi tot aici. Distanța din jurul curții este de douăzeci și opt de pași, și de obicei fac în jur de șaizeci de ture în timpul care mi se acordă. Asta e aproximativ distanța dintre Culduie și Camusterrach și încerc să îmi imaginez că mă plimb prin acele locuri.

Mai târziu în timpul zilei mi se aduce un castron de supă cu o bucată de pâine sau o turtă de ovăz. Majoritatea timpului mi-o petrec lucrând la acest document. Nu văd cum ceea ce scriu eu aici va interesa pe cineva, dar mă bucur că am o activitate cu care să mă țin ocupat.

În primele zile ale încarcerării mele, am avut puțin timp să mă obișnuiesc cu noul mediu, copleșit fiind de numeroasele vizite ale oamenilor legii. Eram mutat des într-o încăpere din altă parte a temniței, pentru a putea fi interogat în legătură cu faptele mele. Aceleași întrebări mi-au fost puse de atâtea ori, încât nu mai trebuia să mă gândesc la răspunsuri. Am avut adesea impresia că interlocutorilor mei le-ar plăcea să inventez o altă versiune a evenimentelor sau să încerc în vreun fel să neg responsabilitatea faptelor mele, dar nu am făcut asta. Am fost tratat cu amabilitate de către toți și mi-ar fi plăcut să le răsplătesc bunătatea, dar n-am văzut niciun sens în a minți. Deseori, după ce îmi repetasem povestea a treia sau a patra oară, cei prezenți schimbau priviri de parcă îi amuzasem într-un fel sau eram un mister pentru ei. Totuși, după ce-am reflectat la asta, am dedus că acești domni sunt mai obișnuiți să aibă de-a face cu criminali a căror înclinație este să nu-și recunoască vina. În cele din urmă, mi-am spus povestea în prezența unui copist și, după ce am fost avertizat în numeroase rânduri că nu eram obligat să fac asta, mi-am trecut numele pe o declarație.

Acum, lăsând la o parte vizitele avocatului meu, domnul Sinclair, am parte de puțin contact uman. Azi-dimineață, totuși, am fost întrerupt de la treburile mele de vizita medicului închisorii. Era un bărbat prietenos, rumen în obraji și cu niște favoriți neîngrijiți. S-a prezentat ca fiind doctorul Munro și m-a informat că i s-a cerut să stabilească starea sănătății mele. I-am spus că eram destul de bine, dar el mi-a cerut oricum să îmi dau jos cămașa și m-a consultat atent. În timp ce-și făcea de lucru în jurul meu, îi puteam simți respirația, care avea duhoarea dulceagă a bălegarului proaspăt, și m-am simțit ușurat când și-a încheiat examinarea și s-a îndepărtat de lângă mine. Apoi mi-a pus o serie de întrebări legate de crimele pe care le-am comis, iar eu i-am dat aceleași răspunsuri. Din când în când scotea din buzunarul interior al hainei o ploscă de metal și sorbea din ea. Și-a notat răspunsurile mele într-un carnețel și nu a părut în niciun fel tulburat de ceea ce i-am povestit. După ce și-a terminat întrebările, și-a încrucișat brațele și m-a privit cu oarecare interes. M-a întrebat dacă îmi părea rău pentru ceea

ce făcusem. I-am spus că nu și că, în orice caz, conta prea puțin dacă îmi părea sau nu rău, ceea ce era făcut rămânea bun făcut.

— Asta cam așa e, a spus. Iar după câteva momente a adăugat: Ești o ciudățenie, Roderick Macrae.

I-am răspuns că eu nu mă consideram o ciudățenie și că el era pentru mine o ciudățenie la fel de mare pe cât eram eu pentru el. Auzind asta, a râs cu veselie în barbă și nu pentru prima dată am fost surprins de modul amabil în care eram tratat, de parcă nu mă făceam vinovat pentru ceva mai mult decât furtul unei bucăți de unt.

* * *

Spre sfârșitul lunilor galbene[13], domnul Gillies i-a făcut o vizită tatălui meu. Era pe la lăsarea serii, iar Jetta strângea vasele de la cina noastră. Tata a fost luat prin surprindere de sosirea profesorului, care a apărut la ușă, încă ținând frâiele călușului său. Am fost trimis afară să leg poneiul și, după ce-am făcut asta, am rămas lângă el câteva minute, mângâindu-l pe gât și murmurându-i în ureche. Când am intrat în casă, domnul Gillies ședea pe bancă la masă, iar Jetta îi pregătea o ceașcă de ceai. O turtă cu ovăz fusese așezată pe o farfurie în fața lui. Tata stătea stânjenit în mijlocul camerei, meșterind ceva la pipa lui, nedorind să se așeze lângă un om care îi era superior. Domnul Gillies întreba diverse lucruri despre Jetta și îi povestea tatălui meu ce plăcere fusese pentru el să o aibă elevă. Când m-a văzut în cadrul ușii, a spus cu veselie:

— Iată-l pe băiat!

Apoi l-a întrebat pe tata dacă acum voia să se așeze, iar tata și-a ocupat locul din capul mesei.

— Am observat că, de când a început noul semestru, Roddy nu s-a mai întors la școală.

Tata pufăia mai departe din pipă.

— Nu e un copil, a spus.

— Asta este întrucâtva adevărat și, ca urmare, nu este obligat să meargă la școală, a spus domnul Gillies. Totuși, poate că Roddy v-a vorbit despre conversația pe care am avut-o la sfârșitul semestrului trecut.

Tata a răspuns că nu-i spusesem de nicio conversație. Domnul Gillies s-a uitat apoi spre mine și m-a invitat să iau loc alături de ei.

După ce m-am așezat, a continuat:

— Discuția noastră era legată de viitorul fiului dumneavoastră, adică

privea continuarea studiilor sale. Nu v-a pomenit nimic despre asta?

— Nu, nimic, a spus tata.

Domnul Gillies s-a uitat la mine și și-a încruntat sprâncenele.

— Ei bine, a spus pe un ton degajat, fiul dumneavoastră a dat dovadă de un potențial remarcabil în timpul activității sale de la școală, potențial pe care, din punctul meu de vedere, ar fi păcat să-l irosească.

Tata m-a fixat cu o privire aspră, de parcă săvârșisem o infracțiune sau de parcă conspirasem împreună cu profesorul pe la spatele său.

— Irosit? a repetat, ca și cum cuvântul îi era cu totul străin.

Domnul Gillies s-a uitat în jur la locuința noastră umilă, pe deplin conștient de capcana pe care tata i-o întinsese. A luat o înghițitură de ceai înainte să răspundă.

— Vreau doar să spun că dacă și-ar continua studiile, ar putea, pe viitor, să aibă mai multe opțiuni din care să aleagă.

— Ce fel de opțiuni? Tata știa prea bine la ce fel de opțiuni se referea domnul Gillies. Nu mă îndoiesc că știa întrucâtva de realizările mele de la școală, dar nu se arătase niciodată interesat de asta și nici nu mă lăudase în vreun fel.

— Nu mă îndoiesc că Roddy ar putea năzui să devină… – în acest moment și-a ridicat ochii spre tavan, de parcă se gândea pentru prima dată la această întrebare – … să devină preot sau profesor. Sau orice și-ar dori.

— Să devină un om ca dumneavoastră? a întrebat nepoliticos tata.

— Tot ce vreau să spun, domnule Macrae, e că ar avea mai multe oportunități.

Tata s-a foit pe bancă.

— Vreți să spuneți că ar putea deveni altceva mai bun decât un arendaș, a spus.

— Nu aș spune mai bun, domnule Macrae, dar cu siguranță altceva. Vă spun toate astea doar ca să mă asigur că sunteți conștient de oportunitățile fiului dumneavoastră.

— Oportunitățile nu ne folosesc la nimic aici, a spus tata. Băiatul trebuie să lucreze pământul și să câștige bani pentru familia lui prin muncă.

Domnul Gillies a răspuns spunând că poate ar fi bine să fiu întrebat ce mi-ar plăcea să fac. La auzul acestui lucru, tata s-a ridicat în picioare.

— Nu vom face așa ceva, a spus.

Domnul Gillies nu s-a ridicat de pe locul său.

— Dacă e o problemă de bani, a spus, pot fi făcute anumite aranjamente.
— Nu avem nevoie de mila dumneavoastră, domnule profesor.

Domnul Gillies a deschis gura pentru a mai spune ceva, dar apoi s-a răzgândit. A dat aprobator din cap, ca și cum accepta că discuția se încheiase, și s-a ridicat. S-a dus către tata și i-a întins mâna, dar a fost refuzat.

— Nu voiam să vă jignesc, domnule Macrae.

Tata nu i-a răspuns nimic, iar domnul Gillies, după ce ne-a urat noapte bună mie și Jettei, care pe durata conversației își făcuse de lucru cu spălatul vaselor, și-a luat rămas-bun.

L-am însoțit afară sub pretextul de a-l ajuta cu poneiul. Voiam să știe că îi eram recunoscător pentru vizită, dar dacă aș fi fost întrebat, aș fi fost de acord cu tata că de acum înainte era nevoie de mine să muncesc pentru familie și că astfel de lucruri nu erau pentru cei ca noi. În orice caz, niciunul dintre băieții de vârsta mea din parohie nu mergea la școală și m-aș fi simțit ridicol să stau printre copii. Și nici nu îmi doream să devin un bărbat ca domnul Gillies, cu trăsăturile lui firave și cu mâini roz și moi. Mi-a mulțumit pentru că i-am dezlegat poneiul și mi-a spus că în cazul în care doream să mă întorc la școală, aș fi fost bine primit și că se putea aranja ceva pentru plătirea taxelor. Sunt sigur că se aștepta să nu mă mai vadă niciodată, și avea dreptate în această privință. L-am urmărit urcându-se pe poneiul lui și călărind alene afară din sat. Picioarele lui aproape că atingeau pământul, astfel că arăta destul de comic. Călușul înainta cu greu, în pasul caracteristic poneilor din Highland, de parcă se aștepta ca în orice moment să se lovească cu capul de o grindă joasă.

Planurile tatălui meu ca eu să contribui la veniturile familiei s-au dovedit inutile. Curând după discuția cu domnul Gillies, mi-a făcut rost de un post pe durata sezonului de vânătoare. Trebuia ca odată cu prima geană de lumină să mă prezint la ghereta ajutorului de vânătoare, și asta am făcut. Ajutorul de vânătoare era un bărbat înalt cu ochi înguști și cu o barbă deasă și aspră, cu smocuri cenușii. Purta pantaloni de tweed cu ciorapi groși din lână și niște bocanci mari. Își purta vesta descheiată și ținea o pipă cu muștiucul în formă de S în mâna stângă. M-a întrebat cum mă cheamă și i-am răspuns că eram Roderick Macrae din Culduie. M-a măsurat din cap până-n picioare și m-a pus să aștept în curtea interioară din spatele Conacului.

Am mers mai departe pe domeniu simțindu-mă, în ciuda aprobării ajutorului de vânătoare, ca un intrus, dar nu m-a luat nimeni la rost. În curtea interioară se ajungea printr-o arcadă de piatră, situată la dreapta intrării principale. M-am trezit într-o curte pietruită, cu grajduri pe o parte și cu ferestre care dădeau în bucătăria casei pe cealaltă parte. Nu voiam să-mi lipesc nasul de geam, dar înăuntru părea să fie multă agitație. M-am rezemat de zidul din dreapta bucătăriei și m-am străduit să par un om de-al locului. Puteam auzi caii foindu-se și nechezând în boxele lor. Mi i-am imaginat ca fiind cai mari de rasă și tânjeam să intru în grajduri și să-i privesc, dar n-am făcut asta de frică să nu fiu certat. Imediat, a apărut un alt băiat, puțin mai mare decât mine. N-a spus nimic, doar s-a holbat la mine destul de fățiș. S-a rezemat de peretele grajdului, lipindu-și talpa bocancului drept de el și formând un triunghi. Atitudinea lui l-a făcut să pară complet în largul lui în acest mediu, așa că l-am imitat. După câteva minute, băiatul a scos o pipă mică din buzunarul jachetei. A examinat-o atent înainte de a-și băga muștiucul în gură și de a-l mușca zgomotos. Nu avea deloc tutun în ea, sau dacă avea, n-a încercat deloc s-o aprindă. Cu toate acestea, atitudinea lui mi s-a părut a fi o dovadă a experienței sale, drept care am fost impresionat. Mai târziu, când, mergând prin vale, am ajuns să vorbim, mi-a explicat că nu era nevoie să aprinzi o pipă pentru a trage foloasele tutunului. Atâta timp cât pipa a fost folosită înainte, tot ce trebuia să faci era să sugi cu vigoare din ea.

Cândva mai târziu, au venit doi bărbați și au intrat în grajduri, unde i-am putut auzi pregătind caii. Când poneii au fost aduși afară, am fost dezamăgit să văd că nu erau armăsari, ci aceiași căluți îndesați cu capete extrem de joase pe care îi aveau și oamenii din sate. În același timp, felurite provizii și echipamente au fost scoase din bucătărie și lăsate jos pe bolovani. Mie și băiatului cu pipa ni s-a dat sarcina să încărcăm primul ponei. Al doilea a fost lăsat neîmpovărat, pentru a putea transporta orice vânat de pe munte. Pregătirile fiind făcute, o femeie trupeșă în rochie fără mâneci și șorț a ieșit din bucătărie aducând o tavă cu patru cești de ceai. Era soția lui Lachlan Zdrahonu', Mimi, care lucra pentru lordul Middleton în timpul lunilor galbene. Mi-a urat bună dimineața într-un fel care sugera că nu era surprinsă să mă vadă acolo. În mod normal nu beam ceai, fiindcă tatălui meu i se părea o băutură femeiască, dar, nedorind să ies în evidență, am acceptat ceașca pe care mi-a oferit-o. Și într-adevăr, sorbitul colectiv a

părut să dea naștere unui sentiment de camaraderie între noi patru. Ceaiul, îndulcit cu zahăr, nu era pe cât de neplăcut mă așteptasem să fie. În timp ce îl beam, unul dintre bărbați mi s-a adresat pentru prima dată:

— Deci tu ești băiatul Negrului Macrae?

I-am răspuns că eram fiul lui John Macrae din Culduie, iar cei doi bărbați au schimbat o privire a cărei semnificație mi-a rămas necunoscută. Am fost surprins că cei doi străini știau numele tatălui meu și au părut să mă judece în baza vreunei păreri pe care o aveau despre el.

Mimi a Zdrahonului s-a întors ca să ne strângă ceștile și m-a întrebat dacă îmi adusesem ceva de mâncare, întrucât aveam să stăm toată ziua în munți. Jetta îmi dăduse doi cartofi, iar ea a dat din cap într-un fel care mi-a sugerat că făcusem bine pregătindu-mă astfel. Poneii au fost conduși peste bolovani spre partea din față a casei, unde am așteptat participanții la vânătoare. Unul dintre bărbați a arătat spre un cufăr mare din lemn, pe care trebuia să-l car eu. Avea o lățime de vreun metru și o adâncime de mai bine de jumătate de metru și era legat la colțurile opuse pe diagonală cu o curea groasă de piele, lată cât o mână de bărbat. Avea o greutate considerabilă și a trebuit ca unul dintre rândași să îl ridice deasupra capului meu și să îmi fixeze cureaua peste umăr. Apoi mi-a spus că era important să nu zdruncin cufărul și să nu îl înclin prea mult pe o parte, fiindcă conținutul putea fi distrus. Nu am întrebat ce era înăuntru, dar am simțit că fusesem încredințat cu o sarcină de mare importanță și eram hotărât să îl car cum trebuie. Pe când ni s-a alăturat ajutorul de vânătoare, cureaua începuse deja să mă jeneze puțin, dar am făcut tot ce-am putut să maschez asta. Ajutorul a inspectat rapid poneii și le-a făcut una sau două observații bărbaților. Ținea o armă la îndoitura cotului. Câteva minute mai târziu, patru gentlemeni au apărut din casă, toți îmbrăcați în tweed și arborând arme la fel ca ajutorul de vânătoare. Bărbații nu semănau deloc cu cei născuți prin aceste locuri. Erau înalți, cu spatele drept și aveau părul blond și tenul roz, precum cel al fostului meu profesor. Ajutorul a dat mâna cu cel mai vârstnic dintre bărbați, pe care l-am luat drept lordul Middleton. Apoi i-a salutat pe rând pe ceilalți bărbați și a afirmat că era o dimineață frumoasă și că el era convins că aveau să se întoarcă cu un cerb de la munte. Apoi le-a vorbit la modul general despre ce avea să se întâmple în acea zi și le-a dat câteva instrucțiuni cu privire la felul în care trebuiau să mânuiască armele de foc și cum să se poarte pe munte. Gentlemanii l-au ascultat cu atenție, iar eu am

fost impresionat de faptul că, în ciuda hainelor sale rafinate, ajutorul de vânătoare era un highlander care acum li se adresa superiorilor săi fără nicio urmă de supunere. La sfârșitul micului său discurs, lordul Middleton l-a bătut pe ajutorul de vânătoare pe umăr și, întorcându-se spre însoțitorii săi, a spus:

— Nu vă temeți, latră mai tare decât mușcă.

Vorbele lui au stârnit mult amuzament printre cei de față, cu excepția ajutorului de vânătoare însuși, care a scos un ceas de argint din buzunarul vestei și a declarat că era timpul să pornească la drum. Apoi am plecat spre vale, cu ajutorul de vânătoare împreună cu lordul Middleton în frunte, urmați de cei trei gentlemeni, apoi rândașii mânând cei doi căluți, cu noi doi, băieții, închizând coloana. Era o dimineață caldă și înnorată. Nu a trecut mult timp până când cufărul a început să mi se lovească dureros de spatele genunchilor. Tovarășul meu, care căra o cutie asemănătoare, deși vizibil mai ușoară, mi-a arătat cum să merg cu umerii trași în spate și cu mâinile întinse pe lateral, astfel încât să împiedic zdruncinăturile. Acest schimb de replici a spart gheața dintre noi, iar el mi-a spus că îl chema Archibald Ross și că era cel mai mare dintr-o familie cu șase frați. I-am povestit că mama mea murise recent în timpul nașterii fratelui meu cel mic și că asta a făcut ca familia noastră să treacă prin foarte multe necazuri. Archibald Ross a răspuns că pentru oameni ca noi nu existau cazuri, numai necazuri. Am fost profund impresionat de răspunsul lui și m-am gândit că noul meu prieten era cea mai deșteaptă persoană pe care o întâlnisem vreodată.

Când am abandonat cărarea care duce spre mijlocul văii și am început să urcăm coasta, a devenit imposibil să împiedic cufărul să se legene într-o parte și-ntr-alta și m-am resemnat cu gândul că aveam să distrug conținutul și să atrag mânia ajutorului de vânătoare asupra mea. Archibald Ross și-a continuat monologul, vorbind într-un fel amuzant despre frații și vecinii lui din Applecross. Mi-a spus foarte pe față că tatăl lui îi considera pe oamenii din Point[14] niște ființe leneșe și inferioare, în special pe cei din Aird-Dubh, pe care îi socotea murdari și mincinoși. S-a străduit să accentueze că el nu împărtășea părerea tatălui său, dar eu i-am amintit totuși că eram din Culduie, și nu din Aird-Dubh.

De îndată ce se făcea destul de mare și după ce pusese deoparte destui bani pentru călătorie, Archibald intenționa să emigreze în Canada. Acolo,

mi-a povestit, bărbații tineri ca noi se puteau îmbogăți. Mari întinderi de pământ fertil ne așteptau și puteam face într-un an mai mulți bani decât ar face tații noștri într-o viață dusă de azi pe mâine pe peticele lor de pământ. Un văr de-al lui care plecase doar cu un sac de răsaduri locuia acum într-o casă de două ori mai mare decât cea a lordului Middleton. A sugerat că ar trebui să mergem să ne îmbogățim împreună, iar eu am fost cât se poate de încântat de idee. Archibald mi-a spus apoi pe un ton conspirativ că dacă mă făceam deosebit de util gentlemanilor, era posibil ca la sfârșitul zilei să-mi strecoare un penny sau chiar un șiling. Perspectiva unor asemenea câștiguri mi-a dublat hotărârea de a ignora durerea pe care cufărul mi-o cauza.

Cam după două ore de mers, am ajuns la un platou de unde se vedea valea și ne-am oprit. Nu avusesem niciodată drum atât de adânc în munți și acum ni se deschidea în fața ochilor o priveliște grozavă peste golful Applecross spre munții Raasay și Skye. Rândașii au luat două pături mari de pe primul dintre ponei și le-au întins pe pământ. Cufărul mi-a fost luat din spate și din el au fost scoase vase, pahare și sticle de vin. În farfurii au fost puse o grămadă de cărnuri reci, legume, condimente și pâine. Gentlemenii s-au declarat impresionați de ce le fusese așternut și au început să mănânce fără să spună rugăciunea. Cei doi servitori, după ce au întins masa, au zăbovit pe lângă căluți. M-am așezat pe o movilă și mi-am mâncat încet primul cartof. Am fost tentat să-l mănânc și pe-al doilea, dar, știind că aveam să stau mult timp pe munte, m-am decis să-l păstrez pentru mai târziu. Archibald s-a așezat lângă mine și a mestecat încet o turtă de ovăz pe care și-o scosese din buzunarul jachetei. Mi-a oferit și mie o bucată, pe care am refuzat-o, fiindcă nu voiam să-mi împart cartoful. Ajutorul de vânătoare a mâncat împreună cu gentlemenii, dar nu s-a alăturat discuției lor. Nici nu a acceptat paharul de vin care i-a fost oferit. Gentlemanii s-au ghiftuit în voie și s-au întrecut între ei în descrieri tot mai elaborate ale scenei care li se înfățișă înaintea ochilor. Unul dintre gentlemani și-a frecat tâmplele și a făcut o glumă despre cum profitase prea mult de ospitalitatea lordului Middleton în noaptea precedentă. Însoțitorul său și-a ridicat paharul și a declarat: „Cui pe cui se scoate" – o afirmație care m-a lăsat perplex. Lordul Middleton a luat un pahar mic de vin și a vorbit aproape în șoaptă cu ajutorul de vânătoare. Ajutorul a făcut o observație cum că gentlemanii nu aveau să împuște prea mulți cerbi dacă dădeau pe gât atâta vin și, chiar dacă a spus-o într-un fel comic, am înțeles

că vorbea foarte serios și că nu era de acord cu purtarea gentlemanilor. Ei păreau orbi la nemulțumirea ajutorului de vânătoare și au golit oricum trei sticle de vin împreună.

Când bărbații s-au declarat sătui, vasele și mâncărurile au fost strânse, iar eu am fost informat, spre ușurarea mea, că nu mai era nevoie să car cufărul mai departe și că aveam să-l recuperez la întoarcere. Eram așadar într-o dispoziție bună când ne-am reluat urcușul, și starea de bine mi-a crescut când unul dintre rândași, vrând să-și umple pipa, mi-a cerut să îi mân eu căluțul. M-a încercat un sentiment de satisfacție datorită creșterii importanței sarcinilor mele și am simțit că asta însemna acceptarea mea de către bărbați. Am cotit spre sud, printre două piscuri și mi-am închipuit grupul nostru ca pe niște exploratori care se aventurează în ținuturi nedescoperite. Oaspeții lordului Middleton erau în toane bune și conversau zgomotos între ei. Ajutorul de vânătoare a fost obligat să le spună să vorbească mai încet dacă voiau să aibă parte de distracție în acea zi. Am fost uluit să-l văd pe ajutor adresându-se gentlemanilor într-un fel atât de nepoliticos, dar lordul Middleton nu s-a arătat deloc jignit. Gentlemanii au părut să fie destul de rușinați și au mers mai departe în tăcere. Apoi ajutorul de vânătoare a luat-o el înainte și, tot o dată la câteva sute de metri, ne ordona să ne oprim răsfirându-și degetele de la mâna care-i atârna pe lângă corp. Noi ne opream, ținându-ne respirația, în timp ce el cerceta atent versantul muntelui și părea să miroasă aerul, înainte de a ne ordona fără cuvinte să înaintăm într-o parte sau alta, printr-un alt gest al mâinii. După o oră sau cam așa, am ajuns pe o creastă de munte, iar ajutorul de vânătoare ne-a pus să încercăm să ne ascundem. M-am lăsat pe burtă în buruieni. Starea de spirit a grupului nostru era de-acum destul de sumbră. Sub noi, o turmă de treizeci sau patruzeci de cerbi păștea. Căprioarele erau îndreptate toate în aceeași direcție, cu capetele coborâte în iarbă, mișcându-se încet înainte, ca un grup de femei semănând pământul. Ne aflam îndeajuns de aproape pentru a le vedea mișcarea lentă de rotire a fălcilor. În fruntea turmei era un cerb cu coarnele ca o pereche de mâini aspre, îndreptate spre cer. Animalele nu păreau să fie conștiente de prezența noastră.

Ajutorul de vânătoare i-a făcut pe tăcute semn unuia dintre vânători să înainteze. Gentlemanul și-a încărcat în liniște arma și, cu oarecare pricepere, a îndreptat-o spre cerb, așezându-și capul pe patul puștii. A fost un moment de mare solemnitate. Mă aflam destul de aproape de gentleman

pentru a-i vedea degetul mișcându-se spre trăgaci. M-am uitat din nou la cerb și mi-a părut extrem de rău că trebuia să moară pentru ca acest bărbat să îi agațe capul pe peretele salonului său. Degetul bărbatului s-a încolăcit în jurul trăgaciului. Fără să mă gândesc de două ori, am sărit brusc în picioare și am țopăit pe coama dealului, fluturându-mi brațele ca o mare pasăre și cântând ca un cocoș. Cerbul de jos a fugit, iar gentlemanul a tras în aer. Ajutorul de vânătoare s-a aruncat înainte, m-a apucat de braț și m-a trântit cu brutalitate la pământ. Eram, în acel moment, la fel de șocat ca el de acțiunile mele și le-am regretat imediat. Ajutorul a rostit o serie de înjurături grosolane, iar eu, temându-mă că avea să se năpustească asupra mea cu patul armei, mi-am acoperit capul cu brațele. Nu a făcut asta totuși, iar eu am rămas întins în buruieni, simțindu-mă îngrozitor de prost. Cei doi servitori au râs din toată inima, dar au fost reduși la tăcere printr-o privire aspră a ajutorului de vânătoare. Fața lordului Middleton devenise complet mov; dacă din cauza aerului de munte sau a furiei, nu aș putea spune. Cei trei gentlemani se holbau la mine cu uimire. Mi-am imaginat că ajutorul m-ar fi putut trimite pe mine să cobor la vale în fugă, astfel încât oaspeții să tragă după mine, în locul distracției pe care o întrerupsesem. Nu s-a întâmplat nimic asemănător, totuși. Lordul Middleton a făcut un pas în față și l-a întrebat pe ajutor cum mă cheamă.

— E Roderick Macrae, fiul lui John Macrae din Culduie, a răspuns el.

Lordul Middleton a încuviințat și a spus:

— Ai grijă să nu mai fie niciodată angajat pe moșie.

Apoi s-a întors și și-a cerut scuze oaspeților săi. Dacă mi s-ar fi oferit prilejul, și eu aș fi făcut exact la fel, dar am fost alungat de pe munte și mi s-a reamintit să iau cufărul și să-l duc înapoi la bucătărie. M-am ridicat cu greu în picioare, recunoscător lordului Middleton pentru blândețea pedepsei primite. Pe când părăseam grupul, Archibald Ross și-a întors privirea, nedorind să fie asociat cu un asemenea imbecil.

La întoarcere, în acea seară, nu am pomenit nimic despre incidentul de pe munte. În dimineața următoare am plecat cu cei doi cartofi în buzunar, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat și mi-am petrecut ziua hoinărind printre lacurile din Càrn. Când m-am întors seara acasă, tata aflase de faptele mele, așa că am primit o serioasă și binemeritată bătaie.

* * *

La ceva timp după incidentul cu oaia, s-a împrăștiat un zvon cum că

Lachlan Zdrahonu' îi făcuse o vizită comisionarului. Originea zvonului era neclară. Mai mulți locuitori din Applecross susțineau că îl văzuseră pe Zdrahonu' mergând în direcția casei comisionarului, dar acest lucru, în sine, nu constituia tocmai o dovadă. Nu se mai auzise ca o persoană să îl viziteze pe comisionar din propria lui inițiativă, iar în cazul în care ar fi fost convocat, înștiințarea ar fi fost trimisă prin intermediul ofițerului, și Calum Finlayson nu livrase nicio astfel de înștiințare. Tata mormăia mohorât că cel care inițiase zvonul era cel mai probabil însuși Lachlan Zdrahonu'. În orice caz, prin puterea repetiției, povestea a ajuns să fie acceptată ca un fapt.

Ce este sigur este că la scurt timp după această pretinsă vizită, Calum Finlayson a fost convocat personal de către comisionar. Mandatul de ofițer al domnului Finlayson avea să se încheie peste câteva luni și, cumva într-un mod excepțional, reușise să ducă la capăt perioada în această funcție nedorită fără a se înstrăina de vecinii lui. Având rolul de factotum al comisionarului, ofițerul se află într-o poziție care nu e de invidiat. Dacă nu reușește să aplice termenii contractelor, atunci atrage mânia comisionarului, iar dacă aplică prea drastic termenii acestor contracte, se înstrăinează de comunitate. Domnul Finlayson reușise să evite situația din urmă alegând să atragă discret atenția pentru orice abatere la o ceașcă de ceai, în loc să alerge la comisionar cu prima ocazie. Tot așa, când fusese posibil, îi încurajase pe arendași să își rezolve disputele între ei și, când fusese nevoit să medieze un conflict, lumea considera că făcuse asta într-un mod nepărtinitor. Marea majoritate a comunității își dorea ca el să continue în această funcție, dar lua drept o dovadă a caracterului său demn faptul că nu își dorea deloc să facă astfel.

După audiența sa cu comisionarul, Calum Finlayson a făcut cunoscut faptul că fusese informat că nu își îndeplinise rolul cu suficientă hotărâre. Că acest lucru fusese adus la cunoștința comisionarului de către Lachlan Zdrahonu' era o chestiune ipotetică, dar consecința a fost că, pentru restul mandatului său, era obligat să aplice legile cu o mai mare strictețe. Pentru a-l constrânge să procedeze astfel, comisionarul îi ordonase să adune o anumită sumă din amenzi, pe parcursul lunilor care îi rămăseseră în funcție. În cazul în care suma nu era obținută, ofițerul era obligat să plătească deficitul din buzunarul propriu. Domnul Finlayson a fost foarte supărat din cauza acestei situații.

S-a ținut o întâlnire, la care a participat marea majoritate a locuitorilor

din administrația noastră, în casa lui Kenny Tutun. S-a decis că, pentru a-l scuti pe domnul Finlayson de obligația de a percepe taxele necesare de la vecinii săi, legile să fie respectate cât mai scrupulos posibil. Mai departe s-a decis că pentru a strânge suma cerută de comisionar, familiile aflate într-o poziție care le permitea asta, să contribuie cu câte cinci șilingi la un fond comun. Cei mai puțini înstăriți puteau să contribuie după posibilitățile fiecăruia. După această întâlnire, în ciuda indignării de a fi forțați, cum a spus Kenny Tutun, să îngroașe buzunarele comisionarului, oamenii au fost bine dispuși, așa că s-a cântat și s-a vărsat mult whisky.

Lachlan Zdrahonu' și ai săi n-au fost prezenți la întâlnire și mai apoi au refuzat să contribuie la fond. Tata nu era de acord cu planul, pe motivul că implica mințirea și sfidarea mai marilor noștri. Cu toate acestea, a contribuit cu un șiling, ca dovadă a prețuirii sale pentru Calum Finlayson. Întrucât nimeni nu voia să-și păteze numele pentru încălcarea ordinelor, s-a decis ca amenzile să fie consemnate ca fiind percepute în mod egal de la familiile din parohie. Astfel, nicio familie sau individ nu puteau fi aleși pentru o sancțiune ulterioară. Pe măsură ce vara se scurgea, în ciuda greutăților cauzate de cheltuiala inutilă, planul a devenit o sursă de amuzament. Contribuția tatei a fost consemnată ca o amendă pentru lăsarea cocoșului să cânte după căderea întunericului. Kenny Tutun a fost penalizat pentru că uitase să întrebe despre sănătatea comisionarului, iar Maggie Oarba, o văduvă din Camusterrach, pentru că se pornise în drum spre biserică făcând primul pas cu piciorul stâng. Când a sosit vremea ca domnul Finlayson să predea banii, comisionarul trebuie să fi suspectat că lucrurile nu stăteau chiar așa, dar nu l-a putut acuza pe ofițer că nu reușise să își execute îndatoririle cu destulă stăruință. Oamenii erau în general extrem de încântați de reușita planului, considerând-o ca pe o mică victorie în fața autorităților. Tata era totuși de părere că oamenii nu trebuiau să fie atât de mulțumiți că își dădeau banii comisionarului, iar eu îi împărtășeam părerea.

Spre sfârșitul verii, Lachlan Zdrahonu' a făcut cunoscut faptul că intenționa să se ofere pentru funcția de ofițer, care urma să se elibereze în curând. Nu se mai auzise ca cineva să se ofere voluntar pentru această poziție ingrată. Chiar și cei cărora le-ar fi plăcut autoritatea pe care funcția o oferea aveau destulă minte cât să nu recunoască asta. Convingerea că Lachlan Zdrahonu' s-ar fi bucurat să își exercite puterea asupra vecinilor

era larg răspândită, așa că, din acest motiv, s-a căutat în secret varianta unui alt candidat. Tata era un om respectat de comunitate, deși nu foarte plăcut, iar într-o seară, mai mulți bărbați, printre care și Kenny Tutun, au trecut pe la noi pentru a-l convinge să se lase propus. Tata i-a întrebat pe fiecare în parte de ce, dacă simțeau că era atât de important să i se opună lui Lachlan Zdrahonu', nu făceau ei înșiși asta. Fiecare dintre bărbați avea scuzele lui și, după ce ultimul dintre ei a vorbit, nici nu mai era nevoie ca tata să își declare refuzul. Adevărul era că întâlnirea dintre Lachlan Zdrahonu' și comisionar, fie ea adevărată sau imaginată, lăsase senzația că el era omul comisionarului, astfel încât, chiar și numai din acest motiv, nimeni nu își dorea să candideze împotriva lui. În cele din urmă, singura persoană care a putut fi convinsă să participe a fost Murdo Cocoșul, un imbecil care trăia într-o baracă în Aird-Dubh și despre care se spunea că supraviețuiește mâncând tărâțe și melci.

Votul s-a ținut în casa parohială din Camusterrach. În seara stabilită, bărbații din trei sate s-au așezat în șir indian, cu șepcile îndesate în buzunarele hainelor sau ținându-le în mână. Reverendul Galbraith i-a întâmpinat pe fiecare dintre bărbați în timp ce intrau, întrebându-i ce se întreabă de obicei despre familiile lor și făcând comentarii referitoare la absențele recente de la biserică. Era o atmosferă de supunere. Comisionarul stătea în picioare flancat de către cei doi candidați și s-a adresat în câteva cuvinte celor adunați. Le-a mulțumit pentru participare și le-a reamintit de importanța rolului ofițerului în cadrul unei administrări fericite a proprietăților. Nu l-a recomandat pe niciunul dintre bărbați, remarcând doar preocuparea lor pentru binele obștesc, și și-a exprimat încrederea că bărbații aveau să îl aleagă pe cel mai capabil dintre candidați. Reverendul Galbraith a profitat apoi de ocazie pentru a-i invita pe bărbați la rugăciune. Când a sosit momentul votului, nimeni nu a ridicat mâna împotriva lui Lachlan Zdrahonu'.

Zdrahonu' n-a avut nevoie de prea mult timp pentru a-și exercita noua putere. Într-o seară, la puțin timp după investirea în funcție, ne-a făcut o vizită. Jetta tocmai strânsese vasele după cină și se apucase de tricotat. Tata stătea la fereastră, în scaunul lui. Eu rămăsesem la masă. Era încă lumină, iar eu mă holbam afară de câteva minute, privindu-l pe Lachlan Zdrahonu' și pe fratele său apropiindu-se. Numai când au trecut de casa vecinului mi-am dat seama că intenționau să treacă pe la noi, iar atunci era deja prea

târziu să-l previn pe tata de sosirea lor iminentă. Corpul masiv al Zdrahonului a umplut cadrul ușii. N-a rostit niciun salut și cred că schimbarea luminii l-a făcut pe tata să-și ridice privirea din cartea lui. În acest moment, noul ofițer ne-a urat bună seara. Tata s-a ridicat, dar nici măcar nu s-a prefăcut că îl invită înăuntru. Aeneas Mackenzie a rămas afară, cu brațele încrucișate, ca și cum stătea de pază să nu intre altcineva. Lachlan Zdrahonu' a făcut unul sau doi pași în casă și a anunțat că, în calitatea pe care o obținuse recent, vizita toate gospodăriile din jurisdicția sa.

Pe un ton viclean, tata l-a întrebat:

— Deci acum suntem sub jurisdicția ta, nu-i așa?

— Sunteți sub jurisdicția lordului și, din moment ce comisionarul lui este încredințat cu administrarea proprietății, iar eu sunt acum reprezentantul comisionarului în aceste sate, atunci da, sunteți sub jurisdicția mea, a răspuns Lachlan Zdrahonu'.

Apoi a făcut un gest către masă cu mâna dreaptă și a spus:

— Nu sunt bine-venit în casa voastră?

Tata i-a arătat că ar trebui să ia un loc și a pus-o pe Jetta să își vadă altundeva de tricotat, dar nu i-a oferit Zdrahonului nimic de băut, așa cum ar fi făcut cu oricare alt vizitator. Lachlan Zdrahonu' a urmărit-o pe Jetta retrăgându-se în camera din spate, înainte de a lua loc pe bancă și de a-mi ura și mie bună seara. M-am controlat și i-am răspuns la salut în cel mai civilizat mod cu putință, deoarece, dacă aș fi spus ce aveam cu adevărat în minte, sigur am fi primit o amendă.

După ce tata și-a ocupat locul din capul mesei, Lachlan Zdrahonu' a început prin a spune că era mulțumit că obținuse susținerea comunității și că reușise să-și asigure funcția de ofițer. Apoi a vorbit în detaliu despre responsabilitatea indivizilor de a se supune termenilor contractelor de arendă. Legile, a spus, nu existau doar pentru amuzamentul sau pentru câștigul lordului, ci pentru binele tuturor celor din comunitate. „Dacă nu ar exista legi", a spus, „am trăi într-o stare de anarhie, nu-i așa?"

În timp ce vorbea, răpăia pe masă cu cele trei degete de la mâna dreaptă, așa încât făcea un sunet precum galopul îndepărtat al unui ponei. Degetele îi erau groase și tocite, unghiile ciobite și murdare de noroi. În timpul discursului, privirea i-a rămas fixată undeva între vârful dulapului și acoperiș, ca și cum se adresa unei adunări parohiale. S-a oprit pentru câteva

momente, ca și cum i-ar fi dat tatei ocazia să răspundă, dar, văzând că el nu face asta, a continuat.

Era de părere că, în ultima vreme, comunitatea noastră se făcuse de rușine prin lipsa ei de loialitate față de legi și prin neglijența cu care legile fuseseră aplicate. Ne comportaserăm, a spus, ca niște elevi atunci când profesorul e întors cu spatele și fuseserăm încurajați de o autoritate care, dorindu-și prea mult să fie pe plac, nu-și ajutase deloc comunitatea. În orice caz, el considera alegerea sa în rolul de ofițer ca un semn că oamenii doreau să o apuce pe calea cea bună. Astfel că profita de ocazia pentru a le aminti tuturor arendașilor de responsabilitățile lor, conform condițiilor arendelor. Dacă lucrurile nu se schimbau în bine, aveau să fie luate măsuri. A tăcut preț de câteva clipe înainte de a adăuga, ca și cum abia își amintise, că vorbea având parte de întreaga susținere a comisionarului.

Expresia tatei nu s-a schimbat pe parcursul discursului Zdrahonului. Dar acum și-a scos pipa din gură și s-a apucat să o umple cu tutun din săculeț. După ce a făcut asta, a aprins-o și a pufăit încet de câteva ori.

— N-ai niciun motiv să-mi amintești de responsabilitățile mele, Lachlan Mackenzie. N-am încălcat niciodată legile și numele meu n-a fost niciodată pătat.

— Regret să spun, domnule Macrae, că răspunsul dumitale nu face decât să confirme starea de anarhie în care am căzut în ultima vreme, într-atâta încât am neglijat legile așa de mult, că nici nu mai știm când le încălcăm. În orice caz, nu trebuie să știi matale sau alții dacă numele îți e însemnat sau nu, a mai adăugat.

Tata pufăia cu hotărâre din pipă. Rareori era posibil să știi la ce se gândea, dar în acel moment am observat, după asprimea din privire, că era nemulțumit. Degetele lui Lachlan Zdrahonu' s-au oprit din răpăit și și-a așezat mâna stângă, pe care până atunci și-o ținuse în poală, pe masă. Am interpretat această mișcare ca un semn că se pregătea să se ridice și să plece, dar n-a făcut asta. În schimb, s-a dovedit că observațiile lui de până atunci fuseseră o simplă introducere pentru scopul real al vizitei sale.

— În afară de generalitățile astea, a spus, mai e o altă problemă care îți privește familia în mod special.

Degetele i s-au pus din nou pe răpăit. Am presupus că avea să redeschidă subiectul oii omorâte și să-și folosească puterile nou obținute pentru a crește amenda împotriva tatălui meu sau cel puțin să ceară plata imediată.

Dar mă înșelam.

— S-a decis, a continuat, ca întinderea terenului dumitale să fie redusă.

Expresia tatei nu s-a schimbat.

— De la moartea soției, familia dumitale a scăzut ca număr și, presupunând că nu plănuiești să te recăsătorești, această reducere va fi permanentă. Repartiția dumitale de pământ va fi așadar redusă cu o cincime. Sunt alte familii mai mari ca a matale care au pământuri mai mici, iar terenul va fi alocat uneia dintre ele.

— Vrei să spui ție, a spus tata.

Lachlan Zdrahonu' a țâțâit încet și a scuturat din cap, de parcă era jignit de idee.

— În mod cert nu mie, domnule Macrae. Ar fi un abuz din partea mea. Terenul va fi alocat unei familii potrivite.

— Niciunul dintre vecinii mei nu-l va accepta, a spus tata.

Lachlan Zdrahonu' a strâns din buze.

— Vom vedea, a spus. Nu ar fi în interesul nimănui ca terenul să rămână necultivat.

— Tata și bunicul au lucrat pământul ăsta înainte de mine.

— Da, a spus Zdrahonu', dar nu le aparținea și nu-ți aparține nici ție. Îi aparține lordului și prin bunăvoința lui ai matale privilegiul de a-l lucra.

— Cum rămâne cu arenda?

L-am blestemat în gând pe tata, pentru că întrebarea trăda clar intenția lui de a profita de reducerea pământului. Dacă mama ar fi fost în viață, l-ar fi scos imediat pe Lachlan Zdrahonu' din casă cu o ploaie de insulte, dar tata era făcut din altă plămădeală.

— Cum rămâne cu arenda? a întrebat Zdrahonu'.

— Dacă dimensiunea pământului va fi redusă, atunci cu siguranță că și arenda ar trebui să se reducă.

Ofițerul a pufnit într-un râs scurt, pentru a arăta absurditatea ideii.

— Arenda dumitale, cred, e deja restantă cu câțiva ani, a spus. Dacă îmi permiți să-ți dau un sfat, eu nu i-aș provoca pe mai-marii noștri cerând o reducere.

Tata s-a ridicat în picioare și, punându-și pumnii pe masă, s-a aplecat spre Lachlan Zdrahonu'.

— Voi cere o întâlnire cu comisionarul pentru a discuta problema, a spus.

Zdrahonu' a rămas așezat și și-a desfăcut brațele în fața lui.

— Ai toată libertatea să faci asta, a spus, dar te asigur că vorbesc cu autoritatea deplină a comisionarului. Sunt sigur că nu vrei să-ți faci un nume ca fiind unul dintre cei care vor să tulbure bunul mers al proprietății, a cărei administrare, îți amintesc, se face pentru binele comunității, nu pentru cel al unui individ. Așa cum ai spus chiar mata, nu îți dorești ca numele dumitale să mai fie pătat în vreun fel.

În acest punct, Lachlan Zdrahonu' s-a ridicat și a spus cu seninătate:

— Redistribuirea va avea loc în primăvară, astfel încât să ai ocazia de a strânge recoltele de anul ăsta de pe teren. Poți decide chiar dumneata la care porțiune de teren vrei să renunți și să mă anunți la momentul potrivit.

Apoi ne-a informat că în viitor trebuia să i ne adresăm cu ofițer Mackenzie sau, mai simplu, cu ofițer, asta pentru a nu uita că el acționa într-o calitate oficială.

Tata a renunțat la întâlnirea cu comisionarul și, în primăvară, porțiunea de pământ cea mai îndepărtată de casă i-a fost cedată vecinului nostru, Duncan Gregor, care trăia cu mama lui, cu soția și patru copii. Domnul Gregor a trecut pe la tata pentru a-l asigura că nu încercase niciodată să obțină această bucată de pământ și că nu își dorise să profite de necazul tatălui meu. A propus ca cele două familii să muncească bucata de teren împreună și să-și împartă recolta. Tata a refuzat oferta generoasă, spunând că nu avea nicio intenție să cultive un pământ care nu era al lui și că, în orice caz, nevoile domnului Gregor erau mai mari decât ale sale. Domnul Gregor și-a irosit ceva timp formulând mai multe argumente, dar tata nu a putut fi convins. Nici nu a acceptat vreo altă compensație pentru pierderea lui.

* * *

Natura regimului lui Lachlan Zdrahonu' a devenit în curând evidentă. În anii precedenți, oricine deținuse funcția de ofițer făcuse asta fără tragere de inimă și își îndeplinise sarcinile numai când fusese presat să o facă. Lachlan Zdrahonu', totuși, s-a aruncat în noul său rol cu fervoarea unei vulpi într-un coteț. Mergea țanțoș prin satele din jurisdicția sa cu o agendă în mână și cu creionul după ureche, de cele mai multe ori însoțit de imbecilul de frate-său sau văru-său sau de amândoi. Întreținerea terenurilor, starea drumurilor, șanțurilor și a cărărilor erau toate țintele verificării sale meticuloase. Nici nu își limita inspecțiile la zonele comunale. Nu se sinchisea să intre neanunțat în casele vecinilor și să mâzgălească însemnări

în carnetul său, al cărui conținut nu îl dezvăluia nimănui. Însemnările nu se concretizau în amenzi imediate. Oamenii știau doar că ofițerul luase ceva la cunoștință și că putea fi folosit împotriva lor cândva în viitor. Prin urmare, Lachlan Zdrahonu' găsea oameni dispuși să îi lucreze pământul sau să se ocupe de alte sarcini de la care datoriile sale autoimpuse îl rețineau.

Lachlan Zdrahonu' a stabilit că drumurile și cărările care legau casele și satele noastre fuseseră lăsate să ajungă într-o stare inacceptabil de proastă. Un plan general de lucrări a fost conceput, iar bărbaților apți de muncă din parohie li s-a dat dispoziția de a efectua zece zile de lucru într-o perioadă aleasă de ofițer. Cei destul de îndrăzneți pentru a contesta obligația de a presta muncă gratuită au fost informați că erau obligați de termenii arendei să păstreze drumurile și cărările comunale asanate corespunzător și într-o stare bună. A fost așadar un gest binevoitor că sătenilor li s-a cerut numai să îndeplinească atribuții pe care le ignoraseră până atunci, în loc să fie amendați pentru delăsarea lor. În ciuda nemulțumirilor legate de natura poruncitoare a metodelor lui Lachlan Zdrahonu', toată lumea a fost de acord că amenajările stabilite erau destinate binelui general.

În păstrarea unui bun renume, ofițerul era sprijinit de un număr mare de neamuri care locuiau în satele aflate sub autoritatea sa. Precum o grămadă din alte clanuri, cei din clanul Mackenzie erau înclinați din fire să sară în apărarea unuia de-al lor și a devenit ceva normal, sau cel puțin lumea credea că e ceva normal, ca spusele denigrante despre Zdrahon să ajungă la urechile lui. Oamenilor li s-a părut așadar înțelept să își păstreze gândurile despre ofițer pentru ei înșiși.

Într-o seară, tata stătea la aer pe banca din fața casei. Kenny Tutun i s-a alăturat, iar cei doi bărbați au stat în liniște câteva minute, pufăind din pipe. Lachlan Zdrahonu' își făcea de lucru pe lângă cărarea care lega satul de drum, făcând o verificare amănunțită a șanțurilor. Kenny Tutun și-a scos pipa din gură, s-a aplecat spre tata și a mormăit:

— Lachlan Zdrahonu' e un mare ticălos, dar îmbunătățirile aduse locului nu pot fi negate.

Tata nu i-a răspuns. Nu era de acord cu un astfel de limbaj.

Influența lui Lachlan Zdrahonu' s-a extins la fiecare aspect al vieții satului. Sfârșitul lunilor negre înseamnă, prin locurile astea, tăierea și uscarea turbei, activități care au loc de îndată ce vremea o permite. Este o treabă îndeplinită de sat ca o singură entitate, întrucât nu are sens ca

familiile să taie turba doar pentru ele însele. E o muncă grea, dar în general are loc într-o atmosferă de bună dispoziție, se cântă și se împart gustări. Totuși, în acest an, în ciuda faptului că tăierea turbei e îndeplinită cu succes din vremuri imemoriale, ofițerul a luat asupra lui sarcina de a supraveghea desfășurarea lucrului. Au fost planificate liste de sarcini, iar reprezentanții ofițerului (cu toții neamuri ale Zdrahonului) au fost delegați să supravegheze munca din fiecare sat de sub jurisdicția sa. Acești reprezentanți au fost scutiți de muncă și și-au petrecut ziua plimbându-se în jurul turbăriilor, lătrând ordine la tăietori și hotărând la ce oră aveau să fie luate gustările. Asta i-a indignat foarte tare pe oameni, întrucât părea că munca pe care sătenii o făcuseră înainte din proprie voință era acum dusă la bun sfârșit numai din porunca autorităților. Nu a fost, așadar, nici urmă de cântec sau de bună dispoziție care însoțea în mod normal lucrul. Eu am fost supus unei verificări speciale, deoarece, de la incidentul cu oaia, s-a spus că nu se putea avea încredere în mine dacă aveam o unealtă de tăiat turba în mână. Am fost deci forțat să muncesc la o oarecare distanță de ceilalți și, dacă mă opream chiar și numai cât să-mi șterg fruntea, Aeneas Mackenzie urla la mine să încetez cu trândăvia. Mărturisesc că i-aș fi spart fericit țeasta, dar, nedorind să-i fac și mai multe necazuri tatălui meu, am muncit cât am putut de serios, întorcându-mă în fiecare seară de pe munte cu dureri în brațe și în pulpe din cauza efortului.

Într-o dimineață, după câteva zile de tăiat turbă, mi-am dat seama că uitasem turtele de ovăz pe care Jetta mi le pregătise. Fără să le spun ceva tovarășilor mei, care se odihneau la marginea mlaștinii, am pornit-o în jos pe coasta dealului. Era o zi caldă și însorită, iar munca de dimineață mă făcuse să transpir. În timp ce coboram panta, m-am gândit că m-aș putea odihni câteva clipe pe banca din fața casei, bând o cană cu lapte. Satul era tăcut. Majoritatea bărbaților erau pe munte, iar femeile erau ocupate cu treburile din gospodărie. Tata, care de pe-atunci nu mai avea forța necesară unei zile întregi de lucrat în turbării, muncea în partea de jos a grădinii cu plugul și, văzându-l cum se chinuie, mi-am spus că, la încheierea tăierii turbei, următoarea mea sarcină avea să fie să pregătesc corespunzător partea de pământ care ne mai rămăsese.

Am rămas un moment la intrarea în casă. După lumina strălucitoare de-afară, ochilor mei le-a luat ceva timp să se obișnuiască cu întunericul dinăuntru. O flacără mică emana din focul înăbușit și o rază subțire de

lumină pătrundea prin fereastră. Am înlemnit văzând o figură care stătea în picioare, în capul mesei, cu spatele la ușă. Surpriza a fost și mai mare când am deslușit datorită proporțiilor sale și a bandanei galbene din jurul gâtului, că era vorba despre Lachlan Zdrahonu'. Părea să se chinuie să mute masa, ținându-se strâns cu mâinile de margini, în timp ce picioarele și corpul i se împingeau în ea. Asta m-a nedumerit, deoarece nu mă puteam gândi la vreun motiv pentru care ofițerul ar încerca să ne mute mobila; și, în plus, masa nu era atât de grea încât un om de statura lui Lachlan Zdrahonu' să se chinuie să o ridice. Eram pe cale să îmi anunț sosirea, când am văzut două picioare proiectându-se de-o parte și de alta a șoldurilor lui Lachlan Zdrahonu'. Picioarele erau suspendate în aer, ușor îndoite la genunchi, aproape paralele cu podeaua din lut a casei. Mi-am putut da seama după cizmele negre din picioare că îi aparțineau surorii mele. Apoi am deslușit o a doua pereche de mâini la jumătatea mesei, apucând strâns marginile mesei. Am stat în tăcere la ușă și am privit timp de câteva minute cum Lachlan Zdrahonu' a continuat să se apese cu tot mai mare intensitate în masă. A început să scoată niște sunete animalice, iar apoi, dintr-odată, s-a oprit, fără să fi mutat mobila cu mai mult de câțiva centimetri. S-a dat înapoi de lângă masă și s-a întors spre fereastră. I-am văzut mădularul ieșindu-i afară din nădragi, foarte umflat și rigid, precum coada unei mături. L-a luat în mână și l-a băgat în pantaloni. Respira cu dificultate din cauza efortului și era transpirat pe frunte. Nu făcusem niciun zgomot, dar el și-a întors capul spre mine de parcă fusese tot timpul conștient de prezența mea. Mi-a urat bună dimineața, ca și cum nu era nimic neobișnuit în faptul că se afla în casa noastră. Apoi și-a dezlegat bandana și a folosit-o pentru a-și șterge fruntea și gâtul, înainte de a-și da fără grabă părul la o parte de pe față. S-a uitat în treacăt în jos la Jetta, ale cărei mâini dăduseră acum drumul mesei, și s-a apropiat de mine. M-am dat la o parte pentru a-i face loc să treacă.

S-a oprit în cadrul ușii și a spus:

— N-ar trebui să fii la turbă, băiete?

Mi-a displăcut întotdeauna să mi se spună „băiete”, fiindcă așa mi se adresează tata când e iritat, așa că mi-a scăpat:

— Nu sunt băiatul dumitale, domnule Mackenzie.

Am regretat imediat această izbucnire, gândindu-mă că avea să-i spună tatei că îi vorbisem nerespectuos și avea să ne amendeze cu un șiling. În loc

de asta, m-a strâns de ceafă și și-a împins fața aproape de a mea și a spus:

— Când o să te faci mare, o să-ți dai seama că un bărbat trebuie să-și satisfacă nevoile undeva. Mai ales acum că draga ta mamă nu mai e printre noi.

Apoi a râs zgomotos și a plecat. L-am urmărit înaintând cu pași mari prin sat, rotindu-și bandana galbenă în mâna dreaptă, și am simțit o scârbă cumplită față de el.

Jetta a rămas pe masă, pieptul umflându-i-se și dezumflându-i-se, iar privirea mi-a fost atrasă de regiunea întunecată dintre coapsele ei depărtate. Fără să-și ridice spatele de pe blatul mesei, și-a tras jos poalele și jupa care îi erau adunate în jurul taliei. Apoi s-a ridicat în șezut și a stat acolo timp de câteva minute, cu picioarele legănându-i-se deasupra podelei. Fața îi era roșie și avea picături de transpirație pe frunte. Nu știam ce să spun, așa că nu am spus nimic. În cele din urmă, ea s-a ridicat și și-a netezit hainele. M-a întrebat ce făceam acolo și eu i-am răspuns că îmi uitasem turtele de ovăz. Ea le-a luat din dulap și mi le-a adus la ușă, de unde eu nu mă mișcasem. Obrajii îi străluceau de parcă alergase sau dansase. Mi-a spus să nu îi zic nimic tatei despre ceea ce văzusem. Am dat afirmativ din cap și am întrebat-o dacă avea o cană de lapte pentru mine.

Mi-am luat turtele și m-am așezat pe banca din fața casei. Jetta mi-a adus o cană cu lapte și s-a întors înăuntru fără să spună un cuvânt. Tata stătea cu spatele la casă și nu și-a ridicat privirea. L-am urmărit cum se chinuia cu plugul, piciorul alunecându-i des de pe cormană. Muncea organizat, dar fără prea mare impact asupra pământului. Nu îmi dau seama dacă îl văzuse pe Lachlan Zdrahonu' intrând sau ieșind din casă. Sigur e că timp de câteva minute, cât l-am privit eu, nu a ridicat nici măcar o singură dată privirea de la munca lui.

Când m-am întors în turbărie, Aeneas Mackenzie m-a chemat la el și mi-a spus că avea să îi raporteze absența mea de pe munte fratelui său. I-am răspuns că nu era nevoie, pentru că mă întâlnisem deja cu el și nu am mai auzit nimic despre această problemă.

* * *

Cam în aceeași perioadă am făcut cunoștință cu Flora Mackenzie, fata cea mare a lui Lachlan Zdrahonu'. Merseserăm împreună la școală, dar datorită firii mele nesociabile din vremea aceea, însemna că, de fapt, acum ne întâlneam pentru prima dată. Era cam cu un an mai mică decât mine; din

acest motiv și din cauza dușmăniei dintre familiile noastre, nu prea avuseserăm de-a face unul cu celălalt. La școală, Flora stătea în partea din față a clasei și, deși nu îi puteam vedea fața, mi-o imaginam ca pe o frumusețe care atrăgea atenția. Era întotdeauna prima care se oferea să curețe tabla pentru domnul Gillies și era peste măsură de mândră de ea însăși când i se acorda acest privilegiu. Dacă mi se păruse în vreun fel în acea perioadă, aș zice că era o fată prostuță, cât se poate de nerăbdătoare să îi mulțumească pe cei care aveau autoritate.

Într-o după-amiază, fusesem pus să ar o bucată din pământul lui Lachlan Zdrahonu'. Flora mătura în afara casei și avea grijă de fratele ei mai mic, Donald. Deși mă aflam cu spatele la ea, am simțit că mă observa. Mi-am continuat treaba timp de câteva minute, în tot acest timp fiind conștient de privirea ei îndreptată spre mine. M-am oprit și m-am întors către locul unde se afla. Stătea rezemată în coada măturii și nu a încercat să ascundă deloc faptul că mă urmărise. M-am sprijinit în mânerul plugului, imitându-i postura, și m-am uitat fix la ea. Am rămas așa preț de câteva clipe, de parcă eram prinși într-un joc. Apoi ea a ridicat din umeri și a intrat în casă, ca și cum își amintise brusc că avea o treabă urgentă de făcut acolo. Cândva mai târziu, a ieșit din casă și mi-a adus o cană cu lapte.

— M-am gândit că poate ți-e sete, a spus întinzându-mi-o.

Am luat-o din mâna ei și am golit-o dintr-o singură înghițitură.

— Mulțumesc, am spus. Mi-am șters gura cu dosul palmei. Mi-a luat cana și s-a întors în casă, șoldurile legănându-i-se în timp ce se cățăra pe brazde.

Într-o seară, câteva zile mai târziu, ieșeam din acaretul din spatele casei noastre. Trăsesem ușa de lemn și învârteam funia în jurul proptelei, când mi-am dat seama de prezența unei alte persoane. Am terminat de înnodat funia ca și cum nu aș fi știut că cineva era acolo. Nu știu de ce m-am prins în această mică prefăcătorie, în afară de faptul că poate nu voiam ca persoana respectivă să creadă că eram implicat în vreo activitate secretă. Trebuie să fi presupus că era Jetta, deși nu exista niciun motiv pentru care ea să mă privească în tăcere. Știam că nu era tata pentru că, după cină, el își ocupase deja locul de la fereastră și odată așezat acolo, rareori se mai mișca înainte de a se retrage în pat. Cu siguranță că nu pe Flora Zdrahonului mă așteptam să o văd la colțul casei lui Gregor. Expresia mea trebuie să-mi fi trădat surprinderea, pentru că ea a chicotit și și-a dus mâna

la gură, ca și cum planul ei fusese de la început să mă ia prin surprindere și acum era satisfăcută de reușita inițiativei sale.

Nu știam ce să spun, așa că doar m-am uitat la ea. Flora se schimbase considerabil față de când eram elevi. Trăsăturile îi deveniseră mai puțin copilărești, nasul și gura i se măriseră cumva. Părul îi era prins așa cum îl purtau femeile, în locul codiței de purcel pe care o purtau fetișcanele. Se împlinise la trup, iar sânii îi umpleau acum corsajul rochiei într-un mod plăcut. Fusta îi ajungea puțin deasupra genunchilor, iar marginea plisată a jupei se vedea dedesubtul tivului îmbrăcămintei. În picioare purta o pereche de cizme negre curate. M-am întrebat dacă nu cumva fuseseră cumpărate cu șilingii pe care îi plăteam noi tatălui ei ca despăgubire pentru oaie. Ea m-a studiat cu capul înclinat într-o parte, de parcă eram o ciudățenie dintr-un spectacol ambulant.

Flora mi-a urat bună seara și m-a întrebat ce făcusem. I-am răspuns că nu era treaba ei ce făceam și că aș putea-o întreba același lucru. Mi-a răspuns că dacă nu îi spuneam ce făcusem în șopron, însemna că mă ocupasem cu ceva rău. Apoi a adăugat că tatăl ei zisese că eram o loază și că i-a spus să nu se apropie de mine. Nu eram surprins să aud de părerea proastă a lui Lachlan Zdrahonu' în ceea ce mă privea, dar mi-a atras atenția faptul că scopul Florei nu era atât să mă jignească, cât să arate că, prin faptul că mă căuta, ea încălca dorințele tatălui ei.

— Și ce ar spune tatăl tău dacă ar ști că stai de vorbă cu mine acum? am spus.

Flora a ridicat din umeri și a făcut ochii mari, ca și cum pentru ea era o problemă lipsită de importanță.

— Dacă aș fi eu taică-tu, ți-aș da o bătaie zdravănă, am spus.

— Poate că ți-ar da ție o bătaie, mai degrabă, a răspuns ea.

— N-am nicio îndoială că i-ar plăcea foarte mult să facă asta.

Flora a chicotit, de parcă perspectiva de a mă vedea bătut o amuza. Apoi m-a întrebat pentru a doua oară ce făcusem în șopron. Simțind acum că exista o legătură între noi, i-am spus că aveam grijă de un pui de pasăre pe care, cu două sau trei zile înainte, îl găsisem în iarbă chiar în același loc în care se afla ea acum. Am arătat în direcția unui cuib de pe acoperișul casei, deasupra capului ei, de unde puiul de pasăre căzuse.

— De ce nu l-ai pus la loc în cuib? a întrebat.

Nu știam cum să răspund la întrebare, întrucât dorisem doar să salvez

viața păsăricii; ăsta ar fi fost, într-adevăr, cel mai simplu mod de a proceda. Adevărul era că îngrijeam des păsări sau animale rănite, dar o făceam în secret, pentru că tata ar fi privit pasiunea mea ca pe o pierdere de vreme sau, mai rău, ca pe o sfidare a voinței Domnului. În orice caz, cel mai adesea, pacienții mei mureau. Cu doi ani înainte, totuși, crescusem un pui de pasăre pe care îl găsisem când aduceam turbă de pe deal. Pe măsură ce i-au crescut penele, mi-am dat seama că era o cioară, așa că i-am pus numele Negruța. Într-o seară, când m-am dus în șopron să hrănesc pasărea bolnavă, nu mai era acolo și am presupus că se însănătoșise îndeajuns pentru a pleca în lume. Nu știu dacă aceste păsări rămân în apropierea locului nașterii lor, dar de fiecare dată când vedeam o cioară pășind țanțoș într-un lan sau cocoțându-se pe digul de lângă drumul care duce la Toscaig, mă întrebam dacă nu era Negruța și dacă nu cumva licărea vreo urmă că mă recunoscuse în privirea ei.

Prin partea locului, ciorile sunt o prezență nedorită deoarece sunt considerate ca fiind un semn de rău augur. Oamenii din Aird-Dubh, fiind majoritatea preocupați de pescuit, sunt deosebit de răuvoitori față de aceste păsări, iar vederea unei ciori cocoțate pe unul dintre vasele lor le pricinuiește multă groază. Am asistat la momente în care pescarii aruncau cu pietre de mărimi considerabile într-o pasăre care îi supăra, fără să țină cont de stricăciunile pe care le-ar fi putut cauza bărcii, de parcă prin combaterea simbolului puteau evita ghinionul pe care acesta îl prevestește. Totuși, nu am cunoscut pe cineva născut în Aird-Dubh, sau în altă parte, la drept vorbind, care să-și fi schimbat planul de acțiune când erau astfel alertați de pericol. Concepția prin aceste locuri este că dacă urmează să fii vizitat de ghinion, nu ai ce face pentru a-l evita. Dacă un echipaj de bărbați și-ar abandona ieșirea la pescuit, s-ar putea întâmpla ca unul dintre ei să fie, mai târziu în acea zi, lovit în cap de o bucată de acoperiș din propria-i casă. E imposibil de știut dinainte ce formă va lua ghinionul și este așadar inutil să faci orice altceva decât ceea ce intenționai de la bun început să faci. Iar toate astea fac ca gestul de a azvârli proiectile spre vestitorul nenorocirii să fie și mai greu de înțeles. În plus, ciorile sunt foarte numeroase prin partea locului și ți-ai putea irosi o bună bucată a fiecărei zile încercând să te ferești de ele. Mie mi se pare că dacă o persoană e lovită de ghinion, e foarte probabil ca acel om să fie în stare să identifice un moment în care o cioară stătea cocoțată în dimineața zilei respective pe acoperișul său, dar

asta nu justifică deloc credința că există vreo legătură între cele două evenimente.

Am întrebat-o pe Flora dacă i-ar plăcea să vadă pasărea rănită, iar ea a răspuns că da. Am aruncat o privire în jur pentru a-i arăta că ceea ce eram pe cale să facem era un secret despre care doar ea știa. Apoi am dezlegat sfoara, iar Flora m-a urmat înăuntru. Am tras ușa după noi. Singura lumină venea prin spațiul dintre șipcile pereților și printr-o fereastră mică aflată sus pe acoperiș. Am avut impulsul de a o lua pe Flora de mână pentru a o îndruma spre grinda unde îmi ascunsesem protejatul, dar nu am făcut asta. În schimb, ne-am oprit unul lângă altul, permițându-le ochilor noștri să se obișnuiască cu întunericul. Puteam auzi sunetul delicat al respirației Florei. Am pornit spre colț și am tras taburetul pentru muls pe care urcasem pentru a-mi îngriji pasărea. I-am făcut semn Florei că ar trebui să se urce pe el pentru a vedea păsărică. Ea s-a apropiat și mi-a întins o mână pentru a-și ține echilibrul când a urcat pe taburet. S-a ridicat pe vârfurile micilor ei cizme, care îi erau frumos legate în jurul gleznelor. Degetele i-au zăbovit într-ale mele pentru o clipă, înainte să-și pună ambele mâini pe grindă. Construisem un cuib improvizat din ramuri și iarbă și îl căptușisem cu pene de găină. Mai pusesem, de asemenea, câteva fâșii de pânză pe care le așezasem peste păsărică pentru a imita căldura mamei sale. Flora a scos un oftat scurt la vederea capului păsării ivindu-se din mănunchiul de cârpe și a rămas acolo timp de câteva minute, chiar dacă pasărea dormea și nu prea aveai ce să vezi.

— Ce îi dai de mâncare? m-a întrebat în șoaptă.

— Insecte, i-am răspuns. Și viermi din grădină.

Și-a întins mâna în spate, ca să o țin atunci când cobora de pe taburet. Apoi s-a îndreptat către ușă. Am dus taburetul în colțul opus al șopronului, ca tata să nu-l vadă și să se întrebe de ce se afla sub grindă. Mi-ar fi plăcut să stau mai mult în șopron cu ea, dar nu mi-a venit în minte niciun pretext. Înainte de a o conduce pe Flora afară, am deschis ușa și mi-am scos capul pe ea pentru a verifica dacă ne-ar fi putut vedea cineva.

— Mulțumesc că mi-ai arătat, a spus ea.

— Mă bucur că am făcut-o, i-am răspuns.

A făcut un pas depărtându-se de mine.

— Ar fi mai bine să plec. Tata o să se întrebe pe unde umblu.

— Te paște o bătaie bună.

— Dacă îi spun unde am fost, tu o să fii cel care ia bătaie, a spus cu un mic zâmbet.

Apoi a dispărut pe după colțul casei. Am legat bine frânghia în jurul proptelei pentru a doua oară și am pornit spre partea din față a casei. M-am așezat pe bancă și am privit-o pe Flora înaintând prin sat. Avea un fel de a merge ca și cum corpul ei cânta un cântec. Se făcea deja întuneric, iar ceața plutea jos deasupra apei. Puțin mai târziu, Jetta a ieșit afară din casă și s-a așezat lângă mine cu lucrul ei de mână. Am ascultat sunetul plăcut al acelor ei în aerul nemișcat și am întrebat-o ce tricota. Mi-a ignorat întrebarea și m-a întrebat, în schimb, cu cine vorbisem în șopron. Am simțit cum mi se înroșesc obrajii și am răspuns:

— Cu nimeni.

Și-a lăsat lucrul de mână în poală și m-a privit cu o expresie serioasă.

— Roddy, a spus, știi prea bine că vorbeai cu cineva și știi prea bine că eu știu că vorbeai cu cineva.

— Atunci trebuie că știi cu cine vorbeam, am spus.

— Dar aș vrea să-mi spui tu.

Am aruncat o privire spre ușa casei și apoi am spus în șoaptă:

— Cu Flora Zdrahonului.

— Flora Zdrahonului! a exclamat Jetta ca și cum ar fi fost o mare revelație pentru ea. Drăguța Flora Zdrahonului!

Am șâșâit-o.

— O să te-audă tata, am spus.

— Deci acum umbli după Flora Zdrahonului, a continuat ea. Jetta nu-ți mai ajunge ție?

— Nu umblu după ea, am spus.

— Dar trebuie să fi observat ce drăguță e și ce frumos îi stau acum rochiile pe ea.

— Nu am observat așa ceva, am spus, obrajii înroșindu-mi-se pentru a doua oară.

Jetta a râs. Asta m-a bucurat, pentru că nu avusese parte de prea mult râs în ultimele luni. Apoi fața i s-a întunecat, așa cum i se întâmpla de fiecare dată când presimțea vreo nenorocire.

— Bietul Roddy, a spus, știu că nu vrei să faci niciun rău, dar e de datoria mea să-ți spun că nu va ieși nimic bun din asta și că trebuie te ții departe de Flora Zdrahonului.

Mi-am plecat privirea, tulburat că alesese atât de repede să schimbe atmosfera dintre noi. Nu m-am îndoit că sfatul ei se baza pe vreun indiciu din Cealaltă Lume, dar nu puteam face nimic pentru a schimba cursul a ceea ce avea să se întâmple, iar în acel moment nici nu doream asta.

* * *

Câteva zile mai târziu, tata și cu mine ne-am sculat devreme ca să prindem apele mici. Era o dimineață cețoasă și liniștită. Fumul caselor se ținea de pământ ca un văl. Rouă se așternea groasă pe pământul arat. Intenția noastră în acea dimineață era să adunăm alge, care, împreună cu bălegarul vitelor strâns peste iarnă, aveau să ne servească drept îngrășământ pentru holde. Ne-am croit drum până la marginea apei, alunecând de mai multe ori pe pietrele mâloase. Tata era înțepenit din cauza reumatismului, așa că eu trebuia să tai algele de pe pietre, și m-am apucat de treabă. Era o muncă dificilă. Lama sapei era tocită, și fiecare mână de alge pe care o desprindeam de pietre necesita un efort considerabil. Tata s-a sprijinit în furcă, uitându-se la mine cum munceam, comentând în repetate rânduri despre cum ar trebui să apuc altfel unealta sau să îmi îndrept spatele în timp ce lucrez. N-am avut nimic de zis la sfaturile lui. După ce am adunat o grămadă considerabilă, tata s-a apucat să le mute de-acolo pentru a nu fi luate de venirea curentului de apă. Pierdea câte jumătate din încărcătură printre dinții furcii la fiecare transport, dar nu se deranja să se oprească și să recupereze algele. De mai multe ori și-a pierdut echilibrul complet, aruncând întreaga încărcătură în aer și făcându-se grămadă pe pietre. Chiar dacă era o muncă irosită, nu mă puteam abține să nu râd când se întâmpla asta. Tata semăna cu un crab răsturnat, cu membrele-i zbătându-i-se inutil în aer, până când reușea să se îndrepte.

Cu toate astea, pe măsură ce dimineața trecea, ne-am găsit un fel de ritm. Cum curentul a înaintat, am muncit fără întrerupere tot mai aproape de țărm, astfel încât drumurile tatălui meu s-au scurtat și mai mult. Tata s-a apucat chiar să cânte puțin în legea lui. Era un fel ciudat de-a cânta, mai mult vorbit decât cântat, și era comprehensibil doar pentru el, dar era totuși un cântat, și am fost bucuros să-l aud. Până la amiază, adunaserăm o grămadă înaltă de peste un metru, destul cât să ne acopere jumătate din pământ. De acolo putea fi transportată în grădină cu căruciorul, o treabă simplă. Tata s-a așezat pe o piatră lângă grămada noastră și și-a scos pipa din buzunarul jachetei, apoi și-a aprins-o. Am interpretat asta ca fiind

sfârșitul muncii de dimineață. Am stat în liniște timp de câteva minute, simțind un fel de satisfacție comună pentru ceea ce înfăptuisem. Tata m-a pus apoi să merg acasă și să aduc niște lapte și turte de ovăz.

În drumul meu de întoarcere, am văzut silueta lui Lachlan Zdrahonu' și a fratelui său mergând pe drum spre locul unde se afla tata. S-au oprit și i-au urat tatei bună ziua, la care el nu a răspuns, sau cel puțin eu nu l-am auzit făcând asta. Stătea cu spatele la mine și am putut vedea un rotocol subțire de fum ieșindu-i din pipă. Cum nu bătea niciun vânticel, fumul a zăbovit în jurul șepcii sale așa cum plutise mai devreme în jurul caselor. Mă temeam că Lachlan Zdrahonu' avea să se plângă de legătura mea cu fiică-sa, și m-am grăbit spre ei de parcă asta l-ar fi putut opri. I-am întins tatei cana lui cu lapte.

— Văd că adunați alge, a spus Lachlan Zdrahonu'.

Tata n-a spus nimic.

— Cu ce scop, dacă pot să știu?

— Acuma, cu ce scop aș putea aduna alge? i-a răspuns tata.

Își ținea privirea îndreptată fix înainte, spre golf. O focă și-a scos capul deasupra apei și a observat scena pentru câteva momente, înainte de a descrie un arc întorcându-se fără zgomot înapoi la fund.

Lachlan Zdrahonu' a făcut un gest din mână, părând să sugereze că ar putea fi multe motive pentru care cineva ar aduna alge. A așteptat o vreme înainte de a continua.

— N-ai de gând să îmi răspunzi la întrebare?

— Eu știu un singur motiv pentru care ai aduna alge, i-a răspuns tata. Așa că nu văd ce rost are să îți răspund la întrebare.

Ofițerul s-a întors spre fratele lui cu un aer consternat, de parcă nu putea înțelege de ce tata i se opunea astfel. Aeneas Mackenzie a behăit ca o oaie.

— Din moment ce mă forțezi să ghicesc, a continuat, pot presupune că aduni alge cu scopul de a le împrăștia pe pământul matale.

— Ești foarte perspicace, ofițere, a spus tata, accentuând mai tare ultimul cuvânt.

Lachlan Zdrahonu' și-a țuguiat acum buzele și a dat încet din cap, de parcă răspunsul îl incomoda.

— Ești conștient, nu-i așa, a spus, că roadele țărmului, inclusiv algele, sunt proprietatea lordului?

Tata și-a scos pipa din gură, dar nu a spus nimic. Lachlan Zdrahonu' a

insistat.
— Ești conștient de asta, domnule Macrae?
Tata și-a luat laptele și l-a băut pe tot dintr-o înghițitură. Spuma a format o omidă galbenă pe mustața lui, rămânând acolo pentru restul conversației.
— Și ce ar face lordul cu câteva furci de alge? a spus. Și-a păstrat în tot acest timp privirea îndreptată spre orizont.
Lachlan Zdrahonu' a scuturat din cap, ca și cum tata l-ar fi înțeles greșit sau, mai degrabă, ca și cum vina era a lui pentru că nu se făcuse clar înțeles.
— Nu e vorba că lordul ar face ceva cu algele, eu vreau să spun doar că algele sunt proprietatea lordului. S-a oprit pentru o clipă. Sunt sigur că nu e nevoie să învăț un om devotat ca dumneata că nu se face ca un om să ia ce îi aparține altuia.
Ochii tatei s-au repezit asupra lui.
— După cum bine știi, Lachlan Zdrahonule, oamenii au adunat întotdeauna alge pentru pământul lor, inclusiv tu și tatăl tău.
— E foarte adevărat, dar asta s-a întâmplat numai prin bunăvoința lordului. Este cam împotriva termenilor arendei dumitale să profiți de roadele pământului sau țărmului fără să fi cerut mai întâi permisiunea de a face asta.
Tata s-a ridicat de pe piatra pe care stătuse și a făcut un pas spre Zdrahon.
— Pot presupune că nu a fost cerută o astfel de permisiune? a întrebat ofițerul.
Tata era cu vreo cincisprezece centimetri mai scund decât Zdrahonu', dar și-a împins bărbia spre fața lui într-un mod convingător. Pieptul îi era doar la câțiva centimetri de cel al Zdrahonului. Aeneas Mackenzie s-a apropiat cu un pas de umărul fratelui său și a scos un chicotit stupid. Nu aveam nicio îndoială că l-ar fi lăsat pe tata întins pe pietre dacă ar mai fi înaintat.
Lachlan Zdrahonu' părea pe deplin netulburat de apropierea tatălui meu.
— Domnule Macrae, a spus, când am devenit ofițerul acestor sate, am constatat că respectarea legilor care ne guvernează existența căzuse într-o neglijare care ne făcea pe toți de rușine. Și din moment ce, dacă nu mă înșală memoria, tu nu te-ai opus alegerii mele, trebuie să presupun că ești de aceeași părere.
— Nu știu nimic despre legile astea de care ești atât de obsedat, a spus

tata.

Zdrahonu' a chicotit pentru sine:

— Cred că suntem toți conștienți de legi. Nu se cade să pretinzi că nu ai cunoștință de ele.

Tata a tras brusc aer pe nas. Își ținea pipa atât de strâns în pumn, încât articulațiile i se albiseră.

— Regret că ați irosit munca unei dimineți, a spus Zdrahonu', dar trebuie să vă rog să duceți algele înapoi de unde le-ați luat.

— N-o să fac așa ceva, a spus tata.

Lachlan Zdrahonu' a expirat lent și a scos un plescăit cu limba.

— Ca ofițer al satului dumitale, te sfătuiesc să faci cum îți sugerez. Îți dau șansa de a corecta această abatere fără a percepe o amendă, pe care știu că ți-ar fi greu să o plătești. Și sunt convins că ai prefera să rezolvăm această problemă fără implicarea comisionarului.

S-a dat un pas înapoi de lângă tata, apoi l-a bătut ușor pe umăr și a spus:

— Te las să alegi. Nu mă îndoiesc că vei face alegerea corectă.

Apoi i-a făcut un semn fratelui său și cei doi s-au întors în sat. Tata și-a rupt pipa în două, apoi a aruncat bucățile pe țărm și le-a zdrobit sub călcâiul cizmei. Mi-a spus să aduc algele înapoi pe țărm și a pornit cu pași mari spre casă.

În aceeași seară, Lachlan Zdrahonu' ne-a făcut o vizită acasă. Tata ședea în scaunul său uitându-se lung pe fereastră și trebuie să-l fi văzut apropiindu-se, dar când Zdrahonu' ne-a trecut pragul, și-a coborât privirea în cartea pe care o ținea în poală și s-a prefăcut că nu-i observă prezența. Jetta și-a ridicat ochii de la treburile ei și, la vederea lui, ochii s-au mărit și a inspirat scurt, cu buzele depărtate. Lachlan Zdrahonu' s-a uitat la ea cu atenție, dar nu a salutat-o. Apoi a ciocănit în tocul ușii pentru a-i atrage atenția tatălui meu și l-a întrebat dacă putea sta de vorbă cu el. Tata și-a întors privirea în carte și s-a prefăcut că termină fragmentul pe care îl începuse. Apoi s-a ridicat și a făcut câțiva pași spre Zdrahon.

— De bună seamă că dacă aș refuza să te las să intri în casa mea, a spus, tu ai arăta că nu e de fapt casa mea, ci proprietatea lordului, și că astfel n-am niciun drept să te împiedic.

Lachlan Zdrahonu' a râs cu poftă, ca și cum tata făcuse o glumă bună.

— Sunt sigur că n-am ajuns încă în punctul în care ne-am refuza unul celuilalt ospitalitatea caselor noastre.

Apoi l-a bătut pe umăr de parcă erau cei mai buni prieteni și, ținându-și mâna deasupra umărului său, l-a condus înspre masă.

— N-aș vrea să cred că discuția din dimineața asta ne-ar putea strica bunele relații.

La asta tata nu a răspuns nimic, dar nu a rezistat manevrei Zdrahonului. Cei doi bărbați s-au așezat – tata în capul mesei, Zdrahonu' pe bancă, cu spatele la ușă, astfel că fața îi era luminată doar de flăcările portocalii ale focului. Părea dornic ca atmosfera să fie prietenoasă. Eu stăteam cu spatele la dulap. S-a interesat de sănătatea mea și, nedorind să îl nemulțumesc, i-am răspuns că mă simțeam foarte bine. M-a întrebat dacă nu voiam să mă alătur lor la masă. M-am uitat la tata și, pentru că el nu s-a împotrivit, am făcut asta. Zdrahonu' a făcut apoi un gest către lanțul de care atârna oala și a întrebat, într-o manieră excesiv de jovială:

— Jetta, nu se găsește oare un pic de ceai pentru a-l întâmpina pe călătorul obosit?

Jetta s-a uitat la tata, care nu a făcut niciun fel de semn. Astfel că a hotărât de una singură să se apuce să pregătească ceai, timp în care Zdrahonu' i-a adresat mai multe întrebări, toate pe cel mai binevoitor ton. Jetta i-a răspuns politicos, dar cu un consum minim de cuvinte și fără să își ridice măcar o dată privirea la el. Am observat, totuși, că obrajii îi erau de un roșu aprins când a pus cana în fața vizitatorului nostru. Apoi, la cererea tatălui meu, s-a retras în camera din spate. Zdrahonu' a luat o înghițitură din ceai și a dat drumul unui oftat laudativ, de parcă chiar străbătuse o mare distanță pentru a ajunge la noi.

— John, a început, aplecându-se înainte, mă tem că incidentul de pe țărm ți-ar fi putut provoca un sentiment de dușmănie. Așa că mi s-a părut înțelept să-ți aduc la cunoștință părerea mea despre întâmplarea de dimineață, ca să poți înțelege că n-am avut de ales când am acționat astfel.

Pentru că tata nu a răspuns nimic, a continuat:

— Îți cer doar să iei în calcul consecințele de a-ți permite ție să strângi alge.

— Familiile au adunat alge din cele mai vechi timpuri, a spus tata, și nu-mi amintesc nicio consecință, cum le zici tu.

— Sigur că așa e, a spus Zdrahonu', dar poate că nu m-am exprimat suficient de clar. Problema nu este adunatul algelor, în sine. Problema e absența autorizării corespunzătoare pentru a face asta. Dacă ți-aș fi permis

să continui să strângi alge în dimineața asta, nu ar fi fost asta interpretat – de către indivizi cu mai puține scrupule decât tine – drept un semn că era în ordine ca oamenii să adune alge când și cum vor? Nu aș fi putut să-ți permit să continui, iar apoi mâine să îi cer domnului Gregor să nu o facă. El ar fi obiectat pe bună dreptate că ție îți permisesem să aduni alge, așa că de ce nu ar face și el la fel? Legile, sunt sigur că ești de acord, trebuie să fie aplicate în mod egal tuturor.

În acest moment și-a desfăcut larg brațele lui mari, ca și cum ar fi sugerat că ceea ce spusese era de necontestat.

— Acum, deși sunt pe deplin conștient de neplăcerea de a duce algele înapoi pe țărm, sunt sigur că poți înțelege că dacă nu m-aș fi purtat astfel, aș fi aprobat întreaga strângere neautorizată de alge. După cum precizezi, în mod corect, acest lucru s-a întâmplat multă vreme fără să îl verifice nimeni, dar, deși tu ai putea crede că nu există consecințe, eu aș susține că o consecință este neglijarea generală a regulilor, de care ne-am făcut toți vinovați. Deoarece am fost ales în funcția de ofițer cu scopul precis de a restabili ordinea, în cazul în care aș fi trecut cu vederea infracțiunea de azi-dimineață, ar fi însemnat că îmi bat joc de propriul meu regim.

S-a oprit pentru a lua o gură de ceai și a așezat ceașca cu delicatețe înapoi pe farfurioară. Privirea tatei a urmărit mișcarea mâinii sale. A urmat o perioadă de liniște, pe care era clar că tata nu avea să o întrerupă. Lachlan Zdrahonu' s-a întors spre mine și a spus:

— Tatăl tău e un om cu principii, Roddy. Mă tem că nu l-am convins de bunele mele intenții.

Nu am răspuns, ci mi-am plecat ochii spre masă, pentru a-i evita privirea. Apoi i s-a adresat din nou tatei, tonul său trădând acum un sentiment de exasperare.

— Poate că ai impresia că felul în care aplic eu regulile este fanatic, sau că obțin vreo recompensă personală prin exercitarea puterilor mele. Te pot asigura că nimic nu e mai puțin adevărat. E cât se poate de adevărat că, în sine, strângerea de alge e o chestiune neînsemnată, dar dacă este permis să aduni alge de pe țărm, nu ar avea oamenii dreptate să decidă că este de asemenea permis să prindă pești din lacuri sau cerbi de pe dealuri?

— Nu văd cum cele două lucruri se pot compara, a spus tata.

— Ba se pot, a spus Zdrahonu', mișcându-și degetul arătător în sus și în jos, pentru a-și accentua ideea. Nu mi-aș permite să instruiesc un om

devotat ca tine în legătură cu probleme de teologie, dar a opta poruncă nu face, cred eu, nicio distincție între furtul unui obiect mare și cel al unuia mic.

— Mă acuzi de furt? a întrebat tata calm.

— Nu te acuz de nimic, a spus Zdrahonu', făcând un gest cu mâna, dar e greu de crezut cum luarea unui lucru care nu-ți aparține ar putea fi interpretată altfel.

Tata s-a gândit câteva momente la asta, înainte de a spune că, dacă Zdrahonu' terminase ce avusese de spus, nu mai exista niciun alt motiv de a mai rămâne acolo.

Ofițerul nu s-a mișcat de pe bancă. A băut ultima înghițitură de ceai și și-a trecut dosul palmei peste gură. Degetele i-au rămas în dreptul feței preț de câteva clipe, netezindu-și mustața.

— N-am venit aici ca să fac acuzații, John, a spus. Dacă m-am exprimat cu stângăcie, îmi cer iertare. Am venit, din contră, cu intenția de a ne împăca. În condiții normale, amenda pentru infracțiunea de azi-dimineață ar fi de zece șilingi. Totuși, în lumina faptului că, așa cum corect ai arătat, algele sunt adunate de pe țărm din vremuri străvechi și că, atunci când ți-am atras atenția în privința greșelii tale, tu ai dus algele înapoi pe țărm, sunt gata să renunț la amendă de data asta.

Dacă Lachlan Zdrahonu' credea că tata i-ar putea mulțumi pentru acest gest de milă, se înșela.

— Mai bine aș plăti zece șilingi decât să-ți rămân ție dator.

Lachlan Zdrahonu' a dat aprobator din cap.

— Respect asta, dar pentru că nu sunt zece șilingi de plătit, nu trebuie să consideri asta o favoare pentru care să te simți îndatorat.

A bătut o dată darabana cu degetele pe masă, parcă pentru a sublinia concluzia satisfăcătoare a problemei. Părea să se pregătească de plecare, dar apoi s-a oprit ca și cum l-ar fi lovit brusc un alt gând.

— Desigur, a spus, nevoia ta de alge rămâne.

— Nu intenționez defel să iau ceea ce nu îmi aparține, a spus tata.

— După cum am tot încercat să-ți explic, a spus Zdrahonu', nu e o problemă de a lua ceea ce nu îți aparține, e doar o chestiune de a urma procedurile corecte.

— Am auzit destule despre proceduri și legi în ultimele luni.

— Poate că așa e, dar procedurile există și ele trebuie urmate. În acest

caz, e nevoie doar ca tu să faci o cerere comisionarului în care să spui că vrei să strângi alge de pe țărm cu scopul de a le împrăștia pe pământurile tale. O astfel de cerere poate fi făcută prin reprezentantul comisionarului.

— Adică prin tine, a spus tata.

Zdrahonu' a indicat printr-o mișcare scurtă din cap că lucrurile stăteau într-adevăr așa.

— Ținând seama de înțelegerea la care am ajuns în seara asta, a spus, nu văd niciun motiv pentru care să nu accept o cerere verbală și te asigur că o astfel de cerere va fi privită în mod favorabil.

Buzele subțiri ale tatei au zvâcnit, dar el nu a spus nimic. După câteva clipe, o găină grăsuță a apărut, înfățișându-se în cadrul ușii și băgându-și capul peste prag, ca și cum își căuta tovarășele. Piciorul stâng îi era suspendat în aer, răsucit sub piept ca o mână uscată. Apoi, negăsind ceea ce căuta, s-a retras și a dispărut. Lachlan Zdrahonu' a ridicat din umeri și a spus:

— Să înțeleg deci că nu vrei să faci o astfel de cerere.

Apoi ne-a urat noapte bună într-un fel care sugera că tocmai petrecuserăm o oră plăcută împreună și a plecat. Nu mă îndoiesc că s-a simțit extrem de mulțumit de sine, iar eu am simțit în acel moment o ură teribilă față de el. Era cu siguranță un ins deștept, iar tatăl meu încet la minte nu era un adversar de talia lui.

Tata a rămas la masă și și-a petrecut restul serii privind absent spre staulul gol. Nefiind nimic de zis despre ce se petrecuse, eu am ieșit și m-am așezat pe banca de-afară. Găina care apăruse mai devreme în ușă ciugulea acum din noroiul dintre case. Câteva minute mai târziu, Lachlan Zdrahonu' a ieșit din casa domnului Gregor și, fără să privească în direcția mea, s-a pornit prin sat, făcând următoarea oprire la casa lui Kenny Tutun.

În dimineața următoare, în timpul apelor mici a avut loc o strângere generală de alge de pe țărm și până seara fuseseră împrăștiate prin toate grădinile, cu excepția grădinii noastre. Tata nu a făcut niciun comentariu legat de asta și și-a văzut de treabă ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Câteva zile mai târziu, l-am auzit spunându-i lui Kenny Tutun, în timp ce împărțeau o pipă pe banca din fața casei noastre, că nu aveai de unde să știi dacă algele aduc vreun beneficiu semănăturilor. Era doar ceva ce oamenii făceau din obișnuință, pentru că tații și bunicii lor făcuseră asta înaintea lor. Kenny Tutun i-a răspuns că același lucru s-ar putea spune despre multe

dintre obiceiurile noastre.

* * *

Domnul Sinclair trece destul de des pe la mine și am ajuns să mă bucur de vizitele lui. Prima dată când a intrat în celula mea, i-am oferit patul meu să se așeze, dar s-a uitat la el cumva disprețuitor și a rămas în picioare, cu spatele la ușă. Mi-a propus să mă fac eu comod, dar mi s-a părut nepotrivit să mă așez în prezența superiorului meu, așa că am rămas la colț, sub fereastra înaltă. Era îmbrăcat într-un costum de tweed și purta pantofi maro de piele – cam nepotrivit pentru locul ăsta deplorabil. Avea un ten curat, iar mâinile îi erau roz și delicate. I-aș fi dat în jur de patruzeci de ani[15]. Vorbea într-o manieră măsurată și elegantă, ca un gentleman.

Domnul Sinclair m-a informat că fusese desemnat să îmi fie avocat și că era de datoria lui să mă reprezinte cât putea el de bine. Apoi mi-a spus că era foarte încântat să mă cunoască, iar ideea că un gentleman i se adresa unui nenorocit ca mine în acest fel mi s-a părut atât de comică, încât am început să râd necontrolat. A așteptat să mă liniștesc, apoi m-a informat că orice îi spuneam era confidențial, înainte de a-mi explica înțelesul cuvântului „confidențial”, așa cum un profesor îi explică ceva unui elev rămas în urmă.

I-am zis că nu era nevoie să-mi explice înțelesul acestui cuvânt, nici al altuia, și că, în plus, nu aveam nevoie de serviciile sale. Mi-a răspuns că dacă voiam să am alt avocat, asta s-ar fi putut aranja cu ușurință. Oricum, nu despre identitatea avocatului meu era vorba, i-am explicat, ci mai degrabă că nu aveam nevoie de serviciile vreunui avocat, întrucât nu intenționam defel să neg acuzațiile care îmi erau aduse. Domnul Sinclair m-a privit timp de câteva momente cu o expresie serioasă. Mi-a spus că îmi înțelegea poziția, dar că legea cerea să fiu reprezentat la tribunal.

— Nu mă interesează ce anume cere legea, i-am răspuns. Legea nu înseamnă nimic pentru mine.

Nu știu ce a pus stăpânire pe mine de i-am vorbit într-un fel atât de grosolan, altceva decât că nu puteam suferi să mi se spună ce să fac și ce să nu fac. În plus, mă simțeam oarecum umilit să mă aflu în prezența unui gentleman în timp ce conținutul mațelor mele se afla într-o găleată la picioarele mele, așa că mi-am dorit din toată inima să mă lase singur.

Domnul Sinclair a strâns din buze și a dat încet din cap.

— Oricum, a spus, e de datoria mea să te sfătuiesc că ar fi împotriva

intereselor tale să te lipsești de un avocat.

S-a așezat pe patul meu și a adoptat un ton mai familiar. Mi-a explicat că i-aș face o favoare dacă aș fi atât de bun încât să îi permit să îmi pună câteva întrebări. Simțindu-mă oarecum rușinat, i-am arătat că nu aveam nicio obiecție, iar el apărut mulțumit. Domnul mă tratase cu o politețe neinteresată și nu aveam niciun motiv să îi dau bătăi de cap.

Domnul Sinclair s-a apucat apoi să îmi pună câteva întrebări generale despre familia mea și despre circumstanțele vieții mele, ca și cum eram doi egali care ajung să se cunoască unul pe celălalt. Am răspuns întrebărilor sale întocmai, dar fără să dezvolt, întrucât nu înțelegeam de ce faptele vieții mele din Culduie l-ar fi putut interesa pe el sau pe oricine altcineva. Totuși, domnul Sinclair avea un mod blând și plăcut de a vorbi și am început să mă entuziasmez în compania lui. Dacă nu din alt motiv, măcar pentru că dialogul nostru era suficient pentru a sparge monotonia zilei. Cu cât vorbeam mai mult, cu atât mi se părea mai ciudat că el conversa cu mine ca și cum împrejurările erau cât se poate de normale; mai ciudat decât faptul că el, un domn, se angaja într-o discuție cu un ucigaș needucat. M-am gândit că poate nu fusese informat despre crimele mele; sau că poate nu mă aflam de fapt într-o închisoare, ci într-un ospiciu, iar domnul Sinclair era unul dintre colegii mei internați. Oricum, pe măsură ce partea generală a conversației noastre se apropia de final, domnul Sinclair a ajuns la punctul esențial al vizitei sale.

— Acum, Roderick, a spus, o crimă oribilă a fost comisă cu câteva zile în urmă în satul tău.

— Da, am răspuns, nedorind ca el să continue. L-am ucis pe Lachlan Zdrahonu'.

— Și pe ceilalți?

— Și pe ei, am spus.

Domnul Sinclair a dat încet din cap.

— Nu spui asta pentru a lua asupra ta vina unei alte persoane? a întrebat.

— Nu, am spus.

— Și ai acționat de unul singur?

— Da, am spus. Am acționat complet singur și, pentru că nu intenționez să neg nimic, n-am nevoie de serviciile unui avocat. Nu îmi pare rău de faptele mele și orice se întâmplă acum mi-e indiferent.

După micul meu discurs, domnul Sinclair m-a privit lung preț de câteva

clipe. Nu știu ce îi trecea prin minte, fiindcă nu m-am aflat prea mult în compania celor din clasele educate, iar manierele lor sunt complet diferite de cele ale oamenilor ca mine.

În cele din urmă a spus că îmi aprecia sinceritatea și mi-a cerut voie să mă viziteze din nou în ziua următoare. I-am spus că era bine-venit să mă viziteze oricând voia pentru că mă bucurasem să stau de vorbă cu el. Mi-a răspuns că și el se bucurase să stea de vorbă cu mine. Apoi a lovit ușa de două ori cu latul palmei, iar paznicul, care trebuie să fi așteptat tot timpul afară, a întors cheia în broască și l-a lăsat să iasă.

Domnul Sinclair a continuat într-adevăr să mă viziteze și recunosc că am ajuns să-l aștept cu nerăbdare și să regret nepolitețea mea față de el din acea primă zi. Este un semn al educației sale superioare faptul că a fost dispus să îmi treacă cu vederea manierele grosolane. Pentru că celula mea a fost acum mobilată, la insistența domnului Sinclair, cu o masă și un scaun la care eu să pot scrie, timpul nostru petrecut împreună a devenit puțin mai confortabil. Domnul Sinclair stă așezat pe scaunul șubred de la birou, iar eu stau pe pat sau pe podea, sub fereastră. Privirea avocatului meu rătăcește adesea peste paginile pe care le scriu. La a doua lui vizită mi-a sugerat să scriu o relatare a evenimentelor care au dus la crimele mele și pare încântat că m-am apucat cu toată seriozitatea de treabă. Într-o după-amiază, în timp ce își trecea degetul mare printre paginile mele, mi-a spus că era curios să afle ce conțineau. Mă simt jenat de ideea ca un bărbat educat să citească textul meu necizelat, dar i-am spus că îl scriam numai pentru că el îmi spusese să o fac și că putea să ia cu el paginile oricând dorea. Mi-a răspuns că prefera să aștepte până când voi fi terminat și că era important pentru mine să continui să scriu, fără să mă gândesc că o fac pentru el sau pentru altcineva.

Domnul Sinclair mi se pare a fi un om foarte răbdător. Își începe fiecare zi punându-mi aceleași întrebări despre starea mea generală și despre cât de mulțumitoare sunt mesele. Mi-a spus de mai multe ori că puteam să primesc o masă de la hanul din localitate, dar eu i-am răspuns că sunt obișnuit cu mâncarea simplă și că nu era nevoie să se deranjeze din cauza mea. În această dimineață, totuși, conversația noastră a luat o întorsătură foarte diferită. Domnul Sinclair a evitat, în general, discuția despre detaliile crimelor. Astăzi, însă, a insistat să îi spun ce era în mintea mea în momentul în care le-am comis. I-am răspuns că singurul meu gând a fost să îl scap pe

tata de nedreptățile pe care i le pricinuia Lachlan Mackenzie. Domnul Sinclair m-a interogat o vreme pe acest subiect, reformulându-și întrebările iar și iar, până când am simțit că încerca să mă prindă pe picior greșit, dar n-a reușit să facă asta.

Domnul Sinclair m-a întrebat apoi cum mi s-ar părea să propună ca la proces să pledez nevinovat. I-am răspuns că era o idee absurdă, pentru că era foarte clar că eram vinovat și nu încercasem nicio clipă să ascund acest lucru. Domnul Sinclair mi-a explicat pe urmă că, în ochii legii, pentru ca o crimă să fie comisă, trebuie să existe atât o faptă fizică, cât și una mintală. Era clar, a spus, că în acest caz fapta fizică exista, dar, dacă a existat și o faptă mintală – o rea-intenție, a numit-o –, era o chestiune care ținea de conținutul minții mele. Am ascultat politicos rezumatul onest al domnului Sinclair, simțind din ce în ce mai mult că, uneori, din obsesia de a-și folosi nemaipomenita sa inteligență, el nu ținea deloc seama de cele mai evidente lucruri. În orice caz, i-am răspuns doar că nu vedeam cum ceea ce spusese el avea vreo legătură cu cazul de față.

Domnul Sinclair a adoptat apoi un ton care sugera că nu dorea să-mi rănească sentimentele:

— Dacă s-ar sugera că ceea ce crezi tu că fost atunci în mintea ta nu a fost, de fapt, în mintea ta? m-a întrebat.

Am râs foarte nepoliticos auzind această prostie.

— Dacă ar fi fost altceva în mintea mea, aș fi știut cu siguranță asta, am spus. Altfel nu ar fi putut fi în mintea mea.

Domnul Sinclair a zâmbit la auzul răspunsului meu și și-a înclinat capul într-o parte, ca și cum ar fi admis că am dreptate. Mi-a spus că eram un tânăr foarte deștept. Mărturisesc că m-am simțit flatat când a declarat asta și mă înroșesc scriind-o aici.

A continuat:

— Crezi că este posibil, Roddy, ca un nebun să creadă că e întreg la minte?

Propoziția mi s-a părut inițial la fel de absurdă precum afirmația sa precedentă, dar apoi m-am gândit la Murdo Cocoșul, imbecilul din Aird-Dubh, despre care se știa că dormea adesea în cotețul găinilor și că mai și cânta ca un cocoș. Dacă l-ar fi întrebat cineva, ar fi răspuns el că e nebun? Mi-am dat seama că domnul Sinclair, în felul său delicat, sugera că eu, în felul meu, eram la fel ca Murdo Cocoșul. Mi-a luat câteva clipe să răspund,

realizând că aș putea părea cu adevărat nebun dacă aș răspunde fără să-mi măsor cuvintele.

— Vă pot asigura, am spus pe un ton cumpătat, că sunt în deplinătatea facultăților mele mintale.

— Tocmai faptul că tu crezi asta sugerează opusul, a răspuns el. Trebuie să fi părut extrem de jignit de această afirmație, pentru că apoi a adăugat: Trebuie să înțelegi, Roderick, că este de datoria mea să cercetez toate căile posibile pentru apărarea ta.

— Dar nu-mi doresc să mă apăr, am izbucnit, regretând imediat grosolănia gestului de a-l întrerupe.

Domnul Sinclair a încuviințat scurt din cap și s-a ridicat. Părea puțin trist și mi-am dat seama că îi rănisem sentimentele și voiam să mă revanșez.

— Totuși, a spus, mă întreb dacă ai fi de acord să fii examinat de un domn care abia așteaptă să te cunoască.

Am fost din nou surprins de absurditatea situației în care, datorită faptului că devenisem un criminal, domnii voiau acum să se afle în compania mea, dar i-am răspuns simplu că m-aș fi bucurat să mă întâlnesc cu oricine dorea el.

— Bine, a spus, și apoi a dat semnalul său obișnuit pentru ca paznicul să îi deschidă.

* * *

La câteva zile după întâmplarea cu algele, m-am întâlnit pentru a doua oară cu Flora Zdrahonului. Stăteam așezat pe digul care separă holdele noastre de drum, necăjind niște ciori cu un șoarece legat de o bucată de sfoară. Eram cu spatele către sat, așa că am fost luat prin surprindere de apropierea Florei. Ea trebuie să fi văzut că eram implicat într-un fel de joc pentru că, atunci când a apărut lângă mine, m-a întrebat ce mă jucam. M-am simțit rușinat că mă îndeletniceam cu o așa copilărie, așa că am lăsat sfoara să-mi cadă dintre degete și i-am spus că nu făceam nimic.

— Se pare că ești mereu ocupat nefăcând nimic, a răspuns ea. Diavolul o să le dea ceva de lucru mâinilor tale libere.

— Și ce fel de lucru le-ar da? am întrebat.

Flora a ridicat din umeri și și-a înălțat privirea spre cer. S-a așezat lângă mine pe dig. Ducea un coș acoperit cu o pânză cadrilată, pe care și l-a așezat în poală. Fusta ei mi-a atins ușor piciorul. Câteva momente mai

târziu, funia pe care o aruncasem a șerpuit prin iarbă, și o cioară și-a luat zborul cu prada în cioc.

— Nu te temi că taică-tu ne-ar putea vedea? am întrebat-o.

— Tu ar trebui să te temi, a spus, pentru că nu sunt eu cea care va primi bătaie.

Cu toate astea, a aruncat o privire peste umăr în direcția casei sale.

— Îi duc ouăle astea doamnei MacLeod în Aird-Dubh, a spus, ridicând pânza pentru a-mi arăta conținutul coșului. Familia Zdrahonului Mackenzie ținea un număr înspăimântător de mare de găini, atât de multe, încât ar fi putut să aprovizioneze cu ouă hanul din Applecross. Doamna MacLeod era o văduvă bătrână căreia i se spunea Ceapa din cauza nesfârșitelor rânduri de haine pe care le purta. Se spunea că de la moartea soțului ei nu-și dăduse jos nici măcar un rând de haine.

Flora m-a întrebat dacă aș vrea s-o însoțesc, iar eu am spus că mi-ar face plăcere. Mergea atât de încet, încât trebuia să mă opresc tot la câțiva metri ca să mă ajungă din urmă. Când am ajuns la răscrucea drumului spre Aird-Dubh, Flora m-a întrebat dacă nu aș putea căra eu coșul. I l-am luat și din acel moment a pășit un pic mai repede, ca și cum greutatea ouălor ar fi încetinit-o.

— Cum e pacientul? a întrebat.

În acea dimineață găsisem puiul de pasăre mort pe podeaua șopronului, sub grindă. Flora a părut să se întristeze și a spus că îi părea rău să audă aceste vești.

— Sunt lucruri pe care Dumnezeu ni le trimite ca să ne încerce, a spus pe o voce cântată.

Am privit-o pieziș. Era o atitudine des întâlnită prin părțile noastre.

— Nu-mi pot imagina că Dumnezeu n-are alte griji mai mari decât să ne încerce pe noi, am spus.

Flora s-a uitat la mine cu foarte multă seriozitate.

— Atunci de ce se întâmplă astfel de lucruri? a întrebat.

— Ce lucruri? am spus.

— Lucruri rele.

— Preotul ar spune că pentru a ne pedepsi pentru răutatea noastră, am spus.

— Și tu ce-ai spune? m-a întrebat.

Am ezitat pentru un moment, apoi am răspuns:

— Aș spune că se întâmplă fără vreun motiv anume.

Flora nu a părut să fie prea tulburată de răspunsul meu, astfel că am prins curaj:

— Nu cred că lui Dumnezeu îi pasă prea mult de mine sau de vreunul dintre noi, de fapt, am adăugat.

Flora mi-a spus că nu ar trebui să vorbesc așa, dar n-am simțit că ar fi fost de altă părere, ci numai că i se părea greșit să rostești aceste gânduri.

— Poate că Dumnezeu este doar o poveste ca cele pe care ni le spunea domnul Gillies la școală, am spus uitându-mă cu coada ochiului la Flora. Adierea vântului i-a suflat o șuviță de păr peste frunte, așa că și-a dus mâna la față pentru și-o aranja pe după ureche. Privea drept înainte și ne-am continuat plimbarea în tăcere.

Când am ajuns în Aird-Dubh, Flora a luat coșul din mâinile mele și și-a băgat capul pe ușa casei Cepei. O femeie bătrână și adusă de spate a ieșit în prag. Avea gâtul atât de strâmb, că trebuia să-și întoarcă capul într-o parte, ca o găină, pentru a ne putea privi fețele. Era o seară plăcută și un foc zdravăn duduia în casă, dar ea purta un palton gros încheiat până la gât și legat pentru siguranță cu o bucată de sfoară în jurul stomacului. A părut bucuroasă să o vadă pe Flora și a invitat-o în casă. Flora i-a spus că îi adusese niște ouă și i-a întins coșul.

— Și cine-i ăsta cu care ai venit? a întrebat ea.

— E băiatul Negrului John, a spus Flora.

— Și are și un nume? Vocea îi era aspră ca a unui pescăruș.

— Roddy, a spus Flora.

Ceapa s-a uitat cu atenție la mine timp de câteva momente și apoi mi-a spus că îi părea rău pentru moartea mamei, chiar dacă trecuse mai bine de-un an. A luat coșul de la Flora și a dispărut în întunericul fumuriu al casei. Cât timp am așteptat, Flora a fredonat în șoaptă un cântec pentru sine, iar eu mi-am amintit cum cânta mama pe câmp. Bătrâna s-a întors cu coșul gol și i-a mulțumit Florei pentru ouă.

În drumul de întoarcere spre Culduie, m-am oferit din nou să duc eu coșul, dar Flora mi-a explicat că coșul nu fusese o povară, ci că ea doar dorise ca eu să-l car pentru ea. În orice caz, fără ouă, discuția noastră a fost mai liberă. Flora a făcut câteva comentarii denigratoare despre mirosul doamnei MacLeod, iar eu i-am spus că tatei nu îi plăceau locuitorii din Aird-Dubh pentru că erau murdari și mâncau melci. Flora a râs zgomotos

auzind asta. Când i s-a domolit râsul, a spus:

— Uneori am impresia că tatăl tău nu place pe nimeni.

— Așa e, am răspuns.

Apoi m-am îndoit de spate și l-am imitat pe tata șontâcăind cu toiagul lui.

— Fii sigură că păcatele te vor ajunge, am mormăit, fluturând un deget încovoiat în fața Florei. Ești pe calea care duce spre focul etern, domnișoară!

Flora s-a oprit în drum, punându-și mâna liberă la gură pentru a-și acoperi râsul. Apoi m-am îndreptat, rușinat brusc că îmi bătusem astfel joc de tata.

— Mai fă, a spus, dar mă simțeam ridicol și am mers mai departe pe drum.

Când am ajuns la răscrucea unde ne întâlniserăm, ca să nu fim văzuți, i-am spus Florei că eu aveam să merg în continuare pe drum. Ea nu s-a împotrivit. Am rămas uitându-ne unul la celălalt pentru câteva clipe. Apoi ea a spus că ne-am mai putea vedea într-o altă seară și s-a întors și a luat-o pe cărare, legănând coșul gol într-o mână. Eu am mers mai departe pe drum și m-am cățărat pe digul de lângă grădina noastră, simțindu-mă extrem de ușor, ca și cum aș fi fost despovărat, dintr-odată, de un cărucior cu turbă. În timp ce mergeam prin recoltele noastre slabe, am văzut-o pe Jetta alergând de-a lungul cărării dinspre casa lui Lachlan Zdrahonu', cu o basma trasă peste păr și cocoșată ca o văduvă. Nu m-am putut gândi ce treabă o purtase spre partea din jos a satului și am așteptat-o în fața casei, dar ea a trecut în goană pe lângă mine, fără să-mi arunce măcar o privire.

Tata era în scaunul său de lângă fereastră, fumându-și pipa din fiecare seară. Eram perfect convins că avea să mă întrebe pe unde umblasem și nu a întârziat să o facă. Scaunul îi era cumva depărtat de fereastră, astfel ca dâra de lumină de la intrare să îi lumineze textul. Pentru că ne-ar fi putut vedea cu ușurință despărțindu-ne la răscruce, i-am spus imediat că fusesem în Aird-Dubh cu Flora Zdrahonului, pentru a duce niște ouă. Tata a întrebat pentru cine erau ouăle. Nu-mi dădeam seama de ce conta pentru cine erau ouăle, dar i-am spus și asta. Nu a reacționat în niciun fel la răspunsurile mele, ceea ce m-a convins că știa deja prea bine unde fusesem și că mă întrebase doar pentru a vedea dacă aveam să-i spun adevărul. A tras de două ori din pipă. Jetta se apucase să croșeteze și se prefăcea că nu ne ascultă

dialogul.

M-am simțit nedreptățit că eram chestionat astfel, mai ales pentru că Jetta nu avusese parte de același interogatoriu. Tata și-a scos pipa din gură și a spus că nu voia să am de-a face cu Flora Zdrahonului sau cu alt membru al familiei ei. Nu obișnuiam să-i întorc vorba tatălui meu, dar de această dată am făcut-o. Flora, i-am spus, nu îi făcuse niciun rău, iar mie îmi fusese recunoscătoare pentru că îi cărasem coșul. Nu mă așteptam ca tata să dea curs unei discuții cu mine, și nici nu a făcut asta. În schimb, mi-a reamintit că nu eram încă prea mare pentru a nu fi bătut. Mi-am plecat privirea în podea ca un semn de căință, dar nu aveam nicio intenție să-i ascult ordinul. Nu era prima dată când tata mi se părea prea strict cu mine sau cu frații mei, dar era prima dată când mă hotărâm să-l sfidez. Privind în urmă, totuși, mă simt obligat să recunosc că ar fi fost mai înțelept să țin seama de sfatul lui.

Am ieșit afară și m-am așezat pe bancă, sperând că soră-mea avea să mi se alăture, dar nu a făcut asta. În dimineața următoare, când tata era plecat de acasă, am întrebat-o pe Jetta unde fusese în seara precedentă. Mi-a răspuns fără să-și ridice privirea de la treburile ei că o vizitase pe Carmina Tutun. Știam că nu era adevărat, pentru că venise din spatele casei familiei Tutun, dar nu i-am spus-o. În schimb, am întrebat-o dacă Kenny Tutun fusese acasă. Jetta s-a întrerupt din ce făcea și m-a fixat cu o privire serioasă.

— Am deja un tată, a spus. N-am nevoie de încă unul. Sunt unele lucruri care nu te privesc, Roddy. Apoi mi-a întins o turtă de ovăz și mi-a cerut să mă dau la o parte din calea ei. M-am simțit foarte trist pentru că n-o știam așa pe Jetta, să țină vreodată un lucru secret față de mine, deși, dacă ar fi obișnuit să facă asta, cu greu mi-aș fi putut da seama. Poate că ținea tot felul de lucruri secrete față de mine.

Nu am mai văzut-o pe Flora Zdrahonului câteva zile după asta. Eram ocupat muncind conform planurilor lui Lachlan Zdrahonu’, iar serile tata inventa sarcini pentru mine chiar și când nu era nimic de făcut. Nu știu dacă urmărea să mă pedepsească sau era numai o măsură pentru a nu mă lăsa s-o văd pe Flora. În orice caz, și-a atins scopul. Când tata a terminat-o în sfârșit cu mine, am stat trei seri pe dig, sperând că Flora avea să treacă cu vreo treabă pe acolo sau că, văzându-mă pe mine acolo, avea să inventeze vreun pretext pentru a face asta. Dar ea n-a apărut și mărturisesc că, în

ciuda timpului scurt pe care îl petrecuserăm împreună, tânjeam după tovărășia ei.

Cam prin acea vreme am început să plec noaptea de-acasă. Somnul nu mă mai lua cu ușurință și, chiar și atunci când adormeam, eram trezit de cele mai slabe mișcări ale gemenilor sau de vreun animal de-afară. În liniștea nopții, tot felul de viziuni se adunau din tăciunii focului sau din mugetul vreunui vițel. Uneori îmi imaginam că vedeam fețe ridicându-se din fum sau că auzeam vreo voce de-afară șoptindu-mi ceva, și rămâneam întins în pat într-o stare de spaimă, așteptând sosirea vreunei grozăvii. Așa că am început să-mi abandonez patul și să hoinăresc pe dealuri. Mă imaginam pe mine însumi ca pe una dintre viziunile mele, o formă pe jumătate zărită în întuneric, întrezărită cu coada ochiului de cineva, înainte de a dispărea ca gândul. Obișnuiam să mă fac nevăzut printre acoperișurile caselor, să urc o bucată spre Càrn și să privesc satele de la înălțime. În lunile galbene, nopțile de-aici nu sunt niciodată complet întunecate. Lumea se înfățișează, în schimb, ca și cum toată culoarea s-ar fi scurs din ea, iar atunci când luna e sus, totul e argintiu, de parcă ar fi gravat într-o carte. Dacă mă găseam în apropierea ferestrelor vecinilor, priveam cu invidie corpurile adormite. Scopul meu în aceste deplasări era doar de a-mi goli mintea de gânduri nedorite, și reușeam asta cutreierând dealurile până la epuizare. Nedorind ca cineva să afle de activitățile mele nocturne, mă întorceam întotdeauna înainte ca tata sau soră-mea să se scoale dimineața și îmi petreceam ziua următoare într-o stare de ușoară amețeală. O dată sau de două ori am adormit în timp ce munceam, făcând-o pe Jetta să creadă că leșinasem și să-mi sară în ajutor.

Am hotărât să-mi folosesc una dintre plimbările nocturne pentru a vedea dacă Flora se întorsese la Conac. Deși tânjeam să o văd, speram că era încă o dată în serviciul lordului Middleton și că nu-mi evita deci compania din proprie voință. Anume în această noapte, luna era ascunsă de nori și emitea cea mai slabă licărire. Am luat-o printre acareturi și am urcat o vreme spre Càrn. Caracterul misiunii mele mă făcea și mai dornic să rămân neobservat. Călcam pământul fără să scot vreun sunet și mi-am ținut spatele încovoiat până când n-am mai putut fi văzut din sat. Apoi am traversat coasta dealului până am trecut de punctul în care se afla casa Zdrahonului. Nu întâlnisem niciodată mai mult de o oaie în excursiile mele, dar acum sângele îmi zvâcnea în tâmple. Mă temeam, chiar și pe lumina zilei, să pun piciorul pe

proprietatea lui Lachlan Zdrahonu', dar să fac asta la adăpostul întunericului era orișicât o perspectivă și mai cumplită. Dacă aș fi fost descoperit, abia dacă aș fi putut spune motivul prezenței mele acolo. Încă din copilărie mi-a fost greu să mă prefac. Odată, când aveam cinci sau șase ani, am fost trimis în șopron să adun ouăle. Uitasem să iau bolul pe care îl foloseam în acest scop și, în loc să fac cale întoarsă spre casă, am decis că nu aveam nevoie de el. Am strâns ouăle, iar când am plecat din șopron cu ele îngrămădite în mâini, o pasăre și-a luat zborul, speriindu-mă și făcându-mă să scap grămada de ouă. Mă holbam la grămada de albuș și gălbenuș de pe pământ și imediat mi-a venit ideea să susțin că îl prinsesem pe un căldărar furându-ne ouăle. Totuși, când mama a ieșit ca să mă caute, am izbucnit pur și simplu în plâns și i-am povestit că scăpasem ouăle pentru că uitasem să aduc bolul. Ei i s-a făcut milă de mine, mi-a șters lacrimile și mi-a spus că nu era nimic rău, că mâine aveau să fie și mai multe ouă. Mai târziu, când ne-am așezat să mâncăm, i-a spus tatei că nu fuseseră ouă în ziua aceea și mi-a făcut cu ochiul. Nu puteam, totuși, să mă bazez pe faptul că lui Lachlan Zdrahonu' avea să i se facă la fel de milă de mine dacă m-ar fi prins furișându-mă prin spatele casei sale în toiul nopții.

Cu toate acestea, odată ce luasem o hotărâre, mă simțeam obligat să o duc la capăt. În timp ce coboram coasta dealului mi-a venit o idee. Auzisem povești despre cei care se trezesc inconștienți în somn și se mișcă prin lume ca și cum ar fi complet treji. Totuși, atunci când li se vorbește, nu văd nimic, ca și cum ar avea o altă realitate înaintea ochilor. Aceștia sunt somnambulii, iar eu m-am decis că, dacă aveam să fiu prins, asta avea să-mi fie scuza: eram un somnambul. În această dispoziție m-am apropiat de locuința destul de lipsită de pază. Nu cunoșteam planul casei, dar din moment ce erau două ferestre mari în zidul din spate, am presupus că aici trebuie să se afle dormitoarele. Spre surpriza mea, am observat o lumină slabă la a doua fereastră, și mi-am imaginat-o pe Flora acolo, în hainele ei de noapte, așteptându-mă la lumina lumânării.

M-am lipit de zid și am înaintat în liniște spre prima fereastră. Pietrele erau acoperite cu mușchi și le simțeam umede în palme. Am ezitat, apoi, ținându-mi respirația, mi-am mișcat încet capul spre geam. Camera era scăldată în întuneric. După câteva momente am deslușit un pat și contururile întunecate a unor corpuri învelite cu pături. Nicio mișcare. La picioarele patului se afla un pătuț și am putut vedea părul blond al fratelui

bebeluș al Florei. Respirația mea a aburit geamul. Am făcut trei pași laterali spre a doua cameră. Renunțând la orice fel de prudență, am pășit în fața ferestrei. O lumânare pâlpâia și, într-un scaun greu, înfășurată în pături, ședea nu Flora, ci o femeie bătrână, mama invalidă a lui Lachlan Zdrahonu', care nu mai pusese piciorul afară din casă de ani de zile. Ochii îi erau deschiși și îndreptați spre fereastră, dar nu părea să-și dea seama de prezența mea. Părea moartă de-a binelea și înfățișarea ei mi-a ridicat părul pe ceafă. În dreapta ei se afla un pat mic, gol, care m-am gândit că ar putea fi al Florei. Am privit-o pe babă timp de câteva clipe, până când am văzut cum păturile se ridică și cad încet. Apoi a clipit lent, de parcă și-ar fi recâștigat vederea, și un deget osos s-a ivit de sub pleduri și a arătat spre mine. Buzele i s-au mișcat fără zgomot. M-am întors și am luat-o la fugă înapoi spre deal. Undeva, un câine s-a apucat să latre și mi l-am imaginat pe Lachlan Zdrahonu' trezindu-se din somn și ridicându-se din pat pentru a investiga cauza zgomotului. M-am aruncat în iarba umedă din spatele unei movile de buruieni și am stat întins acolo o vreme, așteptând să mi se liniștească respirația. Nimeni nu s-a mișcat în casele de mai jos și m-am întors acasă fără să fiu observat. Mi-am petrecut restul nopții stând treaz, întins în pat, gândindu-mă la patul gol al Florei și simțindu-mă foarte încântat de reușita întreprinderii mele.

* * *

Holdele nu prea ne-au crescut în acea vară. Nu știu dacă de vină a fost lipsa algelor de pe pământul nostru sau altceva. Tata se obișnuise cu ideea că aveam să strângem o recoltă slabă, așa că s-a îngrijit de teren cu mai puțin sârg decât de obicei. Când Kenny Tutun comenta despre buruienile care creșteau pe brazdele noastre, Tata ridica din umeri și spunea: „La ce bun? Pământul e secătuit”.

Mie mi se părea că nu pământul era secătuit, ci tata. Mi-am petrecut multe zile muncind la proiectele lui Lachlan Zdrahonu'. Au fost mai întâi zilele pe care eram obligat să le muncesc. Apoi, fiindcă starea de sănătate a tatălui meu nu îi permitea să se angajeze cu folos la mari eforturi, am muncit în locul lui. Pe lângă asta, uneori mai lucram pentru câte o jumătate de șiling pe zi în locul altora care erau ocupați cu îndeletniciri mai profitabile. Îi dădeam tatei tot ce câștigam și eram bucuros să contribui cu ceva la veniturile familiei. Totuși, lucrul pentru Lachlan Zdrahonu' era o treabă enervantă. Abia dacă exista vreun moment în care ofițerul sau frate-

su să nu apară mergând țanțoș, asigurându-se că nimeni nu se oprea pentru a se odihni o clipă sau pentru a-și șterge transpirația de pe frunte. Chiar și când Zdrahonu' era absent, noi munceam fără întrerupere, temându-ne că avea să apară brusc și să ne pedepsească cu încă o zi de muncă pentru trândăvie. Această trudă constantă însemna că îmi rămânea puțin timp la dispoziție pentru a mă ocupa de propria noastră recoltă și, în consecință, că urma să avem mai puțin de mâncare în lunile negre.

Lachlan Zdrahonu' ne-a făcut o vizită într-o seară pentru a ne informa că i se atrăsese atenția că pământul nostru căzuse într-o stare de delăsare. Devenise o expresie favorită de-a sa să spună că despre cutare și cutare lucru i se „atrăsese atenția". Astfel perpetua ideea că orice ar fi făcut sau spus cineva avea să fie însemnat și raportat lui, o idee care asigura un mare grad de conformitate față de orice hotărâre lua el. În plus, îi făcea pe oameni să-și privească bănuitor vecinii și să îi trateze cu o suspiciune care până în acel moment fusese necunoscută prin partea locului. Cu această ocazie, Zdrahonu' l-a amendat pe tata cu zece șilingi și i-a reamintit că întreținerea corespunzătoare a pământului era o condiție a arendei și că, dacă nu își putea îndeplini obligațiile, comisionarul nu avea altă opțiune decât să îi reconsidere arenda. Pentru a strânge banii de amendă, am fost obligat să muncesc mai departe la drumuri și la cărări și, ca urmare, pământul nostru a căzut într-o stare și mai rușinoasă de paragină.

La câteva zile după ultima vizită a ofițerului, tata a rămas așezat după ce Jetta a curățat masa. Aveam impresia că avea de făcut un anunț și nu mă înșelam. După ce și-a umplut pipa și și-a aprins-o, ne-a informat că intenționa să ceară o întrevedere cu comisionarul. L-am întrebat cu ce scop. Tata mi-a ignorat întrebarea și a spus că își dorea să-l însoțesc, pentru că eram un băiat inteligent și nu puteam fi zăpăcit de cuvintele comisionarului. M-am simțit jenat auzind că tata își recunoștea limitele și am protestat că el era egalul comisionarului și al oricui altcuiva, de fapt. Tata a scuturat din cap și a spus:

— Știm amândoi că asta nu e adevărat, Roderick.

Apoi a spus că intenționa să plece spre Applecross peste două zile și că dacă consimțisem să muncesc pentru Lachlan Zdrahonu', trebuia să găsesc pe cineva să muncească în locul meu sau să-mi pregătesc justificarea dinainte. Apoi s-a ridicat și și-a ocupat locul în scaunul de la fereastră.

Am simțit clar de la început că nimic bun nu avea să iasă din planul

tatălui meu. Nimeni din parohia noastră nu ceruse vreodată o întâlnire cu comisionarul, iar când oamenii erau chemați să-l vadă, o făceau cu mare îngrijorare. Tata își dădea probabil seama că situația terenului nostru nu prea avea cum să se înrăutățească mai mult, dar eu nu mă îndoiam că atunci când lui Lachlan Zdrahonu' avea să i se atragă atenția despre vizita sa, el nu avea să ezite să se răzbune într-un fel sau altul.

Tata și cu mine ne-am pornit spre Applecross dimineața devreme. Lachlan Zdrahonu', am aflat, plecase spre Kyle of Lochalsh cu ceva afaceri și mi-am dat seama că tata trebuie să fi ales această zi pentru vizita noastră având lucrul ăsta în minte. Ziua a arătat acele diferențe ale vremii cu care suntem obișnuiți prin locurile astea. Pe când am ajuns în Camusterrach, eram uzi leoarcă din cauza unei furtuni, dar cerul s-a înseninat dintr-odată și soarele a început să ne usuce hainele. Pe măsură ce ne apropiam de Applecross, totuși, cerul s-a întunecat din nou și ploaia a început să cadă cu picături mari și grele. Tata nu a reacționat la aceste schimbări ale vremii. De fapt, nici nu pot spune cu siguranță că le-ar fi observat. A continuat să meargă cu un pas așezat, cu brațele țepene pe lângă corp, privirea fiindu-i fixată pe drum, la câțiva metri înainte. Nu am discutat despre ce urma să facem, astfel că încă nu știam cu adevărat ce intenționa tata să-i spună comisionarului sau ce rol voia să joc eu. Speram în secret că bărbatul avea să fie plecat de acasă sau avea să refuze să ne primească, ca să ne putem întoarce fără să-i fi provocat și mai mult pe mai-marii noștri.

Casa comisionarului se afla în spatele Conacului. Am apucat o rută ocolitoare în jurul grădinilor, tata dorindu-și cu siguranță să evite să fie luat la rost pentru încălcarea fără voie a proprietății lordului. Când am ajuns la casa din piatră cenușie cu două etaje, tata a bătut în ușă cu ciocănelul de alamă cu o timiditate care nu era un semn bun pentru întrevederea noastră. O menajeră a apărut imediat. Ne-a privit ca pe niște tinichigii și a întrebat ce doream. Tata și-a dat jos șapca, chiar dacă femeia era doar o servitoare cu nimic mai presus decât el, și a răspuns că se numea John Macrae din Culduie și că dorea să vorbească cu comisionarul. Menajera a întrebat apoi dacă aveam o programare. Era o femeie costelivă, cu o gură subțire și cu un nas mare, care credea în mod cert că slujba din casa comisionarului o făcea mai importantă decât un arendaș. Tata i-a răspuns că nu aveam. Femeia a închis ușa fără niciun cuvânt și ne-a lăsat stând în prag. Pentru că încă ploua, ne-am îngrămădit în micul vestibul. E greu de spus cât timp am

rămas acolo. Cu siguranță s-a scurs destul timp pentru ca speranțele mele cum că comisionarul nu era acasă să crească. Eram pe cale să îmi exprim acest gând în fața tatei, când ușa s-a deschis din nou și am fost poftiți înăuntru. Servitoarea ne-a îndrumat spre un birou cu lambriuri de lemn și ne-a spus să așteptăm. Un foc duduia în vatră, dar niciunul dintre noi nu a îndrăznit să se apropie de el pentru a-și usca hainele. În schimb, am rămas în mijlocul camerei, unde prezența noastră era cel mai puțin jignitoare. Pe peretele de pe ambele părți ale șemineului se aflau picturi cu gentlemani distinși, îmbrăcați în haine de cea mai bună calitate. L-am recunoscut pe lordul Middleton întruna, așezat într-un fotoliu, cu un câine de vânătoare la picioare. În fața noastră se afla un birou mare dintr-un lemn masiv de culoare întunecată. Pe el erau ordonate câteva instrumente de scris și mai multe registre mari și groase legate în piele. Peretele din stânga noastră era în întregime căptușit cu rafturi cu cărți.

Comisionarul a venit și, spre surprinderea mea, l-a salutat pe tata cu o oarecare căldură. Tata a făcut o plecăciune servilă în fața sa, învârtindu-și agitat șapca în mâini. Am stat timp de câteva momente lângă el, încercând să par relaxat, cu șapca strânsă în mâini în fața mea. Comisionarul era mai scund decât mi-l aminteam, dar avea o față plăcută și sinceră, cu favoriți deși crescându-i pe obraji. Părul din vârful capului îi era rar, dar puținul pe care îl mai avea îi era aspru și neîngrijit, diferit de-al celorlalți bărbați educați pe care îi cunoscusem.

— Și acesta cine să fie? a întrebat, făcând un gest spre mine.

Tata i-a răspuns, iar el m-a privit cu interes preț de câteva clipe, de parcă auzise ceva despre mine, ceea ce speram sincer să nu fie adevărat. Comisionarul și-a ocupat locul din spatele biroului și s-a uitat la tata, așteptând să îi explice motivul vizitei sale. Pentru că tata nu a făcut asta, comisionarul și-a mutat privirea spre mine. Nu puteam vorbi în numele tatei, totuși, pentru că nu mă anunțase ce voia să spună. Au mai urmat câteva momente de liniște. Cu colțul ochiului, l-am văzut pe tata aruncându-i comisionarului o privire printre gene.

— Domnule Macrae, a început comisionarul, pe un ton încă jovial, sunt convins că nu ați venit tocmai din Culduie pentru a profita de căldura focului meu. A râs puțin la propria sa glumă, înainte de a continua. Pe cât de mult îmi plac jocurile de salon, nu pot să ghicesc cu ce scop ați venit aici, așa că v-aș ruga să vă spuneți problema.

Tata mi-a aruncat o privire. M-am gândit că-și pierduse curajul sau că nu înțelegea ce i se cerea, dar după ce și-a dres glasul a spus pe o voce joasă:

— Poate că ați auzit de unele probleme pe care le avem în Culduie.

— Probleme? a întrebat comisionarul. Nu am auzit de nicio problemă. Ce probleme?

— Diverse probleme, domnule.

— Nu am auzit de nicio problemă. Din contră, aud doar vești îmbucurătoare legate de lucrurile bune care se întâmplă în satul vostru. Ați vorbit cu ofițerul vostru despre aceste „probleme”? A pronunțat ultimul cuvânt cu un accent ciudat, de parcă aparținea unei limbi străine.

— Nu am vorbit.

Comisionarul și-a încruntat o sprânceană și s-a uitat întrebător la tata.

— Dacă aveți dificultăți, trebuie să vorbiți cu domnul Mackenzie. Nu văd cum s-ar simți altfel decât desconsiderat să afle că ați venit la mine fără ca mai întâi să apelați la dânsul. Este rolul ofițerului să discute orice problemă pe care ați putea-o avea. Eu nu mă pot ocupa de detaliile mărunte ale… Și-a lăsat cuvintele să se stingă treptat, făcând un gest cu mâna care-i arăta nepăsarea.

Tata nu a spus nimic. Comisionarul a bătut darabana cu degetele pe masă.

— Deci?

Tata și-a ridicat puțin privirea din pământ.

— Nu am vorbit cu domnul Mackenzie despre aceste probleme fiindcă domnul Mackenzie e cauza problemelor.

Auzind asta, comisionarul a izbucnit în râs, dar nu mi s-a părut sincer, ci mai degrabă un mod de a exprima absurditatea cuvintelor tatălui meu. Când râsul i s-a potolit, a dat drumul unui oftat prelung.

— Ați vrea să detaliați? a întrebat.

Spre surprinderea mea, tata nu a fost deloc intimidat de râsul comisionarului.

— Este adevărat că relațiile mele cu domnul Mackenzie sunt tensionate, dar nu aș îndrăzni să vă implic în așa ceva.

— Desigur, domnule Macrae. Din câte știu eu, domnul Mackenzie își îndeplinește atribuțiile cu un devotament care a lipsit cu desăvârșire în ultimii ani. Și din moment ce, dacă îmi amintesc eu bine, a fost ales în unanimitate, pot doar să presupun că face asta cu susținerea comunității.

Dacă există vreo neînțelegere personală între dumneavoastră și ofițer, atunci… Și-a ridicat mâinile și a dat drumul unui pufăit.

— Bineînțeles, a spus tata.

— Deci dacă n-ați venit pentru a da frâu liber vreunei nemulțumiri personale, vă sfătuiesc să îmi spuneți de ce vă aflați aici. Tonul jovial al comisionarului fusese înlocuit de nerăbdare.

Tata își învârtea șapca în mâini, dar apoi, parcă dându-și seama că acest gest nu contribuia la o impresie favorabilă, a încetat brusc și și-a lăsat mâinile pe lângă corp.

— Vreau să văd legile, a spus.

Comisionarul l-a privit cu curiozitate preț de câteva clipe, iar apoi și-a mutat privirea asupra mea, de parcă eu i-aș fi putut explica cuvintele tatălui meu.

— Vreți să vedeți legile? a repetat lent, mângâindu-și favoriții cu mâna.

— Da, a spus tata.

— Despre ce legi vorbiți?

— Legile sub care trăim, a spus.

Comisionarul a scuturat brusc din cap.

— Scuzați-mă, domnule Macrae, nu sunt sigur că înțeleg.

Tata era acum extrem de confuz. În mod cert nu se așteptase să nu fie înțeles și a presupus, în mod firesc, că era greșeala lui pentru că nu reușise să se exprime cu suficientă claritate.

— Tata, am spus eu, se referă la legile de guvernare ale arendelor.

Comisionarul m-a privit cu o expresie serioasă.

— Înțeleg, a spus. Și de ce, dați-mi voie să vă întreb, vreți să vedeți aceste „legi”, cum le numiți?

Apoi și-a mutat privirea de la mine la tata și am avut impresia că se amuza pe seama noastră.

— Ca să putem ști când le încălcăm, a îndrăznit tata, în cele din urmă, să-i răspundă.

Comisionarul a dat aprobator din cap.

— Dar de ce?

— Ca să putem evita să ne fie numele însemnat sau să fim amendați pentru că le încălcăm, a spus tata.

La auzul acestor vorbe, comisionarul s-a lăsat pe spate în scaun și a țâțâit zgomotos în semn de dezaprobare.

— Așadar, dacă vă înțeleg eu bine, a spus el strângându-și mâinile sub bărbie, vreți să consultați legile pentru a le putea încălca fără a fi pedepsiți?

Privirea tatei era îndreptată în jos și aveam impresia că ochii încep să i se umezească. L-am blestemat în gând pentru că se pusese într-o astfel de situație.

— Domnule Macrae, vă apreciez îndrăzneala, a spus comisionarul, întinzându-și mâinile.

— Ceea ce vrea tata să spună, am zis eu, e nu că încearcă să încalce legile, ci mai degrabă că, familiarizându-se cum se cuvine cu ele, ar putea evita să le încalce.

— Părerea mea, a insistat comisionarul, este că o persoană care dorește să consulte legile ar vrea să facă asta numai pentru a testa limitele fărădelegilor pe care le-ar putea comite.

Tata era deja destul de pierdut și, pentru a-i curma suferința, i-am spus comisionarului că vizita noastră fusese o greșeală și că nu aveam să îl deranjăm mai departe. Comisionarul a ignorat însă încercările mele de a încheia întrevederea.

— Nu, nu, nu, a spus, nu e suficient. Ați venit aici, întâi de toate, aducându-i acuzații ofițerului satului vostru și, în al doilea rând, ați venit cu scopul declarat de a încerca să evitați pedepsele pentru încălcarea legilor. Nu vă puteți aștepta de la mine să las lucrurile așa cum sunt.

Comisionarul, văzând că tata e incapabil să discute mai departe, mi se adresa de-acum în întregime mie. Și-a tras scaunul mai aproape de birou, a ales un registru și l-a deschis. A răsfoit câteva pagini, iar apoi s-a oprit cu degetul în dreptul unei coloane. După ce a parcurs câteva rânduri, și-a întors privirea spre mine.

— Spune-mi, Roderick Macrae, ce ambiții ai în viață? m-a întrebat.

I-am răspuns că singura mea ambiție era să-l ajut pe tata la munca de la câmp și să am grijă de frații mei.

— De-a dreptul lăudabil, a spus. În ziua de azi, prea mulți oameni au idei peste putința lor. Totuși, tu trebuie să te fi gândit să pleci din locul ăsta. Nu intenționezi să îți cauți norocul în altă parte? Un tânăr inteligent ca dumneata trebuie să fi observat că nu are niciun viitor aici.

— Nu-mi doresc să am un viitor altundeva decât în Culduie, am spus.

— Dar dacă aici nu e niciun viitor?

Nu am știut ce să-i răspund.

— O să-ți spun ceva cât se poate de sincer, Roderick, mi-a zis. Instigatorii sau infractorii nu au niciun viitor aici.

— Nu sunt niciunul dintre aceste lucruri, am răspuns, la fel cum nici tata nu e.

Comisionarul și-a plecat apoi cu subînțeles privirea spre condica din fața sa și și-a înclinat capul într-o parte. Apoi a închis zgomotos registrul.

— Sunteți în urmă cu plata, a spus.

— La fel ca toți ceilalți vecini, i-am răspuns.

— Da, a spus comisionarul, dar vecinii voștri nu au apărut aici ca și cum ei ar fi fost cumva partea vătămată. Faptul că încă mai aveți pământ se datorează numai bunăvoinței lordului.

Am înțeles că acest avertisment sugera că supliciul nostru era gata și l-am înghiontit pe tata, care în ultimele câteva minute parcă se aflase într-o transă. Comisionarul s-a ridicat.

M-am întors să plec, dar tata nu a dat înapoi:

— Deci să înțeleg că nu putem vedea legile, a spus.

Comisionarul a părut mai degrabă amuzat decât iritat de afirmația tatei. Făcuse trei sau patru pași din spatele biroului său masiv, astfel că acum se afla la doar câțiva pași de noi.

— Legile despre care vorbiți au fost respectate din vremuri străvechi, a spus. Nimeni nu a simțit vreodată nevoia să le „vadă”, cum spuneți.

— Cu toate acestea…, a spus tata. Și-a ridicat capul și l-a privit pe comisionar în ochi.

Comisionarul a dat din cap în semn de refuz și a chicotit pe nas.

— Mă tem că nu ne înțelegem, domnule Macrae, a spus. Dacă nu luați recolta de pe pământul vecinilor dumneavoastră, nu e pentru că legea o interzice. Nu îi furați recolta pentru că ar fi greșit să faceți asta. Motivul pentru care nu puteți „vedea” legile este că nu există nicio lege, cel puțin nu în sensul în care păreți să credeți dumneavoastră. Ați putea la fel de bine să cereți să vedeți aerul pe care îl respirăm. Desigur, există legi, dar nu le puteți vedea. Legile există pentru că acceptăm cu toții că există, iar fără ele ne-am afla într-o stare de anarhie. Este de datoria ofițerului satului să interpreteze aceste legi și să le aplice necondiționat.

Apoi ne-a îndrumat spre ușă printr-o fluturare nepăsătoare a mâinii. Mi-am dat brusc seama că, din moment ce tata ne adusese aici, nu avea niciun sens să plecăm înainte de a ne exprima în mod corespunzător plângerile.

— Dacă îmi permiteți să revin la problemele despre care a vorbit tata, am spus. Ceea ce voia tata de fapt să exprime este că, prin modul în care impune aceste legi, Lachlan Zdrahonu' a dus o campanie de hărțuire împotriva familiei noastre.

Comisionarul m-a privit cu o expresie sceptică.

— O campanie de hărțuire? a repetat, părând destul de încântat de propoziție. A făcut câțiva pași înapoi și s-a sprijinit de birou. Aceasta e o acuzație foarte serioasă, tinere, cea mai serioasă acuzație, de fapt. Celor aflați la putere nu li se poate permite să abuzeze de funcția lor, nu-i așa? La fel cum nici indivizilor, desigur, nu li se poate permite să facă afirmații nefondate referitoare la superiorii lor. Ar fi bine, deci, să îmi spui în ce a constat această „campanie de hărțuire".

M-am simțit încurajat de cuvintele comisionarului și cred că am făcut un pas involuntar spre biroul său. Apoi i-am relatat, cât mai detaliat posibil, cum Lachlan Zdrahonu' ne micșorase cu prima ocazie suprafața pământului, cum mai târziu ne interzisese să culegem alge pentru fertilizarea culturilor care erau acum în paragină și cum ne amendase pentru proasta întreținere a terenului.

Comisionarul m-a ascultat cu atenție, privirea fiindu-i în permanență fixată asupra mea.

— Mai e și altceva? a întrebat.

Am vrut să îi povestesc și despre atmosfera apăsătoare în care trăiam, dar nu mă puteam gândi în ce fel să exprim asta. Nu mi s-a părut înțelept nici să-i descriu incidentul cu sora mea la care fusesem martor, măcar pentru simplul motiv că-i era ceva necunoscut tatălui meu.

Comisionarul a părut dezamăgit că nu mai aveam nimic de adăugat.

— Iar tu numești asta o „campanie de hărțuire"? a întrebat.

— Da, domnule, am răspuns.

— Deci scopul real al venirii voastre aici este să calomniați, din cine știe ce motive personale, un funcționar care, din ceea ce spuneți, nu face nimic mai mult decât să își îndeplinească atribuțiile cu conștiinciozitate. Chiar îmi voi nota ceea ce ați spus, iar data viitoare când mă voi întâlni cu domnul Mackenzie am să-l felicit pentru felul în care se comportă.

Am simțit o gaură înfricoșătoare în stomac, dar nu vedeam ce aș fi putut câștiga protestând.

Comisionarul i s-a adresat apoi tatei:

— Sper că nu veți găsi oportun să apelați din nou la mine în această chestiune. Vă reamintesc că arenda dumneavoastră se află la discreția lordului Middleton. Și la discreția reprezentanților săi.

Apoi a dat din cap și ne-a făcut semn să ieșim din birou.

Tata nu a spus nimic în drumul spre casă, iar expresia nu i-a trădat niciun gând. Ploaia încetase. În acea seară am stat pe lângă casă, așteptând sosirea lui Lachlan Zdrahonu', dar nu a apărut. Nu a venit nici în vreuna din serile următoare, așa că am tras concluzia că ne lăsa să fierbem gândindu-ne la răzbunarea pe care ne-o pregătea. Câteva zile mai târziu, munceam în șanțurile de pe marginea drumului spre Aird-Dubh, când Lachlan Zdrahonu' a trecut pe lângă mine. S-a oprit și m-a privit muncind câteva minute, dar nu a spus nimic, și apoi și-a văzut de drum. În urma întrevederii noastre, mi-l imaginasem pe comisionar profitând de prima ocazie pentru a-i comunica ofițerului său ce se întâmplase, dar, când s-a dovedit că nu făcuse asta, mi-am dat seama că pentru acești bărbați importanți acțiunile noastre erau pur și simplu lipsite de importanță.

* * *

Câteva zile mai târziu, după cină, am ieșit din casă doar ca să scap de atmosfera întunecată. Starea tatei, în special la acea oră, era atât de jalnică, încât arunca un văl negru peste întreaga familie. Nu o mai văzusem pe Jetta zâmbind de câteva zile sau săptămâni și părea să se retragă în sine pe zi ce trece, astfel că umbla cu aerul unei babe. Dacă cei mici se mai jucau cât de cât, o făceau în liniște și în feluri misterioase doar de ei știute. Când Jetta li se adresa, o făcea prin șoapte, menite să nu-i amintească tatei de existența lor. Eu însumi, din cauza dorului de a o vedea pe Flora Zdrahonului, munceam sub un văl de deznădejde, care sporea starea generală de mâhnire.

Ieșind afară din casă, totuși, dispoziția mi s-a înseninat imediat. Flora ședea pe digul de la răscrucea cu drumul spre Toscaig. Am fost tentat s-o iau la fugă, dar o clipă de precauție m-a determinat să abandonez cărarea spre sat și s-o iau în schimb în jos pe arătură, înainte de a sări peste dig și de a o lua din nou pe drum la două sau trei sute de metri de locul în care se afla Flora. Am afișat o postură prin care intenționam să sugerez oricui m-ar fi observat că hoinăream doar într-o parte și-n alta fără a avea vreo destinație precisă în minte. Astfel îmi imaginam că atunci când aveam să dau peste Flora, întâlnirea noastră avea să pară întâmplătoare. Flora nu și-a ridicat nici măcar o dată privirea în timp ce mă apropiam și părea să fie

ocupată cu ceva ce ținea în poală. Pe măsură ce mă apropiam, am fost uimit de delicatețea trăsăturilor ei. Bucle de păr îi erau suflate de vânt în jurul feței fără să bage de seamă. M-am oprit la câțiva pași distanță, dar Flora era prea absorbită, sau se prefăcea că e, de ruperea metodică a unei păpădii, ale cărei petale galbene i se așterneau peste fustă.

Am salutat-o, iar ea și-a ridicat privirea de la activitatea ei.

— Bună, Roddy, a spus.

Nu am fost în stare să mint.

— Te-am tot căutat în ultimele zile, am spus. Și mi-a părut rău că nu te-am mai văzut.

— Chiar așa? a întrebat.

Un zâmbet timid i-a jucat pe buze, apoi și-a plecat privirea înspre petalele de pe fustă, dând de înțeles că afirmația mea o bucurase.

— Am muncit la Conac, a spus.

M-a bucurat că Flora crezuse de cuviință să-mi ofere această explicație a absenței ei.

Am dat aprobator din cap și m-am apropiat puțin.

— Unde mergi? m-a întrebat.

— Nu merg nicăieri, i-am spus.

— Atunci e un noroc că s-a întâmplat să treci pe-aici în drumul tău spre nicăieri.

— Da, i-am spus. Un mare noroc.

— Poate că aș putea merge împreună cu tine spre nicăieri, a spus.

S-a desprins de pe dig, măturându-și petalele de pe haine. Am mers puțin în tăcere, iar apoi, fără să ne spunem nimic, am luat-o spre Aird-Dubh. Mă bucuram că acest obicei părea să se fi stabilit între noi, ca și cum am fi fost un cuplu de mult căsătorit. Vântul se oprise, iar apa din Strâmtoare era complet nemișcată. Mergeam atât de aproape unul de celălalt, încât nu era nevoie să vorbim mai tare decât în șoaptă, și am avut sentimentul că înaintam printr-o lume care își lăsase pentru moment uneltele jos și se oprise. Dacă m-aș fi putut transporta dintr-odată, prin vreun truc magic, în casa noastră, Jetta și tata ar fi fost cu totul înmărmuriți în activitățile lor, iar joaca celor mici ar fi fost în întregime lăsată deoparte.

După ceva timp, am întrebat-o pe Flora ce făcuse la Conac. Mi-a descris cum, datorită unui grup mare de vânători, fusese nevoie de ajutoare suplimentare la bucătărie și la servitul ospăților. Mi-a vorbit despre

farfuriile cu cărnuri, legume și dulciuri care le erau aduse oaspeților și despre cantitățile impresionante de vin care erau băute în timpul meselor. Era, a spus, o priveliște nemaipomenită. Apoi mi-a descris rochiile elegante ale doamnelor, una mai frumoasă decât cealaltă. Și mai era acolo cel mai elegant gentleman, al cărui păr brunet flutura în vânt, asupra căruia toate doamnele își îndreptau privirile și care părea să fie cel dintâi care închina în cinstea ospitalității lordului Middleton. Fusese o săptămână minunată, a spus Flora, care câștigase doi șilingi pentru munca ei. Apoi, simțind că n-ar trebui să existe secrete între noi, i-am povestit Florei despre scurta mea slujbă în serviciul lordului Middleton. Nu a râs, dar s-a uitat la mine cu o expresie gravă și a spus:

— N-a fost prea deștept din partea ta, Roddy.

— N-a fost, i-am răspuns, pentru că tata mi-a dat cea mai strașnică bătaie pe care am luat-o vreodată.

Flora nu a găsit nici în asta nimic amuzant și eu am fost îngrozit pentru că părea să-mi dezaprobe comportamentul. I-am spus că mă purtasem astfel numai pentru că nu voiam să văd un cerb sănătos omorât pentru amuzamentul moșierilor. Flora a spus apoi că cerbii se aflau pe munte pentru distracția domnilor și că traiul lordului Middleton depindea de aceste îndeletniciri. I-am răspuns că traiul lordului Middleton nu mă interesa. Flora mi-a întors-o, spunând că ar trebui să mă intereseze, deoarece era vorba de moșia care le oferea oamenilor de lucru.

— Fără bunătatea lordului Middleton, a spus, am trăi cu toții de pe o zi pe alta cu ce-am găsi.

Răspunsul ei m-a făcut să mă simt foarte prost și, pentru că nu doream să stric atmosfera dintre noi, n-am mai pomenit nimic pe această temă. Am mers mai departe în tăcere spre Aird-Dubh și am simțit că apropierea dintre noi se risipise puțin. Am hoinărit prin harababura de case și acareturi ale satului. Ceapa stătea așezată pe o bancă în fața casei ei, trăgând zgomotos dintr-o pipă mică. Flora s-a oprit și i-a dat bună seara.

— N-ai ouă pentru mine? a întrebat bătrâna.

Flora a dat din cap în semn că nu și i-a spus că-i pare rău, dar nu avea. Apoi s-a interesat de starea de sănătate a bătrânei. Doamna MacLeod i-a ignorat întrebarea, scoțându-și, în schimb, pipa din gură și întorcându-și privirea spre mine, în tot acest timp buzele ei fleșcăite făcând un zgomot precum cel al mării care se lovește de stânci.

— Iar ăsta-i băiatul Negrului Macrae? a întrebat.

— Da, a spus Flora.

Baba a continuat să se uite la mine cu dezaprobare.

— Ți-a mâncat Diavolul limba, Negrule Roddy? m-a întrebat în cele din urmă.

Nu mă puteam gândi la niciun răspuns potrivit pentru întrebarea ei, așa că doar m-am uitat înapoi la ea. Și-a pus pipa la loc în gură și a tras cu zgomot. Nu era aprinsă.

— Am tot văzut-o în ultima vreme pe soră-ta, a spus.

Nu-mi venea în minte niciun motiv de ce sora mea ar fi umblat atât de des prin Aird-Dubh și i-am spus asta.

— Ei bine, a fost aici. Sau fantoma ei, dacă nu. O fată drăguță, seamănă foarte bine cu maică-sa. Ultimele cuvinte au fost spuse pe un ton viclean, iar dacă intenția ei fusese să mă enerveze, mărturisesc că reușise. Dacă nu ar fi fost Flora lângă mine, i-aș fi spus că era o nemernică de babornița, dar mi-am ținut gura.

— Iar tu semeni tare cu taică-tău, a spus.

— Nu-l știi pe tata, i-am răspuns.

— Îl știu destul de bine, a spus. Mic și îndesat ca un butuc. Apoi a început să trăncănească în legea ei. Nedorind să mai aud altceva, am plecat de-acolo, iar Flora m-a urmat, după ce i-a urat mai întâi o seară bună babei.

— Să-i spui surorii tale că-i doresc să se facă bine, a strigat după noi.

M-am prefăcut că nu o aud, dar după ce ne-am îndepărtat, Flora m-a întrebat la ce se referise. I-am răspuns că era doar o bătrână nebună și că n-avea de ce să o bage în seamă.

Am trecut pe lângă coliba lui Murdo Cocoșul, iar zgomotul pașilor noștri l-a făcut să iasă în ușă. S-a holbat la noi în timp ce treceam și gura îi tot zvâcnea, dezvelindu-i singurul dinte pe care-l mai avea. Apoi a scos un sunet de pescăruș și a dispărut înăuntru, ca un animal în vizuina sa. Flora s-a înfiorat puțin. M-am tras mai aproape de ea și mi-am lăsat dosul palmei să mi se atingă ușor de mâneca ei, sperând că avea să mă ia de mână, dar nu a făcut asta, așa că mi-am retras-o la loc. Am ajuns la promontoriu și ne-am așezat pe stâncile de acolo. Mai multe bărci se legănau încet pe valuri. I-am povestit Florei despre vasul de pescuit al tatălui meu și despre accidentul în care cei doi Iaini s-au înecat. I-am spus cum mama obișnuia să meargă la cheiul din Toscaig pentru a-l urmări pe tata acostând barca. Nu știu de ce i-

am povestit toate astea, poate pentru că voiam să-i stârnesc mila, astfel încât să mă placă mai mult. Când am terminat, ea a spus că era o poveste foarte tristă, și am regretat că i-am spus-o.

Pentru a întrerupe liniștea care se lăsa între noi, am întrebat-o dacă avea să mai lucreze în viitorul apropiat la Conac.

— Dacă mi se cere și dacă m-am comportat cum trebuie, a răspuns. Apoi mi-am amintit de fata pe care o observasem la școală, întotdeauna nerăbdătoare să-i facă pe plac domnului Gillies, și m-am gândit că poate nu se schimbase atât de mult, la urma urmei. Mi-a spus că anul viitor, când împlinea șaisprezece ani, avea să fie trimisă să lucreze la un negustor din Glasgow. Mama ei îi obținuse această slujbă cu ajutorul menajerei de la Conac. Flora m-a întrebat dacă fusesem vreodată la Glasgow, iar eu i-am răspuns că, din cauza fricii de apă a tatălui meu, nu ajunsesem niciodată mai departe de Kyle of Lochalsh. Mi-a povestit multe despre străzile mari, despre magazinele și casele din oraș. M-a întrebat dacă nu intenționam să plec din Culduie, iar eu i-am răspuns că tata avea nevoie de mine pentru munca la câmp și că, în orice caz, nu îmi doream să plec nicăieri, pentru că Culduie era locul în care mă născusem și în care voiam să îmi petrec restul zilelor. Flora și-a exprimat convingerea că lumea însemna mult mai mult decât Culduie și că îmi doream cu siguranță să văd măcar o mică parte din ea. Nu i-am răspuns, pentru că de când mă împrietenisem cu ea nu îmi dorisem nimic mai mult decât ceea ce se afla la doi pași de casa mea. Flora mi-a spus că își dorea ca atunci când ajungea în Glasgow să pună ochii pe ea un tânăr bun care s-o ia de nevastă. I-am răspuns că eram sigur că existau mulți tineri în Culduie care își doreau să facă același lucru.

Flora m-a privit cu o expresie serioasă și nedumerită:

— Nu te referi la tine, nu-i așa? m-a întrebat.

Mi-am mutat privirea de la ea înspre mare.

— Dacă nu te referi la tine, atunci la cine te referi? a insistat pe un ton jucăuș.

M-am întors spre ea. Apoi, fără să mă gândesc, mi-am împins fața spre ea, iar pentru o clipă, buzele mele i-au atins ușor obrazul. Flora s-a tras înapoi și s-a ridicat în picioare.

— Negrule Roddy! a spus. Apoi a chicotit prostește și am râs și eu pentru a-i arăta că făcusem doar o glumă.

După câteva momente, s-a așezat lângă mine. Niciunul dintre noi n-a

spus nimic. Nu-mi doream nimic altceva decât s-o iau la fugă și să izbucnesc în plâns.

Flora s-a împins cu veselie în brațul meu și a spus că eram doar un băiat prostuț care nu știa nimic despre lume. Existau totuși, chiar și în Culduie, cele șase fete ale lui Kenny Tutun după care puteam să umblu. Nu i-am spus ce îmi trecea prin minte, pentru că nu aveam nicio intenție să mă expun unei alte bătăi de joc.

Pe drumul de întoarcere spre Culduie, vestea că Flora dorea să plece din Culduie m-a apăsat cu toată greutatea. Mi-am dat seama că, într-un mod destul de neașteptat, îmi imaginasem un viitor în care ea și cu mine aveam să fim împreună. Nu aș putea spune care a fost momentul în care aceste gânduri mi-au trecut prima dată prin mine, dar pot spune cu certitudine că înainte de întâlnirea noastră din șopron nu luasem niciodată în calcul ideea de-a avea o nevastă. Viața mea de până în acel moment fusese cu tata și cu Jetta și, până să o întâlnesc pe Flora, nu îmi dorisem niciodată să am parte de compania altcuiva. M-am blestemat pentru că nutrisem astfel de sentimente. Vedeam că pentru Flora nu însemnam nimic mai mult decât un amuzament de care avea să uite în clipa în care avea să pună piciorul în oraș.

Flora trebuie să fi remarcat că eram abătut, pentru că a încercat să facă conversație despre lucruri banale și m-a înghiontit cu umărul în joacă, dar eu mi-am afundat mâinile și mai adânc în buzunarele pantalonilor și nu i-am răspuns în niciun fel.

* * *

Niciunul dintre noi nu avea dispoziția necesară pentru Adunarea din vară care a urmat, dar Jetta tricotase o grămadă de șaluri de vândut la târg, așa că nu se punea problema să nu participăm. Tata a refuzat să ne însoțească, mulțumindu-se doar să mormăie un avertisment cum c-ar trebui să mă feresc de necazuri. L-am asigurat că nu aveam nicio intenție să intru în vreun necaz, iar absența lui a reușit să ne însenineze la plecare dispoziția.

Mărfurile Jettei erau adunate într-un cărucior, în timp ce gemenii, spre marea lor bucurie, ședeau În vârful lor. Drumul era plin de grupuri asemănătoare, și se cânta și peste tot în jur era o atmosferă festivă. Jetta s-a alăturat cântecelor de dragul celor mici și, pentru cine ne vedea, trebuie că aduceam oarecum cu o familie fericită. Cât despre mine, mă simțeam încă apăsat de sentimente melancolice din cauza Florei Zdrahonului, dar m-am

hotărât, de dragul fraților mei, să le las deoparte. Apropiindu-ne de Camusterrach, am depășit-o pe Ceapă, care se mișca atât de încet, încât m-am gândit că trebuie să fi plecat de acasă cu două zile în urmă. Jetta și-a grăbit pasul când am trecut pe lângă ea, apoi s-a prins de nas și s-a strâmbat la ea. Gemenii au râs și i-au imitat gestul. Mai încolo, ne-am întâlnit cu cei din familia Tutun. Jetta a vorbit în șoaptă cu fiica lor cea mai mare. Carmina Tutun s-a interesat de tata, iar eu i-am spus că rămăsese acasă ca să aibă grijă de holde. M-a privit cu neîncredere, dar n-a mai spus nimic. Restul călătoriei am rămas în spatele grupului, fără să mai vorbesc cu nimeni.

Drumul dintre țărm și rândul de case care constituia satul Applecross era plin de mese așezate pe capre de lemn, pe care erau expuse brânzeturi, sculpturi, pipe, zorzoane și lucruri de îmbrăcat. Jetta a găsit un loc undeva spre capătul satului și și-a aranjat produsele din cărucior înainte de a se așeza pe zidul scund care dădea înspre țărm. Gemenii se jucau la picioarele ei. Eu am hoinărit o vreme înainte de a mă abate înapoi spre sat. Întreaga parohie părea să fie adunată pe drumul strâmt. Femeile erau îmbrăcate cu cele mai bune haine. Fetele aveau părul frumos aranjat și împodobit cu flori. M-am întrebat dacă aveam s-o văd pe Flora Zdrahonului, dar eram sigur că nu o interesam prea mult. Arendașii se amestecaseră cu oaspeții Conacului, care conversau cu voce scăzută și arătau nepoliticos cu degetul spre obiectele expuse.

Am ajuns în spatele a doi gentlemani bine îmbrăcați și am tras cu urechea la discuția lor. Primul a declarat cu o voce scăzută:

— E ușor să uiți că astfel de primitivi încă există în țara noastră.

Însoțitorul lui l-a aprobat dând cu solemnitate din cap și s-a întrebat cu voce tare dacă ar mai putea fi făcut ceva în privința noastră. Primul gentleman și-a exprimat apoi punctul de vedere conform căruia era greu să ajuți oamenii care erau atât de incapabili să facă orice pentru ei înșiși. Apoi s-au oprit să bea dintr-o ploscă și să privească un grup de fete care trecea pe lângă ei. N-am mai stat să aud ce observații făceau și am mers mai departe pe stradă.

L-am observat pe Archibald Ross stând sprijinit în pragul hanului. Era îmbrăcat într-un costum elegant din tweed și purta bocanci maronii și pantalonii îndesați în ciorapi. M-am oprit și m-am holbat la el preț de câteva clipe. Arăta din cap până-n picioare ca un tânăr gentleman dintr-un

grup de vânătoare. Chiar dacă mă aflam la doar câțiva metri distanță de el, nu părea să mă recunoască. Mi-am amintit că trecuse aproape un an de când ne întâlniserăm și am făcut un pas sau doi spre el. Ținea în mâna dreaptă o pipă, și am văzut că de data asta era plină și aprinsă. M-am gândit că poate din cauza isprăvii mele de pe deal nu voia să aibă de-a face cu mine, dar o expresie de recunoaștere i-a străbătut fața și și-a întins mâna, exclamând:

— Roddy, bătrâne!

Ne-am strâns mâinile cu căldură. Eram încântat că părea să nu-mi poarte deloc pică.

— M-am gândit că ai ajuns deja în Canada, i-am spus.

— Canada? a întrebat.

— Cu vărul tău.

A făcut un gest exagerat cu pipa.

— Nu e nimic pentru noi în Canada în perioada asta. Lucrurile sunt mai rele acolo decât aici. În plus, acum sunt cu ajutorul de vânătoare.

Am dat din cap și i-am spus că îi ședea foarte bine îmbrăcat așa. Și-a fluturat ostentativ pipa pentru a-mi respinge comentariul, înainte de a și-o pune înapoi în gură și de a trage cu poftă din ea. Mi-am dorit din toată inima să fi avut și eu o pipă a mea în acel moment. Apoi m-a luat de braț și m-a îndrumat înăuntrul hanului. Am aruncat o privire peste umăr, temându-mă că vreunul dintre vecinii noștri m-ar putea vedea. Nu mai pusesem niciodată piciorul în han. Tata îl considera un lăcaș al păcatului și spunea adesea că cei care îl frecventau se aflau pe drumul către focul etern. Înăuntru, o mulțime de bărbați îmbrăcați în cămăși cu mânecile suflecate erau strânși laolaltă, urlând cu voioșie unul în fața altuia. Archibald ne-a strecurat prin îmbulzeală spre o masă micuță din colț, pe care au fost imediat așezate două halbe pline cu bere de către o femeie zdravănă într-o rochie tartan. Archibald a apucat unul dintre recipiente și, ciocnindu-l zgomotos de al doilea, a declarat:

— Să trăiască cei care țin la noi!

Am apucat halba mea, a cărei greutate m-a surprins atât de tare, că am fost cât pe ce să o scap, și am repetat toastul. Berea avea un gust foarte scârbos și aș fi scuipat-o pe jos dacă aș fi fost singur. Archibald a luat o a doua înghițitură lungă și m-a îndemnat, împungându-mă cu cotul în coaste, să fac și eu la fel.

— Excelent că te văd, bătrâne, a declarat. Ești o mare figură, nu-i așa?

Eram atât de bucuros să mă aflu în compania unui tovarăș grozav precum Archibald Ross, încât mi-am ridicat halba la buze și am dat pe gâtlej mai bine de jumătate din conținut. Mă întrebam ce-ar crede tata văzându-mă într-un astfel de loc, dar pe când berea mi-a ajuns în stomac, deja nu-mi mai păsa. Doi bărbați solizi care se aflau la stânga noastră cu brațele fiecăruia așezate pe după umerii celuilalt cântau din toată inima:

Când eram în Coille Mhùiridh
Nu cei din Lowland ne-au trezit,
Ci mugetele cerbului și-ale puiului de cerb
Și cucul care primăvara își cântă muzica.

În scurt timp, toată lumea s-a alăturat cântecului. Archibald s-a ridicat în picioare și a început să urle fals:

Țara mea este frumoasă,
Strălucită și mare, țară primitoare,
Cerb găsești la gură de trecătoare,
Țap și ciută, cocoș și somon.

În acest moment, cei doi bărbați care se legănau în stânga mea mi-au căzut în poală, vărsându-mi ce-mi mai rămăsese de băut din bere. Archibald i-a împins cu asprime și i-a mai cerut hangiței încă un rând. Cântecul s-a stins încet într-o încăierare de corpuri încurcate și hohote de râs. Alte două halbe au fost livrate în timp util, iar Archibald și-a reluat locul părând extrem de mulțumit de sine însuși.

— Ei bine, domnule Macrae, pentru noi și cei care țin la noi!

— Pentru cei care țin la noi! am repetat.

A doua bere avea un gust mult mai bun decât cea precedentă, astfel că am tras concluzia că prima trebuie să fi fost stricată. Archibald mi-a explicat apoi cum, la sfârșitul sezonului de vânătoare din anul precedent, ajutorul de vânătoare îi oferise șansa să devină ucenicul său, iar acum trăia într-o locuință din spatele Conacului. Câștiga un șiling pe zi și chiar mai mult dacă îndeplinea comisioane pentru oaspeții lordului Middleton. Mie toate acestea mi se păreau lucruri de mare preț și i-am spus asta.

— Aș întreba dacă nu există vreun loc și pentru tine, mi-a spus, dar mă tem că ajutorul de vânătoare nu-și amintește cu prea multă plăcere de tine.

Apoi a început să dea din mâini și să cârâie, imitându-mi prestația de pe munte, râzând gălăgios. Archibald trebuie să fi observat că păream demoralizat, pentru că și-a potolit imediat hohotul de râs și s-a interesat de planurile mele de viitor. I-am spus că lucram la drumuri și pe pământul tatei și că eram mulțumit cu asta. Archibald a adoptat o expresie serioasă și m-a întrebat dacă asta era limita ambiției mele. Pentru că nu voiam să-l dezamăgesc, i-am spus că această rânduială era numai pe termen scurt și că, odată ce voi fi pus deoparte destui bani, intenționam să îmi caut norocul în Glasgow. Archibald a dat aprobator din cap la auzul acestui neadevăr.

— Tot aud că există mari oportunități pentru bărbații ambițioși acolo, a spus.

L-am aprobat, mulțumit că nu mi-a pus alte întrebări pe această temă, iar el a mai comandat un rând de bere. Ne aflam acum într-o stare de entuziasm și el mi-a spus mai multe povești despre gentlemenii care vizitau moșia, imitându-le cu mare succes obiceiurile și modul de a vorbi. Ajutorul de vânătoare, mi-a povestit, nu era nici pe jumătate la fel de fioros pe cât părea și l-a invitat de multe ori pe Archibald în ghereta lui, unde stăteau seara la vatră fumându-și pipele și rememorând evenimentele de peste zi. Când nu existau partide de vânătoare, ajutorul îl iniția pe Archibald în arta statului la pândă, astfel că acum își putea da seama, verificând firele rupte de iarbă sau modificările vremii care scapă unui ochi neavizat, dacă cerbii se aflau prin apropiere și în ce direcție călătoreau. Archibald s-a lăudat că acum știa dealurile și văile mai bine decât interiorul propriei case și mărturisesc că am fost foarte invidios pe noua lui poziție în viață. S-a apucat să-și umple pipa și s-a interesat de ce nu aveam și eu una. I-am răspuns că îmi puneam toți banii deoparte pentru călătoria la Glasgow și că nu voiam să-i risipesc pe tutun. Archibald a fost de părere că astfel de obiceiuri aveau să mă facă un om avut. Pentru o clipă m-am gândit la mine ca la un negustor bogat, stând lângă șemineul unei case mari din oraș, cu Flora brodând alături de mine.

Nu știu cât timp am stat în han sau câte halbe de bere am băut, dar la un moment dat mulțimea s-a răspândit afară în stradă. Momentul marelui eveniment al zilei, meciul de shinty[16] dintre parohia din Applecross și cea din Point, se apropia. Archibald a achitat nota noastră de plată, ceea ce a fost mană cerească, întrucât eu nu aveam niciun ban. Mi-a ignorat mulțumirile printr-o fluturare a mâinii, insistând că, deoarece el mă invitase

la un pahar, ar fi fost un netrebnic dacă m-ar fi lăsat să plătesc.

Mi-am dat seama că mă clătinam din cauza berii, dar nu-mi era rușine de starea mea. Am mers încet de-a lungul străzii, înghiontit de mulțime și atrăgând privirile disprețuitoare ale trecătorilor. Archibald și-a atârnat brațul peste umerii mei și ne scoteam amândoi șepcile în fața tuturor și ni se părea că suntem cei mai încântători tovarăși. Spre sfârșitul drumului am ajuns în locul în care Jetta își expusese produsele. A părut extrem de înspăimântată de starea mea de ebrietate.

— Sper, pentru binele tău, ca tata să nu afle de starea ta, mi-a zis pe o voce șoptită.

I-am ignorat observația și, cu un gest spre însoțitorul meu, am spus:

— Dă-mi voie să ți-l prezint pe prietenul meu, domnul Archibald Ross.

Archibald a făcut o plecăciune complicată.

— Încântat să vă cunosc, domnișoară Macrae, a spus. Nu are cum să existe o fată mai frumoasă în parohie. Apoi i-a luat mâna, deși ea nu i-o oferise, și i-a sărutat-o. Jetta s-a holbat la el cu uimire, întrebându-se, fără îndoială, cum reușise fratele ei să se împrietenească cu un băiat atât de fermecător. Archibald s-a dat înapoi pentru a examina articolele Jettei. Și-a luat aerul unui cunoscător, apucând cu delicatețe obiectele unul câte unul între degete și mormăind apreciativ. Jetta părea bucuroasă de atenția lui și ne-a povestit cum, cu mai puțin de zece minute în urmă, îi vânduse unei doamne din Conac un șal pentru un șiling.

— Un șiling! a spus Archibald. Îți vinzi munca extraordinară sub valoarea ei, draga mea.

Apoi a anunțat că avea să cumpere pentru mama sa șalul pe care îl ținea în mână și i-a dat surorii mele doi șilingi pe el. Jetta a fost extrem de încântată și i-a mulțumit în mod exagerat. În timp ce Archibald se îndepărta de tarabă, ea mi-a dat un șiling și mi-a șoptit să nu-i suflu niciun cuvânt tatei despre vânzările ei. Mi-am pus moneda în buzunar și l-am urmat pe Archibald prin mulțime, bucuros că mai târziu aveam să fiu în stare să-l invit eu pe el la han să mai bem niște bere. Am înaintat prin sat spre Conac, unde avea să se țină meciul.

— Sora ta e chiar extraordinară, dar se îmbracă ca o babă, mi-a spus Archibald pe un ton afabil. Nu o să-și găsească niciodată un soț purtând veșminte atât de neplăcute. Dacă un bărbat vede o fată înfășurată într-o pânză de sac, are tot dreptul să presupună că există un motiv întemeiat pentru a ascunde ce se află dedesubt, ha ha.

A făcut din nou acel gest cu pipa, iar eu am înțeles că gestul era menit să însemne că indiferent ce afirmație făcuse, aceasta nu putea fi contestată. Trebuia să recunosc că era destul adevăr în vorbele sale și că, dacă o priveam pe Jetta cu un ochi obiectiv, îmi dădeam seama că nu făcea o figură prea bună. Parcă pentru a întări această idee, se aflau prin preajmă un număr considerabil de fete atrăgătoare, gătite în rochii drăguțe, cu părul prins în vârful capului într-un mod plăcut, astfel încât era posibil să le vezi pielea fină și albă de pe gât.

Archibald a luat apoi șalul pe care îl cumpărase, l-a mototolit și l-a aruncat într-un tufiș. Am fost cât se poate de îngrozit și l-am întrebat de ce făcuse asta. Archibald a ridicat din umeri și s-a uitat la mine cu un rânjet pe față.

— Bătrâne, nu i-aș da nici câinelui meu o astfel de cârpă să doarmă pe ea. L-am cumpărat doar pentru ca sora ta să aibă niște bănuți să-și cumpere niște haine mai puțin jalnice.

M-am gândit la numeroasele ore în care sora mea muncise pentru a face șalul și m-am simțit destul de jignit de cruzimea prietenului meu. Gândindu-mă că Jetta și-ar fi putut vedea mai târziu munca aruncată în tufiș, am alergat înapoi și l-am recuperat. Se agățase în ghimpi și mi-a luat ceva timp să-l desfac dintre crengi. Șalul era distrus, dar l-am împăturit cât de bine am putut și mi l-am îndesat înăuntrul jachetei. Archibald m-a privit amuzat.

— Ce-o să faci cu el acum? a întrebat când l-am ajuns din urmă. E total

distrus.

Nu-mi venea să-i răspund. Am mers mai departe în tăcere timp de câteva minute. Meciul de shinty, organizat la porunca lordului, avea să se țină în fața Conacului, pe un teren care fusese marcat cu rumeguș. Spectatorii începuseră să se adune în jurul marcajelor. După câteva minute, atitudinea mea ostilă față de Archibald s-a potolit. Trebuie să fi simțit asta pentru că s-a pus din nou pe vorbit pe un ton confidențial.

— Eu unul nu intenționez să-mi caut o nevastă în următorii ani. De ce bărbații tineri ca noi s-ar limita la o singură bucată, când sunt atâtea de încercat? a spus aruncând o privire unui grup de fete. Dacă sora ta își cheltuie banii înțelept, m-aș gândi să o iau la o tură în spatele hanului. După ce i-am dat doi șilingi, se va simți cu siguranță cumva obligată față de mine.

M-a împuns cu cotul în coaste, iar eu, având doar o vagă idee la ce se referea, am dat aprobator din cap. Oaspeții lordului Middleton stăteau așezați pe scaunele care fuseseră aranjate în partea îndepărtată a terenului. Întrucât această zonă era în mod cert destinată nobilimii, sătenii s-au împărțit în jurul celorlalte trei zone rămase. Fusese ridicat un cort și, pentru că meciul nu începuse încă, majoritatea bărbaților zăboveau la intrare. Archibald m-a condus în cort, unde a cumpărat două pahare de whisky. Am ciocnit și le-am dat pe gât, iar pe când spirtul mi-a ajuns în stomac, uitasem deja întâmplarea cu șalul. Echipele au intrat alergând pe teren și noi ne-am ocupat locurile în mulțime, care deja se împinsese atât de aproape de teren, încât aproape că nu mai era nevoie de liniile de rumeguș. Se striga mult din toate părțile.

Bineînțeles, Lachlan Zdrahonu' era căpitanul echipei din Point și le trăgea palme cu asprime coechipierilor săi peste umeri pentru a le stârni pasiunea. Făcea o figură impresionantă în timp ce mergea spre centrul terenului, cu pieptul împins în față, cu camanul[17] odihnindu-i-se pe umăr ca un topor. Restul echipei noastre, cu excepția lui Kenny Tutun, erau o adunătură șleampătă și jalnică, care în mare parte arătau de parcă și-ar fi dorit din toată inima să se afle într-un alt loc. Încă de mic, mi-au displăcut profund toate jocurile, iar pe cel de shinty îl găseam în mod special violent și, în același timp, mi se părea un spectacol absurd. La școală hoinăream pe lângă teren și o luam la fugă în direcția opusă dacă vedeam mingea venind spre mine. În ciuda lipsei tinerilor apți pentru acest joc din parohia noastră,

eu eram atât de nepriceput, încât nici măcar nu fusesem înscris pe o listă pentru a lua parte la acest meci.

Jocul a început cu un zdrăngănit de crose la mijlocul terenului. Doi bărbați s-au prăbușit imediat și au fost scoși afară, în timp ce jocul vuia în jurul lor. Lachlan Zdrahonu' a primit mingea la mijlocul terenului și a lovit-o puternic trimițând-o spre poarta celor din Applecross. Apoi a străbătut tot terenul pentru a-l muștrului pe Dunkie Gregor, care avea numai doisprezece ani, pentru că nu preluase cum trebuie pasa lui. Între timp, mingea fusese trimisă în partea opusă a terenului și, printre lovituri de crose și de oase, a fost trimisă până la urmă în poartă. Lachlan Zdrahonu', spre amuzamentul mulțimii, l-a îmbrâncit pe Dunkie Gregor aruncându-l la pământ și a fugit înapoi pentru a pedepsi restul echipei. Jucătorii din Applecross sărbătoreau golul marcat sorbind whisky dintr-o cupă de lemn în spatele porții. Pe măsură ce se desfășura, meciul devenea tot mai violent, iar mulțimea își îndemna favoriții tot mai vehement să-și atace adversarii. Gentlemenii așezați în partea îndepărtată a terenului păreau să găsească acest spectacol teribil de amuzant și îi ovaționau pe combatanți cu entuziasm. Archibald aplauda și el fiecare nou atac cu o fervoare crescândă. Mulțimea și-a atins punctul maxim de bucurie când o bătrână a fost lovită cu putere de un caman în cap și s-a prăbușit inconștientă la pământ. În cele din urmă, s-a uitat complet de minge și, în timp ce mulțimea forma un cerc închis la mijlocul terenului, cele două echipe s-au apucat să se lovească cu crosele peste cap și peste picioare. Iar apoi, destul de brusc, bătaia s-a potolit, iar cele două echipe au fost fiecare proclamate drept câștigătoare de către propriii suporteri. Jucătorii însângerați au fost purtați pe umeri în afara terenului și au început să-și paseze sticle de whisky între ei. Archibald și cu mine am luat-o pe urmele lor, prietenul meu entuziasmându-se de niște gesturi deosebit de sălbatice. O cupă a ajuns în mâinile noastre și am băut-o pe toată. Mulțimea se învârtea acum în jurul meu și i-am propus lui Archibald să ne întoarcem la han ca să mai bem niște bere. El a insistat să mai rămânem o vreme în cort, fiindcă toate fetele din sat se aflau acolo și ne-am fi putut încerca norocul cu ele, a spus el.

După ce ne-am croit drum în cort și ne-am mai cumpărat niște bere, Archibald s-a apucat să evalueze fetele care stăteau în jurul perimetrului grămezii de bărbați gâfâitori, aplecându-se aproape una de alta pentru a-și șopti lucruri la ureche, cu fețele îmbujorate de entuziasmul spectacolului. În

acest moment s-a întâmplat să o observ pe Flora Zdrahonului zăbovind la marginea terenului de shinty. Se afla în compania unei fete înalte pe care nu o cunoșteam și părea să fie foarte prinsă în conversația cu doi gentlemani tineri. Am remarcat cu nemulțumire felul în care fața-i dornică îi era înălțată spre unul dintre pețitori. Se juca fără încetare cu degetele mâinii drepte cu o șuviță de păr, care era drăguț aranjat pentru această ocazie. Pentru că nu eram nerăbdător să ne reînnodăm prietenia, am încercat să îl trag pe Archibald mai departe prin mulțime, dar el se pornise spre un grup de fete și, fiindcă ele se aflau în partea opusă Florei, am luat-o cu bucurie pe urmele lui. Îmi era destul de greu să pun un picior în fața celuilalt, iar pe când l-am ajuns din urmă, Archibald se prezenta în felul său fermecător celor trei tinere, care erau toate gătite în rochii albe înflorate. Apoi m-a prezentat pe mine folosind cele mai laudative cuvinte. Mi-am scos șapca și am făcut un soi de plecăciune, reușind doar să stârnesc râsul fetelor.

— Și de ce n-ai luat parte la meci? a întrebat cea mai înaltă dintre fete.

Archibald a făcut gestul său din pipă.

— Suntem genul de băieți care preferă să scoată ce-i mai bun de la adversarii lor prin inteligență, nu cu bâtele, a declarat el.

Mi-a dat un ghiont în coaste, dorind, fără îndoială, ca eu să-i confirm spusele prin vreo observație deșteaptă, dar nu mi-am putut aduna puterile decât pentru un rânjet prostesc. Archibald nu s-a simțit descurajat, totuși, și s-a apucat să le informeze pe fete că eu aveam să fac în curând o mare avere ca negustor în Glasgow.

— Dar ăsta nu e băiatul Negrului Macrae? a întrebat fata înaltă, îndreptând acuzator un deget în direcția mea.

— E adevărat, e al Negrului Macrae, dar vă asigur că nu suntem niciunul dintre noi sclavi ai reputațiilor pe care strămoșii noștri și le-au câștigat, a spus Archibald cu înfumurare.

Simțeam nevoia de a lua într-un fel parte la discuție, dar am reușit doar să îmi flutur degetele prin aer și să mă legăn către fete, astfel că Archibald a fost nevoit să mă prindă de cot pentru a nu-mi permite să cad peste ele.

Apoi le-a întrebat pe fete dacă nu le-ar plăcea să facă o plimbare cu noi prin grădinile moșiei, din moment ce, a spus, era greu să discutăm în grămada de oameni beți. Fetele s-au împotrivit și, după ce a făcut o plecăciune rapidă, Archibald m-a luat de braț și m-a tras după el. Nu a părut să fie deloc jignit de acest refuz, insistând în schimb că eu aveam nevoie de

mai multă bere pentru a-mi da drumul la gură și pentru a contracara efectele whisky-ului pe care îl băusem. Înapoi în cort și cu halbele de bere în mâini, i-am mărturisit lui Archibald că aceste fete nu mă interesau deloc, deoarece inima mea îi aparținea alteia. Archibald a întrebat cine era fata, iar eu i-am povestit o parte din ce se întâmplase între mine și Flora Zdrahonului. După ce-am terminat, Archibald a rămas trăgând din pipă timp de câteva clipe, dând impresia că se gândea serios la situația mea. Apoi m-a prins de reverul hainei și m-a tras aproape de el.

— Dacă îmi dai voie să-ți ofer un sfat, a început, nu ar fi mai bine ca atunci când pleci spre Glasgow să faci asta liber de orice legături cu locul ăsta? O vei uita curând pe fata asta după ce o să te înconjori de bogățiile pe care orașul le are de oferit.

I-am spus că nu o puteam uita și că nici nu îmi doream asta.

Archibald a dat încet din cap. Apoi, ca și cum ar fi luat o decizie bruscă, și-a ridicat pipa în aer și a declarat:

— În acest caz, trebuie să-ți faci sentimentele cunoscute în fața ei.

Apoi i-am povestit despre conversația noastră de la promontoriul din Aird-Dubh, omițând detaliile cele mai umilitoare.

— Dacă sentimentele îți sunt atât de profunde pe cât sugerezi, a spus Archibald, cu brațul acum strâns pe după umărul meu, trebuie să-i faci o declarație. Cel puțin așa vei ști unde te situezi cu adevărat. În orice caz, nu ar trebui să te descurajezi atât de ușor. E cât se poate de obișnuit ca o fată să respingă avansurile unui flăcău, dar aceste refuzuri nu trebuie luate în serios. De fapt, ar trebui să o consideri o măsură a prețuirii ei pentru tine faptul că nu s-a lăsat cu prima ocazie. Ea doar îți testează hotărârea. Ai văzut și tu un cocoș printre găini, sunt sigur. El trebuie să-și etaleze penele. Fetele sunt la fel ca găinile, trebuie să umbli după ele. Trebuie să te umfli puțin în pene pentru ea, Roderick.

Apoi a imitat un cocoș, fluturându-și coatele ca pe niște aripi, dându-și capul pe spate și făcând cucurigu. Câțiva dintre bărbații din jurul nostru s-au oprit din băut și s-au uitat la el. După ce și-a terminat expunerea, a arătat cu un deget spre mine:

— Vrei să fii un cocoș sau un încornorat? a întrebat cât se poate de mândru de spiritualitatea lui.

Apoi i-am explicat că și în cazul în care ea ar simți același lucru pentru mine, între familiile noastre exista o mare dușmănie, astfel că tatăl ei n-ar fi

fost niciodată de acord să fim împreună.

— Părerea mea, a spus Archibald, este că ți-ai ridicat atât de multe obstacole în mintea ta, încât te-ai cam învins singur încă dinainte de-a începe. Apoi m-a împuns cu asprime în frunte și mi-a spus c-ar trebui să mă folosesc mai puțin de ceea ce aveam între urechi și mai mult de ce aveam între picioare. Chiar în acel moment, am văzut peste umărul lui Archibald că Flora își abandonase admiratorii și că se plimba de mână cu prietena ei în jurul suprafeței terenului de shinty, care se golise. N-am răspuns nimic la sfatul însoțitorului meu, iar el trebuie să fi observat starea de reverie care m-a cuprins instantaneu.

— Îmi dau seama după culoarea obrajilor tăi că ai tras cu ochiul la domnișoara în cauză, a spus, îndreptându-și muștiucul pipei în direcția celor două fete. Hai să rezolvăm problema asta o dată pentru totdeauna.

Nu-mi doream să rezolv nicio problemă și regretam amarnic că îmi divulgasem de la bun început sentimentele pentru Flora, dar Archibald se pornise deja, cu brațul strâns ferm în jurul umerilor mei. În timp ce ne apropiam de cele două fete, eu protestam zicând că starea mea era una cu totul nepotrivită pentru o conversație.

Archibald a fluturat dintr-o mână respingându-mi obiecțiile.

— Prostii, a declarat. Problema ta a apărut tocmai pentru că nu te-ai exprimat pe tine însuți. Dacă berea ți-a dezlegat acum limba, cu atât mai bine.

Am tăiat distanța luând-o prin mijlocul terenului, astfel ca, pe când Flora și însoțitoarea ei înconjurau colțul terenului, să pară că ne întâlnim cu totul întâmplător. Erau atât de absorbite de conversația lor, încât nu ne-au observat până când n-am ajuns la doar câțiva metri distanță. În acel moment era deja de-a dreptul imposibil să evit întâlnirea, numai dacă n-aș fi luat-o la fugă. Archibald a început să discute zgomotos despre măreția peisajului și despre cât de mici suntem noi în interiorul lui, și s-a prefăcut cât se poate de surprins când aproape ne-am ciocnit de prada noastră.

— Bună, Roddy, a spus Flora.

N-a părut deloc tulburată de apariția noastră și am simțit brusc că poate nu era totul pierdut între noi și că, văzându-mă în compania unui băiat atât de elegant precum Archibald Ross, și-ar putea revizui părerea despre mine.

Archibald s-a prefăcut surprins că eu și Flora ne cunoșteam și a insistat pe lângă mine să îl prezint. Am făcut asta, apoi Flora ne-a prezentat-o pe

prietena ei, Ishbel Farquhar. Archibald a făcut aceeași plecăciune joasă pe care o făcuse și în fața surorii mele și a declarat că, dacă ar fi știut că astfel de flori frumoase creșteau în Culduie, s-ar fi mutat demult acolo. Cele două fete s-au uitat una la cealaltă și și-au comunicat ceva secret din priviri. Archibald a întrebat apoi dacă le puteam însoți pe fete în plimbarea lor în jurul domeniului, iar ele n-au obiectat. Archibald, după ce și-a explicat legătura cu ajutorul de vânătoare, a indicat câteva dintre părțile casei și a descris în termeni distractivi unele aspecte ale vieții de-acolo. Flora a intervenit apoi pentru a spune că mama ei lucra la bucătărie pe timpul lunilor de vară și că și ea fusese angajată acolo. M-a enervat că în acest fel Flora stabilea o legătură între ea și viața pe care o ducea Archibald. Cei doi au ajuns să discute despre diverși membri ai gospodăriei, iar Flora se amuza foarte tare de descrierile și anecdotele pe care prietenul meu le relata. Ishbel și cu mine îi urmam în tăcere și, cu cât Flora chicotea mai mult la vorbele lui Archibald, cu atât starea mea devenea mai întunecată. Când am ajuns la hotarul cel mai îndepărtat al domeniului, Archibald s-a întrerupt din ce povestea și a sugerat să mergem mai departe spre pârâu, care, a declarat el, era în această perioadă a anului mai pitoresc ca niciodată. Însoțitoarele noastre au fost de acord și am mers mai departe pe lângă niște acareturi spre pădurea care creștea pe malul râului. Archibald a întrebat apoi de cât timp ne cunoșteam Flora și cu mine. Flora i-a răspuns că fuseserăm vecini toată viața, dar, cum eu fusesem întotdeauna un băiat singuratic, s-a întâmplat ca ea să ajungă să mă cunoască cu doar câteva luni de zile în urmă. Archibald i-a spus ceva cum că eu eram un adevărat personaj și că, în timp ce multor tineri le plăcea să-și audă sunetul propriei voci, eu eram pe de-a-ntregul o fire mai gânditoare. Apoi și-a exprimat părerea de rău vizavi de faptul că Flora și cu mine nu vom fi avut ocazia să ne împrietenim mai bine, ținând seama de iminenta mea plecare la Glasgow. Flora s-a arătat extrem de surprinsă auzind afirmația aceasta.

— Dar cum rămâne cu pământul tatălui tău? a întrebat.

— M-am răzgândit de curând, am mormăit.

Flora m-a privit bănuitor:

— Și ce intenționezi să faci în Glasgow?

Archibald a răspuns în locul meu:

— Acolo nu există nicio limită pentru oportunitățile unui tânăr atât de întreprinzător precum Roddy.

La auzul acestor vorbe, Flora și Ishbel s-au uitat una la cealaltă și au început să râdă. Am ajuns la podul de piatră care traversează pârâul. Razele soarelui se strecurau prin coroanele copacilor și scăpărau pe apă. Am făcut o oprire firească și am rămas toți patru pe cărare uitându-ne unii la alții preț de câteva clipe. Apoi, destul de brusc, Archibald a luat-o pe Ishbel de mână și a condus-o pe pod, spunând că voia să îi arate ceva. S-au aplecat peste pod, cu corpurile foarte apropiate, iar Archibald a arătat spre ceva din apă și i-a șoptit ceva. Flora și cu mine am rămas pe loc, uitându-ne unul la celălalt. Mă simțeam foarte stânjenit și eram conștient de starea mea de ebrietate. Peste umărul Florei l-am văzut pe Archibald uitându-se la mine și făcându-mi semn din cap să trec la treabă.

Am întrebat-o pe Flora dacă voia să se mai plimbe puțin mai departe împreună cu mine. Nu s-a împotrivit și am luat-o pe cărarea de la marginea pârâului. După câțiva metri, nu am putut rezista tentației de a mă uita peste umăr la Archibald, care se apropiase deja atât de mult de Ishbel, încât i-ar fi putut atinge gâtul cu buzele. Flora a aruncat și ea o privire peste umăr, de parcă nu voia ca prietena ei să o piardă din ochi. Chiar dacă mai rămăseserăm singuri și cu alte ocazii, exista acum o tensiune între noi pe care n-o mai simțisem înainte. Mă așteptam ca Flora să spună ceva, dar nu s-a întâmplat asta și, pentru că nu mă puteam gândi ce-aș putea zice, tăcerea dintre noi s-a adâncit. Cărarea era îngustă și eram obligați să mergem foarte aproape unul de celălalt, astfel că mâneca Florei mi-a atins ușor brațul. Amintindu-mi de sfatul lui Archibald, i-am spus Florei că rochia îi venea foarte bine. Cărarea dădea imediat spre un povârniș plin de noroi. Flora a profitat de ocazie pentru a-mi propune să ne întoarcem.

I-am sugerat ca în loc de asta să ne așezăm pentru un moment. La marginea pârâului se afla o piatră mare pe care am folosit-o drept bancă. Pentru că nu voiam să las iar tăcerea să crească între noi, i-am spus Florei că Archibald și cu mine vizitaserăm mai devreme hanul și împărțiserăm niște halbe cu bere.

— Văd c-ai băut, mi-a spus Flora, și pot doar să mă gândesc ce-o să-ți facă taică-tău când o să afle.

I-am răspuns spunând că nu era nevoie ca tata să afle vreodată și că, în orice caz, merita să-mi petrec timpul în compania unui tovarăș atât de grozav precum Archibald.

Flora a spus apoi că ei nu-i plăcea de el și că nu i se părea un prieten

potrivit pentru mine. Am fost destul de jignit în numele prietenului meu, dar nu i-am spus asta și ne-am cufundat din nou în tăcere. Poate că Flora a simțit că mă jignise, pentru că apoi ea a fost cea care a zis prima ceva.

— Deci te-ai răzgândit? m-a întrebat, referindu-se la conversația noastră de mai devreme. Mă gândeam că ești complet legat de Culduie.

— Nu de Culduie vreau eu să fiu legat, ci de tine, i-am spus. Aș merge în Glasgow sau în Canada sau oriunde pentru a fi cu tine.

Flora a părut cu totul luată prin surprindere. Obrajii mi se îmbujoraseră și mi-am regretat imediat izbucnirea.

— Roddy, a spus ea, sunt foarte sigură că atunci când o să fii mai mare o să-ți găsești o soție, dar nu voi fi eu aia.

Am simțit că ochii mi se umplu de lacrimi și, pentru ca Flora să nu le vadă, am luat-o de umeri și mi-am îngropat capul în părul ei. Pentru o clipă, am simțit pielea de pe gâtul Florei lipită de buzele mele și i-am inhalat mirosul. Am simțit o mare presiune în vintre. Flora și-a împins cotul în pieptul meu și m-a îmbrâncit de lângă ea destul de violent. Apoi m-a plesnit cu putere peste față și, din cauza loviturii, am alunecat de pe piatră și am aterizat pe spate în mușchi. Flora s-a ridicat în picioare și a luat-o la fugă printre copaci. Am rămas întins acolo pentru un timp, cu mâna pe obraz. În cele din urmă m-am ridicat și mi-am șters lacrimile cu mâneca hainei, înainte de a face cale întoarsă pe cărare. Archibald mă aștepta la pod, fumându-și pipa. Spre ușurarea mea, Flora și Ishbel plecaseră.

Mă simțeam teribil de abătut din cauza a ceea ce se întâmplase, dar Archibald părea să găsească totul foarte amuzant. Pe drumul nostru de întoarcere spre sat, a povestit întâmplarea din nou și din nou, cu detalii din ce în ce mai elaborate, astfel că am regretat profund că avusesem încredere în el. Am mers tot timpul cu privirea fixată în jos. Flora avea dreptate, nu eram decât un băiat prostuț. Archibald trebuie să fi observat că eram abătut, pentru că a încetat să mă necăjească și și-a pus brațul pe după umerii mei.

— Haide, bătrâne, a spus. Cu atât mai bine o să o ștergi acum în Glasgow lipsit de griji.

Nu aveam dispoziția de a-l asculta compătimindu-mă, nu doar pentru că cuvintele lui mi se păreau în întregime false, ci și pentru că simțeam că el jucase intenționat un rol în respingerea mea. Am încercat să mă trag de sub brațul său, dar m-a ținut într-o strângere fermă. Lacrimile îmi înțepau ochii. Archibald a făcut o oprire bruscă și am ajuns față în față. Mi-am întors

capul într-o parte, așteptându-mă ca el să mă ia în râs, dar nu a făcut asta, ci și-a cerut în schimb mii de scuze pentru insensibilitatea lui față de ceea ce a numit „sentimentele mele nobile”. M-am simțit cumva împăcat și mi-am șters lacrimile de pe față cu dosul palmei.

— Ce-ți trebuie ție, prietene, a spus bătându-mă pe umăr, e o halbă bună de bere.

M-am forțat să zâmbesc și ne-am pornit din nou spre han. Mi-am scos din buzunar șilingul pe care mi-l dăduse Jetta și i l-am arătat.

— O să ne îmbătăm ca lorzii, a declarat Archibald.

Hanul era și mai plin de oameni ca înainte, dar Archibald și-a croit drum prin îmbulzeală cu ușurință, trăgându-mă după el de mâneca jachetei. Un scripcar și un acordeonist cântau cântece scoțiene în colț. Nu după mult timp eram așezați la o masă cu halbele în mână, iar eu mă simțeam considerabil mai bine dispus.

— Pentru cei care țin la noi! a strigat Archibald.

Toți bărbații din jurul nostru și-au ridicat halbele și au repetat toastul lui Archibald, iar eu m-am simțit mândru să mă aflu în compania unui așa băiat. Îmi părea rău că îi spusesem că aveam să plec în Glasgow, pentru că îmi doream să rămânem prieteni și să ne întâlnim în fiecare seară la han și să dăm pe gât mari cantități de bere. În scurt timp am început să cântăm și să ne bem berile cu entuziasm. Habar n-aveam de prețul unei halbe de bere ori dacă șilingul meu acoperea costurile, dar nu prea îmi păsa de astfel de lucruri. Archibald s-a cocoțat pe un scaun și a început să cânte și a fost aplaudat sincer de mulțime. Halbele apăreau în mâinile noastre cu regularitate și am simțit un val de tovărășie față de compatrioții mei. Întâmplarea cu Flora și necazurile familiei mele erau cu totul uitate. Descoperisem comuniunea dintre bărbați. Pentru a-mi exprima entuziasmul, m-am cățărat pe o masă și mi-am turnat o halbă de bere în cap. Apoi am început să țopăi pe melodia scripcarului, cu mâinile ridicate deasupra capului și învârtindu-mă ca un titirez. Bărbații de mai jos au bătut ritmul din picioare și au lovit în mese, până când mi-am pierdut echilibrul și m-am prăbușit pe podea. M-am adunat în aplauzele lor puternice și mi-am continuat țopăitul. În acel moment l-am văzut pe Lachlan Zdrahonu’ stând înaintea mea împreună cu mai multe rude de-ale sale. M-am simțit dintr-odată ridicol și am încetat să țopăi. Bătăile din picioare care mă acompaniaseră s-au potolit încetul cu încetul. Mai multe voci mi-au cerut să

continui, dar nu aveam niciun chef să mă fac mai departe de râs. Cămașa îmi era îmbibată în bere și părul îmi era lipit de cap.

Lachlan Zdrahonu' a făcut un singur pas spre mine.

— Haide, Negrule Roddy, nu te opri din cauza mea.

Le-a cerut muzicienilor să se pună pe cântat. Bărbații din jur băteau din palme ca să încep, dar am rămas nemișcat pe loc. Lachlan Zdrahonu' a luat o halbă de bere de la unul dintre neamurile sale și, în aplauzele zgomotoase ale celor de față, mi-a aruncat-o în față.

— Un dans, băiete! a răcnit. În spatele lui, Aeneas Mackenzie a început să bată cu picioarele un ritm în podea, gâfâind ca un porc. Lachlan Zdrahonu' a stârnit o și mai mare frenezie în mulțime, apucându-se să bată din palme.

Am zburat prin încăpere către el. El m-a întâmpinat cu o palmă întinsă și m-a îmbrâncit înapoi pe podea. Am aterizat pe spate într-un talmeș-balmeș de picioare. Mai multe brațe m-au ridicat și m-au împins înapoi spre Zdrahon. De această dată, m-a lovit direct în față cu pumnul. M-am prăbușit la podea, apoi m-am ridicat și i-am arătat pumnul cu o expresie sălbatică. Mulțimea mă aproba răcnind și se amuza teribil. Ofițerul mi-a dat o lovitură în stomac și, cum m-am încovoiat spre el, mi-a mai tras una cu cizma între picioare. Respirația mi s-a tăiat și am zăcut la pământ încercând din răsputeri să respir. Archibald a venit lângă mine, dar Lachlan Zdrahonu' l-a îmbrâncit cu putere. Apoi a îngenuncheat lângă mine și mi-a șoptit în ureche:

— Până la sfârșitul anului o să-i iau lui taică-tău tot pământul, căcat jegos de irș[{18}] ce ești.

Apoi m-a tras în picioare și, apucându-mă de reverul hainei, m-a aruncat violent prin încăpere. Am aterizat cu spatele pe-o masă, împroșcând cu bere în toate părțile. Am fost îmbrâncit să mă ridic și mă așteptam ca Zdrahonu' să vină din nou spre mine, dar se distrase îndeajuns, așa că s-a întors înapoi la mulțimea lui de neamuri, care au ținut un toast gălăgios pentru clanul Mackenzie și și-au golit halbele.

M-am trezit în dimineața următoare într-un șanț, nu departe de Applecross. Hainele îmi erau ude și simțeam o durere atroce în tâmple. Am rămas o vreme întins acolo, dar nu mi-am putut aminti nimic mai mult din seara precedentă decât ceea ce am relatat aici. O cioară m-a observat de pe marginea drumului.

— Ce vrei? am întrebat-o.
— Mă gândeam să-ți mănânc ochii la micul dejun, mi-a răspuns.
— Îmi pare rău să te dezamăgesc, am spus.
M-am târât afară din șanț și, odată ajuns pe drum, m-am ridicat în picioare. Cioara îmi urmărea cu atenție mișcările, ca și cum încă aștepta să aibă parte de-un ospăț. Mi-am legănat piciorul spre ea, dar, după ce a dat puțin din aripi ridicându-se la câțiva metri în aer, a aterizat în același loc. Trebuie să fi fost foarte devreme, deoarece roua atârna grea pe iarbă și nu se auzea niciun sunet. M-am pornit spre Culduie. Nu-mi prea păsa de felul în care aveam să fiu primit la întoarcere. Nu era o dimineață rece, dar din cauza hainelor ude tremuram ca varga. Pe măsură ce evenimentele din ziua precedentă mi-au revenit în minte, m-am simțit teribil de rușinat și am hotărât să accept fără nicio obiecție orice pedeapsă din partea tatălui meu. N-am întâlnit niciun om pe drum și, pe măsură ce mă apropiam de Culduie, nu am văzut pe nimeni să fi ieșit la muncă la câmp. M-am gândit că poate tata era încă în pat și că mă puteam întoarce acasă fără să fiu descoperit, dar n-a fost să fie așa. În timp ce mergeam pe drum, trecând pe lângă recoltele oamenilor, am simțit ceva sub braț, mi-am deschis haina și am găsit șalul Jettei încă mototolit acolo. Nu era decât o grămadă udă de țesătură. Am mers pe mal și, după ce m-am uitat în jur pentru a verifica dacă nu eram observat de nimeni, l-am aruncat în mare. S-a deșirat în apă și s-a împletit printre tentaculele algelor care se unduiau în valuri.
Când am trecut pragul, tata își lua micul dejun. Nu s-a uitat spre mine și nici n-a spus vreun cuvânt. Nemaiavând ce să fac, m-am întins în pat și am rămas acolo pentru tot restul zilei.

* * *

În această dimineață, după ce s-a interesat ca de obicei de starea mea, domnul Sinclair m-a întrebat dacă aș fi de acord să mă întâlnesc cu un domn care, a spus el, venise de departe pentru a mă vedea.
— Atât de mult m-au ridicat crimele mele, am întrebat, că acum domnii îmi caută compania?
Domnul Sinclair a zâmbit timid la remarca mea și m-a anunțat că mi-ar putea prinde bine să-l primesc pe acest domn. Am fost bineînțeles de acord, în primul rând pentru că nu voiam să-mi supăr avocatul, dar și pentru că nu e tocmai dreptul unui condamnat să-și aleagă vizitatorii. Domnul Sinclair a părut că se bucură de decizia mea și a ieșit pe coridor, unde vizitatorul

trebuie că aștepta. Cei doi bărbați au intrat împreună și, pentru că niciunul n-a vrut să se așeze pe locul meu de la masa de scris, am rămas toți trei în picioare, eu sub fereastră, domnul Sinclair lângă masă, iar domnul nou-venit la capătul patului meu care se afla în dreapta ușii. Domnul Sinclair l-a prezentat pe vizitator ca fiind domnul Thomson și mi-a explicat că era cel mai bun specialist din domeniul său, deși nu cred că a specificat care era acest domeniu. Mărturisesc că înfățișarea acestui domn mi s-a părut destul de respingătoare, iar el trebuie să fi simțit ceva asemănător, pentru că s-a uitat lung la mine cu o expresie de antipatie pe care nu încerca să și-o ascundă. Era un bărbat înalt – a trebuit să se aplece ca să încapă pe ușă cu trăsături distincte și cu ochi mici, albaștri. Era îmbrăcat într-un costum negru cu o cămașă albă încheiată atât de strâns la gât, încât mai multe pliuri de piele flască i se revărsau peste guler. Nu purta pălărie, iar părul subțire și cărunt nu-i mai creștea în vârful capului. Și-a ținut brațele strânse la piept, făcându-și permanent de lucru cu un inel gros bătut cu o piatră verde aflat pe inelarul mâinii stângi, pe care îl învârtea cu degetul mijlociu de la mâna dreaptă.

Apoi i s-a adresat domnului Sinclair:

— În mod cert, este din categoria celor c-un fizic inferior, așa cum te-ai aștepta. De obicei vi se pare vioi când îl vizitați? Doarme foarte mult?

Domnul Sinclair a părut să se simtă incomod să fie interogat așa.

— Mi se pare extrem de vioi și, din câte-mi amintesc, nu l-am găsit niciodată dormind.

Vizitatorul a făcut un mic zgomot plescăind din limbă.

— Probabil că este deranjat de scârțâitul cheii în broască.

A făcut doi pași nesiguri spre mine, de parcă se temea că aș putea sări la el. Și-a aplecat capul și a petrecut câteva minute plimbându-și privirea peste fața mea și peste restul corpului meu. Am stat cât se poate de nemișcat, crezând că exista vreun motiv dincolo de înțelegerea mea pentru purtarea lui nepoliticoasă. Cu toate acestea, m-am simțit ca o vită care e evaluată. În cele din urmă, s-a dat înapoi și s-a retras în direcția mesei de scris. A bătut cu degetele mâinii stângi peste foile adunate acolo.

— Iar acestea sunt paginile pe care spuneați că le scrie?

— Chiar așa, a spus domnul Sinclair. A muncit neîncetat la ele.

Domnul Thomson a scos un fornăit scurt pe nas.

— Mă îndoiesc foarte tare că vom găsi ceva interesant în ele. Bănuiesc,

domnule Sinclair, că vă faceți vinovat întrucâtva de naivitate în abordarea clientului dumneavoastră, dar îmi închipui că asta spune ceva frumos despre dumneavoastră.

Apoi a răsfoit câteva pagini. Am simțit un impuls puternic să străbat încăperea și să i le smulg din mână, întrucât nu-mi doream deloc ca el să citească cuvintele scrise de mine, fiind de părere că dacă ar fi făcut asta, ar fi făcut-o doar ca să-și bată joc de propozițiile mele greșit alcătuite. Nu am făcut asta, totuși, pentru că nu voiam să îi confirm domnului impresia proastă pe care părea să și-o fi făcut despre mine.

Apoi și-a împreunat mâinile, apăsându-și unele de altele vârfurile degetelor, și l-a întrebat pe avocatul meu dacă ne putea lăsa singuri pentru câteva minute. Domnul Sinclair s-a declarat de acord și s-a pregătit să părăsească încăperea. Domnul Thomson l-a reținut cu o mișcare a mâinii.

— Credeți că condamnatul este un pericol la adresa persoanei dumneavoastră? a întrebat în șoaptă.

Domnul Sinclair a zâmbit la auzul acestor vorbe și i-a răspuns că nu credea asta. Totuși, domnul Thomson a chemat paznicul și l-a pus să rămână lângă ușă. Apoi a tras foarte încet și cu grijă scaunul de la masa mea de scris și a luat loc, așezându-și un picior pe pat și sprijinindu-și cotul pe genunchi.

— Acum, Roderick, a început el, se pare c-ai făcut o treabă excelentă îmbrobodindu-l pe domnul Sinclair.

N-am spus nimic, deoarece afirmația lui nu părea să necesite un răspuns.

— Îmi pare rău să-ți spun, totuși, că eu sunt făcut din alt aluat față de avocatul tău erudit. Am examinat sute, mii de oameni ca tine și mă tem că te văd exact așa cum ești. Mă tem c-o să-ți fie mult mai greu să mă tragi pe sfoară pe mine.

M-am simțit extrem de jignit să îl aud pe domnul Thomson insultându-l astfel pe domnul Sinclair, dar nu mi s-a părut înțelept să intru într-o dispută cu el.

— Totuși, a continuat, din moment ce am bătut atâta drum ca să te examinez, ar trebui să trecem la treabă.

Domnul s-a ridicat în picioare și m-a examinat în amănunt, luându-și tot timpul însemnări într-un carnet pe care trebuie să și-l fi cumpărat în acest scop și murmurând din când în când în legea lui, în timp ce-și făcea mai departe treaba. Niciun animal din târg nu fusese vreodată supus unei

inspecții atât de amănunțite, dar am ascultat diversele sale îndemnuri și instrucțiuni fără să protestez.

După ce și-a terminat examinarea, și-a reluat locul, așezându-și din nou piciorul pe patul meu.

— Aș vrea ca acum să-ți pun câteva întrebări și mi-ar plăcea dacă mi-ai putea răspunde la ele cât poți tu de exact, a spus. Domnul Sinclair m-a încredințat că stăpânești bine limba și că ești în stare să te exprimi cu foarte mare luciditate, așa că să trecem la treabă, de acord?

M-am surprins rătăcind cu privirea asupra paznicului, care stătea nemișcat în spatele domnului Thomson și nu dădea niciun semn c-ar fi urmărit vorbele domnului. Ochii îi erau îndreptați peste mine, spre fereastra mică din partea de sus a zidului, și m-am gândit încă o dată că trebuia să se simtă la fel de neplăcut ca mine fiindcă era închis între aceste ziduri. Privirea mi-a rătăcit spre fereastră și mi-am dat seama după un timp că nu fusesem atent la întrebările pe care domnul Thomson mi le pusese. Mi-am întors privirea spre el. Își luase piciorul de pe pat și stătea țeapăn, ca și cum l-ar fi durut spatele. A tăcut și apoi s-a ridicat în picioare. Paznicul s-a dat la o parte, iar domnul Thomson a plecat fără să mă mai salute. Paznicul a închis ușa și a întors cheia în broască. Apoi m-am gândit că poate îl tratasem pe domn cu o oarecare impolitețe. Nu regretam acest lucru de dragul său, întrucât îl antipatizasem de la bun început, dar am simțit că domnul Sinclair ar fi putut fi dezamăgit de mine, iar asta m-a făcut să îmi pară întrucâtva rău.

* * *

Tata n-a vorbit cu mine timp de mai multe zile după Adunare și nu știam dacă auzise de bufoneriile mele de la han, dar în comunitatea noastră sunt rare evenimentele care trec neobservate sau despre care nu se vorbește ulterior. Jetta, la fel, mi se adresa numai când nu se putea altfel, iar când o făcea, folosea un ton sec cu care nu eram obișnuit. Dacă asta era o dovadă a dezaprobării ei față de comportamentul meu sau era cauzată de vreo problemă personală de-a ei, nu îmi dau seama. Ne luam mesele în tăcere, iar atmosfera din casă era mai întunecată ca niciodată. Exista un sentiment general de teamă, ca și cum am fi fost cu toții conștienți că lucrurile aveau să se încheie în curând.

Așteptam seară de seară apariția lui Lachlan Zdrahonu' în pragul ușii noastre, dar el n-a venit. Totuși, faptul că știam că vizita noastră la

comisionar și avansurile mele ridicole făcute fiicei lui nu aveau să rămână fără un răspuns cântărea din plin asupra mea. Nu lovitura este cea care cauzează o mare suferință, ci presimțirea ei, iar eu am trăit în acea perioadă o stare de neliniște care sporea în fiecare zi. Nu am mai fost chemat să lucrez la niciunul dintre planurile de amenajare ale lui Lachlan Zdrahonu' și nici el, nici vreuna dintre rudele lui nu s-a aventurat dincolo de răscrucea satului. Eram sigur că ceea ce ni se pregătea nu era doar o amendă neînsemnată, ci punctul culminant al campaniei pe care ofițerul o desfășura împotriva noastră.

Stăteam cât mai puțin timp posibil în casă. Zilele mi le petreceam plivind buruieni și încercând să sporesc șansele recoltei noastre, dar o făceam fără tragere de inimă, iar dacă lăsam uneltele deoparte și plecam, tata nu spunea nimic și nici nu mă pedepsea. Serile mă plimbam pe dealuri și ședeam uitându-mă în jos la Culduie. Văzut de la mare înălțime, satul nu părea decât jucăria unui copil. Oamenii și vitele nu erau mai mari decât niște particule de funingine și era greu să crezi că orice se întâmpla acolo avea vreo importanță. Mă gândeam la ce era dincolo de munți, la marile orașe din sud și, spre vest, la Atlanticul întins care oferea promisiunea Canadei. Am început să mă întreb dacă mi-aș fi putut face o viață nouă, la urma urmei. Flora avea dreptate cu un lucru – nu era nimic pentru niciunul dintre noi în Culduie. De ce-aș rămâne, atunci? Tot ce îmi trebuia era să plec într-o dimineață și să nu mă mai întorc niciodată. La început, nu a fost decât un gând neînsemnat, dar în orele petrecute pe Càrn, a început să pună stăpânire pe mine. Nu eram încă un condamnat. Nu existau ziduri care să mă împiedice să o șterg. Trebuia doar să așez un picior în fața celuilalt. Mai întâi spre Camusterrach, apoi în Applecross, iar apoi peste Trecătoare, spre capitala Jeantown[19]. De acolo aș fi putut prinde o barcă sau aș fi putut merge în continuare pe jos. Nu mi-aș fi luat rămas-bun de la nimeni. Nici nu mi-aș fi făcut vreun plan clar, căci mai departe de Trecătoare nu știam nimic despre lume. Într-o perioadă de câteva zile, această idee a prins contur, până când a ajuns să capete proporțiile unei forțe irezistibile.

Și astfel s-a întâmplat că, într-o dimineață cât se poate de obișnuită, am plecat de acasă și mi-am croit drum prin arătură, am trecut digul și am pornit. Nu am recunoscut față de mine însumi că plecam. Mi-am spus că mergeam numai spre Camusterrach. De acolo puteam să merg mai departe sau să mă întorc înapoi. Nu îmi luasem niciun obiect, și nici mâncare, căci

dacă aș fi făcut asta, ar fi însemnat că recunoșteam față de mine însumi că într-adevăr plecam. Nu i-am spus nimic Jettei și nu mi-am permis să mă gândesc, în timp ce o priveam amestecând ovăzul în oală, că nu aveam s-o mai văd vreodată. Când am ajuns la marginea dealului de unde puteam vedea pentru ultima dată Culduie, m-am împotrivit impulsului de a privi în urmă. Pentru a-mi goli mintea, mi-am numărat pașii cu voce tare și astfel am parcurs distanța până în Camusterrach. Pe drum, l-am depășit pe reverendul Galbraith. Nu m-a salutat și m-am întrebat dacă, mai târziu, când nu mă voi fi întors, avea să-și amintească că mă văzuse.

La plecare mergeam fără grabă, dar când am ajuns la ieșirea din Camusterrach am grăbit pasul. Pe măsură ce distanța dintre mine și Culduie creștea, mă încerca un sentiment de ușurare. Când am ajuns în Applecross, mi-am dat seama că fugeam, astfel că am încetinit în ritm de plimbare, pentru a nu atrage atenția asupra mea. Călătoria mea prin sat a fost observată de câteva babe care ședeau pe băncile din fața caselor lor. Apoi, când mă apropiam de han, l-am reperat pe Archibald Ross pe drumul din față, stând de vorbă cu un bărbat cu barba mare, pe care l-am recunoscut ca fiind fierarul. Un câine le dădea târcoale. Fiindcă nu voiam să mă întâlnesc cu prietenul meu, m-am strecurat în spațiul dintre două case. După câteva momente, mi-am lungit gâtul pe după colț. Archibald se apropia de mine, cu câinele pe urmele lui. Nu aveam cum să scap prin spatele construcției, așa că, decât să fiu prins pândind între case, am ieșit în drum, aranjându-mi pantalonii ca și cum tocmai mă ușurasem. Archibald nu a părut să fie deloc luat prin surprindere văzându-mă că apar astfel.

— Ei bine, boxerul se întoarce! Ce-ai luat tu acolo a fost o bătaie teribilă, a spus râzând. Dar n-are de ce să-ți fie rușine. Individul era de două ori cât tine.

Nu am spus nimic.

— Ce treabă te poartă prin Applecross?

I-am spus că mă trimisese tata cu un comision.

— Un comision? a repetat. Ce fel de comision?

— O problemă de familie, am spus.

— Înțeleg, a răspuns grav. Și nu ai încredere în prietenul tău cu astfel de amănunte? Ei bine, nu contează. Sunt sigur că nu-mi vei refuza plăcerea de a mă însoți la o halbă de bere. Și-a smucit degetul mare în direcția hanului.

Știam foarte bine că dacă intram în han hotărârea mea avea să se

risipească iute, așa că i-am refuzat politicos invitația lui Archibald.

— Nu-mi vine să cred, a protestat el, că e atât de urgent comisionul tău încât să-l lași baltă pe vechiul tău prieten.

— Trebuie să merg în Jeantown, am spus.

— Dar asta e la treizeci de kilometri distanță, a exclamat Archibald. Doar nu te gândești să parcurgi distanța asta peste Trecere.

— Intenționez să înnoptez acolo, am spus.

— Dar trebuie să ajungi mai întâi acolo. A cugetat la situația mea pentru un moment, iar apoi, apucându-mă de cot, m-a condus prin sat. Îți vom găsi un ponei, a spus, încântat de planul său. Poți călări până în Jeantown și îl aduci înapoi la întoarcere. Te întorci mâine?

Am dat din cap fără să spun nimic.

— Cu atât mai bine! a spus.

— Dar nu am bani să plătesc pentru un ponei, am zis.

Mi-a ignorat protestele cu o fluturare a mâinii.

— Lasă totul pe seama lui Archibald Ross, a spus. Sunt sigur că vei găsi tu o cale să te revanșezi pe viitor.

Apoi i-a venit ideea ca în seara următoare, odată ce voi fi înapoiat poneiul, să bem niște bere la han.

— Atunci poate că te vei simți în stare să-mi povestești despre comisionul tău misterios, a spus.

Nu am avut de ales decât să îl însoțesc pe Archibald în curtea din spatele Conacului, acolo unde făcusem cunoștință cu el. A pășit țanțoș peste pietre cu o siguranță impresionantă și a intrat pe ușa grajdului. Imediat, un servitor a apărut de după arcada de piatră.

— Pregătește un ponei pentru domnul Macrae aici de față, a spus Archibald, fără nicio explicație.

Servitorul, care avea undeva pe la cincizeci de ani, s-a uitat chiorâș la mine, dar nu a obiectat. În timp ce așteptam în curte, Archibald și-a umplut pipa și și-a aprins-o. Câinele îi stătea la picioare și îl privea cu mult devotament. Mi-a trecut prin cap că Flora poate lucra chiar atunci la bucătărie, așa că m-am lipit de perete pentru a nu putea fi văzut de la fereastră. Archibald m-a însărcinat să mă asigur că poneiul avea să fie bine hrănit și adăpat înainte de călătoria mea de întoarcere. După câteva minute, servitorul a apărut cu un ponei bătrân și bălțat. Archibald l-a plesnit zdravăn peste crupă și m-a invitat să urc pe el, ceea ce am și făcut cu o

oarecare dificultate. Orice bucurie aș fi putut simți (pentru că nu îmi dorisem nimic mai mult decât să călăresc un ponei) a fost în întregime distrusă de situația în care mă aflam. Archibald m-a condus spre partea din față a Conacului și m-a trimis în drumul meu cu o altă lovitură energică peste fundul poneiului și cu declarația că, în seara următoare, aveam să bem până când aveam să uscăm hanul.

Poneiul înainta cu greutate mergând doar la pas. Am încercat să îmi înfig călcâiele în crupele lui, așa cum văzusem la alți călăreți, dar el a refuzat să crească viteza. Oricum, în drumul nostru înapoi spre sat, mi-am evaluat opțiunile pe care le aveam în față. Primul meu gând a fost să priponesc pur și simplu poneiul la răscrucea care ducea spre Trecere și să merg mai departe pe jos. Un ponei abandonat ar fi atras rapid atenția, totuși, și mi-am imaginat o echipă de oameni strânși degrabă pentru a mă urmări. A trebuit să-mi reamintesc mie însumi că nu eram un fugar. Nu eram oare liber să merg oriunde voiam? Nu încălcasem nicio lege sau ordin, și dacă voiam să călăresc până în Jeantown pe un ponei împrumutat de la un prieten, nu era treaba mai-marilor noștri sau a altcuiva. De fapt, lui Lachlan Zdrahonu', exilul meu avea să-i ofere, fără îndoială, un prilej de satisfacție. Chiar și pentru tata avea să fie, cel mai probabil, o binecuvântare. Existența mea nu împiedicase niciuna dintre nenorocirile care se abătuseră asupra noastră. De fapt, chiar propriile mele fapte și prostia mea ne aduseseră o mare parte din necazuri, iar dacă aș fi rămas mai departe în Culduie, nu aș fi reușit în niciun fel să împiedic posibilele nenorociri care ar fi putut urma. Cu aceste gânduri în minte, am mers mai departe pe spinarea poneiului, dincolo de răscruce, și am început urcarea lină spre Trecătoare.

A devenit evident, de asemenea, că Archibald Ross avea mare dreptate. Să mergi pe jos treizeci de kilometri prin Trecătoare ar fi fost aproape imposibil, nu doar din cauza distanței respective, ci și pentru că, mergând pe jos, aș fi atras și mai mult atenția asupra mea. Călărind un ponei, chiar și unul atât de bătrân și de jalnic precum al meu, aveam o oarecare autoritate. Indivizii pe care i-am depășit pe drum mi-au urat pur și simplu bună dimineața sau chiar și-au atins șepcile în fața mea. Nimeni (așa cum îmi imaginasem că ar face-o) nu m-a întrebat despre destinația mea, nici nu am fost acuzat de furtul animalului. A început să mi se pară, în timp ce urcam tot mai sus în munți, că ajutorul lui Archibald ținea de domeniul providenței; că, la urma urmei, acest lucru îmi era hărăzit. Pe măsură ce

drumul a devenit tot mai pustiu, m-am lăsat purtat de gânduri legate de ce mă aștepta mai departe de Jeantown. Fără îndoială, așa cum spusese Archibald, în orașele sudului existau oportunități nesfârșite. M-aș fi putut stabili acolo găsindu-mi o slujbă și astfel m-aș fi dovedit de mai mare valoare pentru familia mea decât dacă aș fi rămas acasă, în așteptarea a ceea ce ne fusese hărăzit. Aș fi fost poate în stare chiar și să trimit niște bani acasă pentru a-i scoate pe cei din familie din starea mizerabilă în care se aflau. Cu timpul, poate că Jetta mi s-ar fi alăturat și am fi putut trăi în tihnă și bucurie. Cu asemenea gânduri, totuși, nu m-am ocupat pentru multă vreme.

Spre vârful Trecătorii, aerul s-a răcit. Vântul arunca smocuri de iarbă arsă de soare în drum. Poneiului i s-a plecat și mai mult capul, iar pasul i-a devenit mai greu. M-am dat jos de pe el lângă un pârâu și l-am lăsat să se adape puțin. Între timp mi se făcuse frig și foame și m-am blestemat că nu-mi umplusem buzunarele cu turte de ovăz înainte de a pleca de-acasă. Mi-am tras mai tare șapca peste ochi și am mers mai departe pe jos, ducând poneiul de hățuri. Mi-a luat câteva ore să ajung în vârful Trecătorii. M-am așezat pe un bolovan și am contemplat priveliștea mohorâtă din fața mea. Drumul șerpuia în jos printr-o vale abruptă. Dincolo de asta se afla o întindere de apă. Nu știu ce mă așteptam să găsesc, dar scena care mi se înfățișa m-a umplut de un fel de teamă. Mi-am dat seama că habar n-aveam încotro mergeam sau, dacă se întâmpla să ajung vreodată în Jeantown, habar n-aveam ce aș fi făcut acolo. Cu siguranță șilingul din buzunarul meu nu m-ar fi dus prea departe. Poate că aș fi putut găsi vreun șopron în care să dorm și niște resturi de mâncare, dar această perspectivă nu-mi oferea nicio bucurie. Indiferent de cât de mizerabilă îmi era viața în Culduie, nu îmi doream să trăiesc ca un cerșetor. M-am gândit apoi la Jetta, care cu siguranță că-mi simțea deja lipsa, și mi-am închipuit cât de nefericită ar face-o plecarea mea. Și am simțit cu acuitate cât de vrednic de dispreț eram pentru că mă gândisem să plec. Ca un câine înlănțuit, atinsesem limita teritoriului meu. Am încălecat poneiul și mi-am înfipt călcâiele în crupele lui, dar dobitocul epuizat a refuzat să se miște. Am descălecat și am reușit cu greu să-l conving să mă urmeze înapoi spre Trecătoare. Era deja spre sfârșitul după-amiezii când am ajuns în Applecross.

Pentru că nu doream să îl întâlnesc pe Archibald Ross, m-am apropiat de Conac cu și mai mare îngrijorare decât de obicei. Pentru a-l împăca,

născocisem o poveste cum că băiatul cu care trebuia să mă întâlnesc în Jeantown îmi ieșise de fapt în cale pe drum, permițându-mi astfel să mă întorc chiar în aceeași zi. Conta prea puțin pentru mine dacă Archibald avea să creadă o poveste atât de absurdă, dar, în orice caz, nu s-a făcut văzut. Zgomotul copitelor poneiului pe pietre a făcut servitorul să iasă din grajd. Mi-a luat hățurile fără să spună vreun cuvânt, iar eu i-am mulțumit pentru ponei.

Mă simțeam teribil de obosit în timp ce mă apropiam de Culduie, atât din cauza eforturilor de peste zi, cât și datorită certitudinii că acum nu mai exista nicio scăpare de la ceea ce providența îmi pregătise. În comparație cu asta, orice avea tata de spus despre absența mea era o chestiune care mă lăsa indiferent. Nu voiam decât să mă întind în patul meu și să adorm. Când am trecut pragul casei, am fost surprins să văd o siluetă îmbrăcată în negru așezată la masa noastră, cu spatele la ușă. L-am recunoscut după părul tuns scurt ca fiind reverendul Galbraith. Tata se afla în capul mesei. Jetta se învârtea pe lângă dulap ca o fantomă întunecată. Chiar și în lumina slabă, fața ei era palidă. Am presupus că preotul venise pentru a anunța că mă văzuse în Camusterrach de dimineață, dar alta era problema. Pe masă se afla o foaie de pergament, împăturită în trei și purtând un sigiliu rupt din ceară.

Preotul mi-a cerut să mă așez, iar apoi a spus:

— Tatăl tău a primit azi scrisoarea asta.

S-a întins peste masă și a împins foaia spre mine cu vârfurile degetelor. Articulațiile îi erau noduroase și umflate. Am luat hârtia și am despăturit-o. Pentru că lumina era prea slabă ca să citesc, m-am dus cu scrisoarea la foc. Era un scris elegant și începea cu cuvintele, subliniate, „înștiințare de evacuare”. Nu îmi amintesc exprimarea exactă din scrisoare, dar la început îl numea pe tata („arendașul”) și specifica întinderea pământului, casei și acareturilor. Apoi preciza că comisionarul, prin autoritatea cu care fusese investit de către lord, îl înștiința prin aceasta pe arendaș să elibereze proprietatea amintită până în ziua de 30 septembrie 1869, această dată fiind stabilită pentru a-i permite arendașului să-și strângă recolta de pe pământ. Apoi urma o listă a motivelor pentru evacuare: eșecul de a menține terenul într-o stare corespunzătoare, eșecul de a îngriji corespunzător casele și acareturile, furtul proprietății lordului, agitare împotriva celui aflat în funcția de ofițer al satului și restanțe ale arendei și amenzilor impuse.

Diverse sume erau enumerate, totalul lor depășind cu mult valoarea tuturor animalelor din gospodăria noastră și a bunurilor materiale. Era semnată și datată de către comisionar.

M-am întors la masă și am lăsat jos scrisoarea. Privirea tatălui meu a rămas fixată în fața lui.

— I-am explicat tatălui tău conținutul scrisorii, spuse preotul, adresându-mi-se. Sunt consternat că el și-a lăsat treburile să cadă într-o asemenea neorânduială, încât aceste măsuri să fie necesare.

— Necesare? am repetat eu.

Preotul m-a privit cu un zâmbet timid pe buze.

— Fiecare dintre noi e responsabil de administrarea treburilor sale. Nu ne putem aștepta ca lordul să le permită arendașilor să îi exploateze gratuit pământul, nici să o facă cu o asemenea nepăsare față de termenii arendei. Apoi a scuturat din cap și a țâțâit ușor din spatele dinților.

Nu mă puteam împiedica să simt că situația noastră îi oferea o oarecare bucurie și nu vedeam niciun motiv pentru care l-am fi rugat să intervină pentru noi. Apoi a afirmat că nu ne mai văzuse pe mine sau pe sora mea la biserică în ultimele luni.

— Poate dacă ați fi acordat mai multă atenție stării voastre spirituale, a spus, nu v-ați fi aflat acum în asemenea circumstanțe.

— Nu văd nicio legătură între cele două lucruri, i-am spus.

— Exact asta vreau să zic, a spus preotul. Ești o mare rușine pentru tatăl tău.

Apoi ne-a informat că avea să se intereseze pe unde putea pentru a ne găsi un alt loc. Tata i-a mulțumit, iar el și-a luat la revedere. După ce a plecat, tata a înșfăcat scrisoarea de pe masă și a rupt-o în bucăți. Și-a izbit pumnii de masă, făcând rămășițele de hârtie să se ridice în aer. L-am privit așa cum aș fi privit un animal rănit zbătându-se în capcană. Gemenii au fost treziți, iar Jetta s-a dus la ei ca să-i liniștească. Apoi tata s-a ridicat și s-a îndreptat către Jetta. A apucat-o de ceafa, a tras-o spre masă și a trântit-o violent pe bancă, lângă mine. Gemenii au venit împleticindu-se după ea, bocind teribil.

— Netrebnicia voastră ne-a adus aici, a spus el calm.

Jetta și-a plecat capul și și-a strâns mâinile în poală, răsucind o împletitură de fire colorate între degete.

— Nu e adevărat, a răspuns ea.

Nu mi se părea înțelept să-l contrazic pe tata când se afla într-o astfel de stare, dar Jetta a părut cât se poate de fermă.

Tata s-a ridicat apoi în picioare și, cu o viteză surprinzătoare, a apucat-o pe Jetta cu brutalitate de părul din spatele capului. l-a tras fața mai aproape de a lui.

— Crezi că dacă te îmbrobodești ca o bătrână îți poți ascunde caracterul în fața mea? Nu sunt orb.

Jetta a scuturat din cap cât de tare îi permitea strânsoarea lui.

— Ești o curvă.

Apoi i-a împins surorii mele capul în jos spre masă și l-a izbit în mod repetat de suprafața ei. Jetta nu a strigat. Eu l-am apucat de încheietură și am încercat să-i slăbesc strânsoarea, dar degetele îi erau adânc împletite în părul ei. În timp ce mă luptam cu el, Jetta era îmbrâncită între noi ca un vas de pescuit pe valuri.

— Vreau să știu cine-i responsabil, a șuierat el.

Jetta și-a ținut buzele strâns lipite. Ochii îi erau plini de lacrimi. L-am implorat să-i dea drumul, în ciuda eforturilor mele, i-a apăsat Jettei capul în masă cu asemenea forță, că picioarele i s-au desprins de pe podea.

— Cine-i responsabil? a mârâit el, stropi de scuipat zburându-i din gură. Sângele s-a prelins pe suprafața mesei. Jetta a arătat printr-o mișcare a capului că nu avea de gând să răspundă. Mă temeam pentru viața ei, așa că am izbucnit:

— Lachlan Zdrahonu' a făcut-o.

Tata s-a holbat la mine nebunește, ochii lui mici repezindu-se dintr-o parte în alta, iar eu am profitat de moment pentru a mă arunca spre el peste masă. I-am smuls mâna din capul Jettei, rupând un smoc mare din părul ei. Ne-am prăbușit toți trei pe podea. M-am luptat și m-am ridicat deasupra lui. El s-a zbătut fără prea multă vlagă timp de câteva clipe și, cum stăteam cu brațele în jurul lui, mi-am dat seama că era numai piele și os. Nu avea deloc forță în el, și câtă avea i se irosea cu rapiditate. Jetta a fugit afară din casă. Gemenii urlau ca niște câini. Tata a rămas întins pe spate în timp ce eu am îndreptat masa, pe care o răsturnaserăm în încăierare. Am strâns diversele obiecte care fuseseră împrăștiate pe jos și le-am așezat la locul lor. Tata s-a ridicat cu greutate în picioare și și-a scuturat obosit hainele de praf. Apoi s-a așezat pe scaunul lui și și-a îngropat capul în mâini. Eu am ieșit afară să o caut pe Jetta.

Am găsit-o în șopron. Era așezată pe taburetul pentru muls pe care eu îl folosisem recent pentru a ajunge la grinda în care îi construisem cuibul puiului de pasăre. Părul de pe partea stângă a capului îi era încâlcit și plin de sânge, ochiul stâng însângerat și umflat. Răsucea o bucată de sfoară în poală. Și-a ridicat privirea când am intrat, iar ochiul umflat i-a zvâcnit.

— Bună, Roddy, a spus cu tristețe.

— Bună, am spus. Nu mă puteam gândi ce altceva să spun, așa că m-am dus și m-am așezat lângă ea.

Ea și-a pus mâna pe scalp și l-a atins ușor cu vârfurile degetelor. Apoi a verificat sângele de pe mână, ca și cum nu ar fi fost al ei. Am îngenuncheat pe jos lângă ea. Și-a întors capul spre mine, mișcarea făcând-o să tresară.

— Destinul nostru pe lumea asta nu e unul fericit, nu-i așa, Roddy? a întrebat.

— Nu e deloc fericit.

— Mă tem că tata nu o să mă mai primească sub acoperișul lui.

— Niciunul dintre noi n-o să mai fie sub acoperișul lui în curând, am spus.

Ea a dat încet din cap, aprobându-mă.

— O să pleci în Toscaig? am întrebat-o.

— Mă tem că în starea mea de-acum nu aș fi primită acolo, a spus.

— Păi, și-atunci?

Buzele ei au luat forma unui zâmbet trist și ea a scuturat din cap pentru a-mi sugera că nu avea un răspuns la întrebare. Numai atunci am observat că nasul îi era în întregime turtit de față. M-a durut să o văd atât de distrusă.

— Totul s-a terminat pentru mine, a spus. Grija mea ești tu. Tu ar trebui să pleci din locul ăsta. Sigur îți dai seama că n-ai ce face aici.

Nu i-am spus nimic despre călătoria mea nefericită spre Trecătoare, pentru că gândul fugii mele mă rușina.

— Și tata? am întrebat.

— Tata nu e niciodată mai fericit decât atunci când suferă, a spus ea. Trebuie să te eliberezi de el.

— Și gemenii?

O lacrimă mare s-a scurs pe partea nevătămată a feței Jettei.

— O să se aibă grijă de ei, a spus ea.

— De Lachlan Zdrahonu' ar trebui să aibă cineva grijă, am spus.

— Nu e vina lui Lachlan Zdrahonu', a spus Jetta ducându-și mâna la

fața distrusă.

— E numai vina lui Lachlan Zdrahonu', i-am răspuns. Aș vrea să mă răzbun pe el. Acestea erau, în acel moment, vorbe goale, spuse doar din bravadă. Nu mă gândisem până în acea clipă la răzbunare și habar n-aveam cum s-ar fi putut obține așa ceva.

Jetta a scuturat cu vehemență din cap.

— N-ai voie să spui asemenea lucruri, Roddy. Dacă ai înțelege mai multe despre lume, ai vedea că Lachlan Zdrahonu' nu e responsabil. Providența este cea care ne-a adus în acest punct. Lachlan Zdrahonu' nu e cu nimic mai vinovat decât ești tu sau eu sau tata.

— Dar dacă eu n-aș fi omorât oaia sau dacă mama n-ar fi murit sau dacă Cei Doi Iaini nu s-ar fi înecat? am protestat.

— Dar toate astea s-au întâmplat.

— Dacă Lachlan Zdrahonu' nu ar fi existat… am început, fără să am idee unde avea să mă ducă acel gând.

— Dar el chiar există, și nu a putut alege dacă să fie adus pe lume mai mult decât am putut eu sau tu.

— Atunci nu o să-și aleagă nici metoda de a pleca, am spus.

Jetta a dat drumul unui oftat prelung.

— Nimic din ce poți face nu o să schimbe ceva, Roddy. În orice caz, nu ai de ce să te îngrijorezi cu privire la Lachlan Zdrahonu'. Apoi și-a coborât vocea într-o șoaptă. Zilele-i sunt numărate.

Mi-am îndepărtat capul de ea, astfel încât să-i pot vedea cum trebuie fața. Mi-a făcut semn cu degetul să mă apropii de ea.

— De două ori mi s-a arătat în giulgiu.

M-am chinuit pentru câteva clipe să pricep implicațiile afirmației surorii mele și, când am reușit, am fost cuprins de-un sentiment de exaltare, gândindu-mă că plecarea lui Lachlan Zdrahonu' din această lume avea să ne elibereze de problemele noastre. Mi-am exprimat acest gând în fața Jettei.

Ea m-a certat pentru că găseam plăcere într-un eveniment care avea să facă din soția lui o văduvă și din copiii lui niște orfani. Am răspuns că eu aș prefera să fiu orfan decât să fiu crescut ca urmaș al lui Lachlan Zdrahonu'.

— Astfel de sentimente te înrăiesc, a spus Jetta. Nimic din ce i se întâmplă lui Lachlan Zdrahonu' nu poate schimba starea în care sunt. Nici nu poate anula scrisoarea comisionarului.

M-am ridicat, refuzând să o cred, și m-am plimbat în jurul șopronului cuprins de neliniște. I-am cerut mai multe detalii despre viziunea ei și despre iminența decesului lui Lachlan Zdrahonu', dar ea a refuzat să dezvolte. Soarta ofițerului nu avea nicio relevanță pentru situația noastră.

Jetta a părut brusc teribil de obosită. Și-a închis ochii și și-a lăsat capul să-i cadă în față. Am îngenuncheat în fața ei și i-am pus mâna pe ceafă. Nu aveam acces la conținutul minții ei, dar aveam un presentiment puternic legat de ceea ce intenționa să facă și nu vedeam nicio alternativă pentru ea. Mi-a strâns mâna între ale ei. Apoi a deschis ochii și mi-a spus să o las singură. Lacrimile mi se scurgeau pe obraji. I-am urat noapte bună și am lăsat-o acolo, pe taburetul pentru muls. Am tras repede ușa după mine, pironind sfoara în jurul proptelei. Și astfel mi-am luat rămas-bun de la ea.

Pentru că nu voiam defel să mă întorc în casă, am luat-o prin arătură spre țărm. Era o seară senină, iar cerul de deasupra insulelor căpătase nuanța trandafirie a serii târzii. În această perioadă a lunii, în partea noastră de lume, perioadele de întuneric sunt scurte, într-atât încât am auzit că vizitatorilor le era tulburat somnul. Am privit un bâtlan timp de câteva minute stând neclintit pe țărm, înainte de a-și lua fără zgomot zborul cu lipsa de grație specifică speciei sale. A zburat la joasă înălțime peste golf și s-a așezat pe promontoriul de la Aird-Dubh. M-am apucat să mă gândesc la ceea ce îmi spusese Jetta. Nu avea obiceiul de a-mi împărtăși viziunile, dar văzusem adesea cum o umbră îi străbătea chipul și știam că în acele momente trăia un fel de comuniune tăcută cu Lumea Cealaltă. Într-o oarecare măsură, Jetta nu trăise niciodată pe deplin în Culduie, ci pendulase între cele două lumi. Dacă acum era pe cale să plece, moartea ei avea să fie mai ușoară decât a celor ca noi, care trăiesc doar în lumea fizică.

În timp ce stăteam pe țărm privind mișcarea lentă a curentului, s-a întâmplat să mă gândesc pentru prima dată să îl ucid pe Lachlan Zdrahonu'. Am alungat această idee, sau am încercat să o fac, dar îmi stăruia în minte și, cu cât încercam mai abitir să mă gândesc la altceva, cu atât punea mai mare stăpânire pe mine. Faptul că știam că Lachlan Zdrahonu' avea să moară în curând a dat frâu liber hățurilor care mă țineau în mod normal. Dacă providența hotărâse că zilele îi erau numărate, ce importanță avea metoda plecării sale? Că ar fi putut muri de mâna mea părea atât de just, încât era totodată irezistibil. Gândul mă încânta. Puteam deveni mântuitorul despre care reverendul Galbraith vorbise la înmormântarea mamei. Iar asta

știind că, deși aș fi fost instrumentul morții lui Lachlan Zdrahonu', nu aș fi făcut decât să grăbesc ceva ce trebuia oricum să se întâmple.

Viziunea Jettei cu giulgiul nu spunea nimic despre felul în care Lachlan Zdrahonu' avea să moară, sau dacă spunea, ea nu îmi zisese. Era greu să te gândești la un individ din parohia noastră care să fie mai sănătos și mai puțin probabil să fie lovit de o boală bruscă. Nu era ușor de imaginat nici că ar fi putut avea un astfel de ghinion fatal. Era, deci, posibil ca destinul lui Lachlan Zdrahonu' să nu fie doar de a-și găsi sfârșitul, ci ca acest sfârșit să se afle în mâinile mele? Gândul m-a copleșit și, pe când m-am sculat, soarele se scufundase dincolo de orizont, iar ceea ce era considerat ca întuneric în acea perioadă a anului m-a îmbrățișat.

Când m-am întors acasă, tata se dusese la culcare. Gemenii dormeau adânc în patul lor cu o seninătate de invidiat. Am dormit numai în răstimpuri în acea noapte, trezindu-mă des, și, de fiecare dată când mă sculam, gândurile aprinse de viziunea Jettei îmi ardeau mintea. Îmi doream să le sting cu somn, dar lumina dimineții care sporea nu mi-a îngăduit să fac asta.

* * *

Am ieșit din casă înainte ca tata să iasă din camera lui. Ținând seama de întâmplările din seara precedentă, mă temeam că nu se afla într-o stare bună și, după cum se purtase cu soră-mea, nu voiam deloc să vorbesc cu el. Am luat două turte de ovăz și le-am mâncat încet în drum spre recoltă. Arătura era năpădită de buruieni și, în comparație cu cele ale vecinilor, oferea o priveliște rușinoasă. Aerul era nemaipomenit de liniștit, iar norii pluteau la mică înălțime deasupra apei, ca niște fire de lână. N-am putut vedea niciun alt om în jur și singurele sunete care se auzeau erau cântecele păsărilor și zgomotele îndepărtate ale vitelor de pe pășuni.

Sperasem ca, așa cum cineva se trezește dintr-un vis, ideea de a-l ucide pe Lachlan Zdrahonu' să-mi dispară din minte, dar mai curând se întărise înăuntrul meu. Totuși, în acest moment, era încă doar o simplă ipoteză, pe care nu aveam de gând să o pun în practică. Dacă luam în calcul uciderea lui Lachlan Zdrahonu', o făceam precum un matematician care abordează o problemă de algebră. Profesorul meu, domnul Gillies, îmi explicase cândva cum, pentru a rezolva o problemă, un om de știință trebuia să înceapă prin formularea unei ipoteze iar apoi trebuia să o testeze prin observație sau prin experiment. În acest fel am procedat și eu.

În mod cert, să ucizi un om de talia și cu puterea lui Lachlan Zdrahonu' nu avea să fie deloc ușor. Când mi-am înșirat diversele mijloace prin care cineva ar fi putut omorî un om, fiecare dintre ele și-a arătat propriile dificultăți. Puteai, de exemplu, să ucizi un om cu o lovitură de topor în cap, dar pentru asta era nevoie să aștepți într-un loc ascuns cu speranța că s-ar fi întâmplat ca respectivul să treacă pe-acolo. Puteai înjunghia un om, dar nu eram convins că m-aș fi putut apropia îndeajuns de Lachlan Zdrahonu' sau că aveam destulă forță pentru a-i aplica o lovitură îndeajuns de serioasă ca să-i provoc mai mult decât o simplă rană. Puteai omorî un om cu o armă de foc. În acest caz, avantajul era că o puteai face de la distanță, dar chiar dacă aș fi reușit să fac rost de o astfel de armă – din Conac, de pildă – habar nu aveam cum se încarcă și cum se trage cu ea. Mi-aș fi putut otrăvi victima, dar pentru asta aș fi avut nevoie să mă sfătuiesc cu una din babele parohiei care să se priceapă la astfel de lucruri, iar apoi să găsesc o cale de a-i administra otrava. Gândindu-mă la metodele din urmă, mi-am dat seama că ele nu îndeplineau o condiție pe care, până în acel punct, nu o luasem în calcul. Scopul meu nu era doar să îl ucid pe Lachlan Zdrahonu', ceea ce avea să se întâmple oricum, chiar și fără intervenția mea. Voiam mai degrabă ca în momentul morții, el să fie conștient de faptul că eram eu, Roderick Macrae, cel care îi luă viața și că făceam asta ca o justă răsplată pentru nenorocirile pe care el le pricinuise familiei mele.

Tata a ieșit din casă. Nu știam cât timp stătusem căzut pe gânduri. Am găsit o sapă pe jos și am început să răstorn buruienile care creșteau pe brazde. Tata și-a croit drum spre locul în care mă aflam și m-a întrebat ce făceam. Era tras la față și palid, iar mersul lui mi s-a părut mai aplecat decât de obicei. I-am răspuns că încă ne mai rămânea o recoltă de strâns și că dacă nu ne ocupam cum trebuie de pământ, mâncarea nu avea să ne ajungă nici cât să-i hrănim pe gemeni în timpul iernii. Tata a mormăit ceva cum că dacă Dumnezeu voia să se îngrijească de noi, avea s-o facă, dar a spus-o fără convingere și m-a lăsat să-mi văd de treabă fără vreun alt comentariu. Sunt foarte sigur că eram amândoi conștienți în acea clipă de faptul că nu aveam să mai strângem nicio recoltă în acel an.

Vecinii noștri începuseră între timp să iasă din case și să se apuce de treburile zilnice. Dimineața trebuie că li se părea una cât se poate de obișnuită și, de n-ar fi fost ceea ce avea să se întâmple, le-ar fi fost probabil greu să și-o amintească sau să o distingă de oricare altă dimineață. De fapt,

din toate punctele de vedere, lăsând la o parte gândurile întunecate care îmi ocupau mintea, ziua nu ieșea cu absolut nimic în evidenți. Dar dintr-odată mi s-a părut, privind în jur la casele noastre împrăștiate, că moartea lui Lachlan Zdrahonu' ar fi ridicat o greutate care ne împovăra din plin satul de multă vreme.

M-am ridicat din genunchi și am luat-o înapoi spre casă. Gândurile mele de mai-nainte referitoare la mijloacele de a-l ucide pe Lachlan Zdrahonu' nu fuseseră decât o amânare. Nu ceea ce aveam eu în minte sau ce plănuiam să fac conta cu adevărat. Dacă soarta dictase că Lachlan Zdrahonu' avea să moară de mâna mea, atunci așa avea să fie. Reușita sau eșecul întreprinderii mele nu depindea de mine. În această stare de spirit, am hotărât că dacă voiam să-l omor pe Lachlan Zdrahonu', trebuia mai întâi să ajung la casa lui. Ar fi fost, mai departe, necesar să merg înarmat cu ceva care să-mi permită să-mi duc fapta la bun sfârșit. Ce era mai potrivit decât sapa pe care providența tocmai mi-o așezase în mână? Când am ajuns spre capătul grădinii, am dat peste un hârleț sprijinit de zidul casei, așa că l-am luat și apoi m-am pornit spre sat. Mi-am repetat în sinea mea că nu mergeam să-l ucid pe Lachlan Zdrahonu', ci doar să descopăr ce s-ar întâmpla dacă i-aș vizita casa astfel înarmat.

Am înaintat prin sat mergând normal, la pas. Carmina Tutun a ieșit din casă și mi-a dat bineţe. Pentru că nu voiam să-i stârnesc suspiciunea, m-am oprit și i-am răspuns la salut. Mi-a văzut hârlețul din mână și m-a întrebat dacă nu era un pic prea târziu să mai sap pământul în acea perioadă a anului. I-am răspuns, fără să mă gândesc, că aveam de curățat un teren din spatele casei lui Lachlan Zdrahonu', unde avea să se construiască un dig. Ușurința cu care această minciună mi-a ieșit pe gură m-a făcut să cred că proiectul meu era destinat succesului. Carmina Tutun a spus că nu auzise nimic despre un nou dig, dar nu mi-a pus alte întrebări. I-am urat o dimineață bună și am mers mai departe de-a lungul satului. Am simțit că mă urmărea, dar nu mi-am întors privirea, de frică să nu i se pare că mă furișez. N-am mai vorbit cu nimeni altcineva în drumul meu pe lângă celelalte case. Am simțit o parte din vechea neliniște de care aveam mereu parte când călcam pe teritoriul Mackenzie. Întâmplarea cu zmeul mi-a trecut rapid prin minte și inima a început să-mi bată mai repede. M-am oprit în afara gospodăriei Zdrahonului și m-am rezemat de coada hârlețului, ca și cum aș fi cântărit treaba pe care o aveam de făcut, ceea ce, într-o

anumită măsură, chiar făceam. O cioară s-a așezat pe frontonul casei. Băiatul cel mic al Zdrahonului, Donnie, se juca în noroi la câțiva metri de prag. S-a uitat chiorâș la mine, iar eu l-am salutat cât se poate de natural. S-a întors apoi la jocul lui nevinovat. M-am uitat înapoi de-a lungul satului. Carmina Tutun dispăruse. Mai mulți săteni erau aplecați peste semănăturile lor, toți indiferenți la evenimentele care erau pe cale să se întâmple. Un fuior subțire de fum s-a ridicat din hornul casei Zdrahonului. Am trecut pe lângă Donnie și am intrat pe ușă.

Interiorul casei era slab luminat și mi-a luat câteva momente până când ochii mi s-au obișnuit cu întunericul. Soarele arunca un dreptunghi de lumină pe podeaua de lut, iar umbra picioarelor mele se proiecta în el. Flora stătea la masă, curățând cartofi și punându-i într-o oală cu apă. Când am intrat în casă, și-a ridicat privirea spre mine. A părut să tresară când m-a văzut și m-a întrebat ce făceam acolo. Fruntea îi era puțin transpirată și și-a ridicat mâna dreaptă pentru a-și da la o parte o șuviță de păr care-i căzuse peste față. Nu m-am putut gândi la niciun motiv care m-ar fi putut purta într-acolo, nici de ce să fi mințit, așa că i-am răspuns că venisem ca să-i omor tatăl. A lăsat deoparte cartoful pe care îl curăța și a spus că nu era deloc amuzant. M-aș fi putut preface, presupun, că totul era o farsă, dar n-am făcut asta, iar din acel moment nimic nu m-a mai putut opri. În schimb, am întrebat-o unde era tatăl ei. Florei i s-au mărit ochii și a expirat scurt de câteva ori. Am înaintat puțin în cameră. Ea s-a mișcat spre capătul îndepărtat al mesei care se afla acum între noi. Mi-a spus că ar trebui să plec înainte ca tatăl ei să se întoarcă, sau altfel aș fi avut mari necazuri. I-am răspuns că aveam deja mari necazuri, toate din cauza tatălui ei. Flora a spus că o speriam. I-am spus că îmi părea rău, dar că, deși îmi doream ca lucrurile să stea altfel, era imposibil.

Apoi, cu totul neașteptat, Flora a țâșnit spre partea ei stângă și a alergat spre ușă. Când trecea pe lângă capătul mesei, am lovit-o cu hârlețul peste genunchi. S-a prăbușit la pământ ca o păpușă ale cărei fire fuseseră tăiate. Lovitura trebuie să o fi lăsat fără grai, pentru că nu a strigat și nu a scos alt zgomot decât un suspin slab. Mi-am lăsat jos uneltele și m-am aplecat spre ea. I-am ridicat fusta și am văzut că genunchiul i se rupsese într-un unghi foarte ciudat. Ochii Florei se repezeau cu sălbăticie în jur, că ai unui animal prins în cursă. I-am mângâiat părul preț de o clipă ca să o liniștesc, apoi, pentru că nu-mi doream ca ea să sufere, am luat hârlețul și mi-am înfipt

picioarele de-o parte și de alta a șoldurilor ei. Am ridicat unealta deasupra capului și, amintindu-mi de oaia din turbărie, am țintit. Flora nu a încercat să se miște deloc, iar dosul lamei i-a pătruns cu forță în craniu. Greutatea a purtat unealta cu ușurință prin os, ca și cum n-ar fi fost mai gros decât o coajă de ou. Membrele Florei au zvâcnit pentru câteva momente înainte să se oprească, iar mie mi-a părut bine că nu am fost nevoit să îi mai aplic alte lovituri.

M-am dat înapoi de lângă cadavru și l-am cercetat cu privirea o vreme. Fusta Florei zăcea dezordonată în jurul picioarelor ei. Brațele îi erau căzute pe lângă corp și, dacă craniul ei n-ar fi fost deschis, ar fi putut părea că fusese lovită de un fulger. Cum corpul nu era luminat de razele care treceau prin fereastră, oricine ar fi intrat în casă s-ar fi putut împiedica de ea. Pentru a evita acest lucru, mi-am sprijinit hârlețul de perete și am cărat-o spre masa la care curățase de curând cartofi. Nu era grea, dar când am ridicat-o, o substanță i-a curs din partea din spate a craniului pe podea, într-o cantitate destul de mare. Când am așezat-o pe spate, cu picioarele atârnându-i peste marginea mesei, am răsturnat oala în care pusese cartofii. Apa a curs și a format o baltă pe podea. Am strâns cartofii și i-am pus la loc în oală. Mi-am recuperat hârlețul de lângă perete și, cu sapa încă în mână, am trecut în întunericul din partea din spate a camerei pentru a mă ascunde.

După câteva minute, Donnie a apărut în prag. A strigat-o pe nume pe sora lui, dar, se înțelege, nu a primit niciun răspuns. A intrat în cameră și a văzut picioarele Florei atârnând peste marginea mesei. A început să înainteze poticnit spre ea, dar a alunecat pe substanța care îi cursese Florei din craniu și a căzut cu fața pe podea. A început să plângă. Am înaintat spre el și l-am lovit în lateralul capului cu hârlețul. Nu voiam să-i fac niciun rău micuțului, dar nu îmi permiteam să îl las să dea semnalul de alarmă. Nu știam dacă îl omorâsem sau doar îl amețisem, pentru că nu îl lovisem cu multă forță, dar stătea cu totul nemișcat, așa că după un timp am tras concluzia că trebuia să fie mort. L-am lăsat întins acolo unde căzuse și am pășit înapoi în întuneric.

Nu știu cât timp s-a scurs și cât am rămas acolo. Dreptunghiul de lumină de pe podea s-a lungit treptat, ca și cum colțul îi era tras cu un fir invizibil. Am început să devin neliniștit. M-ar fi întristat să îi fi omorât pe Flora și pe copil degeaba.

Nu după mult timp, am auzit lătratul unui câine în apropierea casei, iar

asta s-a dovedit a fi un semn al sosirii lui Lachlan Zdrahonu'. S-a arătat în prag, corpul lui mare blocând în întregime peticul de lumină care se furișase pe podea. Nu știu dacă s-a oprit din cauza întunecimii din cameră sau pentru că văzuse cadavrele din fața lui. Pentru că stătea cu spatele în lumină, nu i-am putut desluși expresia feței. În orice caz, după câteva momente a făcut trei sau patru pași spre locul în care fiul său zăcea în mâzgă. A îngenuncheat, a întors corpul și văzând că băiatul era mort, s-a uitat cu sălbăticie prin cameră. Am rămas în întuneric, neîndrăznind să respir. Apoi s-a sculat și s-a dus spre masa unde zăcea corpul Florei. Văzând că și ea plecase de pe această lume, și-a dus pumnul la gură și a scos un țipăt înăbușit, cumva asemănător cu cel al unui animal măcelărit. S-a sprijinit cu ambele mâini de masă în articulații, cu picioarele depărtate. Un hohot puternic de plâns i-a străbătut corpul, dar apoi s-a stăpânit și s-a tras de lângă masă. S-a întors și a făcut doi sau trei pași spre ușă. În acel moment, eu am ieșit din întuneric, iar el s-a oprit. Stăteam la mai puțin de trei pași distanță unul de celălalt. Am fost impresionat de cât de mare era și aveam mari îndoieli în privința abilității mele de a-l omorî ca pe ceilalți. A părut să-i ia ceva timp pentru a-și da seama cine se afla în fața lui. Apoi s-a îndreptat cât era de lung și a spus cu o voce calmă:

— Tu ai făcut asta, Negrule Roddy?

I-am răspuns că da și că venisem să-l omor ca răsplată pentru suferința pe care i-o pricinuise tatălui meu. El n-a mai spus nimic. A făcut un pas înainte și s-a năpustit spre mine. Fără să mă gândesc, mi-am fixat piciorul drept în spatele meu și am împins hârlețul în față. Lama l-a lovit pe Lachlan Zdrahonu' în coaste, dar greutatea lui l-a purtat înainte și ne-am prăbușit amândoi pe podea. N-am dar drumul uneltelor și, fluturând sapa cu mâna dreapta, l-am lovit în tâmplă cu partea netedă a lamei. El și-a ridicat mâna spre locul în care îl lovisem, apoi s-a ridicat și a răcnit cu putere. Mă temeam că nu reușisem decât să-l înfurii și că nu aveam să fiu destul de puternic pentru a-l doborî. M-am bulucit în spate pe podea și m-am ridicat în picioare. Lachlan Zdrahonu' se uita de jur-împrejur, sperând poate să găsească vreo armă la îndemână. M-am repezit asupra lui, fluturându-mi hârlețul. De această dată, însă, mi-a anticipat lovitura și și-a ridicat brațul ca s-o pareze. A apucat mânerul de sub lamă și mi-a smuls hârlețul din mână. S-a holbat la mine ca un nebun pentru câteva clipe. Un fir subțire de sânge i se prelingea din rana de la tâmplă. A ținut hârlețul în pumnii lui

cărnoși, cu lama îndreptată spre mine, apoi a țâșnit înainte. M-am dat într-o parte, iar avântul l-a purtat dincolo de mine. S-a întors cu stângăcie, poate amețit de lovitura de mai devreme. Aveam acum spatele către ușă și eram conștient că o puteam lua la fugă, dar, dacă nu am făcut asta, a fost pentru că nu voiam să plec fără să-mi fi îndeplinit obiectivul.

Lachlan Zdrahonu' m-a atacat pentru a doua oară. Mi-am amintit de o zi din copilărie când boul lui Kenny Tutun alergase dezlănțuit prin sat și fusese nevoie de șase bărbați ca să-l stăpânească. În timp ce Zdrahonu' flutura hârlețul, eu am pășit înăuntrul traiectoriei sale și, apucându-l cu mâna stângă de umăr, i-am dat o lovitură cu sapa în ceafă. Lama nu a penetrat craniul, dar impactul a fost îndeajuns de puternic pentru a-l îngenunchea. A scăpat unealta din mână și a rămas, șocat, în patru labe. M-am dus în spatele lui și m-am plantat cu picioarele desfăcute peste corpul lui, ca și cum aș fi călărit un ponei. Mi-am ridicat sapa și, nerăbdător să închei toată treaba fără vreo altă întârziere, am coborât-o cu ambele mâini. Lovitura l-a lăsat lat pe podea, dar lama nu i-a penetrat osul, iar această rezistență a corpului uman m-a impresionat. Zăcea cu fața în jos pe pământ, cu ochii larg deschiși, în timp ce pieptul i se umfla ca un pește pe uscat. Acum aveam timp să-mi pregătesc cum se cuvine lovitura și, când am coborât din nou arma, lama i-a pătruns de-a binelea prin craniu, cu un sunet scârbos precum cel al unei cizme înghițite de o mlaștină. Cu oarecare efort i-am scos lama din cap. Brațele îi zvâcneau pe lângă corp, dar nu puteam spune dacă încă mai avea vreo fărâmă de viață în el. Totuși, i-am administrat o ultimă lovitură cu coada sapei, de această dată distrugându-i în întregime craniul.

Apoi m-am îndepărtat de corp și mi-am cuprins cu privirea opera. Sângele îmi pulsa în tâmple și eram extrem de amețit, dar am simțit o mare satisfacție pentru că-mi îndeplinisem cu mare succes proiectul. Pentru un privitor din afară, scena din casă trebuie să fi părut cu totul cumplită și mărturisesc că a trebuit să îmi întorc privirea de la priveliștea copilașului mort.

Abia în acel moment am observat-o pe bătrâna doamnă Mackenzie, așezată într-un scaun capitonat în întunericul din spatele camerei. Era complet nemișcată și m-am întrebat dacă nu cumva murise și ea. Fața ei nu avea vreo expresie anume, astfel că m-am întrebat dacă își pierduse mințile ori dacă nu era conștientă de ce se întâmpla în jurul ei. Auzisem multe

povești cu bătrâni care plângeau din obișnuință oameni morți demult sau se pierdeau la câțiva pași de propria lor casă. M-am apropiat de ea, ținând încă sapa în mâna dreaptă. Ochii umezi îi zburau cu rapiditate într-o parte și-n alta, probabil din cauza suferinței simțite în fața scenei la care tocmai asistase. Mi-am ținut mâna stângă în dreptul ei și am mișcat-o de la stânga la dreapta, dar ea nu a avut nicio reacție. Nu aveam niciun motiv pentru care să-i fac rău. În afară de faptul că-l adusese pe Lachlan Zdrahonu' pe această lume, nu îmi făcuse nimic. Nu era cu nimic mai responsabilă pentru acțiunile fiului ei decât era tata pentru ale mele. Dusesem la bun sfârșit ceea ce îmi propusesem și, întrucât nu aveam nici cea mai mică intenție să neg faptul că eram în întregime responsabil, uciderea ei n-ar fi avut niciun rost. În orice caz, să omori o bătrână neajutorată ar fi un lucru lipsit de milă și nu eram în stare s-o fac.

Rapoarte medicale

ale victimelor, efectuate de Charles MacLennan, medic, domiciliat în Jeantown, și J.D. Gilchrist, chirurg, din Kyle of Lochalsh

Applecross, 12 august 1869

La cererea lui William Shaw, sir, prefect, și a lui John Adam, sir, procuror, am examinat azi cadavrul lui Lachlan Mackenzie, arendaș și ofițer al satului Culduie, Districtul Ross, în vârstă de patruzeci și unu de ani. Cadavrul ne-a fost prezentat în acaretul unui vecin, domnul Kenneth Murchison, unde, conform mărturiei domnului Murchison, fusese dus imediat după descoperirea sa. Cadavrul a fost așezat pe o masă și acoperit cu pânză de sac.

Fața victimei își pierduse orice culoare și era acoperită cu mult sânge întărit. Partea dreaptă a feței, de la pomete la tâmplă, era în întregime distrusă și nasul era rupt. Partea din spate a craniului era în întregime distrusă și incompletă și mare parte din materia cerebrală lipsea. Am fost informați de domnul Murchison că fragmente de craniu și de materie cerebrală fuseseră recuperate de pe podeaua casei în care avusese loc decesul și au fost puse într-un vas. Am examinat acest vas și am descoperit că conținea fragmente de os compatibile cu cele care lipseau din craniu. Urechea externă de pe partea dreaptă era aproape în întregime smulsă. În bucățile de craniu rămase, fragmente de os sfărâmat pătrunseseră forțat în țesutul cerebral. Suntem de părere că aceste răni trebuie să fi fost cauzate de lovituri cu un obiect greu și teșit sau cu o unealtă mânuită cu multă forță.

Pieptul era în mare parte acoperit de vânătăi, în special în partea stângă a sternului. O tăietură cu o lățime de cincisprezece centimetri penetrase pielea dintre coastele inferioare, dintre care două am descoperit că erau rupte. Organele interne erau intacte. Am apreciat că tăietura a fost cauzată de o lamă lată și teșită, compatibilă cu hârlețul care a fost recuperat de la locul faptei și care ne-a fost prezentat.

La exteriorul antebrațului drept, dedesubtul cotului, era o cicatrice mare de cincisprezece centimetri. Palmele ambelor mâini prezentau mai multe lacerații minore și erau penetrate de mai multe așchii de lemn. Inelarul mâinii stângi era rupt.

Celelalte părți ale cadavrului nu arătau nicio urmă de vătămare.

Suntem categoric de părere că lovitura sau loviturile aplicate în partea din spate a craniului erau suficiente pentru a cauza moartea instantanee și au constituit cauza morții.

Cu legământ pe suflet și cuget,
Charles MacLennan, medic
J.D. Gilchrist

* * *

Applecross, 12 august 1869

La cererea lui William Shaw, sir, prefect, și a lui John Adam, sir, procuror, am examinat azi cadavrul Florei Mackenzie, în vârstă de cincisprezece ani, fiica lui Lachlan Mackenzie, domiciliată în Culduie, Districtul Ross. Cadavrul ne-a fost prezentat în acaretul domnului Kenneth Murchison, unde fusese mutat de la locul crimei. Cadavrul a fost așezat pe o targă și învelit în pânze de înmormântare.

Partea din spate a craniului era în întregime distrusă și bucăți de os penetraseră adânc în țesutul moale. Părul era încâlcit cu o mare cantitate de sânge întărit. Trăsăturile feței erau intacte și părerea noastră este că vătămarea craniului a fost cauzată de o singură lovitură cu un obiect greu sau cu o unealtă mânuită cu multă forță.

Am observat mai multe lacerații și vânătăi în regiunea pubisului. Părțile exterioare sensibile fuseseră complet distruse, iar osul pubian era rupt în partea stângă.

Piciorul stâng era fracturat din genunchi și partea exterioară a genunchiului era extrem de vânătă. Am apreciat că rana a fost cauzată de o lovitură puternică, de la un obiect compatibil cu hârlețul care ni s-a prezentat, și ar fi făcut-o pe victimă incapabilă să umble.

Celelalte părți ale cadavrului nu arătau nicio urmă de vătămare.

Suntem categoric de părere că lovitura aplicată în partea din spate a craniului a constituit cauza morții, deși nu am putea spune dacă moartea s-a petrecut instantaneu sau nu.

Cu legământ pe suflet și cuget,
Charles MacLennan, medic
J.D. Gilchrist

* * *

Applecross, 12 august 1869

La cererea lui William Shaw, sir, prefect, și a lui John Adam, sir, procuror, am examinat azi cadavrul lui Donald Mackenzie, în vârstă de trei ani, fiul lui Lachlan Mackenzie, domiciliat în Culduie, Districtul Ross. Cadavrul ne-a fost prezentat în acaretul domnului Kenneth Murchison, unde fusese mutat de la locul crimei. Cadavrul a fost așezat pe un pat mic și învelit cu pânze de înmormântare.

O cicatrice mare, din regiunea frontală până la ureche, a fost observată pe craniu. Craniul fusese, în aceste locuri, împins înăuntru, deși osul nu se fragmentase. Pielea era crăpată în jurul marginilor zonei tumefiate și mai mult sânge se scursese afară și se întărise.

Celelalte părți ale cadavrului nu arătau nicio urmă de vătămare.

Rana de la nivelul craniului a fost cel mai probabil cauzată de o lovitură aplicată cu un obiect greu și teșit compatibil cu hârlețul care ni s-a prezentat, deși nu a fost mânuit cu aceeași forță precum în cazul rănilor observate la Lachlan Mackenzie și la Flora Mackenzie. Totuși, o astfel de rană ar fi putut fi cauzată și de o căzătură puternică pe o suprafață tare. Suntem categoric de părere că această rană a constituit cauza morții, dar în ceea ce privește pricinuirea acestei răni nu putem decât să oferim ipoteze.

Cu legământ pe suflet și cuget,
Charles MacLennan, medic
J.D. Gilchrist

CĂLĂTORII în ȚINUTURILE MĂRGINAȘE ale NEBUNIEI

de J. Bruce Thomson

James Bruce Thomson (1810-1873)
a fost chirurg rezident al Închisorii
Generale a Scoției de la Perth.
În această funcție a examinat înjur
de 6.000 de condamnați și a fost
recunoscut ca o autoritate a proaspetei
discipline, numite antropologie criminală.
În 1870 a publicat două articole de mare
impact, „Psihologia criminalilor: un studiu”
și „Natura ereditară a crimei” în
The Journal of Mental Science.
Cartea lui de memorii Călătorii
în ținuturile mărginașe ale nebuniei
a fost publicată postum în 1874.

Am ajuns în Inverness în ziua de 23 august 1869 și mi-am petrecut noaptea la un han unde am fost întâmpinat de domnul Andrew Sinclair, avocatul unui tânăr arendaș acuzat de uciderea a trei dintre vecinii săi. Domnul Sinclair îmi scrisese exprimându-și dorința de a beneficia de părerea mea, în calitate de autoritate proeminentă a țării în astfel de chestiuni, în privința sănătății mintale sau a lipsei ei în cazul clientului său. Nimeni nu este pe de-a-ntregul imun la astfel de solicitări care apelează la orgoliul persoanei și, deoarece cazul prezenta numeroase aspecte interesante, îndeosebi pretinsa inteligență a criminalului, am consimțit să pornesc din Perth de îndată ce obligațiile mi-au permis s-o fac.

Domnul Sinclair mi s-a părut de la bun început un om de o calitate îndoielnică, ceea ce nu era deloc surprinzător având în vedere posibilitățile limitate de acces la un discurs elevat într-un capăt de lume precum

Inverness. Era complet nepus la curent cu teoriile actuale din câmpul antropologiei criminale și mi-am petrecut o mare parte a serii prezentându-i în linii generale câteva dintre inovațiile recente aduse în cadrul acestei discipline de către colegii mei de pe continent. În mod firesc, el era nerăbdător să discute despre clientul său, dar l-am constrâns să tacă, dorindu-mi să ajung la propriile mele concluzii, neviciate de prejudecăți, indiferent de cât eram de neinformat.

În dimineața următoare, l-am însoțit pe domnul Sinclair la temnița din Inverness pentru a examina condamnatul și i-am ordonat din nou avocatului să nu vorbească despre clientul său înainte ca eu să fi avut ocazia de a-l examina. Domnul Sinclair m-a condus în celulă, cu scopul, a spus el, de a se convinge că clientul său dorea să mă primească. Acesta mi s-a părut un gest cât se poate de neobișnuit, pentru că nu mai auzisem niciodată ca un condamnat să fie consultat în privința cui putea sau nu să intre în celula lui, dar am pus totul pe seama lipsei de experiență a avocatului în tratarea cazurilor de acest fel. Domnul Sinclair a rămas în celulă câteva minute înainte de a-l informa pe paznic că eram lăsat să intru. Din prima clipă, relațiile dintre avocat și client mi s-au părut destul de neobișnuite. Au stat împreună de vorbă, nu ca un specialist și un criminal, ci mai degrabă ca două cunoștințe care se aflau într-o oarecare tovărășie. Totuși, dialogul dintre ei mi-a dat ocazia de a-l observa pe condamnat înainte de a-mi începe examinarea propriu-zisă.

Impresia mea inițială despre R——— M——— nu a fost pe de-a-ntregul negativă. Înfățișarea lui, vorbind la modul general, prezenta un individ aparținând tipologiei fizice inferioare, deși trăsăturile nu-i erau la fel de respingătoare precum ale majorității celor din clasa criminală, poate datorită faptului că nu respirase aerul împuțit al fraților săi de la oraș. Tenul, totuși, îi era palid, iar ochii, deși vioi, îi erau apropiați și acoperiți de sprâncene groase. Barba îi creștea împrăștiat, deși acest lucru s-ar fi putut datora vârstei sale crude, mai degrabă decât vreunei deficiențe ereditare. În discuția sa cu domnul Sinclair a părut foarte lucid, dar am observat că întrebările avocatului aveau adesea o natură îndrumătoare, cerându-i condamnatului să ofere doar confirmarea a ceea ce îi fusese sugerat.

I-am cerut avocatului să plece și, în prezența paznicului, l-am pus pe condamnat să se dezbrace. A făcut acest lucru fără să protesteze. Stătea în fața mea complet lipsit de rușine, iar eu am început o examinare amănunțită

a persoanei sale. Avea 1 metru și 65 de centimetri înălțime și era mai scund decât standardele conformației normale. Pieptul îi era disproporționat de proeminent – ceea ce în termenii unui laic s-ar fi numit „piept de porumbel” –, iar brațele mai lungi decât media. Partea de sus și antebrațele îi erau bine dezvoltate, fără îndoială ca rezultat al unui trai dus cu muncă fizică. Palmele erau mari și bătătorite, cu degete neobișnuit de lungi, dar nu exista nicio dovadă de sindactilie[20] sau altă anomalie. Trunchiul îi era păros de la sfârcuri până la pubis, dar era complet lipsit de păr pe spate și pe umeri. Avea penisul mare, însă în intervalul normal al dimensiunilor, iar testiculele coborâte corespunzător. Picioarele îi erau slabe, iar când i-am cerut să străbată lungimea celulei (o distanță deloc mare), mi s-a părut că merge cumva legănat sau pieziș, sugerând o asimetrie în înfățișarea sa. Acest lucru s-ar fi putut datora vreunei lovituri primite cândva în trecut, dar când l-am întrebat, condamnatul nu a fost în stare să-mi ofere nicio explicație.

Am efectuat o inspecție amănunțită a craniului subiectului și a fizionomiei. Fruntea îi era mare și dură, în timp ce craniul îi era plat în vârf și deosebit de teșit în partea din spate. În ansamblu, craniul era destul de diform și deloc diferit de al multora dintre cei pe care i-am examinat în funcția mea de chirurg al închisorii. Urechile îi erau mult mai mari decât media, având lobi mari și turtiți[21].

Cât despre față: ochii, așa cum deja am remarcat, îi erau mici și adânciți în orbite, dar vioi și pătrunzători. Nasul era proeminent, deși admirabil de drept; buzele, subțiri și șterse. La fel, pomeții erau înalți și proeminenți așa cum, după cum a fost arătat de curând, se întâmplă adesea să fie printre cei din specia criminalilor. Dinții erau destul de sănătoși, iar caninii nu erau extraordinar de dezvoltați.

R——— M——— împărtășea astfel un anumit număr de trăsături cu deținuții din închisoarea Generală (acestea fiind, îndeosebi, craniul diform, trăsăturile faciale neatrăgătoare, pieptul de porumbel, brațele și urechile alungite). Din alte puncte de vedere, totuși, era un specimen sănătos și bine dezvoltat al rasei umane și, dacă cineva l-ar fi observat în mediul său natural, nu l-ar fi identificat din instinct ca aparținând clasei criminalilor. Din acest punct de vedere, reprezenta un subiect interesant și unul pe care eram curios să-l studiez mai departe.

L-am lăsat pe condamnat să se îmbrace și i-am pus câteva întrebări simple. A fost complet apatic. Câteodată părea că nu-mi aude întrebările,

sau se prefăcea că nu le auzea. Bănuiesc că era perfect conștient de ceea ce era întrebat, dar refuza să răspundă, din motive doar de el știute. O astfel de strategie sugera, totuși, că subiectul nu era de-a dreptul imbecil și că era capabil de o oarecare judecată, greșită sau nu. Cu toate acestea, n-am găsit niciun motiv pentru a prelungi chestionarea în fața unei atitudini atât de îndărătnice și l-am pus pe paznic să mă lase să ies din celulă.

Domnul Sinclair aștepta afară și m-a chestionat nerăbdător de îndată ce-am ieșit. Purtarea lui era mai puțin cea a unui specialist, cât cea a unui părinte neliniștit să afle despre sănătatea copilului său. În timp ce străbăteam împreună coridorul, i-am schițat constatările mele.

— Dar în ceea ce privește starea lui mintală? a întrebat.

Eram conștient că avocatul era nerăbdător să mă pronunț în această chestiune, astfel încât să poată pleda nebunia în instanță, salvându-și în acest fel clientul de la spânzurătoare și poate, nu în mod întâmplător, reușind să-și facă un renume pentru sine însuși. Totuși, în acest punct, am refuzat să exprim în mod hazardat o părere.

I-am explicat că în calitatea mea de om de știință, nu mă puteam lăsa ghidat de speculații sau ipoteze. Ceea ce contează, i-am spus, sunt faptele – faptele și dovezile!

— Clientul dumneavoastră manifestă o mulțime de trăsături fiziologice din clasa criminalilor cu care munca mea m-a familiarizat. Totuși, deși le împărtășește unele caracteristici, eu nu pot risca, fără a mă familiariza cu neamul din care el se trage, să-mi dau cu părerea dacă a dobândit aceste trăsături prin ereditate sau altfel. Dacă apa dintr-un pahar nu e bună, trebuie mai întâi să stabilim dacă fântâna e otrăvită. Dacă descoperim că fântâna chiar este otrăvită, s-ar putea să aibă relevanță întrebarea dacă el este sau nu responsabil pentru faptele lui.

Ajunseserăm la capătul coridorului urât mirositor de-a lungul căruia ne plimbaserăm și ne opriserăm pe parcursul conversației noastre, în timp ce porțile ni se deschideau. Domnul Sinclair, intimidat de superioritatea cunoștințelor și intelectului meu, a adoptat o atitudine mai respectuoasă. Am trecut mai departe în tăcere spre poarta exterioară și, odată eliberați, am tras adânc în piept aerul cald de vară.

Apoi, la sugestia mea, am mers mai departe spre han, deoarece doream să-i pun câteva întrebări avocatului. După ce ne-am așezat la o masă, având niște gustări în față, domnul Sinclair m-a întrebat ce intenționam să fac. I-

am spus că aveam să vizitez din nou temnița a doua zi, pentru a-mi continua examinarea condamnatului.

— Apoi, am spus, trebuie să verificăm fântâna.

Domnul Sinclair nu a priceput semnificația vorbelor mele.

— Trebuie, i-am explicat, să facem o vizită cocioabei uitate de Dumnezeu, unde își are obârșia amărâtul, oriunde s-ar afla ea.

— Înțeleg, a spus avocatul pe un ton care sugera că perspectiva unei astfel de expediții nu-l atrăgea prea mult.

— Ce anume, m-am interesat, știți despre mediul clientului dumneavoastră?

Domnul Sinclair a luat o înghițitură lungă de bere, simțindu-se fără îndoială încântat că îi ceream să-mi furnizeze niște informații.

— Tatăl său este un dijmaș – un arendaș – de bună-credință. Mama lui a fost o femeie respectabilă care a murit născând acum vreun an. Mai sunt, sau erau, trei frați – o soră mai mare și doi gemeni mult mai mici.

— „Erau", spuneți?

— Sora a fost găsită spânzurată într-un șopron în seara crimelor.

M-am oprit pentru o clipă din interogatoriu. Această informație era cu siguranță relevantă pentru investigația mea.

— Și sora asta era întreagă la minte înainte de acest eveniment? am întrebat.

— N-aș putea spune, a răspuns el. În harababura care a urmat crimelor, absența ei nu a fost remarcată pentru ceva vreme. A fost căutată și găsită, cum spuneam, în șopron. Medicul legist nu a putut stabili momentul precis al morții.

Am dat încet din cap. Existența unei sinucideri nu spunea lucruri prea bune despre constituția psihologică a familiei. Mai mult, faptul că o femeie moare la naștere în zilele noastre indică o slăbiciune congenitală. Pe scurt, imaginea care reieșea nu era aceea a unui neam robust și sănătos.

— Și despre frații mai mici?

— Nu știu nimic, a răspuns avocatul, scuturând încet din cap. Nu sunt decât niște copilași.

— Și ce dovadă aveți pentru a spune că tatăl este un om de soi bun?

— Doar ce-am aflat din conversațiile mele cu R———.

— Exact, i-am răspuns. Sunt sigur că veți fi de acord cu faptul că nu putem crede vorbele unui individ necinstit și violent precum clientul

dumitale. Trebuie să încercăm să stabilim adevărul în privința mediului său într-o manieră obiectivă. Fapte și dovezi, domnule Sinclair! La acestea trebuie să fim atenți.

El a protestat spunând că clientul lui nu i se păruse deloc necinstit, dar i-am respins obiecțiile printr-o fluturare a mâinii.

— Vom porni spre acest Culduie poimâine. Vă las pe dumneavoastră să faceți pregătirile.

Domnul Sinclair a întrebat dacă putea cina alături de mine în acea seară, dar, știind că aveam să petrecem mult timp unul în compania celuilalt în zilele următoare, l-am refuzat. Am trimis vorbă la închisoarea din Perth că aveam să mai lipsesc câteva zile și i-am scris soției mele spunându-i același lucru. Apoi am răsfoit un dosar conținând mărturiile martorilor și rapoartele medicale de care domnul Sinclair îmi făcuse rost și mi-am adunat însemnările legate de evenimentele din timpul zilei. Mi-am luat masa de seară în cameră, nedorind să mă amestec cu obișnuiții încăperilor publice, care îmi aminteau toți foarte bine de deținuții din instituția de care mă ocupam. Masa a fost cât se poate de decentă și am băut destul vin pentru a neutraliza efectele saltelei inconfortabile și sunetele chefului de mai jos.

A doua zi l-am pus pe domnul Sinclair să aibă grijă ca condamnatului să-i fie livrate o masă îmbelșugată și o sticlă de vin de la hanul din localitate. Avocatul mi-a adus la cunoștință faptul că și el intenționase de mai multe ori să-i trimită astfel mâncare clientului său, dar aceste oferte îi fuseseră refuzate de fiecare dată. L-am informat că acest lucru se întâmpla nu pentru că condamnatul nu-și dorea masa; ci pentru că nu voia să i se îndatoreze avocatului. Faptele de bunăvoință sinceră le sunt atât de străine celor din clasa criminală, încât sunt de fiecare dată privite cu suspiciune. Totuși, propunerea mea, trebuie să recunosc, nu ținea de bunăvoință. S-a stabilit foarte clar că foamea îi poate induce condamnatului stări de îndărătnicie, iritabilitate sau chiar agresivitate. Când aveam să ajung la el, voiam ca R——— M——— să se afle într-o stare de moliciune indusă de hrana abundentă pe care o va fi consumat, fiind astfel într-o dispoziție favorabilă interogatoriului. Masa avea să fie livrată la prânz, iar eu convenisem să mă întâlnesc cu domnul Sinclair la închisoare la ora unu, lăsând așadar, după calculele mele, destul timp pentru ca mâncarea să-și fi făcut efectul corespunzător.

Am ajuns la temniță puțin mai devreme decât stabilisem, pentru că voiam întâi de toate să-i pun câteva întrebări paznicului. Doream să fac asta fără ca însoțitorul meu să fie de față, pentru că, așa cum îmi dovedise experiența mea deloc neînsemnată, cei însărcinați cu o muncă atât de umilă tind să formeze o relație de loialitate cu primul bărbat cultivat pe care îl întâlnesc, în același fel cum un miel orfan se atașează de mâna primului om care îl hrănește.

Paznicul se conforma în detaliu tipologiei fizice inferioare ai cărei reprezentanți sunt de obicei angajați în închisorile și ospiciile din țara noastră. Avea o înălțime medie, dar o constituție masivă, cu umeri și antebrațe puternice. Tenul îi era roșu și scrofulos; craniul puțin diform, cu urechi mari proeminente. Avea părul brunet și aspru și o frunte îngustă. La fel, favoriții îi creșteau stufoși pe obraji. Fața prezenta expresia tâmpă și insensibilă, dominantă printre cei aflați de cealaltă parte a ușii celulei, și nu m-ar fi mirat deloc să-l întâlnesc acolo. Era, *sans doute*[22], cu totul potrivit pentru slujba lui, dar în țelul meu de față nu mă interesa istețimea sau inteligența lui; avea o pereche de ochi în cap, și eu de aceștia doream să mă folosesc.

Paznicul nu a fost deloc surprins când i-am indicat că nu voiam să intru în celula condamnatului chiar în acel moment. Această clasă de ființe trăiește aproape în întregime în prezent; se gândesc puțin la trecut și nu își proiectează gândurile în viitor, fiind astfel imposibil să îi surprindă ceva. Sunt, în mod similar, incapabili să se simtă plictisiți și sunt, prin urmare, foarte potriviți pentru munci simple și repetitive. Am îndrumat bruta spre capătul coridorului ca să nu putem fi auziți de subiectul conversației noastre. M-am asigurat mai întâi că R——— M——— fusese sub supravegherea acestui paznic încă de la sosirea lui; și că el era responsabil cu servirea meselor condamnatului, cu golirea gălețilumor cu materie fecală și cu observarea sa periodică prin vizorul ușii. Paznicul mi-a răspuns la întrebări cu greutate și am fost nevoit de mai multe ori să le reformulez pentru a mă face înțeles.

Apoi i-am pus o serie de întrebări cu privire la comportamentul condamnatului, iar esența răspunsurilor sale o relatez aici:

Condamnatul nu dormea foarte mult și era întotdeauna alert și atent la mediul său înconjurător. Mânca cu poftă și nu se plânsese nici măcar o dată de calitatea sau cantitatea mâncării. La fel, nu protestase în legătură cu

frigul sau căldura exagerate din celula sa, nici nu ceruse pături suplimentare sau alte obiecte. Nu se interesase niciodată de sănătatea familiei sale și nici nu-și exprimase vreo curiozitate cu privire la lumea de-afară. Pe scurt, nicio conversație semnificativă nu avusese loc între cei doi bărbați. R——— M——— se ocupa în tot timpul pe care i-l oferea lumina zilei cu pregătitul hârtiilor de pe masa lui, dar paznicul nu își exprimase deloc interesul față de conținutul lor. Condamnatul nu fusese niciodată văzut sau auzit delirând ori strigând ca și cum ar fi fost stăpânit de vreo halucinație. Noaptea dormea adânc și nu părea să fie deranjat de coșmaruri sau vedenii nocturne.

La sfârșitul discuției noastre, am strecurat un șiling în palma temnicerului. S-a uitat prostește la el pentru câteva momente, înainte de a-l băga fără să spună un cuvânt în buzunarul vestei sale soioase. Chiar atunci, domnul Sinclair a apărut și s-a arătat foarte surprins să mă găsească discutând cu paznicul grosolan. În mod cert, lui nu-i trecuse prin minte să se folosească astfel de individul – chiar dacă cu un intelect limitat – aflat în cea mai strânsă proximitate a condamnatului. Fără îndoială că el, la fel ca majoritatea confraților săi din profesia juridică, prefera supozițiile și ipotezele în locul dovezilor. Nu vedeam niciun motiv pentru a-i oferi vreo explicație referitoare la acțiunile mele, iar el nu a avut cutezanța să mă chestioneze.

Când am intrat în celulă, R——— M——— stătea cu fața spre ușă și am bănuit că, în ciuda măsurilor mele de precauție, discuția de pe coridor îl prevenise despre prezența noastră. Întrucât domnul Sinclair stabilise o oarecare legătură cu condamnatul, i-am dat voie să intre în celulă înaintea mea și am păstrat tăcerea în timp ce el s-a dedat unor politețuri ridicole. Am observat imediat că tava cu mâncare pe care o cerusem de la han fusese așezată pe podea, lângă masa de scris. Un bol care părea să fi conținut o supă de vreun anumit fel era gol, dar farfuria cu carne de oaie și cartofi era neatinsă. La fel, sticla de vin rămăsese nedesfăcută.

L-am întrebat pe R——— M——— pe un ton prietenos de ce nu terminase de mâncat o masă atât de copioasă, iar el mi-a răspuns că nu era obișnuit cu alimentele gustoase și că mâncase suficient. Apoi a adăugat că dacă îmi era foame, eram bine-venit să mănânc ce rămăsese, o ofertă pe care am refuzat-o politicos. Domnul Sinclair i-a explicat că doream să-i pun câteva întrebări și că i-ar fi adus un mare beneficiu dacă mi-ar fi răspuns la ele cât mai cinstit și mai exact. R——— M——— a răspuns că nu putea înțelege care era

acel beneficiu, dar că, dacă domnul Sinclair dorea asta, avea să-mi răspundă la orice întrebare îi puneam. M-am așezat pe scaunul de lângă masa de scris și i-am cerut condamnatului să ia loc pe pat, ceea ce a făcut. Domnul Sinclair a rămas cu spatele la ușă, ținându-și mâinile încrucișate peste abdomen.

Dovezile pe care le strânsesem până acum – adică din examinarea fizică și din conversația mea cu paznicul – nu erau suficiente pentru a trage vreo concluzie cu privire la sănătatea mintală a acuzatului, nici în ceea ce privea răspunderea sa morală pentru crimele pe care le comisese. Din mai multe puncte de vedere, el corespundea seriei jalnice de imbecili de care mă ocupam zilnic, dar din alte puncte de vedere, ca de exemplu starea sa generală de vigilență și abilitatea de a se concentra la o sarcină, nu era așa. Nu credeam, în acel moment, că paginile cu care părea să-și ocupe cu atâta sârguință timpul puteau conține altceva decât bazaconii și aiureli, dar faptul că se întrebuințase astfel era în sine remarcabil. În timpul experienței mele de lungă durată cu clasele criminale, nu întâlnisem niciodată nici măcar un singur individ capabil de prețuire estetică, cu atât mai puțin de producerea vreunei opere literare sau artistice. Ambițiile literare ale condamnatului obișnuit se reduc la mâzgălirea unor fraze vulgare pe pereții celulei. Un om de știință trebuie, în mod inevitabil, să fie la curent cu teoriile și precedentele domeniului pe care l-a ales, dar nu trebuie să permită ca aceste teorii să-l orbească în fața dovezilor care i se înfățișează sau să respingă ceea ce nu corespunde așteptărilor sale ca fiind aberant sau nesemnificativ. Oricât de nouă și de surprinzătoare ar putea fi o dovadă, ea trebuie să fie în mod corect luată în calcul. Așa cum a afirmat domnul Virchow: „Trebuie să luăm lucrurile așa cum sunt, și nu cum ne-am dori noi să fie”[23].

Era cât se poate de clar că R——— M——— nu era un maniac care delira, nebunul din imaginația populară, ci, așa cum a fost bine stabilit de către domnul Prichard[24] și de către alții, există o altă categorie a nebuniei: aceea a *nebuniei morale*, prin care cele mai dezgustătoare perversiuni ale impulsurilor naturale, afecțiuni și obiceiuri pot exista fără a tulbura simultan intelectul sau facultățile de gândire. Negreșit, din ceea ce observasem până atunci, R——— M——— dovedea un anume grad de inteligență, o inteligență care putea fi întrebuințată cel mai probabil numai în scopuri viclene sau rele, dar care îl deosebea totuși de prototipul degenerat. Intenționând, așadar, să explorez proporțiile facultăților de

gândire ale condamnatului, mi-am început interogatoriul.

Pentru a crea iluzia că eram doar doi bărbați care se angajau într-o conversație, nu am făcut nicio însemnare în acel moment, iar această relatare se bazează pe raportul pe care l-am întocmit din memorie după ce m-am întors la han.

Am început spunându-i lui R——— M——— că mă interesa proiectul literar pe care îl începuse. El mi-a răspuns că scria acele pagini numai pentru că domnul Sinclair îi ceruse să facă asta. Am replicat că aceea nu părea o explicație suficientă pentru devotamentul pe care îl arătase în îndeplinirea sarcinii. La aceasta, condamnatul a făcut un gest arătând celula și a răspuns:

— După cum puteți vedea, domnule, nu prea am cu ce altceva să mă amuz pe-aici.

— Deci te amuză să scrii aceste pagini? l-am întrebat.

Nu mi-a răspuns nimic. Stătea cât se poate de drept pe laviță, cu privirea îndreptată spre peretele din fața lui, mai degrabă decât la interlocutorul său. I-am spus apoi că doream să-i pun câteva întrebări despre faptele care îl aduseseră în acest loc. Ochii lui mici m-au străfulgerat pentru o clipă, dar în afară de asta nu s-a schimbat nimic în înfățișarea lui.

— Înțeleg de la domnul Sinclair că nu negi răspunderea acestor crime, am spus.

— Nu, a răspuns el. Ochii i-au rămas fixați cu hotărâre pe peretele din fața sa.

— Îmi dai voie să te întreb, am spus, ce te-a împins să comiți niște fapte atât de violente?

— Voiam să-l scap pe tata de necazurile pe care le suferise în ultima vreme.

— Și care era natura acestor necazuri?

R——— M——— a descris apoi o serie de dispute triviale care avuseseră loc pe parcursul a câteva luni între tatăl său și decedatul.

— Și te-ai simțit îndreptățit, ținând seamă de aceste incidente, să-l ucizi pe domnul Mackenzie?

— Nu vedeam ce altceva aș fi putut face, a spus R——— M———.

— Nu ai fi putut apela la autoritățile din comunitate ca să medieze aceste conflicte?

— Domnul Mackenzie era autoritatea din comunitatea noastră.

— Pari a fi un tânăr inteligent, am spus. Nu ai fi putut încerca să rezolvi aceste neînțelegeri printr-o discuție cu domnul Mackenzie?

R——— M——— a zâmbit la această sugestie.

— Ai făcut vreo încercare să ajungi la o înțelegere cu domnul Mackenzie?

— Nu.

— De ce nu?

— Dacă ați fi avut ocazia să-l cunoașteți pe domnul Mackenzie, nu ați pune o astfel de întrebare.

— L-ai ucis pe domnul Mackenzie la cererea tatălui tău? am întrebat.

R——— M——— a scuturat plictisit din cap.

— Ai discutat despre planul tău cu vreo altă persoană?

— Nu aș spune că am avut un plan, a răspuns el.

— Dar ai mers la casa domnului Mackenzie înarmat. Trebuie să te fi gândit să-i faci ceva rău.

— M-am gândit.

— Iar asta reprezintă fără îndoială un plan, nu-i așa? Am rostit aceste cuvinte pe un ton binevoitor, ca și cum am fi purtat doar o discuție amicală despre o treabă care ne interesa pe amândoi. Nu voiam să-l întorc pe condamnat împotriva mea, dându-i impresia că încercam să-l prind pe picior greșit.

— Am mers acasă la domnul Mackenzie cu intenția de a-l ucide, dar nu aș spune că aveam un plan.

M-am prefăcut ușor derutat de distincția precisă pe care o făcea și l-am întrebat dacă îmi putea explica ce voia să spună.

— Vreau să spun pur și simplu că deși intenționam – a accentuat acest cuvânt anume, de parcă el, și nu eu, era cel care discuta cu inferiorul său – să-i fac rău, nu îmi formulasem un astfel de plan. Am mers în casa domnului Mackenzie astfel înarmat numai pentru a vedea ce se putea întâmpla dacă făceam asta.

— Deci tu crezi că nu ești în întregime răspunzător pentru moartea domnului Mackenzie – că a ținut, într-o oarecare măsură, de întâmplare.

— Ați putea la fel de bine să spuneți că tot ce se întâmplă ține de întâmplare, a răspuns condamnatul.

— Dar a fost pura coincidență cea care ți-a pus sapa în mână și te-a condus înăuntrul casei domnului Mackenzie?

— A ținut de întâmplare că s-a potrivit să am o sapă în mână înainte de a porni spre el.
— Iar cea de-a doua armă…
— Hârlețul, s-a băgat domnul Sinclair.
— Nu întâmplarea, am continuat eu, a fost cea care ți-a pus hârlețul în mână.
R——— M——— a răspuns pe un ton plictisit:
— Hârlețul era sprijinit de frontonul casei noastre.
— Cu toate astea, am insistat, ai pus mâna pe el. Nu întâmplarea a fost cea care ți l-a pus în mână.
— Nu.
— Pentru că ai plănuit să-l ucizi pe domnul Mackenzie.
— Este adevărat că voiam ca domnul Mackenzie să moară de mâna mea. Dacă vreți să numiți asta un plan, sunteți liber s-o faceți. Eu îmi doream doar ca întreprinderea mea să aibă toate șansele de reușită.
Am dat chibzuit din cap auzind această parodiere a logicii.
— Și ai fost mulțumit de reușită?
— Nu am fost nemulțumit, a spus R——— M———.
— Dar nu poți fi mulțumit că ești închis într-o celulă.
— Aceasta-i o chestiune lipsită de importanță, a declarat el.
— Realizezi că acțiunile tale și afirmațiile tale despre ele te vor trimite cel mai probabil la spânzurătoare?
La această întrebare, R——— M——— nu mi-a răspuns. Dacă atitudinea lui reținută era prefăcută sau reprezenta rezultatul unei bravade deplasate, nu puteam spune. Nici nu-mi puteam da seama, în acel moment, dacă răspunsurile punctuale pe care mi le dăduse erau în întregime sincere, sau se datorau vreunui șiretlic prin care să arate că nu era în toate mințile; dacă presupunea că recunoscând atât de fățiș aceste fapte brutale, avea să se considere că nu se afla în deplinătatea judecăților sale.
Apoi am trecut la celelalte victime ale atacului lui R——— M———.
— Ai afirmat că voiai să-l ucizi pe domnul Mackenzie și înțeleg că în mintea ta erai îndreptățit să faci asta, dar să omori o fată tânără și un copilaș este cu totul altceva. Îți provocaseră vreo suferință Flora sau Donald Mackenzie?
— Nu.
— Atunci faptul că i-ai omorât este de-a dreptul monstruos, am spus.

— Am acționat numai din necesitate, mi-a răspuns el.

— Din necesitate? am repetat. Nu ar fi fost posibil pentru un flăcău puternic ca tine să țină în frâu o fată și-un băiețel?

— Privind în urmă, așa ar putea părea. Poate dacă aș fi avut un plan, cum spuneți dumneavoastră, asta ar fi fost posibil. În realitate, lucrurile s-au întâmplat cu totul altfel.

— Deci, pentru a-ți îndeplini scopul de a-l omorî pe domnul Mackenzie, ai fost dispus să ucizi două persoane care, chiar și în ochii tăi, erau în întregime nevinovate.

— Intenția mea nu a fost să-i omor, a răspuns, dar nu am avut de ales.

— Ai acționat numai din necesitate?

Condamnatul a ridicat din umeri ca și cum începea să se plictisească făcându-mi pe plac.

— Dacă așa vreți să-i spuneți, atunci, da, i-am omorât din necesitate.

În acest moment, am scos din geantă rapoartele medicale, întocmite cu foarte mare pricepere de un specialist din localitate, care detaliau loviturile îndurate de victime. Apoi i-am citit condamnatului un paragraf în care erau descrise în amănunt rănile Florei Mackenzie, care sunt prea obscene pentru a fi expuse în aceste pagini.

— Ceea ce este prezentat aici pare să depășească cu mult simpla necesitate, am spus.

R——— M——— stătuse până atunci destul de nemișcat pe pat, cu privirea fixată pe peretele celulei. Auzind relatarea despre rănile pe care le cauzase, totuși, ochii i s-au mișcat cu rapiditate într-o parte și-n alta, iar mâinile, pe care până atunci și le ținuse în poală, au început să frământe materialul pantalonilor săi.

— Îmi poți explica de ce ai simțit nevoia de a cauza astfel de răni? am întrebat menținând un ton egal și binevoitor.

Obrajii condamnatului s-au înroșit. Se întâmplă adesea ca până și deținuții care sunt capabili să-și controleze exprimarea verbală să fie incapabili să-și suprime manifestările fizice ale anxietății. R——— M——— și-a rotit privirea în jurul celulei, ca și cum ar fi căutat un răspuns la întrebarea mea.

— Nu-mi amintesc să fi cauzat asemenea răni, a răspuns el după câteva clipe, pe un ton mai liniștit decât cel folosit înainte.

— Dar trebuie să le fi cauzat tu, am spus eu.

— Da, așa e, a spus.

Nu am simțit nevoia de a-l presa mai departe pe condamnat în legătură cu acest subiect fiindcă îmi îndeplinisem deja scopul, confruntându-l cu faptele. Am pus hârtiile înapoi în geantă și m-am ridicat pentru a-i arăta că întrevederea noastră ajunsese la sfârșit. Domnul Sinclair s-a desprins de peretele de care se sprijinise și și-a îndreptat poziția. I-am indicat că eram gata de plecare, iar el s-a ocupat de ieșirea noastră din celulă. I-am cerut paznicului să arunce tava cu mâncare adusă de la han și am fost cât se poate de sigur că nu avea să aibă nicio remușcare servindu-se singur cu resturile.

* * *

Domnul Sinclair și cu mine am ajuns în Applecross în seara zilei de 26 august, după o călătorie anevoioasă. Hanul la care aveam să tragem peste noapte era lăudabil de curat, cu pereți zugrăviți în alb, mobilier simplu și un foc zdravăn arzând în vatră. Am fost foarte bine primiți și ni s-a servit o tocană de oaie de către o fată bine proporțională, cu un ten sănătos. Oamenii din localitate erau în general oacheși și de statură mică, dar altfel robuști, și nu prezentau în aparență nicio diformitate congenitală. Conversau în limba grosolană a regiunii, astfel că nu pot atesta conținutul discuțiilor lor, dar, în ciuda cantităților mari de bere pe care le beau, comportamentul lor nu era desfrânat; nici nu părea să se afle vreo prostituată în local. Prezența noastră nu a părut să atragă atenția în mod special, iar când am întrebat-o pe hangiță despre acest lucru, ea mi-a răspuns că, datorită numărului mare de oameni care veneau la Conac pentru vânătoare, nu era deloc neobișnuit ca domnii să se oprească pe la han. M-am retras cu prima ocazie, lăsându-l pe domnul Sinclair în mediul său petrecăreț, și am avut parte de un somn bun.

Ne-am trezit devreme și ni s-a servit un mic dejun cu sângerete și ouă, lângă o halbă de bere, pe care însoțitorul meu a băut-o cu entuziasm. Neavând niciun alt mijloc de transport cu care să mergem mai departe, ni s-a făcut rost de doi ponei și am pornit spre Culduie. Era o dimineață senină, iar aerul era proaspăt și răcoros. Satul Applecross era situat într-un loc extrem de plăcut, pe țărmul unui golf protejat, iar casele de-acolo, deși primitive, erau construite cât se poate de strașnic. În ciuda orei matinale, mai multe babe erau așezate pe băncile din fața caselor, mare parte din ele fiind, după estimările mele, trecute bine de optzeci de ani. Unele dintre ele trăgeau din pipe mici, în timp ce altele se ocupau cu croșetatul. Toate ne-au

cercetat cu privirea, dar niciuna nu ne-a salutat.

După vreo doi kilometri am trecut prin satul Camusterrach, care consta într-o grămadă de colibe dărăpănate, aranjate în jurul unui port modest. Satul se lăuda cu o biserică construită rudimentar, o frumoasă casă parohială din piatră și o școală, aceste clădiri din urmă conferind locului puțină decență. În mod cert, nici Applecross, nici Camusterrach – cât erau de primitive – nu ne-au pregătit pentru adunătura mizerabilă de cocioabe care includea domiciliul lui R——— M———. Scurta călătorie dintre Camusterrach și Culduie ne-a oferit, trebuie spus, o priveliște magnifică a insulelor Raasay și Skye. Strâmtoarea care separă aceste insule de uscat strălucea în mod agreabil în lumina soarelui. Contrastul față de drumul care ducea spre Culduie nu ar fi putut fi mai mare, și pot doar să-mi imaginez cum nefericiții nativi ai acestui loc trebuie să își întoarcă zilnic privirea de la frumusețea dinaintea lor, astfel încât să nu li se amintească de mizeria în care trăiesc. Majoritatea caselor, dacă pot fi numite astfel, erau niște construcții atât de grosolane, încât ar fi putut trece drept grajduri sau cocini de porci. Erau alcătuite dintr-un amestec de piatră întărită cu iarbă și acoperite cu paie aspre, care, în ciuda căldurii de-afară, scoteau un fum de turbă, astfel că fiecare casă părea că arde mocnit. În timp ce mergeam pe drum, un bărbat care își lucra semănătura s-a oprit și s-a holbat fățiș la noi. Era un om îndesat, cu o barbă deasă și o față destul de respingătoare. Numai casa de la răscrucea satului se putea lăuda cu un acoperiș din ardezie, părând potrivită pentru a locui în ea. Acolo ne-am oprit pentru a întreba unde se afla casa domnului M———, tatăl acuzatului. Am fost întâmpinați la ușă, spre marea mea surpriză, de o femeie cât se poate de frumoasă, care, înainte de a avea ocazia de a ne declara scopul vizitei, ne-a invitat înăuntru. Recunosc că eram interesat să observ la fața locului condițiile de viață ale acestor oameni și că am fost plăcut surprins de interiorul casei. Deși podeaua se compunea doar din lut, era îngrijit măturată, iar casa prezenta o atmosferă generală de bună igienă. Existau înăuntru mai multe piese grosolane, dar rezistente de mobilier, și am fost invitați să ne așezăm în două fotolii plasate lângă vatră. Domnul Sinclair a început să explice că nu era cazul să rămânem, pentru că veniserăm doar pentru a cere indicații spre casa familiei M———, dar l-am întrerupt din vorbă și am spus că am fi onorați să acceptăm ospitalitatea gazdei noastre pentru câteva minute. Cum călătorisem de la o atât de mare distanță pentru

a afla ceva despre comunitatea care l-a prăsit pe R——— M———, ar fi fost o neatenție din partea noastră să nu profităm de orice ocazie pentru a face asta. Studiul clasei criminale nu trebuie să se concentreze exclusiv pe ereditate, ci trebuie de asemenea să acorde atenție circumstanțelor în care individul degenerat trăiește. Ereditatea nu poate, în sine, să dea socoteală pentru comiterea unei crime. Aerul împuțit al mahalalei, foametea și un mediu general de imoralitate trebuie de asemenea să fie acceptate ca factori în producerea unui criminal. Numeroase studii au fost făcute pe urmași degenerați, care, după ce au fost mutați din speluncile sordide ale părinților, au fost educați să ducă, în limitele intelectului lor, vieți destul de productive.

Eram așadar încântat să am ocazia de a afla câte ceva despre fântâna din care R——— M——— apăruse. După ce ne-am prezentat, doamna Murchison le-a strigat pe două dintre fiicele sale să ne servească cu ceai și s-a așezat alături de noi lângă foc. Exceptând hainele ei ordinare, nu mi-ar fi fost rușine să o prezint pe doamna Murchison într-un salon din Perth. Avea trăsături frumoase și ochi căprui inteligenți. Afișa o atitudine demnă care sugera că nu era neobișnuită să stea de vorbă cu bărbați educați. Fiicele ei, care am apreciat că aveau în jur de doisprezece și treisprezece ani, se mișcau cu o grație asemănătoare și aveau proporții plăcute, atât la corp, cât și la față. Doamna Murchison ne-a explicat că soțul ei, un zidar, era nu era acasă în acea zi. M-am interesat cum ajunseseră împreună, iar ea mi-a explicat că se cunoscuseră în orașul din apropiere, Kyle of Lochalsh, unde tatăl ei era un comerciant cu situație bună. Domnul Murchison evitase astfel marea prostie a triburilor de pe coasta Scoției, care, prin căsătorii continue între rude aflate în cea mai strânsă proximitate, își perpetuează ciudățeniile fizice și deficiențele. Ceaiul a fost servit în cești de porțelan, împreună cu niște biscuiți cu cremă de unt. Am complimentat-o pe doamna Murchison pentru copiii ei bine-crescuți. Ea mi-a răspuns că avea patru fete, iar eu mi-am prezentat compasiunea pentru ghinionul ei de a nu fi fost binecuvântată cu un fiu.

Apoi i-am explicat natura misiunii noastre în Culduie și i-am cerut părerea despre acuzat. Doamna Murchison mi-a evitat întrebarea, remarcând în schimb natura tragică a crimelor recente și efectul lor asupra micuței lor comunități.

Am remarcat că a folosit cuvântul „tragic”, iar când am întrebat-o de ce,

ea a caracterizat astfel evenimentele:
— Nu văd cum altfel ar putea cineva descrie asemenea evenimente.
— Eram doar curios, am răspuns, de ce ați cataloga astfel de fapte drept „tragice”, mai degrabă decât, să spunem, rele sau josnice.
Doamna Murchison ne-a aruncat apoi câte o privire fiecăruia dintre noi, de parcă se asigura că ne putea vorbi deschis.
— Dacă vreți să vă spun părerea mea, domnule Thomson, a început ea, cred că se discută mult prea mult despre răutatea de prin partea locului. După felul în care vorbesc unii, ai putea crede că trăim într-o stare continuă de depravare.
— Înțeleg că aceasta ar fi de fapt o viziune eronată, am spus, rotindu-mi privirea prin încăpere. Totuși, trebuie să aveți cu siguranță o explicație pentru faptele vecinului dumneavoastră.
În acest moment, doamna Murchison și-a trimis cele două fiice afară din casă, spunându-le să-și facă de lucru prin gospodărie. Apoi a răspuns că nu era treaba ei să-și dea cu părerea, dar că putea doar să presupună că, în momentul în care comisese acele crime teribile, R——— M——— trebuie că își pierduse mințile. Apoi ne-a cerut iertare pentru că își dădea cu părerea în compania unor domni care știau cu siguranță mult mai multe decât ea despre cum funcționează mintea.
I-am refuzat obiecțiile printr-o fluturare a mâinii și i-am spus că, deși studiasem o mulțime de criminali, eram un om de știință și ca atare prețuiam dovezile mai mult decât generalizările și speculațiile. Mă aflam acolo tocmai pentru că voiam să aflu părerile celor care-l cunoșteau pe acuzat.
— Sunt sigură că veți găsi o grămadă de oameni dornici să ofere o părere nefavorabilă despre el, a spus ea, dar eu n-am auzit niciodată că ar fi făcut un rău intenționat vreunei persoane.
— Nu l-ați fi crezut capabil să comită asemenea fapte?
— Nu aș fi crezut despre nimeni că e capabil să comită asemenea fapte, domnule Thomson, a răspuns ea.
Apoi am întrebat-o dacă știa vreun motiv pentru care R——— M——— ar fi putut acționa cum o făcuse. A părut să ezite să-mi ofere un răspuns.
— Au existat în mod cert niște neînțelegeri între domnul Mackenzie și domnul M———, a răspuns ea în cele din urmă.
— Și cine, după părerea dumneavoastră, era vinovat pentru aceste

neînțelegeri?

— Nu cred că simt eu în măsură să spun asta, a răspuns.

— Poate că nu vreți să-i vorbiți de rău pe cei morți, am spus.

Doamna Murchison s-a uitat la mine timp de câteva momente. Era cu adevărat o ființă absolut impresionantă.

— Pot să spun cu toată convingerea că Flora și Donald Mackenzie nu erau de vină, a spus ea în cele din urmă, înainte de a începe să plângă.

Mi-am cerut scuze pentru că o tulburasem. Și-a scos o batistă de olandă din mânecă și și-a tamponat ochii imitând perfect o femeie cu maniere alese. Am tras concluzia, datorită faptului că-și ținea mereu batista la ea, că era predispusă frecvent la astfel de izbucniri de emoție. După ce și-a revenit, am întrebat-o ce mi-ar fi putut spune despre caracterul lui R——— M———. M-a privit pentru câteva momente cu încântătorii ei ochi căprui.

— Avea în general un caracter bun, a fost ea vagă.

— În general?

— Da.

— Dar nu întotdeauna? am insistat.

— Toți băieții de vârsta lui R——— sunt uneori înclinați spre rele, nu-i așa?

— Fără îndoială, am spus. Dar la ce fel de rele vă referiți?

Doamna Murchison nu mi-a răspuns, și am fost surprins de șovăiala ei stranie de-a vorbi de rău o persoană care comisese niște fapte atât de monstruoase. Astfel că am considerat că trebuia să-i pun întrebări mai specifice.

— Era înclinat spre furat?

Doamna Murchison a râs la auzul acestor vorbe.

— Ați auzit să fi comis vreodată fapte crude față de animale sau copii mici?

Doamna Murchison nu a mai râs la această afirmație, ci a răspuns negativ.

— Ați auzit să fi delirat sau să fi făcut vreodată ceva într-o stare de halucinație sau de închipuire?

— Nu aș spune că l-am văzut delirând, a răspuns, dar, uneori, când se plimba prin sat sau muncea pe câmp, mai bâiguia pentru sine însuși.

— Puteați înțelege aceste bâiguieli?

Doamna Murchison a scuturat din cap.

— Avea buzele strânse – în acel moment a arătat ce voia să spună printr-un tic al gurii – ca și cum nu voia să fie auzit. Dacă te apropiai de el sau dacă vedea că e privit, înceta.

— Deci înseamnă că era conștient de ceea ce făcea, am spus, mai mult pentru mine, decât pentru cei de față. Ați vorbit vreodată cu cineva despre această pornire a lui R?

— Și soțul meu a observat-o și a făcut un comentariu despre asta.

— Și care era conținutul acestui comentariu?

— Doar a constatat ceea ce observase. Ni s-a părut o chestiune lipsită de importanță.

— Dar era totuși ceva destul de neobișnuit încât să fie demn de comentat.

— Evident, a spus doamna Murchison. A luat o gură din ceaiul pe care îl ținea cu grație în poală. Trebuie să înțelegeți, domnule Thomson, marea nefericire care îl chinuia pe R———. De la moartea mamei lui, întreaga familie trudea sub un acoperământ de mâhnire care era dureros de privit și absolut imun la bunele intenții ale vecinilor.

— Deci dumneavoastră credeți că moartea doamnei M———m i-a cauzat o schimbare de caracter fiului ei?

— Întregii familii, a spus ea.

Am dat aprobator din cap.

— Ar trebui să mai știți și că John M——— e un bărbat sever, care… – aici și-a coborât vocea și și-a plecat ochii în podea ca și cum se simțea rușinată de ceea ce era pe cale să spună – … care nu se purta cu prea multă afecțiune cu copiii săi.

Apoi a adăugat că nu își dorea să-l vorbească de rău pe vecin, iar eu am asigurat-o de discreția mea.

— Ne-ați fost de mare ajutor, i-am spus. După cum am zis, mobilul investigațiilor noastre e în întregime unul profesional. M-am oprit pentru o clipă înainte de a continua. Întrucât sunteți în mod cert o femeie educată, aș putea să vă mai pun încă o întrebare, o întrebare de natură oarecum mai delicată?

Doamna Murchison mi-a indicat că o puteam face.

— Iertați-mă, am spus, dar știți dumneavoastră ca R——— M——— să fi comis vreodată gesturi ne cuviincioase?

Puțină roșeață s-a ridicat în obrajii femeii, ea încercând să o ascundă

atingându-și fața cu mâna. Bănuiala mea în fața acestui lucru nu era atât că ea se simțea jenată de ceea ce insinuam, ci mai degrabă că atinsesem un subiect despre care ar fi preferat să nu discute. La început a încercat să se abată de la întrebarea mea, cerându-mi să-i spun la ce fel de gesturi mă refeream.

— Este clar, am spus, că dacă răspunsul la întrebarea mea ar fi fost unul negativ, nu ați fi avut nevoie să-mi cereți o astfel de clarificare. Vă rog să vă amintiți că sunt un om de știință și să lăsați deoparte reticența dumneavoastră firească.

Doamna Murchison și-a lăsat deoparte ceașca de ceai și a privit în jur pentru a se asigura că fiicele ei nu erau prezente. Când a vorbit, și-a păstrat ochii în permanență ațintiți spre podeaua de lut dintre noi.

— Fetele noastre – cea mai mare are cincisprezece ani – dorm într-o cameră în partea din spate a casei. A arătat spre o ușă care probabil ducea în această cameră. De mai multe ori, soțul meu l-a surprins pe R——— dincolo de fereastră.

— Noaptea? am întrebat.

— Noaptea sau dimineața devreme.

— Se uita la fetele dumneavoastră?

— Da.

— Dacă îmi veți scuza lipsa de delicatețe, l-a descoperit soțul dumneavoastră pe băiat într-o stare de excitare?

Obrajii femeii s-au colorat acum cu o și mai mare însuflețire.

— Desfășură o activitate care ține de onanism?

Doamna Murchison a dat cu sfială din cap, iar apoi și-a îndreptat cu timiditate privirea spre mine. Pentru a-i risipi sentimentul de jenă, am adoptat un ton degajat și am întrebat-o cum procedase soțul ei. Mi-a răspuns că-l avertizase cu hotărâre să nu se mai apropie, ceea ce mi-a dat de înțeles că-i dăduse măcar niște scatoalce serioase peste urechi.

— Ați spus cuiva despre aceste activități?

Doamna Murchison a scuturat din cap.

— Le-am pus pe fetele noastre să nu se împrietenească cu R——— și să ne spună dacă el se purta necuviincios cu ele.

— Și el a făcut asta?

— Nu din câte știu eu.

— A continuat să facă aceste vizite? am întrebat.

— Pentru o vreme, a răspuns ea, dar au părut să înceteze acum câteva luni. Bănuiesc că s-a lepădat de astfel de lucruri.

Mi-am exprimat admirația pentru descrierea binevoitoare pe care doamna Murchison i-o făcuse comportamentului lui R——— M——— și i-am cerut din nou iertare pentru c-o silisem să discute despre astfel de chestiuni. Apoi i-am mulțumit amândoi pentru ospitalitate și i-am cerut indicații – adică ceea ce fusese motivul inițial al vizitei noastre.

Ne-am lăsat poneii priponiți în fața casei Murchison și am parcurs la pas restul distanței satului.

Locuința familiei M——— era de departe cea mai sărăcăcios construită din sat, semănând mai puțin cu o casă, cât cu o grămadă de bălegar fumegândă. Terenul din față era prost întreținut și năpădit de buruieni. Ușa era deschisă, așa că am intrat. În partea stângă se afla ceea ce părea a fi un staul dărăpănat. Vitele lipseau dinăuntru, dar, cu toate acestea, duhoarea se simțea din plin și puțini oameni ar fi considerat acest loc potrivit pentru a locui în el. Focul era stins, iar încăperea era rece și cufundată aproape cu totul în întuneric.

Domnul Sinclair a strigat un salut, la care nu a primit niciun răspuns. A intrat în cameră și a repetat salutul în limba galică. Două găini care scurmau pământul de pe jos au zbughit-o pe lângă picioarele noastre. Ceva s-a mișcat în dreapta noastră, iar privirile ne-au fost atrase de o siluetă așezată pe un scaun lângă deschizătura mică din zid.

— Domnule M———? a întrebat însoțitorul meu.

Silueta s-a ridicat în picioare cu o oarecare dificultate și a făcut unul sau doi pași spre noi, sprijinindu-se greu într-un băț noduros. A spus câteva cuvinte în limba în care fusese strigat.

Domnul Sinclair i-a răspuns, iar bărbatul s-a apropiat de noi. Rar am văzut un specimen atât de îngrozitor al rasei umane. Cocoșat cum era, nu avea cum să aibă mai mult de-un metru și jumătate. Barba și părul îi erau dese și ciufulite, îmbrăcămintea zdrențuită. La sugestia mea, domnul Sinclair l-a întrebat dacă puteam intra pentru a sta câteva minute de vorbă. Homunculusul ne-a privit cu suspiciune și a scuturat din cap. Ne-a spus că dacă doream să vorbim cu el, puteam sta la masa din mijlocul camerei. Ne-am așezat pe băncile din jurul mesei, a cărei suprafață era pătată cu balegă. Pentru că ochii mi se obișnuiseră cu întunericul, l-am studiat pe domnul M———. Avea aceeași frunte dură ca fiul său. Mâinile, care i s-au ocupat cu

umplutul unei pipe mici, erau mari, cu degete lungi și strâmbe, cumva turtite la vârf. M-am întrebat dacă nu cumva dormea când intraserăm, pentru că acum părea să fi scăpat de o parte din confuzia inițială. Cu toate acestea, expresia de pe fața lui era una neîncrezătoare, dacă nu chiar ostilă. Nu ne-a servit cu nimic, nu că eu mi-aș fi dorit să pun gura pe ceva din acea cocioabă murdară.

Domnul Sinclair l-a întrebat dacă putea discuta cu noi în engleză și am vorbit mai departe în această limbă. Avocatul i-a explicat apoi natura țelului nostru în cele mai simple cuvinte. Am fost uimit de faptul că domnul M——— nu s-a interesat de sănătatea fiului său nici măcar o singură dată. Domnul Sinclair a început prin a-l întreba despre starea celor mai mici copii ai săi. Arendașul a răspuns că fuseseră luați de familia soției sale și duși în Toscaig.

Domnul Sinclair și-a prezentat apoi condoleanțele pentru moartea fiicei sale.

Privirea domnului M——— s-a înăsprit.

— N-am nicio fiică, a spus.

— Mă refeream la fiica dumneavoastră, Jetta, a spus domnul Sinclair pentru a se explica.

— Nu există asemenea persoană, a spus arendașul printre dinți.

Comentariile însoțitorului meu, deși rostite cu cele mai bune intenții, nu reușiseră să îmbunătățească atmosfera din jurul mesei.

— Deci sunteți destul de singur, am spus.

Domnul M——— nu a răspuns la această afirmație, probabil considerând, în mod just, că răspunsul era evident. Și-a aprins pipa și a tras de câteva ori scurt din ea pentru a o porni, ochii zburându-i în tot acest timp de la un oaspete nepoftit la celălalt.

— Domnule M———, am început eu să spun, am călătorit de la mare distanță pentru a vorbi cu dumneavoastră și sper că veți fi destul de amabil pentru a răspunde la câteva întrebări despre fiul dumneavoastră. Este foarte important să încercăm să înțelegem starea lui mintală din momentul în care a comis faptele pentru care este acuzat.

Expresia domnului M——— nu s-a schimbat și m-am întrebat dacă înțelesese ceva din ceea ce îi spusesem. Eram hotărât să-i adresez întrebările formulate cât mai simplu. Nu aveam așteptări prea mari să aflu ceva important de la el, dar cel puțin înțelesesem ceva observând condițiile

deplorabile în care R——— M——— trăise.

— Vă amintiți, sunt sigur, ziua în care au avut loc crimele. M-am oprit în acel moment așteptând un semn de confirmare, dar, neprimind niciunul, am continuat. Ne-ați putea descrie care era starea de spirit a fiului dumneavoastră în acea dimineață?

Domnul M——— și-a supt zgomotos muștiucul pipei.

— Nu poți ști ce-i cu spiritul unui om, cum nu poți ști ce-i într-o piatră, a spus el într-un târziu.

Am hotărât să-i pun întrebarea mai direct:

— De obicei, fiul dumneavoastră era bine dispus? am întrebat. Era un băiat vesel?

Arendașul a scuturat din cap, nu atât în semn de dezaprobare, am dedus, cât pentru a arăta că nu avea nicio părere pe marginea acestui subiect. Totuși, cel puțin răspunsese într-un fel, iar asta m-a încurajat.

— V-a vorbit fiul dumneavoastră despre intenția lui de a-l ucide pe Lachlan Mackenzie? am întrebat.

— Nu.

— Ați avut o cât de mică bănuială că plănuia asta?

A scuturat din cap.

— Este adevărat că au existat niște dispute între dumneavoastră și domnul Mackenzie? am insistat.

— Nu le-aș numi „dispute”, a răspuns el.

— Atunci cum le-ați numi?

Domnul M——— s-a uitat lung la mine pentru câteva momente.

— Nu le-aș numi nicicum.

— Dar dacă nu le-ați numi „dispute”, trebuie că le numiți vreți nu vreți altfel, am spus.

— De ce ar trebui să o fac? a întrebat el.

— Ei bine, am spus pe cel mai binevoitor ton, dacă doriți să vorbiți despre ceva, este necesar să-i dați un nume acelui ceva.

— Dar nu vreau să vorbesc despre asta. Dumneavoastră sunteți cel care dorește să vorbească despre asta, a spus.

Nu m-am putut abține să nu zâmbesc auzind acest răspuns. Poate că nu era atât de încet la minte pe cât bănuisem la început.

Domnul Sinclair a încercat apoi și el să spargă îndărătnicia bătrânului.

— Ar fi corect să spunem că domnul Mackenzie ducea un fel de

campanie de răzbunare împotriva dumneavoastră?

— Asta-i o întrebare pe care ar trebui să i-o puneți domnului Mackenzie, a spus bătrânul.

Domnul Sinclair s-a uitat la mine cu o expresie descurajată.

Domnul M——— s-a aplecat apoi puțin peste masă în direcția noastră.

— Orice a făcut fiul meu nu mai poate fi desfăcut acum. Orice aș spune eu sau voi despre asta nu are nicio importanță.

— Dar domnule M———, mă tem că vă înșelați, a spus domnul Sinclair cu toată convingerea. I-a explicat că șansele ca fiul său să scape de spânzurătoare depindeau într-o mare măsură de stabilirea lucrurilor care se aflau în mintea sa în momentul comiterii crimelor și că, prin urmare, noi nu călătoriserăm din Inverness pentru a-i pune lui aceste întrebări din pură curiozitate.

Arendașul l-a privit pentru câteva momente. Pipa i se terminase și a bătut-o ușor, golindu-i conținutul pe masă în fața sa. A început să cotrobăie în săculețul pipei după niște resturi de tutun. Am scos săculețul propriei mele pipe și l-am împins spre mijlocul mesei.

— Vă rog, am spus, invitându-l printr-un gest să se servească.

Privirea domnului M——— s-a mutat de la mine la săculeț, iar apoi din nou la mine, cântărind fără îndoială cât de mult mi s-ar fi îndatorat dacă mi-ar fi acceptat darul. Apoi și-a lăsat pipa pe masă și a spus:

— Nu cred că vă pot fi de vreun ajutor, domnule.

I-am spus că ne fusese deja de mare ajutor și i-am cerut să îmi dea voie să îi pun câteva întrebări despre fiul său. Pentru că nu s-a împotrivit, l-am întrebat pe rând dacă fiul său suferise de epilepsie; dacă era înclinat spre schimbări violente de temperament sau spre delir sau halucinații; dacă avea obiceiuri sau comportamente stranii; sau dacă existau antecedente de tulburări mintale în familie. La toate aceste întrebări, arendașul a răspuns cu nu. Totuși, nu mi-am pus prea multă bază în răspunsurile lui, întrucât, în ciuda condițiilor abjecte în care trăia, i s-ar fi putut părea rușinos să admită existența unor asemenea înclinații în familia sa.

Cum nu vedeam niciun motiv pentru prelungirea întrevederii, m-am ridicat și i-am mulțumit pentru ospitalitate. Domnul M——— s-a ridicat în picioare. A aruncat o privire în jos, la săculețul de tutun rămas între noi pe masă. Mâna i s-a repezit spre el, iar apoi l-a ascuns în buzunarul jachetei. Apoi s-a uitat la noi ca și cum nimic nu se întâmplase. I-am urat o zi bună

și, cu o oarecare ușurare, am ieșit afară, în aerul necontaminat al satului.

Niciunul dintre noi nu a spus nimic pe drumul de întoarcere la ponei. Eram conștient că traseul pe care îl parcurgeam coincidea cu cel pe care R——— M——— îl parcursese cu două săptămâni înainte în proiectul lui sângeros. Și m-am întrebat dacă nu cumva exista un adevăr întâmplător în remarca arendașului despre dificultatea de a determina ce se află în sufletul altui om. În mod natural, dacă se află în posesia judecăților sale, un om ar trebui doar să fie întrebat și, presupunând că răspunsurile sale sunt sincere, explicația sa despre ceea ce a simțit în cutare și cutare moment ar trebui să fie acceptată ca adevărată. Lucrurile se complică atunci când ai de-a face cu cei care trăiesc în ținuturile mărginașe ale nebuniei și care, prin definiție, nu au acces la conținutul propriei lor minți. Pentru a privi înăuntrul minților acestor nefericiți există disciplina psihiatriei. Nu am nicio îndoială că domnul Sinclair voia să afle conținutul minții *mele*, dar, nedorind să mă grăbesc cu o părere nesăbuită, mi-am ținut gura închisă pentru moment.

M-am gândit, în timp ce parcurgeam distanța scurtă spre răscrucea satului, că un astfel de loc li s-ar fi părut un paradis locuitorilor mahalelor noastre de la oraș și că, dacă locuitorii săi nu ar fi fost atât de leneși și de ignoranți, chiar ar fi putut fi unul.

Când am ajuns la ponei, domnul Sinclair și-a exprimat părerea că ar fi putut fi folositor să facem o vizită casei domnului Mackenzie, care era situată în celălalt capăt al satului. Mi se părea că nu aveam niciun motiv pentru a-i chestiona pe cei care supraviețuiseră din familia victimelor, întrucât eram interesat doar de criminal, dar domnul Sinclair a precizat că l-ar fi putut ajuta pe el în sala de judecată să se familiarizeze cu configurația locului unde avusese loc crima. Casa familiei Mackenzie era o construcție decentă și părea să fie bine întreținută. O femeie corpolentă era în pragul casei, muncind energic la facerea untului. Și-a ridicat privirea de la treaba ei când ne-am apropiat. Era rumenă în obraji și avea un păr șaten des, prins într-un coc la spate. Antebrațele îi erau robuste și musculoase, iar pasul și purtarea destul de bărbătești. Cu toate acestea, nu arăta nicio trăsătură vizibilă de dezvoltare proastă și părea să fie un specimen sănătos, chiar dacă neatrăgător, al rasei sale.

Domnul Sinclair, după ce s-a asigurat că ea era văduva decedatului, și-a prezentat condoleanțele, iar eu mi-am plecat capul pentru a-mi exprima și eu regretul. El a informat-o că ne ocupam cu investigarea uciderii soțului ei

(evitând în mod prudent să menționeze rolul său precis) și a întrebat-o dacă puteam intra pentru o clipă, astfel încât el să se poată „familiariza cu geografia casei”. Femeia i-a indicat printr-un gest al mâinii că putea să intre, dar nu ne-a urmat înăuntru. Un foc ardea în capătul îndepărtat al camerei, iar temperatura era destul de înăbușitoare. Am rămas în cadrul ușii în timp ce domnul Sinclair a trecut rapid locul în revistă. Mobilierul casei nu făcea nicio concesie modei, dar se afla, cu toate acestea, într-un contrast puternic cu maghernița din care tocmai plecasem. Inspecția domnului Sinclair prin cameră l-a purtat în jurul mesei mari unde, fără îndoială, familia își lua mesele, și îmi închipui că încerca să reconstituie în minte evenimentele înfiorătoare care avuseseră loc acolo. Numai când a ajuns în capătul îndepărtat al mesei i-a căzut privirea pe o babă care, în ciuda căldurii, era învelită cu mai multe pături și stătea așezată într-un fotoliu lângă foc. Avocatul și-a cerut imediat scuze pentru deranj, dar femeia nu i-a răspuns. El și-a repetat scuzele în limba galică, dar ochii ei umezi au rămas fixați înaintea ei, astfel că am tras concluzia că se afla într-o stare avansată de demență.

Am ieșit afară din casă, dându-i ocazia însoțitorului meu să-și încheie inspecția singur. Doamna Mackenzie continua să bată untul, ca și cum nu era nimic ieșit din comun că doi domni apăruseră în această cocioabă izolată. Am privit-o timp de câteva minute și m-am gândit, în timp ce ea își vedea de munca ei intensă și repetitivă, cât de puțin diferită era de o oaie care rumegă. Este un adevăr rușinos faptul că triburile cele mai modeste din țara noastră continuă să trăiască într-o stare care abia se deosebește de cea a vitelor, lipsindu-le voința de autoperfecționare care pe noi, în regiunile sudice, ne-a făcut să progresăm.

Domnul Sinclair a ieșit din casă și am observat că i se formase o peliculă fină de transpirație pe frunte. I-a mulțumit femeii pentru că-i dăduse voie să-i calce pragul, apoi și-a exprimat admirația pentru puterea ei de a-și continua munca, în lumina evenimentelor care avuseseră loc. Doamna Mackenzie s-a uitat la el cu o expresie goală.

— Încă mai sunt guri de hrănit și recolte de adunat, domnule, i-a spus ea.

Domnul Sinclair a dat din cap auzind adevărul de netăgăduit al acestui răspuns și ne-am luat la revedere, atât de la ea cât și de la Culduie, un loc în care m-aș bucura să nu mă mai întorc niciodată. Fiindcă era prea târziu

pentru a ne începe călătoria înapoi spre Inverness, ne-am întors la hanul din Applecross. M-am retras în camera mea pentru a-mi redacta însemnările și pentru a reflecta la descoperirile excursiei noastre, în timp ce însoțitorul meu a profitat de ospitalitatea de mai jos.

Procesul

Relatarea care urmează a fost alcătuită pornind de la reportajele apărute în ziarele vremii și de la volumul Un raport complet al procesului lui Roderick John Macrae, *publicat de William Kay din Edinburgh în octombrie 1869.*

* * *

Prima zi

Procesul a început luni, 6 septembrie 1869, la Tribunalul Itinerant[25] din Inverness. La ora opt, Roderick Macrae a fost condus din celula sa din temnița din Inverness într-o anticameră situată la subsolul clădirii de tribunal. A fost transportat într-o caretă fără ferestre, flancată de polițiști călare, iar prezența acestui mic convoi pe străzi a stârnit multă fervoare printre trecători. Potrivit lui John Murdoch, însărcinat cu relatarea cazului pentru *Inverness Courier,* unii dintre cei care l-au văzut „au strigat cuvinte jignitoare, în timp ce alții au aruncat cu orice le-a venit la mână”. Atât de mare era interesul pentru caz încât o mulțime de câteva sute de oameni se adunase în fața tribunalului, iar vânzătorii ambulanți își aranjaseră tarabele pentru a aproviziona gloata. Când procesiunea a sosit, s-au declanșat ovații puternice, iar escortele nu au putut împiedica mulțimea să se năpustească înainte și să lovească pereții cabinei. Careta s-a oprit și mai mulți oameni au fost răniți atunci când poliția a alungat gloata cu bastoanele. O femeie în vârstă, Mary Patterson, a fost călcată în picioare și a avut nevoie de intervenția medicilor. În zilele următoare au fost ridicate bariere, iar numărul polițiștilor a fost mărit pentru a asigura trecerea în siguranță a convoiului.

Fuseseră pregătite locuri speciale în sala de judecată pentru numărul mare de reporteri care doreau să participe la proces; la ele se ajungea printr-o intrare laterală, în baza unui aranjament anterior. Accesul în galeria

publică s-a organizat prin distribuirea unor pliante, care, s-a descoperit mai târziu, au fost trecute dintr-o mână în alta în schimbul unor sume considerabile de bani. În jurul orei nouă și jumătate, galeria publică se umpluse, iar judecătorul-șef al Scoției, lordul Ardmillan, și lordul Jerviswoode și-au ocupat locurile de magistrați. În boxa acuzării, Coroana era reprezentată de procurorul general Gifford, de domnul William Crichton, asistați de domnul Gordon Frew, agentul Coroanei. În banca apărării, Andrew Sinclair era asistat de colegul său, Edward Smith. Judecătorul-șef al Scoției a început prin a emite un avertisment sever pentru cei aflați în galeria publică. Nimănui nu i se permitea să intre sau să iasă din sala de judecată în timpul mărturiilor și orice persoană care întrerupea procesul avea să fie evacuată fără drept de apel, iar pliantul prin care fusese acceptat i se confisca.

Judecătorul-șef s-a adresat apoi avocaților. Era la curent, a spus, cu existența „așa-ziselor memorii” scrise de către condamnat. Întrucât relatarea nu fusese scrisă sub supraveghere corespunzătoare și întrucât conținea mărturisiri pe care condamnatul s-ar fi putut să nu dorească să le facă pe parcursul apărării sale, „nici documentul, nici vreun fragment din el” nu erau acceptate ca dovezi. Mai apoi a îndemnat cu severitate ambele părți să nu facă referiri la document în timpul interogării martorilor. Cazul avea să fie decis pe baza mărturiilor auzite în instanță și nimic mai mult. Nici procurorul general, nici apărarea nu au ridicat vreo obiecție împotriva acestei decizii, ceea ce fusese, fără îndoială, intenția judecătorului ca să se evite orice discuție ulterioară în prezența juriului.

La zece și cinci minute, însoțit de „o larmă puternică pe care bătăile repetate ale judecătorului-șef al Scoției cu ciocănelul nu au putut-o opri”, condamnatul a fost adus în boxa acuzaților. James Philby, în reportajul său pentru *The Times,* a descris momentul:

> *Cei care se așteptau să apară un monstru au fost extrem de dezamăgiți. Odată ce tumultul inițial s-a domolit, cea mai frecventă remarcă pe care am putut-o auzi afirma că condamnatul nu era decât un băiat. Și, într-adevăr, era o observație cât se poate de exactă. Roderick Macrae nu ar reprezenta imaginea nimănui despre un criminal și cu siguranță că nu părea capabil de faptele monstruoase de care*

era acuzat, fiind mic de statură, deși bine făcut la nivelul umerilor și al pieptului. Avea părul neîngrijit și tenul, de bună seamă din pricina săptămânilor petrecute în celulă, îi era palid. La intrare, ochii lui negri de dedesubtul unei frunți mari au cercetat sala de judecată, dar părea destul de stăpân pe sine și nu a reacționat în niciun fel la gălăgia făcută de cei din galeria publică. Avocatul său, domnul Andrew Sinclair, stătea lângă boxa acuzaților și i-a arătat unde să se așeze, iar el s-a așezat adoptând o postură cuviincioasă, cu mâinile în poală și capul plecat. În general, și-a păstrat această atitudine pe tot parcursul procesului.

Funcționarul tribunalului a citit apoi incriminarea:

Roderick John Macrae, acum sau de curând arendaș în Culduie, Districtul Ross, și acum sau de curând condamnat în Inverness, ești incriminat și acuzat la cererea lui James Moncrieff, Sir, Avocatul Maiestății Sale cu puterea investită de Maiestatea Sa: că deși, după legile acestuia și a oricărui alt regat bine stăpânit, omorul este o infracțiune a unei naturi odioase și care merită să fie pedepsită cu severitate, și încă adevărat este, și cu siguranță, că tu, numitul Roderick John Macrae, ești vinovat de numita crimă, participant sau complice: În măsura în care (1.) În dimineața zilei de 10 august 1869, în locuința lui Lachlan Mackenzie din Culduie, Districtul Ross, ai asaltat și atacat cu răutate și cu intenție pe numitul Lachlan Mackenzie și ai dat, cu o sapă și un hârleț, mai multe lovituri numitului Lachlan Mackenzie, în zona pieptului, feței și capului, și i-ai crăpat craniul, din care cauze, sau pentru o parte din ele, numitul Lachlan Mackenzie a fost rănit mortal și a murit imediat, și a fost astfel omorât de tine, numitul Roderick John Macrae.

Incriminarea a continuat în mod similar cu detalierea atacurilor asupra Florei și a lui Donald Mackenzie.

Judecătorul-șef al Scoției l-a pus apoi pe condamnat să se ridice în picioare și i s-a adresat:

— Roderick John Macrae, ești acuzat în baza acestei incriminări cu infracțiunea de omor. Cum spui tu: ești vinovat sau nevinovat?

Roddy s-a ridicat cu brațele pe lângă corp și, după ce a aruncat o privire spre avocatul lui, a răspuns cu o voce clară, dar slabă:

— Nevinovat, domnule.

Apoi și-a reluat locul, iar Andrew Sinclair s-a ridicat pentru a supune spre examinare Cererea de neimputabilitate a responsabilității pe motiv de alienație mintală. Aceasta a fost citită de către funcționarul tribunalului:

— Acuzatul pledează, în mod general, nevinovat. Mai departe pledează, în mod special, că la momentul la care se pretinde că faptele expuse în incriminare au fost comise, el se afla în stare de alienație mintală.

Domnul Philby a scris: „Pentru un tânăr care nu se aventurase niciodată înainte la mai mult de câțiva kilometri de satul său, nu părea să fie prea tulburat de abundența de chipuri erudite care îl priveau acum cu atenție de pe locurile magistraților. Dacă acest lucru se datora nebuniei susținute de apărare sau vorbea pur și simplu despre un categoric *sang-froid*[26], nu era posibil în acest moment să avansăm o părere".

A fost apoi constituit juriul constând din cincisprezece bărbați. Judecătorul-șef i-a instruit pe jurați să își alunge din minte orice citiseră sau auziseră despre caz și le-a reamintit de obligația lor de a judeca numai mărturiile care aveau să fie expuse în sala de judecată. Apoi i-a întrebat pe jurați dacă vreunul dintre ei își formase deja o părere clară despre caz sau dacă cineva avea o prejudecată în privința cazului. Jurații au răspuns pe rând că nu și, la zece și jumătate, pledoaria acuzării a început.

Primul martor chemat să depună mărturie a fost doctorul Charles MacLennan, cel care efectuase examinarea post-mortem a cadavrelor. Era îmbrăcat într-un costum de tweed cu o vestă galbenă și avea o mustață căzută care îi conferea un aer sobru, corespunzător momentului. Era puțin probabil ca, în calitatea sa de medic rural, să mai fi fost chemat pentru a lua parte la astfel de proceduri, astfel că a părut agitat atunci când a intrat în boxa martorilor. Când și-a început mărturia, a scris domnul Murdoch pentru *Courier,* „atmosfera festivă din galeria publică s-a risipit rapid, iar gravitatea ocaziei a pus stăpânire pe încăpere".

În fața unei săli de judecată tăcute, domnul Gifford l-a purtat pe doctorul MacLennan printr-o relatare meticuloasă, care a durat în jur de treizeci de minute, a rănilor suferite de fiecare dintre cele trei victime. La sfârșitul

declarației sale, medicului i-au fost arătate probele numărul 1 și numărul 2, un hârleț și o sapă. Apariția armelor crimei a provocat vociferări în rândurile galeriei. Lama hârlețului era extrem de deformată, ceea ce dovedea „că fusese mânuit cu multă forță”.

Procurorul general l-a întrebat apoi pe martor:

— Ați mai văzut aceste obiecte?

Doctorul MacLennan:

— Nu, domnule.

— Ne puteți spune ce sunt ele?

— Un hârleț și o sapă.

— Și la ce ar fi folosite în mod normal?

— Ar fi folosite la aratul pământului sau la alte munci agricole.

Domnul Gifford, un bărbat înalt și elegant, îmbrăcat impecabil într-un costum negru, s-a oprit pentru a da greutate întrebării pe care urma să o pună.

— Acum, a spus el, conform părerii dumneavoastră de specialist și având în vedere examinarea atentă pe care ați efectuat-o celor trei victime din acest caz, ar putea rănile suferite să fie compatibile cu folosirea acestor arme?

— Cel mai probabil, a răspuns medicul. Dacă au fost folosite cu suficientă forță.

Domnul Gifford a dat din cap în mod solemn.

— Dacă îmi permiteți să vă mai pun o întrebare, a spus, cum ați descrie rănile decedatului, adică în comparație cu alte cazuri pe care le-ați examinat?

Doctorul MacLennan a pufnit tăios, ca și cum răspunsul era evident.

— Au fost fără îndoială cele mai brutale cu care am avut vreodată ghinionul să mă întâlnesc, a spus.

Domnul Gifford i-a indicat apoi că își terminase interogatoriul. Dacă intenția sa fusese să înlăture orice îndoială a juraților în privința seriozității cazului pe care îl aveau în față, reușise în mod cert acest lucru. Mai mulți dintre ei, s-a relatat, erau complet palizi.

Domnul Sinclair n-a avut nicio întrebare pentru medic, iar martorul a fost lăsat să plece.

Roddy ascultase această mărturie destul de atent, dar fără să trădeze vreo emoție, „ca și cum”, a scris domnul Philby, „nu era decât un spectator

curios”.

Următorul martor a fost Carmina Murchison. Purta o rochie de tafta verde și „ar fi fost”, a scris *The Scotsman,* „cu totul la locul ei într-un salon de pe George Street”. Nici măcar un singur ziar nu a omis să menționeze înfățișarea remarcabilă a doamnei Murchison, iar domnul Philby chiar a simțit nevoia să scrie că „niciun jurat cu simțire nu s-ar putea îndoi de vreun cuvânt rostit de asemenea buze”.

Îndrumată de domnul Gifford, doamna Murchison a povestit cum se întâlnise cu Roderick Macrae în dimineața zilei de 10 august și cum schimbaseră câteva cuvinte, în timp ce el trecea prin fața casei ei. Fusese trasată o hartă a satului Culduie și în acest moment a fost expusă în sala de judecată pe un șevalet, iar doamna Murchison a indicat poziția casei ei, cea a condamnatului și cea a lui Lachlan Mackenzie.

— Vi s-a părut, a întrebat domnul Gifford, că condamnatul se afla într-o stare de agitație?

— Nu, domnule.

— Nu părea agitat sau neliniștit?

— Nu.

— L-ați crezut când v-a spus că mergea să are pământul de pe proprietatea domnului Mackenzie?

— Nu aveam niciun motiv să nu-l cred.

— Iar el căra niște unelte în acest scop.

— Da.

Doamnei Murchison i-au fost arătate apoi probele. Și-a acoperit ochii la vederea armelor, iar acestea au fost rapid îndepărtate.

Elegantul domn Gifford și-a cerut iertare cu o mică plecăciune, înainte de a întreba:

— Acestea erau uneltele pe care condamnatul le căra?

Doamna Murchison:

— Da.

— Și ar fi acestea uneltele potrivite pentru a duce la bun sfârșit munca respectivă?

— Da.

— Dar aceasta nu era perioada normală a anului pentru a ara pământul, nu-i așa?

— Nu cu scopul de a semăna cereale.

— Dar asta nu a tras niciun semnal de alarmă în mintea dumneavoastră că poate nu ăsta era scopul adevărat al condamnatului?

— Roddy muncise în ultima vreme foarte mult pentru Lachlan Zdrahonu'.

Judecătorul-șef al Scoției:

— Lachlan Zdrahonu' este numele după care domnul Mackenzie era cunoscut în comunitatea dumneavoastră?

— Da, domnule.

Domnul Gifford:

— De ce muncise condamnatul pentru decedat?

Doamna Murchison:

— Pentru a plăti o datorie pe care tatăl lui Roddy o avea față de domnul Mackenzie.

— Și de ce natură era această datorie?

— Era o despăgubire pentru o oaie pe care Roddy o omorâse.

— O oaie aparținându-i domnului Mackenzie?

— Da.

— Care era valoarea acestei datorii?

— Treizeci și cinci de șilingi.

— Iar domnul Macrae – tatăl condamnatului – a fost incapabil să plătească această sumă?

— Așa cred.

— Deci, în locul plății, condamnatul muncea pentru domnul Mackenzie?

— Da.

— Și, dat fiind acest aranjament, nu ați găsit nimic neobișnuit în conversația dumneavoastră cu condamnatul?

— Nu.

— Nimic care să vă fi putut avertiza cu privire la ceea ce avea să se întâmple?

— Absolut nimic.

Doamna Murchison a povestit apoi cum, după un timp – după estimările ei, în jur de o jumătate de oră – l-a văzut pe Roderick Macrae întorcându-se prin sat, de această dată acoperit de sânge din cap până-n picioare. Gândindu-se că i se întâmplase vreun accident, a alergat să-l ajute. Când l-a întrebat ce se întâmplase, el i-a răspuns că-l omorâse pe Lachlan Mackenzie. Nu a pomenit nimic de celelalte victime. Doamna Murchison a descris apoi agitația generală din sat și cum Roderick Macrae fusese închis

în acaretul familiei Murchison.
Domnul Gifford:
— Cum ați descrie purtarea condamnatului în acest timp, doamnă Murchison?
— Era destul de calm.
— A încercat să fugă?
— Nu.
— Nu s-a luptat cu soțul dumneavoastră sau cu ceilalți bărbați care l-au închis în acaret?
— Nu.
— Și-a exprimat vreo părere de rău pentru ceea ce făcuse?
— Nu.
Domnul Gifford a intrat apoi în miezul problemei
— Cum ați descrie dumneavoastră relațiile dintre decedat, domnul Mackenzie, și condamnat? a întrebat el.
— N-aș putea spune.
— Erau prieteni?
— Nu aș spune asta.
— Dușmani, atunci?
Doamna Murchison nu a răspuns la această întrebare.
Domnul Gifford și-a exprimat o oarecare surprindere în legătură cu faptul că, într-un sat de doar cincizeci și cinci de suflete, starea relațiilor dintre doi membri ai acelei comunități putea fi ținută ascunsă.
Doamna Murchison:
— Nu l-am auzit niciodată pe Roddy să exprime vreun sentiment de dușmănie în legătură cu Lachlan Zdrahonu'.
— Nu știați nimic despre vreo ură puternică între domnul Mackenzie și familia Macrae?
— Știam că existaseră niște dispute între ei.
— Care era natura acestor dispute?
— A fost uciderea oii.
— Altceva?
— A fost problema cu distribuirea pământului în sat.
Domnul Gifford i-a cerut doamnei Murchison să dezvolte.
— În funcția sa de ofițer al satului, domnul Mackenzie a redistribuit o parte din terenul domnului Macrae vecinului său, domnul Gregor.

— Vă referiți la domnul John Macrae, tatăl condamnatului?
— Da.
— Pe ce motive a fost făcută această redistribuire?
— Soția domnului Macrae murise, iar domnul Mackenzie a fost de părere că, întrucât familia scăzuse ca număr, aveau nevoie de mai puțin pământ.
— Iar asta li s-a părut nedrept?
— Da.
— Deci a existat problema cu omorârea oii și problema cu redistribuirea terenului agricol. Altceva?
— Este greu de spus.
— Este greu de spus pentru că nu a existat, sau pentru că nu puteți explica dumneavoastră?
Doamna Murchison a rămas tăcută pentru o vreme și a fost nevoie ca judecătorul-șef să o îndemne să răspundă.
— Exista o atmosferă generală de opresiune, a spus ea în cele din urmă. Domnul Mackenzie se purta adesea cu aroganță și în mod special cu domnul Macrae.
— Înțeleg. Poate că dacă întâmpinați dificultăți explicând relațiile dintre domnul Mackenzie și condamnat, ne-ați putea spune părerea dumneavoastră despre decedat.
— Nu mi-a păsat de el.
— Vă rog să ne spuneți de ce nu v-a păsat de dânsul.
— Era un tiran.
— Un tiran?
— Da?
— Ce vreți să spuneți prin asta?
— Îi plăcea să-și exercite puterea asupra celor din jur și în special asupra domnului Macrae și a familiei sale.
— I-a chinuit?
— Așa aș spune, da.
Domnul Gifford și-a încheiat apoi interogatoriul și domnul Sinclair s-a ridicat din partea apărării, având un aer, la început, destul de tulburat. „Trebuie să fie un eveniment neobișnuit”, a scris domnul Philby, „pentru un avocățel de provincie să fie implicat într-un caz de o asemenea notorietate, sau poate că era doar vrăjit de fermecătoarea femeie din boxa martorilor”.

În orice caz, după câteva întrebări lingușitoare legate de starea doamnei Murchison, și-a început interogatoriul.

— De cât timp trăiți în Culduie, doamnă Murchison?

— De optsprezece ani. De când m-am măritat.

— Deci îl cunoașteți pe condamnat de când s-a născut?

— Da.

— Și cum ați descrie relațiile dumneavoastră cu el?

— Erau absolut normale.

— Vă aveați bine?

— Da.

— Înainte de faptele pentru care este acuzat, știți să mai fi fost violent?

— Nu.

— Și erați în relații bune și cu familia lui?

— În general, da.

— În general?

— Da.

— Ați putea dezvolta?

— Am fost foarte apropiată de Una Macrae.

— Mama condamnatului?

— Da.

— Și de tatăl său?

— Mai puțin.

— Exista vreun motiv pentru asta?

— Nu eram în relații proaste, numai că nu ne înțelegeam atât de bine unul cu celălalt.

— Dar nu exista niciun motiv anume pentru asta?

— Nu.

— Dar ați fost în relații strânse cu mama condamnatului?

— Da. Am fost foarte apropiate.

— Iar moartea ei când s-a petrecut?

— În primăvara anului trecut.

— Trebuie să fi fost un eveniment destul de traumatic.

— A fost îngrozitor.

— Pentru dumneavoastră?

— Pentru mine și pentru copiii ei.

— Cum ați descrie efectul pe care moartea ei l-a avut asupra copiilor?

— I-a schimbat cu totul.
— Cum așa?
— Jetta…
— Sora condamnatului?
— Da. A devenit morocănoasă și mult prea preocupată de vrăji și alte lucruri supranaturale.
— Lucruri superstițioase.
— Da.
— Iar condamnatul?
— El a părut să se retragă în sine.
— Ne-ați putea explica la ce vă referiți?
Doamna Murchison s-a uitat spre magistrați, ca și cum ar fi cerut ajutor. Judecătorul-șef al Scoției i-a indicat printr-un gest al mâinii că ar trebui să continue.
— Nu sunt sigură că pot explica cum trebuie, a spus. Atât doar că poate Roddy părea uneori destul de retras de restul lumii.
— „Destul de retras de restul lumii”, a repetat cu subînțeles domnul Sinclair. Iar această schimbare, a continuat el, a avut loc după moartea mamei sale?
— Așa cred.
— Ați observat vreodată la condamnat vreun semn de nebunie?
— Nu știu dacă este un semn de nebunie, dar l-am auzit din când în când vorbind singur.
— În ce fel?
— Ca și cum purta o conversație cu el însuși sau cu o persoană nevăzută.
— Când ați observat acest lucru?
— Adesea, când muncea în grădină sau când se plimba prin sat.
— Și care era conținutul acestor conversații?
— Nu aș putea spune. Dacă te apropiai de el, se oprea.
— L-ați auzit vreodată delirând sau purtându-se ca și cum ar fi halucinat?
— Nu.
— Ați auzit ca vreodată să fi fost ținut închis pentru că reprezenta un pericol pentru sine însuși sau pentru ceilalți?
— Nu.

— Nu vi s-a părut că era o fire periculoasă?
— Nu.
— Cei din sat îl considerau o fire periculoasă?
— Nu cred.
— Deci ați fost surprinsă când a săvârșit faptele care ne-au adus în această sală de tribunal astăzi?
— Oh, Doamne, da, am fost teribil de șocată.
— Deci asemenea gesturi nu îi stăteau deloc în fire?
— Așa aș spune, că nu.
Domnul Sinclair i-a mulțumit apoi martorei și și-a încheiat interogatoriul. Înainte de a reuși Carmina Tutun să se retragă, procurorul general s-a ridicat pentru a doua oară.
— Dacă îmi dați voie să lămuresc o chestiune, a început el, în dimineața crimelor, l-ați văzut pe condamnat absorbit de această bâiguială pentru sine însuși?
— Nu, domnule.
— Iar când ați discutat cu el părea cât de cât rațional?
— Perfect rațional, da.
— Nu vi s-a părut – iar aceasta este o chestiune de maximă importanță – lipsit de rațiune?
— Nu cred.
— Nu este, dacă îmi dați voie, o problemă de „credință”, doamnă Murchison. Fie vi s-a părut, fie nu.
În acest punct, judecătorul-șef al Scoției a intervenit, afirmând că martora răspunsese la întrebare într-o manieră satisfăcătoare și că Coroana nu avea de ce să agaseze martorii pentru a oferi răspunsurile pe care și le dorea. Domnul Gifford i-a cerut iertare judecătorului, iar doamna Murchison a fost lăsată să se retragă, „în timp ce domnii din juriu”, după cum a scris domnul Phillby, „i-au urmărit cu atenție ieșirea”.
Următorul martor chemat să depună mărturie a fost Kenny Tutun. Cu ajutorul domnului Gifford, domnul Murchison a descris evenimentele din dimineața zilei de 10 august. A confirmat că condamnatul fusese cât se poate de calm, că își recunoscuse deschis faptele și că nu se împotrivise în niciun fel și nici nu încercase să fugă.
Domnul Gifford i-a cerut apoi să descrie scena peste care dăduse în casa lui Lachlan Mackenzie. În acest moment, potrivit domnului Murdoch, sala

de judecată a căpătat un aer cât se poate de sumbru: „Domnul Murchison, un individ cât se poate de puternic și energic, s-a chinuit vizibil să descrie lucrurile înfiorătoare pe care le văzuse, și se cuvine să fie lăudat pentru relatarea sobră pe care a fost capabil să o ofere în fața instanței."

— Cadavrul lui Lachlan Mackenzie, a declarat domnul Murchison, se afla cu fața în jos pe podea, cumva în stânga ușii. Partea din spate a capului îi era în întregime zdrobită și bucăți din craniu i se împrăștiaseră destul de departe de corp. Creierul îi țâșnise afară printr-o parte a capului. Fața îi zăcea într-o baltă mare de sânge. I-am atins încheietura mâinii pentru a vedea dacă mai avea puls, dar nu mai avea.

Domnul Gifford:

— Cadavrul era cald?

— Cât se poate de cald, da.

— Iar apoi?

— M-am ridicat în picioare și atunci l-am văzut pe băiat zăcând pe podea, între ușă și fereastră. M-am dus la el. Nu am văzut nicio rană, dar era mort.

— Cadavrul era cald?

— Da.

— Iar apoi?

— Am văzut cadavrul Florei Mackenzie așezat pe masă.

— Spuneți „așezat". Vi s-a părut că trupul fusese pus acolo oarecum cu intenție?

— Nu părea să fi căzut răpusă acolo.

— De ce spuneți asta?

Domnul Murchison a ezitat pentru câteva momente.

— Nu era într-o poziție naturală. Picioarele nu îi atingeau podeaua, și m-am gândit că trebuie să fi fost pusă acolo.

— Descrieți, vă rog, dacă puteți, ce ați văzut.

— Era plină de sânge. Fusta îi fusese ridicată, iar părțile intime îi fuseseră mutilate. Am verificat să văd dacă mai dădea semne de viață, dar era cât se poate de moartă. În acel moment am observat că partea din spate a capului îi fusese despicată. I-am tras fusta în jos pentru a-i acoperi goliciunea.

— Apoi ce ați făcut?

— M-am dus la ușă, cu gândul de a împiedica pe altcineva să intre.

Domnul Murchison a descris apoi rânduielile făcute pentru a muta cadavrele în acaret și cum, în timpul acestei operațiuni, Catherine Mackenzie, mama decedatului, fusese descoperită în întunericul din partea din spate a camerei. A fost dusă în casa familiei Murchison, „cu mințile complet duse”, unde a fost îngrijită de soția lui.

Domnul Gifford a trecut apoi la motivele crimelor. Kenneth Murchison a descris întâlnirea în cadrul căreia se hotărâse despăgubirea pentru uciderea oii lui Lachlan Mackenzie.

Domnul Gifford:

— Iar valoarea acesteia a fost stabilită la treizeci și cinci de șilingi?

Domnul Murchison:

— Da.

— Cum de s-a stabilit această sumă?

— Era prețul pe care animalul i l-ar fi adus la târg.

— Și a fost decedatul, domnul Mackenzie, cel care a cerut această sumă?

— Suma a fost propusă de Calum Finlayson, care în acel moment ocupa funcția de ofițer al satului nostru.

— Domnul Mackenzie a fost de acord cu această sumă?

— A fost.

— Iar domnul Macrae, tatăl condamnatului, a fost și el de acord cu această sumă?

— Da.

— Și a cerut domnul Mackenzie ca suma să fie plătită imediat?

— Nu.

— Ce aranjamente au fost făcute pentru plata acestei despăgubiri?

— S-au pus de acord că suma avea să fie plătită într-o rată de un șiling pe săptămână.

— Din considerație pentru situația financiară strâmtorată a familiei Macrae?

— Da.

— Iar domnul Macrae și-a îndeplinit obligațiile referitoare la aceste plăți?

— Cred că a încercat, dar s-ar putea să nu fi fost făcute în mod regulat.

Judecătorul-șef al Scoției:

— Știți dacă plățile s-au făcut sau nu?

— Nu știu, dar știu că domnul Macrae nu avea un venit prea mare și că

plățile ar fi fost de-a dreptul o povară.

Domnul Gifford a continuat:

— Dar înțelegerea a fost stabilită pe cale amiabilă?

— Nu aș numi-o amiabilă.

— Dar ați afirmat că atât domnul Macrae, cât și domnul Mackenzie au acceptat propunerea ofițerului.

— A fost acceptată, da, dar Lachlan Zdrahonu' a spus clar că nu era mulțumit.

— Cum așa?

— I se părea că ar trebui să existe o pedeapsă suplimentară pentru băiat.

— „Băiatul" fiind condamnatul aici de față?

— Da.

— Și a sugerat în ce ar trebui să constea pedeapsa?

— Nu îmi amintesc, dar a spus clar că i-ar plăcea să-l vadă pe băiat pedepsit.

— Chiar dacă despăgubirea asupra căreia se înțeleseseră a fost acceptată de ambele părți?

— Da.

Aici domnul Gifford s-a oprit și a ridicat întrebător din sprâncene, dar martorul nu a adăugat nimic.

— Ar fi corect să spunem că domnul Mackenzie și domnul Macrae nu erau cei mai buni prieteni?

— Ar fi corect.

— Iar dușmănia dintre ei, dacă îi pot spune astfel, data dinainte de incidentul cu oaia?

— Da.

— Deci cum s-a ivit această dușmănie?

Domnul Murchison și-a întins mâinile.

— Nu pot să spun. Și-a umplut obrajii cu aer și a dat drumul unui „oftat derutat". Domnul Macrae trăia în capătul lui de sat, iar domnul Mackenzie în al lui.

Domnul Gifford a părut mulțumit să nu dezvolte acest subiect.

— Totuși, s-a ajuns la o înțelegere care l-a lăsat pe domnul Macrae îndatorat domnului Mackenzie, nu-i așa? a întrebat.

— Da.

Domnul Gifford l-a trecut apoi pe martor prin procesul alegerii lui

Lachlan Zdrahonu’ în funcția de ofițer al satului.
Domnul Gifford:
— Ar fi corect să spunem că acest rol nu se bucura de popularitate în comunitatea dumneavoastră?
Domnul Murchison:
— În ce sens?
— În sensul că nu era o funcție pe care membrii comunității să și-o dorească.
— Așa aș spune, da.
— Înseamnă că trebuie să fi fost mulțumiți că domnul Mackenzie a luat asupra lui această povară, nu-i așa?
Domnul Murchison nu a răspuns.
Domnul Gifford:
— Nu ați fost mulțumiți?
— Eu nu am fost nici mulțumit, nici nemulțumit.
— Dar nu este adevărat că dumneavoastră și alți câțiva membri ai comunității dumneavoastră ați făcut mari eforturi pentru a găsi un alt candidat care să i se opună domnului Mackenzie?
— S-au făcut niște eforturi.
— De ce ați simțit nevoia să faceți asta?
— Nu ni se părea corect ca domnul Mackenzie să fie ales fără opoziție.
— Acesta a fost singurul motiv?

Kenny Tutun a ezitat pentru câteva momente înainte de a răspunde:
— Exista senzația că domnul Mackenzie și-ar putea folosi puterea în propriul său interes.
— Adică, puterea dobândită prin funcția de ofițer al satului?
— Da.
— Și a făcut asta?
— Într-o oarecare măsură.
— În ce măsură?
— Îi plăcea să-și exercite puterea asupra comunității.
— Puteți fi mai clar?
— A instituit un plan de lucrări prin care bărbații din comunitate erau obligați să muncească pentru un anumit număr de zile.
— Și care era scopul acestui plan de lucrări?

— Îmbunătățiri generale ale drumurilor și șanțurilor din jurul satelor.
— Erau aceste planuri, cum le spuneți, în interesul său propriu?
— Nu în mod precis.
— Nu în mod precis?
Domnul Murchison nu a răspuns la asta.
Domnul Gifford a continuat:
— Erau aceste îmbunătățiri spre folosul comunității în general?
— Erau folositoare, da.
— Deci domnul Mackenzie a instituit un plan de îmbunătățiri spre folosul comunității, iar bărbații din comunitate au contribuit cu muncă la acest plan?
— Da.
— Și asta descrieți dumneavoastră ca fiind în propriul interes al domnului Mackenzie! În acest moment, domnul Gifford a aruncat o privire consternată în direcția juriului.
— Acum, a continuat, dacă pot trece la un alt incident, ar fi corect să spunem că în satul dumneavoastră se găsește puțin teren arabil?
— Nu este prea mult.
— Și cum este terenul distribuit?
— Fiecare familie primește arătura ei.
— „Fiecare familie primește arătura ei”, a repetat domnul Gifford. Arătura fiind partea lor din terenul disponibil.
— Da.
— Și acest teren este distribuit o dată la un an, o dată la cinci ani, sau o dată la cât timp?
— În realitate, fiecare familie lucrează terenul care se află între casa lor și drumul spre Toscaig.
— Acea parte fiind considerată, din toate punctele de vedere, ca pământul lor?
— Da.
— Deci, de fapt, fiecare fâșie de pământ aparține de proprietatea cu care se învecinează?
— De fapt, da.
— Fără a avea legătură cu populația sau cu alcătuirea familiei?
— În general, da.
— Imediat după alegerea domnului Mackenzie în funcția de ofițer al

satului, o parte din terenul arabil din Culduie a fost redistribuit, nu-i așa?

— Ba da.

— Ați putea prezenta această redistribuire?

— O parte din terenul domnului Macrae i-a fost dată vecinului său, domnul Gregor.

— De ce s-a întâmplat asta?

— Cum în familia domnului Gregor erau mai mulți oameni decât în cea a domnului Macrae, s-a hotărât că aveau nevoie de mai mult teren.

— Înțeleg. Și câți oameni erau în familia domnului Macrae?

— Cinci, inclusiv doi copii mici.

— Asta ar însemna domnul Macrae însuși, fiica sa, condamnatul și cei doi copii mai mici, în vârstă de trei ani?

— Da.

— Iar în familia domnului Gregor?

— Opt.

— Și din cine era formată această familie?

— Domnul Gregor și soția sa, mama domnului Gregor și cinci copii.

— Deci nevoia lor de teren era mai mare decât cea a familiei Macrae?

— Da, dar…

— A beneficiat domnul Mackenzie personal de această distribuire a terenului?

— Nu.

— Deci a procedat cât se poate de corect redistribuind acest teren în conformitate cu nevoia mai mare a familiei Gregor?

— S-ar putea spune că a fost corect.

— Vă întreb dacă dumneavoastră ați spune că a procedat corect, domnule Murchison.

Înainte de a răspunde, domnul Murchison și-a trecut mâna peste mustață și a cuprins cu privirea sala de judecată.

— Nu a fost corect, a spus.

— Dar ați afirmat că nevoia familiei Gregor de teren era mai mare decât cea a familiei Macrae.

— S-ar putea să fi fost corect conform legii, a spus domnul Murchison, devenind deja în mod clar iritat, dar nu așa se face. Arăturile nu se împart astfel. Fiecare familie își lucrează bucata ei de pământ, care trece de la o generație la următoarea.

— Am înțeles. Deci acțiunea domnului Mackenzie a fost fără precedent?

— A fost răzbunătoare.

— Ah! a spus domnul Gifford, ca și cum reușise în sfârșit să ajungă la miezul problemei.

„Răzbunătoare” este un cuvânt puternic, domnule Murchison. Deci în loc să-și folosească puterea pentru binele general, se considera că domnul Mackenzie se îndeletnicea cu un fel de răzbunare împotriva domnului Macrae?

— Corect.

Domnul Gifford a îndreptat o privire plină de înțeles spre juriu, apoi i-a mulțumit martorului și și-a încheiat interogatoriul. *The Scotsman* a notat că domnul Murchison „a părut să fie un om bun, dar credința sa greu de înțeles în ideea că terenul ar trebui să fie distribuit pe baza tradiției mai degrabă decât pe cea a utilității a fost încă un exemplu al faptului că încăpățânarea triburilor din Highland le aduce propria moarte”.

Domnul Sinclair s-a ridicat apoi pentru apărare.

— De cât timp îl cunoașteți pe condamnat?

Domnul Murchison:

— De când a venit pe lume.

— Și cum ați descrie relația dumneavoastră cu el?

— Mi-e destul de drag.

— Ați spune despre el că e încet la minte?

— Încet la minte? Nu.

— Atunci cum l-ați descrie?

Domnul Murchison și-a umplut obrajii cu aer și s-a uitat spre Roddy, care l-a privit înapoi cu un zâmbet vag.

— Ei bine, fără-ndoială că are minte în cap. E un băiat deștept, dar…

— Da, domnule Murchison?

Martorul și-a îndreptat privirea spre tavan, ca și cum ar fi căutat cuvintele potrivite. A scuturat din cap, iar apoi a spus:

— E scrântit.

— Scrântit? a repetat domnul Sinclair. Ați putea explica ce vreți să spuneți?

Domnul Murchison a părut din nou să facă eforturi pentru a se exprima.

— Uneori părea să fie într-o lume a lui. A fost mereu un băiat singuratic. Nu l-am văzut niciodată jucându-se cu alți copii. Putea sta printre oameni,

dar, pentru toată lumea, era ca și cum n-ar fi fost nimeni acolo. Nu știai niciodată ce-i trecea prin cap.

— Și a fost întotdeauna așa?

— Așa cred.

Domnul Sinclair a lăsat câteva momente de tăcere înainte de a pune următoarea întrebare:

— L-ați observat vreodată pe condamnat vorbind singur sau părând că discută cu o altă persoană care nu se afla acolo?

Domnul Murchison a dat din cap:

— Da, din când în când, îl vedeam bâiguind în legea lui.

— Îl vedeați des?

— Nu foarte rar.

În acest moment, judecătorul-șef al Scoției a intervenit:

— Cât de des înseamnă „nu foarte rar”?

— Destul de des.

Judecătorul-șef:

— În fiecare zi, o dată pe săptămână sau o dată pe lună?

— Nu în fiecare zi, dar cu siguranță o dată pe săptămână.

— Deci era destul de normal pentru dumneavoastră să-i observați comportamentul?

— Da, domnule.

Domnul Sinclair:

— Și ați auzit vreodată ce vorbea singur?

— Nu.

— De ce?

— Când se apropia cineva de el, se oprea. Și, în orice caz, era mai mult un bâiguit, nu vorbea cu voce tare.

— Înțeleg. Întotdeauna s-a purtat condamnatul astfel?

— N-aș putea spune.

— L-ați observat vorbind singur în acest fel atunci când era copil?

— Nu cred.

— Vă puteți aminti când l-ați văzut prima dată purtându-se astfel?

Domnul Murchison a scuturat din cap, iar judecătorul-șef i-a cerut să răspundă.

— Nu-mi pot aminti.

— S-a întâmplat în urmă cu zece ani, cu cinci ani sau în urmă cu un an?

— Cu mai bine de-un an în urmă.
— Dar nu în urmă cu cinci ani?
— Nu.
— L-ați văzut vreodată pe condamnat purtându-se în acest fel înainte de moartea mamei sale?
— N-aș putea spune asta cu certitudine.
— În concluzie, ar fi corect să spunem că condamnatul nu vi se părea complet normal?
— Ar fi corect.
Domnul Sinclair și-a încheiat apoi interogatoriul, iar Kenny Tutun a fost lăsat să plece. Următorul martor chemat să depună mărturie a fost Duncan Gregor. Domnul Gifford a început întrebându-l despre dimineața crimelor, dar judecătorul-șef a intervenit, spunându-i că, din moment ce evenimentele în chestiune se aflau în afara oricăror îndoieli, nu era nevoie să irosească timp reluând un subiect care fusese deja clarificat. Domnul Sinclair nu a obiectat, iar pentru restul zilei procesul s-a desfășurat într-un ritm mai rapid. A apărut un tipar în care Coroana căuta să găsească motive raționale pentru crime, în timp ce domnul Sinclair a încercat, cu mai mult sau mai puțin succes, să îl înfățișeze pe acuzat ca nefiind în toate mințile. În mod ironic, cele mai bune momente pentru apărare au fost oferite de mărturia lui Aeneas Mackenzie. Domnul Philby l-a descris ca fiind „un individ porcin, [care] nu părea să-și dea seama că afirmațiile sale jignitoare la adresa acuzatului au fost mai folositoare apărării decât Coroanei”.
Când i s-a cerut părerea referitor la starea psihică a condamnatului, el a răspuns direct:
— Era un țicnit.
— Un țicnit? a repetat domnul Sinclair cu blândețe. Ați putea explica instanței ce vreți să spuneți prin asta?
— Doar atât. Toată lumea știa că era sărit de pe fix.
— „Toată lumea” fiind cine?
— Toți din parohie.
— Vreți să spuneți că era considerat un fel de „idiot al satului”?
— Da, și mai multe.
— Mai multe însemnând ce?
— Avea întotdeauna un rânjet tâmpit pe față. Întotdeauna se hilizea când nu era niciun motiv de râs.

— Am înțeles. Deci dumneavoastră ați spune că nu era întreg la minte?

— Da, chiar așa aș spune-o. De mai multe ori i-aș fi șters bucuros rânjetul de pe față și aș face-o și acum dacă aș avea ocazia.

Când domnul Sinclair și-a încheiat interogatoriul, domnului Mackenzie i-au trebuit câteva momente pentru a-și da seama că trebuia să plece și a eliberat boxa „bâiguind în legea lui într-un fel care sugera că el era cel a cărui sănătate psihică ar fi putut fi pusă la îndoială".

Ultimul martor al zilei a fost profesorul, domnul Gillies, descris de domnul Philby, care de-acum se amuza în mod clar, ca având „mâini de doamnă și o față pe care ar trebui să te chinui ca să o descrii – sau ca să ți-o amintești". Domnul Gifford a obținut din partea profesorului o mărturie strălucitoare la adresa aptitudinilor lui Roddy. Apoi l-a întrebat despre vizita pe care i-o făcuse tatălui condamnatului pentru a-i sugera că fiul său ar trebui să-și continue studiile.

— Și care a fost rezultatul acestei vizite?

— Din păcate, Roddy a fost obligat de tatăl lui să muncească pământul familiei.

— Dumneavoastră obișnuiați să faceți astfel de sugestii?

— Este singura dată când am făcut așa ceva.

— Și de ce l-ați ales pe condamnat?

— A fost fără îndoială cel mai înzestrat elev pe care l-am avut.

Domnul Gifford a trecut apoi la purtarea generală a lui Roddy și la comportamentul său.

— Era un elev neascultător?

— Din contră, era bine-crescut și atent.

— Sunteți conștient, domnule Gillies, că colegii mei din partea apărării invocă argumentul nebuniei în acest caz?

— Da.

— Ați observat vreodată vreun semn de nebunie la condamnat?

Domnul Gillies a părut să se gândească serios la această întrebare înainte de a răspunde că nu observase.

— Nu l-ați văzut niciodată delirând sau vorbind singur?

Domnul Gillies a scuturat din cap.

— Niciodată, a spus.

După o consultare rapidă cu echipa sa, domnul Gifford a indicat că nu mai avea întrebări.

Domnul Sinclair s-a ridicat din partea apărării.

— Era condamnatul simpatizat de colegii săi? a întrebat.

— Nu în mod special.

— Ce vreți să spuneți prin „nu în mod special”?

— Doar atât, a spus domnul Gillies, părând oarecum derutat.

— Se juca sau socializa cu colegii săi așa cum se face?

— Cred că era mai degrabă un băiat singuratic, destul de fericit să stea singur.

— Întrucâtva rezervat față de colegi?

— S-ar putea spune asta, dar nu mi se părea nimic anormal. Unii copii sunt sociabili din fire, alții mai puțin.

Domnul Sinclair a părut ezitant cu privire la continuarea acestui fir de întrebări, apoi a hotărât că avea prea puțin de câștigat oferindu-i și mai mult spațiu de vorbit unui martor care părea să-l respecte foarte mult pe clientul său.

Pentru că se făcuse deja ora patru și jumătate, procesul s-a încheiat pentru acea zi. Judecătorul-șef al Scoției i-a informat pe jurați că aveau să fie instalați la un hotel peste noapte și i-a sfătuit să se abțină de la discutarea faptelor cazului sau de la formarea unei păreri.

Întreaga desfășurare, a scris domnul Philby, „constituise un excelent spectacol, și fiecare cuvânt fusese urmărit cu atenție de către cei îndeajuns de norocoși care fuseseră lăsați înăuntru. De fapt, parcă pentru a întări cuvintele mărturiei lui Aeneas Mackenzie, singura persoană care nu a părut fascinată de spectacol a fost condamnatul însuși”.

A doua zi

Procesul a fost reluat la ora nouă și jumătate în dimineața următoare. Roddy a fost adus în uralele și fluierăturile galeriei publice, ai cărei ocupanți, a scris domnul Murdoch în *Courier,* „păreau să creadă că se aflau la teatru, mai degrabă decât într-o sală de judecată, și că nefericitul condamnat nu era mai mult decât un răufăcător dintr-un spectacol de pantomimă, adus acolo pentru distracția lor”. Roddy nu a privit nici măcar o dată spre hărțuitorii săi. Domnul Sinclair l-a salutat cu o bătaie prietenoasă pe umăr în timp ce el și-a ocupat locul din boxa acuzaților. Judecătorul-șef al Scoției a lăsat gălăgia să continue pentru câteva minute, poate părându-i-

se înțelept să le permită spectatorilor să-și verse puțin din furie înainte de a restabili ordinea în sală. Și într-adevăr, atunci când a lovit în cele din urmă cu ciocănelul, sala de judecată s-a liniștit degrabă.

Această tăcere plină de respect nu a durat mult, totuși, deoarece domnul Gifford s-a ridicat pentru a-l chema pe John Macrae ca prim martor al zilei. Domnul Philby de la *The Times* l-a descris pe domnul Macrae ca fiind „o persoană mărunțică, gheboșată, cu aspectul unui bărbat de două ori mai vârstnic decât cei patruzeci și patru de ani ai săi. Se sprijinea cu greutate într-un băț noduros și se holba din boxa martorilor cu o expresie de zăpăceală în ochii săi mici și negri. Condamnatul și-a ținut capul plecat pe durata mărturiei tatălui său, iar arendașul nu s-a uitat la fiul său". Judecătorul i-a avertizat apoi cu asprime pe cei din galerie să rămână tăcuți, dacă nu voiau să fie coborâți și acuzați pentru ultraj. S-a hotărât ca, deoarece era un mai bun vorbitor al „limbii vechi din Highland", interogatoriul domnului Macrae să se deruleze în limba galică și a fost adus în timp util un traducător. Domnul Gifford, din respect pentru infirmitatea evidentă a martorului, și-a început interogatoriul pe un ton blând.

A început întrebându-l pe martor despre relația lui cu decedatul. Domnul Macrae a părut să fie încurcat de întrebare și s-a auzit un murmur de amuzament din galerie, care a fost rapid potolit de judecător. Domnul Gifford și-a reformulat apoi întrebarea, toate acestea, având în vedere procesul de traducere, durând destul de mult.

— Vă aveați bine cu domnul Mackenzie?

Domnul Macrae:

— Știu destul de mulți Mackenzie.

Domnul Gifford a zâmbit răbdător:

— Mă refer la vecinul dumneavoastră, Lachlan Mackenzie, sau Lachlan Zdrahonu', după cum era cunoscut.

— Ah, da, a spus domnul Macrae. Răspunsul a stârnit o nouă izbucnire de râs din galerie. Judecătorul a dat apoi ordin ofițerilor de tribunal să-l evacueze pe unul dintre vinovați, un gest care, în ciuda întreruperii pe care a cauzat-o, a părut să aibă efectul dorit.

Domnul Gifford și-a repetat apoi întrebarea.

— Nu aș spune că eram prieteni, a răspuns domnul Macrae.

— De ce?

— Nu aș putea spune.

— Exista vreun motiv pentru care dumneavoastră și Lachlan Mackenzie nu erați prieteni?

Domnul Macrae nu a răspuns. Judecătorul-șef al Scoției a întrebat apoi, cu ajutorul traducătorului, dacă domnului Macrae îi era greu să înțeleagă întrebările procurorului. După aceea, primind asigurarea că nu era cazul, i-a reamintit martorului că era obligat să răspundă la întrebările care i se puneau, altfel ar fi fost acuzat de ultraj.

Pe urmă, domnul Gifford l-a întrebat pe domnul Macrae despre micșorarea pământului său. După o serie grea de întrebări legate de acest incident, a întrebat:

— V-ați simțit nedreptățit de această hotărâre?

— Nu.

— Nu v-ați simțit nedreptățit de faptul că o parte din pământul dumneavoastră, din care obțineați hrana pentru a vă hrăni familia, vă fusese luat?

— Erau alții care aveau mai multă nevoie de pământ.

— Fiul dumneavoastră s-a simțit nedreptățit de această hotărâre?

— Ar trebui să-l întrebați dumneavoastră.

— A dat vreun semn cum că s-ar fi simțit nedreptățit de această hotărâre?

Niciun răspuns.

— Ați discutat despre acest lucru cu fiul dumneavoastră?

— Nu.

Domnul Gifford părea oarecum scos din fire și a apelat la judecătorul-șef pentru a-l constrânge pe martor să-i răspundă mai amplu la întrebări. Judecătorul a răspuns că era de datoria domnilor din juriu să decidă dacă răspunsurile fuseseră satisfăcătoare.

Procurorul general a trecut apoi la un incident despre care nu se vorbise încă.

— Vă amintiți, a întrebat, o dimineață din luna aprilie sau mai a acestui an în care ați adunat alge de pe țărmul din Culduie?

— Îmi amintesc.

— Puteți povesti instanței ce s-a petrecut în acea dimineață?

— E așa cum spuneți, a răspuns domnul Macrae, stârnind un râs înăbușit în galerie.

— Adunați alge?

— Da.
— Împreună cu fiul dumneavoastră?
— Da.
— Cu ce scop adunați acele alge?
— Cu scopul de a le împrăștia pe arătură.
— Ați vorbit cu domnul Mackenzie în acea dimineață?
— El a vorbit cu mine.
— Și ce v-a spus?
— Mi-a spus să duc algele pe care le adunaserăm înapoi pe țărm.
— V-a dat vreun motiv pentru ordinul său?
— Nu aveam permisiunea de a le lua.
— Aveți nevoie de permisiunea de a aduna alge de pe țărm?
— Așa se pare.
— Dea cui permisiune aveați nevoie?
— De permisiunea lordului Middleton, căruia îi aparțineau algele.
— Lordul Middleton fiind stăpânul districtului dumneavoastră?
— Da.
— Ați mai adunat alge de pe țărm înainte?
— Da?
— În mod frecvent?
— În fiecare an.
— Și ați cerut permisiunea pentru a face asta în dățile precedente?
— Nu.
— Dar de această dată domnul Mackenzie v-a cerut să duceți înapoi algele pe care le adunaserăți?
— Da.
— De ce credeți că a făcut asta?
— Rolul lui era să aplice legile.
— Și ați acceptat asta?
— Da.
— Nu v-ați simțit nedreptățit de acțiunile domnului Mackenzie?
Domnul Macrae nu a dat niciun răspuns.
— Ați fost obligat să cărați înapoi o mulțime de alge cu care vă pierduserăți câteva ore adunându-le, asta potrivit unui obicei vechi, și totuși nu v-ați simțit nedreptățit?
Arendașul s-a uitat la procuror pentru câteva clipe, apoi a răspuns:

— Nu mi-a prea plăcut.

Aici domnul Gifford a expirat în mod teatral, și a fost mustrat de judecătorul-șef pentru acest gest. Apoi și-a cerut scuze, dar nu s-a putut abține să nu arunce o privire plină de subînțeles către juriu.

— Și este adevărat, a continuat el, că a doua zi, toți sătenii au adunat alge cu scopul de a le împrăștia pe pământurile lor?

— Nu știu cu ce scop au adunat.

— Dar au adunat alge?

— Da.

— Iar dumneavoastră nu ați făcut-o?

— Nu.

— Puteți spune de ce ei au avut voie să adune alge, iar dumneavoastră nu?

— Au primit permisiunea s-o facă.

— Iar dumneavoastră nu ați cerut permisiunea să vă alăturați lor?

— Nu am vrut să iau ceea ce nu-mi aparținea.

S-au auzit niște râsete din galerie. Domnul Macrae a rămas cu privirea ațintită pe mâna sa stângă, cu care apucase strâns marginea băncii martorilor. Domnul Gifford a lăsat câteva momente să treacă înainte de a continua.

— Deci, dacă îmi permiteți să rezum, a spus, conform mărturiei dumneavoastră, nu ați avut nicio nemulțumire față de decedat, un om care micșorase dimensiunea terenului dumneavoastră, care vă ordonase să duceți algele înapoi la țărm și căruia, din cauza incidentului cu oaia, îi erați îndatorat cu o sumă considerabilă?

Domnul Macrae nu a dat niciun răspuns.

Domnul Gifford l-a presat să răspundă.

— Nu era treaba mea să fiu nemulțumit de domnul Mackenzie.

În acest moment, judecătorul-șef al Scoției i-a amintit domnului Gifford că nu martorul era cel judecat și că întrebarea dacă avea vreo nemulțumire față de decedat era irelevantă. Totuși, pentru strategia Coroanei era evident important să stabilească existența unei nemulțumiri față de victimă, pentru a dovedi că inculpatul acționase rațional. Astfel că interogatoriul s-a încheiat cu un domn Gifford în mod vizibil furios. O schiță glumeață din numărul de a doua zi din *Inverness Courier* a descris cum „cea mai rafinată

minte juridică a Coroanei fusese înfrântă de un biet arendaș”.

Domnul Sinclair s-a ridicat din partea apărării și, adresându-i-se martorului în limba galică, s-a interesat de starea lui.

— Acum, a spus, trebuie să vă întreb despre fiul dumneavoastră, care este acuzat de cele mai îngrozitoare crime. Înaintea evenimentelor care ne-au adus în această sală de judecată, îl știați pe fiul dumneavoastră ca fiind violent?

Domnul Macrae nu a răspuns.

— V-a lovit vreodată fiul dumneavoastră sau v-a amenințat că vă lovește?

Domnul Macrae nu a dat niciun răspuns, iar judecătorul-șef i-a reamintit de obligațiile sale.

— Nu.

— A lovit-o vreodată pe soția dumneavoastră sau pe vreunul dintre frații săi?

— Nu.

— L-a lovit vreodată pe vreunul dintre vecinii dumneavoastră?

— Nu.

— Deci nu ați spune că era înclinat spre violență?

— Nu.

— Deci dacă a comis faptele pentru care este acuzat, ați spune că ele reprezintă ceva nefiresc, având în vedere caracterul lui?

Domnul Macrae a părut să nu înțeleagă întrebarea.

Domnul Sinclair:

— L-ați descrie pe fiul dumneavoastră ca fiind o persoană violentă?

— N-am avut niciodată niciun motiv pentru a-l descrie.

Domnul Sinclair a zâmbit, într-o „încercare evidentă de a-și ascunde iritarea crescândă”, și și-a reformulat întrebarea:

— Dacă vi s-ar cere să vă descrieți fiul, l-ați descrie ca fiind o persoană violentă?

— Nu cred, a răspuns martorul.

— Ați fost vreodată violent cu fiul dumneavoastră?

— Nu am fost.

— Nu l-ați lovit niciodată?

— Ba l-am lovit.

— Când s-a întâmplat să-l loviți?

— Când a fost necesar.
— Înțeleg. Și ați putea da un exemplu când vi s-a părut necesar să-l loviți?
— Când nu mă asculta sau când pricinuia vreun necaz.
— „Pricinuia un necaz” – deci fiul dumneavoastră mai pricinuia uneori necazuri? Ați putea descrie în fața instanței o ocazie cu care fiul dumneavoastră a pricinuit un necaz și ați fost silit să-l bateți?
Domnul Macrae nu a răspuns.
— Am ascultat o mărturie despre un incident în care fiul dumneavoastră a omorât o oaie care îi aparținea domnului Mackenzie. L-ați lovit pe fiul dumneavoastră cu această ocazie?
— L-am lovit.
— Puteți spune în fața instanței de ce ați făcut asta?
— Pricinuise un necaz.
— Înțeleg. Și l-ați lovit o singură dată, sau în mod repetat?
— În mod repetat.
— Și cu ce l-ați lovit?
— Cu bățul meu, pe care l-a și ridicat imediat.
— Și pe ce parte sau părți ale corpului?
— Pe spate.
— L-ați lovit în mod repetat pe spate cu bățul?
— Da.
— Iar acesta a fost un incident izolat?
Domnul Macrae a părut că nu înțelege întrebarea.
— Au existat și alte ocazii în care ați avut motive să vă bateți fiul?
— Câteva.
— Și de fiecare dată l-ați bătut cu bățul?
— Nu de fiecare dată.
— L-ați lovit și cu pumnii?
— Da.
— Și, atunci când îl loveați cu pumnii, pe unde îl loveați?
— Pe tot corpul.
— Peste cap și peste față?
— Probabil că și pe-acolo.
— Iar asta se întâmpla frecvent?
Judecătorul-șef al Scoției i-a cerut domnului Sinclair să fie mai precis.

— Vă băteați fiul în fiecare zi, în fiecare săptămână sau mai rar de-atât?
— În fiecare săptămână.
— Și vi s-a părut necesar să procedați astfel?
— Băiatul trebuia să fie disciplinat.
— Și această disciplină i-a corectat comportamentul?
— Nu.
Domnul Sinclair a verificat apoi hârtiile din fața lui și, după ce s-a consultat scurt cu asistentul său, a terminat de interogat martorul.
În acest moment, domnul Gifford a cerut să fie efectuată o modificare în ordinea programului de audiere a martorilor. Judecătorul-șef nu s-a împotrivit și a fost chemat Allan Cruikshank.
Domnul Gifford și-a început interogatoriul.
— Vă rog să ne spuneți cu ce vă ocupați, domnule Cruikshank.
— Sunt comisionarul lordului Middleton din Applecross.
— Iar satul Culduie face parte din moșia lordului Middleton?
— Da.
— Și, ca atare, dumneavoastră sunteți responsabil de administrarea acelui sat?
— Sunt responsabil de administrarea proprietății. Nu sunt implicat în problemele de zi cu zi ale satelor.
— Aceste probleme ar ține de ofițerul satului, nu-i așa?
— Chiar așa.
— Iar în cazul satului Culduie, acesta era domnul Lachlan Mackenzie?
— Așa e. El a deținut funcția de ofițer pentru Culduie, Camusterrach și Aird-Dubh.
— Acestea fiind satele învecinate?
— Da.
— Deci, datorită funcției sale de ofițer al acestor comunități, dumneavoastră trebuia să vă întâlniți cu dânsul și să discutați despre modul său de administrare?
— Ne-am întâlnit, dar nu des.
— L-ați îndrumat cu detalii legate de cum ar trebui să fie administrate satele?
— Am discutat despre administrarea satelor în termeni generali, dar nu m-am ocupat de detalii mărunte.
— „Termeni generali” însemnând ce anume?

— Întreținerea generală a drumului și a scurtăturilor, măsuri pentru ca arendașii să nu rămână în urmă cu arenda, lucruri de felul ăsta.
— Și vi s-a părut competent domnul Mackenzie?
— Domnul Mackenzie a fost fără doar și poate cel mai bun ofițer care a slujit moșia de când sunt eu în funcția asta.
— Ați avut încredere în abilitățile sale?
— Mare încredere, da.
— Acum, vă amintiți un moment spre sfârșitul lunii iulie a acestui an, când domnul John Macrae și fiul său – condamnatul aici de față – v-au vizitat?
— Da.
— Înainte de întâlnire, îl știați pe domnul Macrae?
— Nu.
— Sunteți vizitat des de arendașii moșiei?
— Nu. A fost cât se poate de neobișnuit.
— De ce spuneți asta?
— Dacă un arendaș dorește să discute vreo problemă legată de administrarea satului său, ar trebui s-o facă cu ofițerul lui.
— În cazul de față, cu domnul Mackenzie?
— Corect.
— V-ați exprimat această opinie de față cu domnul Macrae?
— Da.
— Și dânsul cum a răspuns?
— Mi-a spus că domnul Mackenzie era subiectul vizitei sale.
— Ați putea dezvolta?
— Se pare că exista un fel de dușmănie între cei doi, sau cel puțin domnului Macrae i se părea că domnul Mackenzie îl trata prost.
— L-ați întrebat de ce i se părea asta?
— Da. Mi-a relatat niște întâmplări mărunte, dar mă tem că nu-mi pot aminti detaliile.
— Cu toate acestea, vi s-a părut că, pe bună dreptate sau nu, domnul Macrae avea vreo nemulțumire legată de domnul Mackenzie?
— Așa părea.
— Și ce măsuri ați luat?
— Nu am luat nicio măsură. Era o chestiune care nu mă privea.
— L-ați informat pe domnul Mackenzie despre ceea ce se întâmplase?

— Nu-mi pot aminti.
— L-ați mai văzut pe domnul Mackenzie în perioada dintre această întâlnire și momentul morții sale?
— Da.
— Și când l-ați văzut?
— L-am văzut în ziua Adunării de vară.
— Asta când a fost?
— Cred că a fost pe 31 iulie.
— Ați vorbit cu dânsul în acea zi?
— Da. Am băut o bere la hanul din Applecross.
— Am înțeles. Și vă puteți aminti dacă ați menționat ceva despre această întâmplare – întâlnirea cu domnul Macrae și cu fiul său – în prezența lui?
— Cred că am făcut-o.
— În ce termeni ați menționat-o?
— A fost o întâmplare amuzantă.
— Domnul Mackenzie a găsit-o amuzantă?
— Așa mi s-a părut.
Domnul Gifford și-a încheiat apoi interogatoriul. Apărarea nu a avut nicio întrebare pentru acest martor.
Domnul Macrae a fost pe urmă rechemat și i s-a prezentat mărturia comisionarului.
— Dacă, așa cum ați mărturisit, nu ați avut nicio nemulțumire față de decedat, a întrebat domnul Gifford, de ce ați simțit nevoia de a-i face o vizită comisionarului și de a face aceste plângeri împotriva lui?
În acest moment, cei aflați în galeria publică, dintre care unii, a scris domnul Murdoch, „trebuie să fi simțit profund umilința care avea să-l copleșească pe arendaș”, au făcut o liniște perfectă. Privirea domnului Macrae a zburat prin sala de judecată ca și cum căuta un ajutor. Judecătorului-șef al Scoției i s-a părut necesar să-l grăbească să ofere un răspuns.
— Voiam doar să știu mai bine legile sub care trăiam.
— Și asta nu vi s-a părut o întrebare pe care i-o puteați pune decedatului?
— Nu.
— De ce nu?
După câteva momente de liniște, a răspuns:

— Nu mă aveam bine cu domnul Mackenzie.
— Și vi s-a părut că acționase într-o manieră răzbunătoare față de dumneavoastră?
Domnul Macrae nu a răspuns.
Domnul Gifford, probabil simțind că-și demonstrase punctul de vedere, a trecut mai departe:
— În ziua de luni, 9 august, cu o zi înainte ca crimele să aibă loc, ați primit o scrisoare?
— Da.
— De la cine era scrisoarea?
— De la comisionar.
— Și care era conținutul scrisorii?
— Era o înștiințare de evacuare.
— Urma să fiți dat afară din casa dumneavoastră?
— Da.
— Cum ați reacționat la această scrisoare?
Domnul Macrae a făcut un gest vag cu mâna cu care nu ținea bățul.
Domnul Gifford și-a reformulat întrebarea:
— Ce ați intenționat să faceți în legătură cu această înștiințare?
— Nu am intenționat să fac nimic.
— Ați intenționat să vă conformați înștiințării?
Domnul Macrae s-a uitat la procuror timp de mai multe momente.
— Nu depindea de mine dacă mă conformam sau nu înștiințării, a spus.
— Dar de cine depindea?
— De mai-marii noștri.
— Ați discutat despre aceste probleme cu fiul dumneavoastră?
— N-am făcut-o.
— Ați exprimat vreodată părerea că v-ar fi fost mai bine dacă domnul Mackenzie ar fi fost mort?
— Nu.
— Fiul dumneavoastră și-a exprimat vreodată părerea că v-ar fi fost mai bine dacă domnul Mackenzie ar fi fost mort?
— Nu.
— I-ați spus vreodată fiului dumneavoastră că ar trebui să-l ucidă pe domnul Mackenzie?
— Nu.

— Vă pare rău că domnul Mackenzie e mort?

— Nu-i treaba mea.

La sfârșitul acestui dialog, cei din sala de judecată au expirat parcă în același timp. Domnul Macrae a fost lăsat să plece din boxa martorilor pentru a doua oară și, după cum s-a relatat, a refuzat camera care i s-a oferit la un han, preferând să-și petreacă noaptea în gară, în așteptarea trenului cu care avea să-și înceapă călătoria spre casă.

Allan Cruikshank a fost apoi rechemat. Domnul Gifford l-a rugat să le reamintească celor din juriu care era ocupația sa, înainte de a-și relua interogatoriul.

— Am auzit mai devreme, a început el, că v-ați întâlnit cu decedatul, Lachlan Mackenzie, la hanul din Applecross, în 31 iulie și că, în cursul conversației avute, ați pomenit despre vizita pe care v-au făcut-o John Macrae și fiul său, condamnatul aici de față.

— Într-adevăr.

— L-ați mai văzut pe decedat cu altă ocazie după acest moment?

— Da.

— În ce circumstanțe?

— Domnul Mackenzie m-a vizitat acasă în seara zilei de 7 august.

— Cu trei zile înainte să moară?

— Da.

— Și care a fost motivul acestei vizite?

— Mi-a înaintat o cerere prin care să dau ordin pentru evacuarea lui John Macrae de pe arenda lui.

— În baza căror motive?

— Au fost mai multe chestiuni.

— Acestea fiind?

— Familia Macrae întârziase foarte mult cu arenda. În plus, mai erau îndatorați și din cauza mai multor amenzi pe care le primiseră…

— Aceste amenzi primindu-le de la domnul Mackenzie?

— Da.

— Vă puteți aminti motivul acestor amenzi?

— Nu pot. Cred că erau multe.

— Mai erau și alți factori?

— Domnul Macrae își neglijase datoria de a întreține corespunzător locuința și terenul. Apoi a mai fost luat în considerare că prezența

prelungită a familiei Macrae nu era favorabilă administrării fericite a satului.

— În ce sens?

Domnul Cruikshank nu a putut să răspundă la această întrebare. După câteva momente, a mormăit:

— Erau considerați o influență proastă.

— Ați făcut vreun demers pentru a verifica acest lucru?

— Nu am făcut.

— De ce nu?

— Aveam toată încrederea în judecata domnului Mackenzie.

— Nu e ceva obișnuit ca un număr mare de arendași de pe această proprietate să fie în urmă cu arendele lor?

— Din păcate, ba da.

— Și atunci de ce a fost domnul Macrae ales astfel?

— Datoriile sale erau atât de mari, că deveniseră greu de controlat. Nu părea deloc în stare să reușească să le onoreze.

— S-a spus mai devreme că, în anul precedent, dimensiunea terenului domnului Macrae fusese micșorată. Ar fi fost posibil ca, dacă dânsul ar fi avut mai mult pământ, să fi fost în stare să vândă excesul din recolte pentru a-și plăti datoriile?

Domnul Cruikshank a răspuns:

— Nu eram la curent cu această micșorare, dar, a adăugat el, ar fi trebuit să vinzi o mulțime de cartofi, sau ce or crește oamenii ăștia, pentru a te achita de asemenea datorii.

— Nu erați la curent cu micșorarea terenului domnului Macrae?

— Nu, domnule.

— Deci a fost efectuată fără consimțământul dumneavoastră?

— Ei bine, fără ca eu să știu. N-am nicio îndoială că domnul Mackenzie a avut cele mai bune motive pentru a acționa astfel.

— V-ați fi așteptat să fiți consultat pentru o așa chestiune?

— După cum spuneam, sunt sigur că domnul Mackenzie a avut cele mai bune motive pentru a acționa astfel.

— Nu asta v-am întrebat. V-am întrebat dacă v-ați aștepta să fiți consultat pentru o așa chestiune.

— M-aș aștepta să fiu consultat dacă ar fi vorba despre o chestiune de redistribuire generală a terenului satelor, dar, dacă acesta era un caz legat de

o bucată mică de pe un singur teren, sunt sigur că putea fi rezolvat chiar de către săteni, între ei. Doar nu sunt copii.

— V-a informat domnul Mackenzie despre un incident în care domnul Macrae adunase alge de pe țărm fără a avea autorizația corespunzătoare?

Domnul Cruikshank a râs auzind aceasta și a răspuns că nu fusese informat.

— Erați la curent cu faptul că domnul Macrae îi era de asemenea îndatorat personal domnului Mackenzie pe motivul despăgubirii pentru oaia omorâtă de condamnat?

— Nu eram.

— Dacă ați fi fost la curent cu aceste lucruri, a sugerat domnul Gifford, ați fi bănuit că propunerea domnului Mackenzie ca domnul Macrae să fie evacuat ar fi fost una venită din răutate?

Domnul Cruikshank și-a cântărit vorbele pentru câteva momente înainte de a răspunde:

— Pot doar să spun că, după câte am știut eu, domnul Mackenzie și-a îndeplinit admirabil îndatoririle de ofițer. Nu aveam de ce să-i pun la îndoială motivele, iar dovezile pe care mi le-a prezentat i-au susținut propunerea.

— Deci ați fost de acord cu judecata domnului Mackenzie, că domnul Macrae trebuia să fie evacuat?

— Nu vedeam niciun alt mod de a proceda.

— Și ați redactat actele necesare?

— Da.

— Imediat?

— Din respect pentru ziua de duminică, scrisoarea a fost redactată și trimisă în lunea următoare.

— Aceasta fiind ziua de luni, 9 august, cu o zi înainte de moartea domnului Mackenzie?

— Într-adevăr.

Domnul Gifford i-a mulțumit comisionarului pentru mărturia sa și, întrucât domnul Sinclair nu a avut nicio întrebare, acesta a fost lăsat să plece.

Apoi a fost chemat reverendul James Galbraith. Era, conform relatării lui John Murdoch, „din cap până-n picioare omul credincios al lui Dumnezeu, cel care locuiește în cele mai izolate părți ale țării noastre și care se află în

fruntea turmei sale cu o voință de fier. Era îmbrăcat în veșmântul simplu al tagmei sale, și era limpede, după aerul său aspru, că era netulburat de plăcerile lumești. L-a privit pe domnul Gifford cu disprețul pe care îl păstra poate pentru un dandy care locuiește în capitală, și până și reputatul procuror a părut să tremure puțin sub privirea lui”.

Domnul Gifford:

— Sunteți preotul parohiei din Applecross?

Domnul Galbraith, cu „aerul unui profesor care își corectează un elev codaș”, a răspuns:

— Parohia mea cuprinde satele Camusterrach, Culduie și Aird-Dubh.

— Și, ca atare, John Macrae și familia dumnealui se numărau printre enoriașii dumneavoastră?

— Da.

— Ba mai mult, John Macrae era un obișnuit al bisericii dumneavoastră, nu-i așa?

— Așa e.

— Acum, este adevărat că domnul Macrae a trimis după dumneavoastră în seara zilei de 9 august?

— Adevărat. A trimis-o pe fiica sa ca să mă întrebe dacă puteam trece pe la dumnealui în acea seară.

— Și ați făcut asta?

— Da.

— Și care era motivul invitației sale?

— Primise o înștiințare de evacuare de la comisionar.

— Și cum vi s-a părut domnul Macrae în acea seară?

— Era supărat.

— V-a cerut ajutorul?

— M-a întrebat dacă puteam interveni pentru el.

— Și ați fost de acord să faceți asta?

— Nu.

Domnul Gifford a afișat o expresie de surprindere la auzul acestui răspuns.

— Ați putea spune în fața instanței de ce nu ați făcut asta?

Domnul Galbraith l-a fixat pe avocat cu o privire nimicitoare.

— Nu era o chestiune în care m-aș fi putut amesteca.

— Cu siguranță că bunăstarea enoriașilor dumneavoastră vă preocupă,

nu-i așa?

— Preocuparea mea este bunăstarea spirituală a enoriașilor mei. Nu e treaba mea să mă amestec în administrarea moșiei.

— Am înțeles. I-ați oferit totuși vreun sfat domnului Macrae?

— I-am reamintit că necazurile acestei vieți ni se dau ca o pedeapsă justă pentru păcatele noastre și că trebuia să le accepte ca atare.

— Dar nu i-ați oferit niciun sfat practic referitor la cum să acționeze în situația în care se afla?

— I-am arătat calea rugăciunii.

Din galerie s-a auzit un murmur de râs, care a fost potolit rapid de o privire severă a preotului.

Domnul Gifford i-a mulțumit martorului și și-a reluat locul.

Domnul Sinclair s-a ridicat pe urmă din partea apărării.

— A fost condamnatul, Roderick Macrae, prezent în timpul vizitei dumneavoastră?

— A ajuns acasă când eu plecam.

— Ați discutat cu el?

— Foarte pe scurt.

— Participa condamnatul la slujbele dumneavoastră?

— Nu.

— A participat vreodată la slujbele dumneavoastră?

— Când era copil.

— Și când a încetat să participe?

— Nu aș putea spune cu certitudine.

— Acum un an sau acum cinci ani?

— Mai degrabă acum un an sau doi.

— Asta ar fi în preajma momentului morții mamei sale?

— Cam pe-atunci.

— Întrucât ați afirmat că sunteți preocupat de bunăstarea spirituală a enoriașilor, ați putea spune instanței ce măsuri ați luat pentru a-l convinge pe condamnat să-și reia participarea la slujbe?

— Rolul meu nu este să-i silesc pe enoriași să participe. Nu sunt un hăitaș[27].

— Deci nu erați îngrijorat de nesupunerea lui?

— Un păstor trebuie să se preocupe de bunăstarea turmei sale privită în ansamblu. Dacă turma include și oi negre, acestea trebuie alungate.

— Iar Roderick Macrae este o oaie neagră?

— Nu știu cum ne-am fi putut aduna în această sală de judecată dacă nu ar fi astfel.

Prin această replică, a remarcat ironicul domn Philby, „asprul prezbiterian s-a apropiat probabil cel mai mult de a face o glumă”.

— Cam așa e, a răspuns domnul Sinclair. Dar dacă îmi permiteți să insist puțin, ce l-a evidențiat atât de mult pe Roderick Macrae?

— Băiatul este un individ rău-voitor.

— „Rău-voitor” este un cuvânt puternic, domnule Galbraith.

Preotul nu a răspuns la această observație. Domnul Sinclair a încercat din nou:

— Cum se manifesta această rea-voință?

— Încă de mic, băiatul nu a avut deloc respect pentru Casa Domnului. Era prefăcut și neatent în timpul rugăciunii. Odată l-am prins ușurându-se lângă biserică.

În acest moment, judecătorul-șef al Scoției și-a folosit ciocănelul pentru a potoli râsetele stârnite în galerie.

— Am înțeles, a spus domnul Sinclair. Ați spune că ați văzut semne de nebunie la condamnat?

— Aș spune că am văzut semne de răutate la el.

— Ce fel de semne erau acestea?

Se pare că domnul Galbraith nu a considerat că întrebarea merita un răspuns. Judecătorul l-a pus să răspundă.

— Trebuie doar să îl vezi. Dacă dumneavoastră nu vă este evident, aș spune că sunteți la fel de păcătos ca el, a venit răspunsul nimicitor al preotului.

Domnul Sinclair i-a zâmbit slab martorului.

— Mă interesează doar observațiile dumneavoastră, ca din partea unui bărbat educat, despre temperamentul condamnatului, a spus el.

— Observația mea este că băiatul e înrobit Diavolului, iar dacă aveți nevoie de dovezi, e suficient să vă gândiți numai la faptele pe care le-a comis.

Domnul Sinclair a dat obosit din cap, iar martorul a fost lăsat să plece.

Cu greu ar fi putut contrasta mai mult cu preotul următorul martor. Apariția lui Archibald Ross în sala de judecată a stârnit foarte multă voioșie printre cei aflați în galerie. Era îmbrăcat în stilul unui gentleman de la țară,

într-un „costum din tweed galben, procurat, cât se poate de evident, special pentru această ocazie”. Purta pantofi foarte bine lustruiți, cu catarame mari și pătrate și, în jurul gâtului, o cravată din mătase verde. Era, a scris domnul Philby, „din cap până-n picioare un dandy, iar apariția lui l-ar fi putut face pe un spectator să creadă că îndepărtatul sat Applecross, acolo unde acesta locuia, trebuia să fie de fapt cu totul *à la mode”*.

După câteva întrebări preliminare legate de locul nașterii lui Ross și de ocupația sa, domnul Gifford l-a întrebat cum îl cunoscuse pe condamnat. Ross i-a povestit cum se întâlnise cu Roddy în curtea din fața grajdurilor de la casa lordului Middleton.

— Și ce avea de făcut condamnatul în acea zi?

— Să care un cufăr sus pe munte.

— Și ce conținea acel cufăr?

— Gustări pentru partida de vânătoare.

— Și și-a îndeplinit condamnatul datoria în mod corespunzător?

— Acea parte a datoriei, da.

— După această zi l-ați mai întâlnit pe condamnat?

— Da.

— Când a avut loc această întâlnire?

— Acum câteva săptămâni, în ziua Adunării.

— Adică în data de 31 iulie.

— Dacă așa spuneți, a răspuns Ross cu un rânjet pe față.

— Vă rog să ne povestiți ce s-a întâmplat.

Ross a povestit cum se întâlnise cu condamnatul în fața hanului din Applecross și cum intraseră înăuntru și băuseră mai multe beri. Apoi merseseră la Conac pentru meciul de shinty disputat între săteni.

— Erați în stare de ebrietate?

— Poate într-o mică măsură.

— Se afla condamnatul în stare de ebrietate?

— Așa aș spune.

— V-a divulgat condamnatul lucruri intime?

— Mi-a spus că voia să plece în Glasgow pentru a-și căuta norocul, dar că ezita să facă asta întrucât se atașase de o fată din sat.

— Și cine era această fată din sat?

— Flora Mackenzie.

— Iar această Flora Mackenzie era fiica decedatului Lachlan

Mackenzie?

— Da.

Această destăinuire a stârnit rumoare în galerie, fiind nevoie de amenințările repetate ale magistraților pentru a o potoli.

— Și care este și ea una dintre victimele crimelor discutate în acest loc?

— Da.

— V-a spus condamnatul și altceva în legătură cu relația dintre el și decedata domnișoară Mackenzie?

— Mi-a spus că ea îl respinsese și că, în orice caz, pentru că exista o dușmănie între cele două familii, părinții lor nu ar fi consimțit niciodată ca ei să se căsătorească.

Aceasta a stârnit și mai multe exclamații în galerie.

— Apoi v-ați uitat la meciul de shinty?

— Da.

— Și apoi?

— Am băut niște whisky și pe urmă Roddy a observat-o pe fata asta…

— Pe Flora Mackenzie?

— Da. A observat-o plimbându-se prin grădinile Conacului cu o prietenă.

— Și ce ați făcut?

— Mi-am exprimat opinia că ar trebui să-i comunice fetei sentimentele nutrite, astfel încât să afle odată ce șanse avea cu ea.

— Și el a fost de acord?

— Nu chiar, dar eu am insistat să le ajungem pe fete din urmă și să ne prezentăm.

În acest moment, a relatat domnul Philby, „condamnatul, până atunci în general nepăsător, a dat câteva semne de agitare, aplecându-se în jos peste genunchi, de parcă spera că ar fi putut găsi un bănuț pe podeaua de sub boxa acuzaților”.

— Apoi ce s-a întâmplat?

— Ne-am plimbat puțin împreună.

— Încotro v-ați plimbat?

— Am mers spre un pod mic aflat între copaci.

— Un loc izolat?

În acest moment, Archibald Ross i-a făcut procurorului un „semn indecent” cu ochiul și a răspuns, stârnind multe râsete:

— Mă gândesc că nu sunteți nici dumneavoastră străin de astfel de aventuri.

Domnul Gifford a ignorat această replică.

— Și ce s-a întâmplat acolo?

— Pentru ca Roddy să poată rămâne singur cu obiectul afecțiunilor [sic] sale, am condus-o pe însoțitoarea Florei pe pod și lui i-am indicat că trebuia să meargă mai departe pe cărare.

— Și apoi?

— Am făcut puțină conversație cu fata și pe urmă, după un timp, Flora Mackenzie s-a întors pe cărare.

— Mergea sau alerga?

— Alerga.

— Și era singură?

— Da.

— Cât timp trecuse?

— Câteva minute.

— Și ce a făcut ea?

— Și-a luat prietena de braț și a plecat cu ea.

— În ce direcție?

— Spre Conac.

— Și părea supărată?

— Poate. Nu aș putea spune cu certitudine.

— Plângea?

— Nu aș putea spune.

— Avea obrajii îmbujorați?

— Da, dar din experiența mea, știu că sunt destul de multe motive pentru ca obrajii unei fete să fie îmbujorați, a spus Ross zâmbind superior.

În acest moment, judecătorul-șef al Scoției i-a reamintit martorului de gravitatea procesului și l-a amenințat că avea să-l scoată din boxa martorilor dacă mai făcea vreo altă remarcă de acel fel. Ross a făcut o plecăciune adâncă în fața judecătorului și și-a prezentat scuzele lingușitoare.

Domnul Gifford a continuat interogarea martorului:

— Deci, domnișoara Mackenzie s-a dus în pădure cu condamnatul și s-a întors – fugind – câteva minute mai târziu și a plecat împreună cu prietena ei înapoi spre Conac?

— Da, domnule.
— Și unde se afla condamnatul în acest timp?
— Era în pădure.
— Și a reapărut și el?
— Da.
— După câte minute?
— Nu multe, unul sau două.
— Și cum s-a comportat?
— Părea cumva supărat.
— De unde știți asta?
— Plângea.
— V-a povestit ce se întâmplase?
— Da, domnule.
— Ați putea fi atât de amabil încât să împărtășiți și instanței ce v-a povestit?
— Mi-a spus doar că îi fuseseră respinse avansurile și că avea inima complet frântă.
— „Avansurile" – au fost acestea cuvintele pe care le-a folosit?
— Nu-mi amintesc.
— Dar dumneavoastră ați înțeles că făcuse niște „avansuri"?
— Da.
— Și a arătat condamnatul alte semne de supărare?
— Fața îi era roșie pe o parte.
— Și care era cauza acestui lucru?
— Îl lovise fata.
— Ați văzut-o pe fată lovindu-l?
— Nu.
— Atunci de unde știți că ea l-a lovit?
— Mi-a spus Roddy.
— Apoi ce s-a întâmplat?
— Am încercat să nu iau prea în serios cele petrecute, dar văzând că prietenul meu era cu adevărat mâhnit, i-am propus să bem un pahar de bere ca să se înveselească.
— Și a fost de acord?
— Da.
— Și v-ați întors la han?

— Da.
— Iar acolo ați mai băut niște bere?
— Am băut.
— Și cum era prietenul dumneavoastră – condamnatul – în acest moment?

— Îi revenise entuziasmul.
— S-a mai întâmplat ceva demn de menționat în acea zi?
— În timp ce ne bucuram de un pahar de bere, o ditamai bruta de om s-a luat de Roddy și i-a dat o bătaie teribilă.
— De ce s-a luat acest om de prietenul dumneavoastră?
— Fără niciun motiv, din câte mi-am putut da eu seama.
— Ați auzit vreun cuvânt schimbat de cei doi?
— Nu, domnule.
— Și cine era această „ditamai bruta de om”?
— Am aflat mai târziu că era Lachlan Mackenzie.
— Decedatul domn Lachlan Mackenzie?
— Da.
— Și ce s-a întâmplat pe urmă?
— L-am scos pe Roddy afară și l-am trimis înapoi spre satul său.
Procurorul general și-a încheiat astfel interogatoriul și domnul Sinclair s-a ridicat din partea apărării. I-a cerut martorului să-și îndrepte atenția înapoi spre ziua partidei de vânătoare.
— A fost vânătoarea din acea zi una reușită?
— Cu siguranță nu, a răspuns Ross râzând.
— De ce nu?
Archibald Ross a povestit cum Roddy „se năpustise în direcția cerbului fluturându-și brațele ca o pasăre mare și cârâind ca o vrăjitoare[28]”.
— Asta pentru a speria cerbul?
— Da.
— Ce ați înțeles din acest comportament?
Spre marele amuzament al celor din galerie, Archibald Ross a făcut o față comică și și-a lovit tâmpla cu degetul. A fost mustrat cu asprime de judecătorul-șef al Scoției și i s-a cerut să se limiteze la răspunsuri verbale.
Pe urmă, Ross a spus:
— Mi s-a părut cel mai prostesc lucru pe care îl văzusem vreodată.

Domnul Sinclair:

— Și dăduse condamnatul, înaintea acestui gest, vreun semn legat de ceea ce intenționa să facă?

— Nicidecum.

— A fost cu totul neașteptat?

— Din senin.

— Și înainte de acest gest, care fusese impresia dumneavoastră despre condamnat?

— Nu îmi făcusem vreo impresie anume.

— Nu vi s-a părut nimic straniu în comportamentul lui?

— Nu.

— Sau în modul lui de-a vorbi?

— Nu.

— Era complet lucid?

— Da.

— Chiar până în momentul în care a speriat cerbul?

— Da.

— Acum, i-ați mărturisit domnului Gifford că după incidentul din pădure cu Flora Mackenzie, condamnatul era foarte supărat?

— Da.

— Că plângea sau că plânsese?

— Da.

— Și totuși, ați mărturisit că în foarte scurt timp… – aici a verificat niște însemnări scrise aflate în fața lui – „îi revenise entuziasmul”?

— Da.

— Ce făcea condamnatul chiar înainte de-a se lua domnul Mackenzie de el?

— Dansa o gigă[29] pe o melodie de vioară.

— Dansa o gigă?

— Da.

— Și cât timp trecuse între acest dans și incidentul din pădure care, după câte se părea, îl supărase atât de mult pe condamnat?

Aici Ross a ezitat câteva momente.

— Poate o oră.

— Mai mult de o oră sau mai puțin de o oră?

— Mai puțin de o oră.

— Și nu vi s-a părut deloc ciudat faptul că condamnatul a putut să

plângă într-un minut, iar în următorul să danseze o gigă?

— M-am gândit numai că entuziasmul i se trezise datorită paharului de bere.

— Și nu v-ați gândit că, la fel ca pe munte, când condamnatul fusese într-un moment complet lucid și în clipa următoare făcuse cel mai prostesc lucru pe care l-ați văzut vreodată, că avea niște schimbări extreme de comportament?

— Nu m-am gândit la asta, a spus Ross.

Și cu asta domnul Sinclair și-a încheiat interogatoriul, iar domnul Ross a fost lăsat să plece din boxa martorilor, nu înainte, a scris domnul Philby, de „a saluta galeria printr-un gest exagerat, ca un actor la sfârșitul unui spectacol de teatru, ceea ce într-un anumit sens chiar era”.

Coroana a chemat-o apoi pe Ishbel Farquhar, o fată, descrisă în *The Scotsman* ca „reprezentând cele mai alese virtuți ale femeilor din Highland, fiind o apariție modestă și având o nuanță trandafirie în obraji”. Era îmbrăcată cu o rochie închisă la culoare și avea părul aranjat cu grijă în cosițe. Apariția ei a părut să-i producă lui Roddy o oarecare suferință. Privirea lui a început să fugă în toate părțile sălii de tribunal, „poposind pe orice în afara fetei care ocupa boxa martorilor”.

După câteva întrebări preliminare, domnul Gifford a întrebat:

— Puteți să povestiți instanței cum ați ajuns să o cunoașteți pe Flora Mackenzie?

— A venit să muncească la Conac, la bucătărie.

— Unde erați și dumneavoastră angajată?

— Da, domnule.

— Și ați devenit prietene?

— Da.

Domnișoara Farquhar răspundea cu o voce atât de slabă, încât judecătorul-șef al Scoției i-a cerut să vorbească mai tare pentru ca jurații să-i poată auzi răspunsurile.

— Și erați împreună cu Flora Mackenzie în după-amiaza Adunării din Applecross, din ziua de 31 iulie?

— Da, domnule, eram.

Auzind numele prietenei sale, domnișoara Farquhar a început să plângă, iar domnul Gifford a scos cavalerește o batistă din buzunar și i-a oferit-o. După ce și-a revenit, procurorul general și-a cerut scuze pentru că o

supărase.

— În orice caz, ne aflăm aici din cauza unei chestiuni cât se poate de grave, a continuat el, și este necesar ca dumneavoastră să depuneți mărturie despre acele părți ale poveștii care au importanță pentru acest proces.

— Voi face tot posibilul, domnule, a răspuns domnișoara Farquhar.

— V-a vorbit vreodată Flora despre condamnat?

— Da, domnule, mi-a vorbit.

— Și ce v-a spus?

— Că ieșise o dată sau de două ori cu el și că îi plăcea destul de mult, dar că el avea niște idei ciudate și că uneori spunea lucruri stranii.

— Ce fel de idei ciudate?

— Nu știu.

— Nu v-a spus?

— Nu.

— Ne puteți spune ce făceați chiar înainte de a vă întâlni cu condamnatul și prietenul său, Archibald Ross, în după-amiaza în cauză?

— Făceam o plimbare prin împrejurimile Conacului.

— Și ați fost abordate de Archibald Ross și de către condamnat?

— Da.

— În ce stare se aflau cei doi?

— Erau beți.

— Amândoi?

— Mai mult Roddy.

— Cât de beat era?

— Vorbea cu dificultate și nu se ținea bine pe picioare.

— Cu toate acestea, le-ați permis să vă însoțească?

— Da.

— Și ați mers împreună cu ei în pădurea pe unde trecea pârâul?

— Da. N-am văzut nimic rău în asta.

Martora a început din nou să plângă.

— Deci nu vi s-a părut condamnatul o persoană periculoasă; cineva care v-ar fi putut face rău dumneavoastră sau Florei?

— Nu îl cunoșteam.

— Vă rog să povestiți instanței ce s-a întâmplat în pădure.

— Când am ajuns la pârâu, domnul Ross m-a luat de braț și mi-a spus că voia să-mi arate ceva și m-a condus pe pod.

— Și condamnatul și Flora Mackenzie v-au însoțit pe pod?
— Ei au mers mai departe pe cărarea de-a lungul pârâului.
— Ce s-a întâmplat apoi?
— Domnul Ross s-a aplecat peste pod și a început să vorbească despre păstrăvii și somonii din râu și a arătat spre apă, dar nu am putut vedea niciun pește.
— Da?
— Pe urmă a încercat să mă sărute.
— Unde a încercat să vă sărute?
Domnișoara Farquhar nu a răspuns, dar și-a atins gâtul cu mâna.
— Și dumneavoastră l-ați lăsat pe domnul Ross să vă sărute?
— Nu l-am lăsat.
— Ce ați făcut?
— M-am tras de lângă el, dar el mă ținea de braț și nu îmi dădea drumul, și apoi mi-a făcut…
— Continuați, vă rog, domnișoară Farquhar.
— Mi-a făcut o propunere indecentă.
— O propunere de natură sexuală?
— Da, domnule.
— Am înțeles. Iar apoi?
— Eram speriată pentru că mă ținea strâns de mână. Apoi Flora s-a întors pe cărare și el mi-a dat drumul și am plecat amândouă de-acolo.
— Ea alerga sau mergea?
— Alerga.
— Și v-a povestit Flora Mackenzie ce se întâmplase când rămăsese singură cu condamnatul?
— Mi-a povestit că Roddy îi spusese niște lucruri vulgare și că apoi își pusese mâinile pe ea, iar ea îl pălmuise.
Domnul Gifford și-a cerut scuze pentru faptul că insista și apoi a întrebat:
— V-a indicat unde îi pusese condamnatul mâinile?
În acest moment, relatează domnul Philby, condamnatul „a devenit mai agitat decât fusese în orice alt moment al procesului. Obrajii i-au devenit de-a dreptul purpurii, își frământa mâinile în poală și părea să se strângă înăuntrul propriei pieli. Dacă recunoscuse că nu avea nicio remușcare pentru moartea celor trei oameni, cu siguranță părea să aibă pentru

avansurile pe care i le făcuse nenorocitei domnișoare Mackenzie”.

— V-a spus Flora, domnișoară Farquhar, că își pusese mâinile pe părțile intime ale corpului ei?

Ea a aprobat din cap și judecătorul-șef al Scoției a ordonat ca raportul să consemneze că martora răspunsese afirmativ.

— Altceva?

— Nu, domnule.

Domnul Gifford i-a mulțumit și și-a încheiat interogatoriul. Domnul Sinclair a refuzat să interogheze acest martor al acuzării, iar fata a fost lăsată să plece.

Ultimul martor chemat de Coroană a fost Hector Munro, medic, „un bărbat scund și durduliu cu favoriți și obrajii rumeni”. Arăta întru totul, a scris ironicul domn Philby, ca „o rudă apropiată a unui anumit domn J. Walker[30]”.

Doctorul Munro și-a anunțat profesia de medic generalist și a afirmat că era angajat cu normă întreagă ca medic al temniței din Inverness.

Domnul Gifford:

— Și care sunt îndatoririle dumneavoastră având această slujbă?

Doctorul Munro:

— Să am grijă de starea generală de sănătate a condamnaților.

— Și, dată fiind funcția dumneavoastră, vi s-a cerut să îl examinați pe condamnatul de față, Roderick Macrae?

— Mi s-a cerut.

— Și ați făcut asta?

— Am făcut-o.

— Și l-ați examinat pe condamnat numai cu scopul de a-i evalua starea fizică?

— Nu. Mi s-a cerut de către Procuratură să evaluez starea mintală a condamnatului.

— Pentru a stabili dacă condamnatul se afla în deplinătatea facultăților mintale?

— Da.

— Puteți spune în fața instanței ceva legat de starea fizică a condamnatului?

— Am constatat că este în general sănătos, deși suferă întrucâtva de scorbut, fără îndoială din cauza unui regim alimentar prost.

— Dar altfel era într-o stare sănătoasă?
— Da. Era destul de zdravăn.
— Acum, în ceea ce privește starea sa mintală, ne puteți spune prin ce mijloace ați încercat să o examinați?
— Am avut o conversație destul de lungă cu condamnatul.
— Despre crimele pentru care este acuzat?
— Despre aceste crime, da, și despre viața lui în general.
— Și condamnatul a vorbit cu dumneavoastră într-o manieră civilizată, nu-i așa?
— O manieră cât se poate de civilizată, da.
— Și care a fost evaluarea dumneavoastră referitor la starea mintală a condamnatului?
— Am constatat că se afla în deplinătatea facultăților sale mintale.
— „În deplinătatea facultăților sale mintale”, a repetat domnul Gifford, accentuând anume aceste cuvinte. Și pe baza căror lucruri ați ajuns la această concluzie?
— Condamnatul era conștient de mediul său înconjurător și de motivul pentru care se afla acolo. Mi-a răspuns la întrebări într-un mod clar și chibzuit și nu a dat niciun semn că ar avea halucinații sau ar fi confuz în judecată. Aș merge mai departe și aș spune că este printre condamnații cei mai inteligenți și cu unul dintre cele mai clare moduri de exprimare din câți am întâlnit.
— „Printre condamnații cei mai inteligenți și cu unul dintre cele mai clare moduri de exprimare din câți ați întâlnit” – o afirmație destul de serioasă, domnule doctor Munro.
— Este părerea mea sinceră.
— Și l-ați întrebat pe condamnat în mod limpede de crimele de care e acuzat?
— Da.
— Și ce v-a răspuns?
— A recunoscut deschis că era responsabil pentru ele.
— Credeți că ar fi putut-o face pentru a vă mulțumi pe dumneavoastră – pentru că s-ar fi putut gândi că asta era ceea ce doreați dumneavoastră să auziți?
— Nu pot vorbi despre motivele condamnatului, dar, dacă îmi amintesc bine, i-am pus întrebarea într-un mod destul de neutru.

— În ce mod?

— I-am spus că auzisem despre niște crime care avuseseră loc în satul său și l-am întrebat dacă știa ceva despre ele.

— Și care a fost răspunsul său?

— A răspuns fără nicio ezitare că el era responsabil de ele.

— Și l-ați întrebat de ce înfăptuise acele crime?

— Da. Mi-a răspuns că înfăptuise acele crime pentru a-l scăpa pe tatăl său de suferințele care îi fuseseră pricinuite de către victimă.

— Victima, Lachlan Mackenzie?

— Da.

— Și acestea au fost cuvintele lui: „pentru a-l scăpa pe tatăl său de suferințele care îi fuseseră pricinuite”?

— Așa cred, mai mult sau mai puțin.

— Și l-ați întrebat și despre celelalte victime?

— Nu anume.

— Și vi s-a părut sincer în răspunsuri?

— Nu aveam niciun motiv să nu-l cred.

— I-ați mai pus condamnatului și alte întrebări legate de aceste crime?

— L-am întrebat dacă simțea vreo remușcare pentru ceea ce făcuse.

— Și ce v-a răspuns?

— A răspuns că nu.

— Nu simțea nicio remușcare pentru omorârea a trei oameni?

— Nu, domnule.

— Iar asta nu vi s-a părut neobișnuit? Poate chiar un semn al faptului că nu se afla în deplinătatea facultăților sale mintale?

— Din experiența mea, condamnații își exprimă foarte rar remușcările pentru ceea ce au făcut. Orice fel de sentimente de regret pe care le-ar putea simți se limitează în general la faptul că au fost arestați.

Observația din urmă a aprins atmosfera sălii de judecată pentru o clipă, iar judecătorul-șef a lăsat murmurul de râs să se potolească de bunăvoie.

— Atunci, această lipsă a oricărei remușcări nu este, după părerea dumneavoastră de om al medicinei, un simptom al pierderii rațiunii?

— Câtuși de puțin, domnule.

— Sunteți la curent cu faptul că condamnatul a depus o cerere de neimputabilitate a responsabilității pe motiv de alienație mintală – susținând că era, la momentul comiterii acestor fapte, lipsit de rațiune?

— Sunt la curent.

— Vi s-a părut că condamnatul a acționat într-o stare de alienație mintală?

— Nu.

— Este posibil ca atunci când a comis aceste fapte să fi acționat într-o stare de alienație mintală?

— Având în vedere modul în care mi-a relatat crimele și felul rațional în care a vorbit, nu cred că era nebun în momentul acestor fapte.

Domnul Gifford i-a mulțumit apoi martorului și și-a încheiat interogatoriul. Domnul Sinclair s-a ridicat din partea apărării.

— De cât timp, a întrebat, sunteți angajat în funcția de medic al temniței din Inverness?

— De vreo opt ani.

— Trebuie să fi examinat foarte mulți condamnați în tot acest timp.

— Într-adevăr.

— Și ce proporție dintre cei pe care i-ați examinat ați spune că sunt nebuni?

— Nu sunt sigur că pot spune cu precizie așa ceva.

— Jumătate? Mai mult de jumătate? Mai puțin de jumătate?

— Mult mai puțin de jumătate.

— Ați putea fi mai specific?

— O proporție foarte mică.

— Zece dintr-o sută? Cinci dintr-o sută?

— Poate unul dintr-o sută.

— Unul dintr-o sută! Asta este într-adevăr o proporție mică, a exclamat domnul Sinclair. Și pe ceilalți nouăzeci și nouă de bărbați – ce i-a adus în temnița dumneavoastră?

— Au comis o crimă sau alta, sau au fost acuzați de așa ceva.

— Și de ce acești bărbați – cei nouăzeci și nouă dintr-o sută – comit crimele pentru care sunt acuzați?

Doctorul Munro a părut să fie cumva năucit de acest șir de întrebări. S-a uitat spre judecătorul-șef, care i-a indicat că trebuia să răspundă la întrebările care i se puneau.

— Dacă aș fi presat să avansez o părere, aș spune că se află acolo pentru că sunt incapabili să-și controleze instinctele primare.

— Cum ar fi instinctul de a fura sau de a-și lovi semenii?

— De exemplu, da.

— Dar această incapacitate de a-și controla instinctele nu indică, în opinia dumneavoastră, lipsa unei pierderi a rațiunii?

— Nu, domnule.

— Deci sunt doar niște oameni răi.

— Dacă așa doriți să-i numiți.

— Și dumneavoastră cum i-ați numi?

— Aș spune că sunt criminali, domnule.

Domnul Sinclair s-a oprit într-un mod foarte teatral și, în timp ce stătea cu fața spre domnii din juriu, a întrebat:

— Deci în cazul a nouăzeci și nouă din o sută de oameni pe care îi examinați din funcția dumneavoastră de medic al închisorii din acest oraș, nu găsiți niciun semn de nebunie?

— Așa e.

— Ar fi corect să spunem că, în general, când examinați condamnații din temniță, nu căutați semne de nebunie?

— Examinările mele se limitează în general la examinarea fizică a condamnaților, da.

— Vă considerați un expert în domeniul antropologiei criminale?

— În măsura în care examinez condamnați de opt ani de zile, aș considera că am o oarecare expertiză.

— Vă considerați un expert în domeniul psihologiei criminale?

— Aș spune că da.

— Ați putea explica în fața instanței semnificația termenului de „nebunie morală”?

— Nu cunosc acest termen.

— Ați putea explica în fața instanței semnificația termenului de „manie fără delir”?

Doctorul Munro a scuturat din cap.

— Nu cunoașteți nici acest termen. Cunoașteți lucrările lui Monsieur Philippe Pinel[31]?

— Nu.

— Cunoașteți lucrarea domnului doctor James Cowles Prichard?

— Am auzit de el.

— Atunci trebuie să îi fi citit volumul *Tratat despre nebunie și alte tulburări care afectează mintea,* nu-i așa?

— Nu îmi pot aminti.

— Declarația dumneavoastră este deci că nu vă puteți aminti dacă ați citit o lucrare de cea mai mare însemnătate pentru teoriile actuale ale psihologiei criminalilor, domeniul în care vă profesați cunoștințele de specialitate?

— Cunoștințele mele se bazează pe experiența mea în examinarea membrilor populației criminale.

— O populație care, după estimarea dumneavoastră, cuprinde doar o proporție infimă de oameni care acționează sub influența unor tulburări mintale.

— Da.

— Dat fiind faptul că ați fost chemat astăzi aici pentru a depune mărturie într-un proces dintre cele mai serioase, nu considerați că, în calitate de așa-zis expert, este de responsabilitatea dumneavoastră să fiți familiarizat cu teoriile actuale din acel domeniu?

— Nu cred că vreun alt medic, dacă i se cere să examineze condamnatul, ar ajunge la o concluzie diferită de cea la care am ajuns eu.

— Dacă îmi dați voie, domnule doctor Munro, nu v-am întrebat asta. Întrebarea pe care v-o pun este următoarea: nu este responsabilitatea dumneavoastră, în calitate de pretins expert al psihologiei criminalistice – a cărei aplicare este de o importanță crucială pentru acest caz să fiți cât se poate de informat în legătură cu teoriile din cadrul acestui domeniu?

Amabilul doctor începuse deja, a scris domnul Philby, „să se agite și-și mișca ochii dintr-o parte într-alta de parcă spera să găsească o sticlă de whisky ascunsă în boxa martorilor”.

Domnul Sinclair nu l-a presat să răspundă, socotind fără îndoială că tăcerea lui îl acuza mai mult decât orice ar fi putut spune de fapt. În schimb, a adoptat un ton mai împăciuitor:

— Poate că exagerez eu, a început. S-ar putea să fie de un mai mare ajutor dacă ați putea spune juriului ce instruire sau educație ați primit în domeniul psihologiei criminale.

Doctorul Munro s-a uitat implorator la judecător, care l-a pus să răspundă printr-un gest al mâinii.

— Nu am primit niciun fel de instruire.

Domnul Sinclair, care savura în mod clar această renaștere a șanselor cazului său, a îndreptat o expresie de mare uimire spre jurați.

— Ar fi deci mai corect să vă descriem ca autodidact în acest domeniu?

— Ar fi mai corect, da, a răspuns doctorul.

— În acest caz, poate, din moment ce nu ați citit nici lucrarea domnului doctor Prichard, nici pe cea a domnului Pinel, ați putea spune juriului câteva dintre titlurile volumelor cu care v-ați format dumneavoastră.

Doctorul Munro a părut să se gândească o vreme la această întrebare, înainte de a răspunde că nu putea, în acel moment, să-și amintească niciun titlu precis.

— Nu vă puteți aminti nici un singur volum pe care l-ați citit pe marginea subiectului în care, când ați fost întrebat mai devreme, ați afirmat că vă profesați cunoștințele?

— Nu.

— Ar trebui atunci să înțelegem, domnule doctor Munro – aici a făcut un gest larg spre juriu –, că sunteți de-a dreptul necalificat pentru a vă pronunța în vreun fel în legătură cu starea mintală a condamnatului?

— Eu cred că sunt calificat.

— Dar nu aveți nicio calificare!

Martorul nu părea să aibă voința de a se apăra de asaltul avocatului, astfel că, după ce a clătinat cu înțeles din cap, domnul Sinclair și-a încheiat interogatoriul.

Doctoral Munro, în mod clar ușurat că i se încheiase chinul, s-a pregătit să părăsească boxa martorilor, dar a fost mustrat de judecătorul-șef, întrucât nu fusese încă lăsat să plece. Domnul Gifford s-a ridicat atunci pentru un interogatoriu suplimentar al martorului. Și-a cerut scuze doctorului că îl mai reținea, înainte de a-i cere să reamintească instanței de cât timp fusese în serviciul temniței din Inverness. Apoi l-a întrebat câți condamnați examinase în cursul slujbei sale.

Doctorul Munro, apreciind în mod corect că îi fusese dată ocazia de a se reabilita, a răspuns că, deși îi era imposibil să ofere o cifră exactă, numărul trebuia să se ridice la „multe sute”.

— Și, în îndelungata dumneavoastră experiență, numai o foarte mică proporție dintre cei care au trecut prin îngrijirea dumneavoastră ar putea fi numiți nebuni?

— Aceasta este opinia mea, da.

— Opinia dumneavoastră medicală?

— Da.

— Recunoașteți semnele sau simptomele nebuniei, domnule doctor Munro?
— Da.
— Ați putea, vă rog, să enumerați aceste semne pentru noi?
— În primul rând, un condamnat ar putea fi victima unui delir…
Aici domnul Gifford și-a cerut scuze pentru întreruperea martorului:
— Ați putea, vă rog, explica la ce vă referiți prin termenul „delir”?
— Mă refer pur și simplu la faptul că condamnatul suferă din cauza vreunei convingeri eronate. Poate că aude voci în capul său, are halucinații sau se crede o altă persoană.
— Mulțumesc. Continuați, vă rog.
— Un condamnat ar putea avea gândirea dereglată; adică el vorbește în aparență într-o manieră acceptabilă, dar ordinea gândurilor sale nu este una normală. În același fel, afirmațiile sale ar putea pur și simplu să nu aibă nicio legătură cu realitatea.
— Altceva?
— Am întâlnit condamnați care debitează niște aiureli de neînțeles; discursul lor nu e nimic mai mult decât un șuvoi de cuvinte ininteligibile și fără legătură între ele, sau nici măcar nu îl poți recunoaște ca limbă[32]. Mai sunt și condamnați care sunt incapabili să înțeleagă cele mai simple întrebări care le sunt puse sau răspund într-un mod necorespunzător sau irelevant. Apoi sunt cei care pot fi numiți imbecili și care pur și simplu, dintr-un motiv sau altul, au deficiențe de dezvoltare sau rămân la minte ca niște copii.
Domnul Gifford l-a încurajat pe medic să continue.
— Într-un număr mic de cazuri, există și acei condamnați care nu răspund deloc la mediul lor înconjurător, care stau întinși sau nemișcați în colțul celulei lor și nu reacționează la niciun stimul, adesea bâiguind în legea lor sau repetând aceeași acțiune *ad nauseam*[33].
— Aceasta e o enumerație cât se poate de cuprinzătoare, a spus domnul Gifford. Iar această cunoaștere a diferitelor forme de nebunie cum ați căpătat-o?
— Din experiențele pe care le-am avut cu condamnații din temnița Inverness.
— Dar trebuie ca uneori să fi întâlnit cazuri care să prezinte dificultăți în punerea unui diagnostic, nu-i așa?

— Așa e.

— Și ce făceați în acele cazuri?

— Mă sfătuiam cu un coleg sau consultam vreo carte de specialitate.

— Înțeleg. Și ați putea spune că acest proces de consultare și lunga dumneavoastră experiență cu criminalii vă califică să vă pronunțați asupra sănătății mintale a oricărui individ?

— Așa aș spune.

— Acum, înainte de a vă permite să părăsiți boxa martorilor, vă rog să-mi dați voie să vă mai pun o întrebare. În timpul examinării pe care i-ați făcut-o condamnatului aici de față, a manifestat acesta vreunul dintre semnele de nebunie sau s-a pliat pe vreunul dintre comportamentele pe care tocmai le-ați descris?

— Nu.

— Nu era victima unui delir?

— Nu.

— Nu avea gândirea tulburată?

— Nu.

— Era conștient de mediul său înconjurător și de circumstanțele datorită cărora ajunsese acolo?

— Era.

— Și conform opiniei dumneavoastră medicale, poate fi considerat nebun sau suferind de alienare mintală?

— Nu.

În acest moment, domnul Gifford a aruncat o privire nimicitoare băncii apărării și, fără alte cabotinisme, și-a încheiat interogatoriul. Doctorul Munro a fost lăsat să plece și, după o privire plină de recunoștință îndreptată spre procurorul general, „a zbughit-o, fără îndoială în căutarea adăpostului celei mai apropiate crâșme”.

În încheierea probelor acuzării, acesta fiind obiceiul Legii Scoțiene din acea vreme, funcționarul Tribunalului a citit Declarația condamnatului. Aceasta a fost singura declarație care i-a fost permisă acuzatului:

> *Numele meu este Roderick John Macrae, în vârstă de șaptesprezece ani. Sunt născut în Culduie din Districtul Ross și locuiesc în cea mai nordică locuință a acelui sat împreună cu tatăl meu, John Macrae, un arendaș. Și, întrucât acuzația de a*

fi cauzat moartea lui Lachlan Mackenzie, în vârstă de treizeci și opt de ani, a Florei Mackenzie, în vârstă de cincisprezece ani, și a lui Donald Mackenzie, în vârstă de trei ani, prin lovituri date cu un hârleț și o sapă în casa lor în ziua de 10 august a acestui an, a fost citită, Declar: recunosc de bună voie că sunt responsabil de morțile persoanelor numite. În dimineața în cauză, am mers acasă la Lachlan Mackenzie înarmat cu aceste arme, cu intenția de a-l ucide. L-am ucis pe Lachlan Mackenzie ca răsplată pentru suferințele pe care i le-a pricinuit tatălui și întregii mele familii. Nu am intenționat să o ucid pe Flora Mackenzie sau pe Donald Mackenzie. Morțile lor au fost necesare datorită prezenței lor în casă și din dorința mea de a-i împiedica să alerteze pe altcineva. Cred că reușita întreprinderii mele ar trebui să fie pusă pe seama Providenței și de aceea accept orice soartă îmi va dicta Providența. Sunt întreg la minte și fac această declarație de bunăvoie și fără a fi constrâns. Declar că tot ceea ce spun este adevărat.

[*Semnat*]
Roderick John Macrae

Acuzarea și-a încheiat pledoaria. Pentru că era deja aproape ora patru, magistrații au discutat dacă procesul trebuia amânat pentru a doua zi. Domnul Sinclair, fără îndoială dorindu-și ca membrii juriului să nu-și petreacă noaptea cu declarația lui Roddy – prin care își afirma propria sănătate mintală – răsunându-le în urechi, a susținut continuarea procesului. Domnul Gifford a pretins, întrucât nu exista nicio șansă ca procesul să se sfârșească în acea zi, că ar trebui să o ia de la capăt dimineața. Schimbul de replici, cel puțin din partea domnului Sinclair, a devenit destul de aprins, dar, după o consultare scurtă și șoptită cu colegii săi, judecătorul-șef al Scoției a declarat că procesul se amână pentru următoarea zi. Domnul Sinclair, a relatat *The Scotsman,* „s-a înroșit complet la față și a fost auzit mormăind destul de tare ceva despre o conspirație împotriva clientului său, o afirmație pentru care a fost admonestat cu asprime de către judecător și pentru care și-a cerut imediat scuze”.

Indiferent de părerea domnului Sinclair despre hotărârea cât se poate de rezonabilă a judecătorului, cu greu s-ar fi putut spune despre o astfel de

manifestare de irascibilitate în prezența juriului că era în interesul clientului său. Judecătorul le-a repetat juraților avertismentele din ziua precedentă, iar sala s-a golit. Cei din galeria publică au plecat într-o atmosferă „cumva asemănătoare școlarilor care primesc vacanța de vară”.

Edițiile de seară ale ziarelor au tipărit relatări foarte colorate ale schimburilor de replici dintre avocați și doctorul Munro, iar *Inverness Courier* a scris că „nu s-a discutat despre nimic altceva la hanurile sau la colțurile de stradă din oraș. Cei care fuseseră destul de norocoși pentru a fi de față la proces erau ascultați ca niște mari înțelepți, iar certurile s-au prelungit târziu în noapte, discutându-se dacă nefericitul condamnat merită sau nu să fie trimis la spânzurătoare”.

În rândul reporterilor, părerile păreau să fie la fel de împărțite. Relatarea procedurilor din acea zi apărută în *The Scotsman* concluziona că „licărul de speranță oferit de avocat prin demolarea maiestuoasă a doctorului Munro a fost imediat stins de declarația, auzită chiar de pe buzele condamnatului, că acesta era de fapt perfect întreg la minte. Ar fi acum nevoie de o răsturnare de situație cu totul surprinzătoare pentru a convinge juriul că bietul arendaș nu este vinovat de crimele pentru care este acuzat”.

Pentru John Murdoch, scriind în *Courier,* cazul nu era atât de clar: „Deși priceperea cu care domnul Gifford a susținut cauza Coroanei nu poate fi contestată, juriul va fi auzit pe parcursul procesului destule lucruri legate de purtarea neobișnuită a acuzatului pentru ca niște semințe de îndoială cu privire la sănătatea sa mintală să fie semănate.”

În ediția din dimineața următoare a *The Times*, domnul Philby a scris:

> *Este o întâmplare cât se poate de obișnuită ca apărarea să se bazeze într-un astfel de caz pe un singur martor, dar trebuie să recunoaștem că procesul lui Roderick Macrae nu este un eveniment obișnuit. Ceea ce se află la mijloc nu sunt faptele cazului, ci conținutul minții criminalului și, deocamdată, acest lucru este ceva ce puțini, dacă nu chiar nimeni, ar putea spune că știu cu exactitate. Condamnatul s-a purtat pe parcursul întregului proces într-o manieră cuviincioasă și umilă, astfel că este de-a dreptul imposibil ca cineva să și-l imagineze săvârșind crimele brutale de care este acuzat. Totuși, le-a săvârșit, iar faptul că cel capabil de o asemenea frenezie poate tăcea apoi chitic timp de două zile vorbește, pentru un*

spectator, despre un fel de nebunie pe care doctorul Hector Munro nu a enumerat-o. O mare greutate apasă așadar pe umerii distinsului James Bruce Thomson, în ale cărui mâini se află destinul lui Roderick Macrae.

A treia zi

Domnul Philby nu a fost singurul care a sesizat importanța mărturiei domnului Thomson. Apariția lui în sala de judecată a fost așteptată cu mai mult entuziasm decât orice moment care a urmat primei apariții a condamnatului însuși. Domnul Thomson, îmbrăcat într-un costum negru bine asortat cu lanțul unui ceas aurit de buzunar întins de-a lungul abdomenului, și-a ocupat locul din boxa martorilor, cu un aer de mare solemnitate. Potrivit omului de la *The Times,* „a îndreptat o privire trufașă spre galeria publică, iar apoi i-a fixat, pe rând, pe jurați, pe reprezentantul Coroanei și pe cel al apărării, cu un aer nu mai puțin arogant. Reputatul alienist[34] a dat foarte clar de înțeles că se considera actorul principal al acestei piese de teatru neobișnuite”.

Judecătorul-șef al Scoției a restabilit ordinea în sala de judecată și, odată ce formalitățile au fost isprăvite, domnul Sinclair și-a început interogatoriul, rugându-l pe martor să-și precizeze profesia.

Domnul Thomson:

— Sunt chirurg rezident al Închisorii Generale a Scoției de la Perth.

— Și de cât timp dețineți această funcție?

— De aproape paisprezece ani.

— Și câți condamnați ați examinat în această perioadă?

— În jur de șase mii.

— Și ați examinat atât starea fizică, cât și cea mintală a acestor condamnați?

— Da.

— Și ar fi corect să spunem că ați acordat o atenție specială stării psihologice a condamnaților aflați sub îngrijirea dumneavoastră?

— Ar fi corect.

— Și dumneavoastră ați spune că aveți oarecare cunoștințe în studierea stării mintale a criminalilor?

— Lăsând modestia la o parte, aș spune că da.

— Pe ce vă bazați când spuneți că aveți aceste cunoștințe?

— În afară de experiența mea cu examinarea condamnaților, am studiat extensiv literatura de specialitate scrisă pe marginea acestui subiect. Am fost ales ca membru al Asociației Medico-Psihologice și am fost invitat de această organizație să țin o comunicare despre efectele psihologice ale închisorii asupra deținuților. Articolul meu despre epilepsia în rândul condamnaților a fost publicat în *Edinburgh Monthly Journal* și în scurt timp voi publica alte lucrări despre aspectele psihologice și ereditare ale crimei în *Journal for Mental Science.*

— Este cât se poate de impresionant, domnule, a spus domnul Sinclair. Și ar fi corect să mai adaug că acei criminali care sunt considerați inapți să fie judecați din motive de nebunie sunt adăpostiți în instituția dumneavoastră?

— Este corect.

— Deci, pe lângă experiența dumneavoastră considerabilă cu ceea ce s-ar putea numi populația obișnuită a închisorii, ați avut parte de numeroase contacte cu cei considerați criminali nebuni.

— Într-adevăr.

— Și ați face vreo distincție între populația obișnuită a închisorilor și cei considerați criminali nebuni?

— Există o similitudine, prin aceea că criminalii din ambele grupuri sunt lipsiți, într-o mare măsură, de un simț moral. Totuși, criminalul obișnuit este în general înclinat spre crimă prin ereditate și este, în majoritatea cazurilor, incurabil. Mai există acum o clasă de criminali care trăiește în mahalalele suprapopulate ale orașelor noastre. Acești oameni sunt născuți înspre crimă, crescuți, hrăniți și instruiți în ea. S-ar putea așadar susține că astfel de criminali nu pot fi considerați cu adevărat răspunzători pentru faptele lor, din moment ce sunt născuți pentru ele și n-au nicio putere de a se împotrivi tiraniei mediului lor.

Era, a observat domnul Murdoch, „ceva din caracterul incantatoriu al unui preot al Bisericii Reformate în ritmul și intonația discursului alienistului”.

— Și este posibil, a întrebat domnul Sinclair, să fie identificați membrii acestei clase criminale ereditare despre care vorbiți?

— Firește.

— Cum așa?

— Din cauza condițiilor mizere în care aceste colonii se înmulțesc și a lipsei lor de respect față de regulile de înrudire prin sânge, se găsesc adesea printre ei stări anormale, precum diformități spinale, bâlbâială, organe de vorbire defectuoase, picioare strâmbe, guri de lup, buze de iepure, surzenie, orbire congenitală, epilepsie, scrofuloză și așa mai departe. Toate acestea, de obicei însoțite de o minte slabă sau de imbecilitate. Cei născuți în crimă sunt la fel de diferiți de un om onest și muncitor cum e o oaie cu fața neagră[35] de una din rasa Cheviot[36].

— Acum, este adevărat că ați călătorit din Inverness pentru a-l examina pe cel acuzat în cazul de față?

— La cererea dumneavoastră, domnule, am făcut-o.

— Și l-ați examinat pe condamnat?

— Da.

— Și care au fost rezultatele acestei examinări?

— Am constatat că, în anumite privințe, prezenta caracteristicile fizice inferioare ale celor din clasa criminală ereditară.

— În ce privințe?

— Este mai scund decât înălțimea medie, are craniul diform; urechile îi sunt anormal de mari și clăpăuge. Ochii sunt mici și apropiați și, după cum poate vedea oricine, fruntea îi este dură și bombată. Pielea îi este palidă și nesănătoasă, deși aș pune asta pe seama unei diete dezechilibrate mai degrabă decât pe seama vreunui factor ereditar.

— Și în timpul cercetării dumneavoastră referitoare la faptul dacă un condamnat ar trebui să fie considerat un criminal prin ereditate, ați luat în calcul și alți factori în afară de această examinare fizică?

— Da. În compania dumneavoastră, am călătorit la domiciliul condamnatului din satul Culduie, în Districtul Ross.

— Și de ce vi s-a părut necesar să întreprindeți această călătorie?

— După cum cred că am afirmat în acel moment, dacă apa dintr-un pahar nu e bună, trebuie să verificăm fântâna.

Judecătorul-șef al Scoției a intervenit în acel moment pentru a-i cere psihiatrului să explice ce voia să spună prin această figură de stil.

Domnul Thomson:

— Vreau să spun doar că nu putem fi convinși că însușirile unui individ i-au fost transmise pe cale ereditară doar printr-o examinare fizică. Trebuie să căutăm și sursa din care acesta se trage.

— Și ce ați constatat în urma vizitei dumneavoastră în Culduie?

— Cei care locuiesc acolo fac parte în general din neamul celor cu o constituție fizică inferioară, mici de statură și în general cu o înfățișare neplăcută, toate acestea fără îndoială cauzate de răspândirea obiceiului de-a se împerechea cu persoane de același sânge – obicei atestat de frecvența mare a anumitor nume de familie în zonă. Condițiile de viață ale condamnatului și familiei sale mi s-au părut cu totul nepotrivite pentru niște oameni, cocioaba lor – aș ezita să o numesc casă – neavând nici aerisire, nici canalizare și fiind împărțită cu animalele. Tatăl, cu care am discutat timp de câteva minute, mi s-a părut atât de încet la minte, încât se apropia de imbecilitate. Mama condamnatului a murit născând, ceea ce probabil indică, în era noastră modernă, un fel de fragilitate congenitală. Sora condamnatului s-a sinucis, ceea ce sugerează că o infirmitate a minții străbate acest clan nenorocit. Nu am avut ocazia de a-i examina pe frații mai tineri ai acuzatului, aceștia fiind luați pentru a fi îngrijiți în altă parte. Rezumând, aș spune fără nicio ezitare că condamnatul provine dintr-un neam cu o constituție fizică inferioară.

— Deci ați conchide afirmând că aparține clasei criminale ereditare pe care ați descris-o mai devreme atât de elocvent?

— Sunt pe deplin conștient, având în vedere apărarea pe care ați înaintat-o pentru acest caz, că ați dori să vă răspund afirmativ. Totuși, deși condamnatul prezintă o anumită asemănare cu neamul criminalului urban, iar asta se datorează fără îndoială educației sale modeste, nu l-aș considera ca aparținând claselor criminale; mă refer la acele clase care sunt născute înspre crimă și asupra cărora crima exercită o atracție irezistibilă.

În acest moment, domnul Sinclair „a dat toate semnele cum că covorul îi fusese tras cu forța de sub picioare”. Într-un fel oarecum șovăielnic, i-a cerut domnului Thomson să-și explice concluzia.

— Este cât se poate de simplu, domnule Sinclair. Trebuie să căutăm cauzele crimei nu numai în materialul ereditar al criminalului, ci și în mediul său. Deși pentru niște bărbați educați ca noi așezările din Highland ar putea părea niște cocioabe mizere, ele sunt un paradis în comparație cu mahalalele locuite de răufăcătorii urbani. Aerul este curat și, chiar dacă populația trăiește în sărăcie, marea majoritatea a oamenilor se ocupă cu munca cinstită a pământului sau cu alte ocupații modeste. Furturile mărunte și înșelăciunile sunt în mare parte necunoscute prin aceste locuri. Astfel că

individul, indiferent cât de grosolan în alcătuirea sa fizică sau limitat de capacitatea sa intelectuală, nu este educat sau crescut într-o atmosferă de criminalitate. Poate că condamnatul aici de față s-a născut în nişte condiţii care l-ar fi împiedicat să devină un bărbat civilizat, dar nu a fost născut înspre crimă.

A urmat o pauză în proces, în timpul căreia domnul Sinclair s-a consultat cu asistentul său. Domnul Gifford, s-a scris, „s-a lăsat pe spate în scaunul său şi, dacă n-ar fi fost necuviincios să facă asta, cel mai probabil şi-ar fi aşezat picioarele pe masa dinaintea sa". Cei din galeria publică, probabil neînţelegând încă în întregime importanţa conversaţiei, au început să şuşotească între ei. Judecătorul-şef al Scoţiei a părut mulţumit să acorde un moment de pauză, înainte de a-l întreba pe domnul Sinclair dacă îşi încheiase interogatoriul asupra martorului.

Avocatul a spus că încă nu terminase şi i-a pus în grabă martorului următoarea întrebare:

— Am auzit mărturia doctorului Hector Munro, un medic generalist, care a afirmat că condamnatul nu manifestă niciunul dintre semnele vizibile obişnuite în cazul nebuniei sau imbecilităţii. Sunteţi de acord cu această opinie?

— Da.

— Dar sunteţi de acord şi că este posibil ca o persoană care nu manifestă astfel de semne să fie considerată nebună?

— Da.

— Cum se poate?

— De-a lungul ultimelor decenii, felul în care noi înţelegem funcţionarea – sau dereglarea – minţii a fost completat foarte mult prin eforturile colegilor mei englezi şi ale celor de pe continent, astfel că acum există o accepţie generală în domeniul antropologiei criminale pentru afecţiunea de nebunie morală sau „manie fără delir", cum este uneori numită.

— Puteţi descrie ce presupune această afecţiune?

— Pe scurt, ea constă într-o deviaţie morbidă a afectului, fără o deteriorare simultană a facultăţilor mintale. Astfel că un individ ar putea părea complet conştient de realitate şi pe deplin raţional în discursul său, şi totuşi să fie în întregime lipsit de simţul moral. Acest lucru este demonstrat de natura obişnuită a infractorului mărunt căruia îi lipseşte întru totul

puterea de a se abține de la furt și, în cazul criminalilor gravi – aceia vinovați de crimă, viol sau pruncucidere –, de absența completă a remușcării. Cei care suferă de nebunie morală sunt complet incapabili de a rezista impulsurilor lor violente sau criminale. Acești nenorociți se disting prin faptul că în cazul lor predomină sentimentele de rea-voință, care adesea iau naștere provocate de cele mai banale motive. Ei văd ostilitate acolo unde nu există și se lasă în voia unor mari fantezii legate de răzbunare și răutate; fantezii care acționează asupra lor, întrucât nu au puterea de a le rezista.

— Ați afirma deci că astfel de indivizi nu sunt răspunzători pentru faptele pe care le comit?

— Nu pot vorbi din punct de vedere legal, dar, din perspectiva unui cercetător al psihologiei criminalistice, ei nu pot fi considerați răspunzători în sensul obișnuit, întrucât astfel de indivizi se nasc – din cine știe ce motiv – fără un simț moral. Constituția lor nu deține piedicile și contraponderile obișnuite în cazul bărbaților și femeilor civilizați. Astfel încât nu pot fi considerați întru totul răspunzători pentru faptele lor. Sunt imbecili moral și nu sunt mai culpabili pentru condiția lor decât este un cretin pentru a sa.

În acest moment, judecătorul-șef al Scoției a intervenit pentru a-l îmboldi pe domnul Sinclair să meargă mai departe cu interogarea martorului, trecând de la aceste „fără îndoială fascinante” generalități la cazul de față. Domnul Sinclair a consimțit, totuși nu fără să remarce înainte necesitatea de a-i familiariza pe jurați cu teoriile actuale din domeniul psihologiei criminalistice.

— Acum, a continuat el, instanței i-a fost citită o declarație în care condamnatul declara de voie că e întreg la minte. Conform îndelungatei dumneavoastră experiențe având ca obiect populația criminală, credeți că este posibil ca o persoană care ar putea face o astfel de declarație să fie totuși considerată alienată mintal?

— Foarte posibil, da, a răspuns domnul Thomson.

— Cum ar fi posibil așa ceva?

— Dacă un condamnat este victima unei iluzii, acea iluzie este la fel de reală pentru el cum este pentru noi această sală de judecată. Dacă o persoană este alienată mintal, ea este, prin definiție, incapabilă să se recunoască astfel pe sine.

— Am înțeles, a spus domnul Sinclair, oprindu-se pentru a permite

juriului să asimileze această afirmație. Reținând acest lucru, cât de mult v-ați baza pe declarația condamnatului în legătură cu starea sa mintală?

— Absolut deloc.

— „Absolut deloc”, a repetat domnul Sinclair, privind cu subînțeles spre juriu.

Judecătorul-șef a intervenit în acest moment:

— Pentru a fi totul clar, domnule Thomson, prin mărturia dumneavoastră susțineți că condamnatul este alienat mintal?

— Prin mărturia mea spun doar că dacă condamnatul *ar fi* alienat mintal, el nu ar fi conștient de acest lucru. De fapt, dacă el ar exprima ideea că este într-adevăr alienat mintal, asta ar indica în mod implicit opusul, din moment ce o astfel de concepție ar implica un grad de autocunoaștere pe de-a-ntregul absent în cazul acelora care nu se află în posesia rațiunii lor.

Judecătorul-șef al Scoției s-a consultat pentru un moment cu lordul Jerviswoode, iar apoi i-a indicat domnului Sinclair să-și continue interogatoriul. Acesta i-a mulțumit și a continuat.

— Acum, domnule Thomson, l-ați examinat pe condamnat cu intenția de a stabili starea sa mintală, nu-i așa?

— Așa e.

— Și sub ce formă s-a realizat această examinare?

— Am discutat cu el pe larg pe tema crimelor sale.

— Și care au fost constatările dumneavoastră?

— Condamnatul este în mod cert un individ cu o inteligență rezonabilă și a dat dovadă de o înțelegere a limbii care depășește ceea ce s-ar aștepta din partea unuia cu o educație atât de modestă. În mare parte a conversat liber cu mine și fără vreun disconfort vizibil. Un lucru comun cu clasa criminalilor gravi pe care am descris-o, el nu a arătat niciun fel de remușcare pentru faptele sale; de fapt, aș îndrăzni să spun că a afișat o mândrie perversă mărturisindu-le.

— Și ați afirma că acest lucru este caracteristic indivizilor care suferă de afecțiunea nebuniei morale?

— Acest comportament este într-adevăr comun celor imbecili moral, dar nu semnifică, în sine, nebunia morală.

— În răspunsul dumneavoastră la întrebarea mea precedentă, ați descris individul imbecil moral… – aici a citit de pe o notiță pe care i-au înmânat-o asistenții săi – … ca nutrind „sentimente de rea-voință, care adesea iau

naștere provocate de cele mai banale motive”.

— Da.

— Acum, am auzit aici în mărturiile celor audiați cum au fost descrise provocările adresate condamnatului și familiei sale de către decedatul domn Mackenzie.

— Într-adevăr.

— Indiferent dacă cineva consideră aceste provocări ca fiind banale sau nu, dumneavoastră considerați dorința condamnatului de a se răzbuna pe domnul Mackenzie ca o dovadă a stării sale de nebunie morală?

— Dacă ar fi să acceptăm propria versiune a condamnatului în legătură cu evenimentele, atunci s-ar putea deduce într-un mod just că el a fost victima acestei stări, da.

Acesta „fiind un detaliu de cea mai mare importanță”, judecătorul-șef al Scoției i-a cerut martorului să-și explice răspunsul.

Adresându-se direct judecătorului, domnul Thomson a continuat:

— Este ceva absolut comun în multe discipline, inclusiv în a mea, ca ideile să fie acceptate ca fapte doar prin virtutea faptului că sunt repetate în permanență. În cazul de față, mă tem că o anumită narațiune – și anume că condamnatul a comis aceste fapte pentru a-și scăpa tatăl de ceea ce el a perceput ca fiind niște acțiuni tiranice ale domnului Mackenzie – a fost, prin forța repetiției, acceptată, fără a chibzui atent, de către instanță și de către diverși martori. Și totuși, această poveste depinde în întregime de declarațiile unui unic martor: condamnatul însuși. Eu personal nu am niciun motiv anume pentru a accepta acea versiune a evenimentelor, sau cel puțin nu fără a o supune unei cercetări meticuloase.

Judecătorul-șef:

— Și ați supus-o unei astfel de cercetări?

— Da.

— Și care este părerea dumneavoastră?

— Părerea mea este că nu există niciun motiv pentru a crede cuvintele unui individ care, după cum recunoaște chiar el, a comis cele mai sângeroase fapte. Și mai mult, că o explicație alternativă oferă o justificare mai plauzibilă pentru acțiunile sale.

Domnul Sinclair era deja incapabil să-și ascundă neliniștea. A încercat să întrerupă șirul de întrebări al judecătorului, dar a fost imediat redus la tăcere.

Judecătorul-șef:

— Și aveți dumneavoastră o astfel de explicație?

— Am, a răspuns domnul Thomson.

— Atunci, v-aș ruga să o împărtășiți cu instanța.

— Opinia mea se bazează pe contradicțiile și omisiunile din relatarea pe care condamnatul ne-a repetat-o atât domnului Sinclair, cât și mie. Mai precis spus, aceste contradicții vizează rănile produse Florei Mackenzie, care, după părerea mea, vorbesc despre un cu totul alt motiv pentru crimele comise. Argumentul meu ar fi că, atunci când condamnatul s-a pornit în proiectul lui sângeros, adevăratul său scop nu era de a se răzbuna pe domnul Mackenzie, ci pe fata acestui domn, care, așa cum am auzit, i-a respins avansurile indecente. Conform acestei explicații, Roderick Macrae a fost mânat nu de o dorință cvasi-nobilă de a-și proteja tatăl, ci de impulsurile sale sexuale față de domnișoara Mackenzie. Aș susține deci că condamnatul a pornit pe deplin conștient de faptul că domnul Mackenzie nu se afla acasă și a trecut la violarea fiicei sale în cel mai depravat mod. Apoi, perturbat în acțiunile sale, a urmat o luptă care s-a soldat cu moartea domnului Mackenzie.

După câteva momente de liniște, a urmat o erupție de comentarii șoptite din galerie. Judecătorul a lovit cu ciocănelul în mod repetat pentru a restabili ordinea. Domnul Sinclair părea destul de pierdut.

Judecătorul-șef al Scoției:

— Și de ce ar trebui cineva să creadă această versiune a evenimentelor în detrimentul celei oferite înainte?

— În mod cert, nu eram de față când au fost comise aceste fapte, a continuat domnul Thomson, dar rănile produse domnișoarei Mackenzie sunt pe de-a-ntregul incompatibile cu motivul descris de către condamnat. Mai departe, când l-am chestionat pe condamnat în celula sa, acesta a manifestat semne de neliniște numai în momentul menționării acestor răni. O fisură a apărut în persona pe care o arătase el lumii.

Judecătorul-șef s-a uitat apoi spre demoralizatul domn Sinclair, pentru ca acesta să-și continue interogatoriul. Judecătorul, în mod clar conștient de gravitatea afirmațiilor martorului, i-a lăsat câteva momente pentru a-și aduna gândurile. După ce s-a consultat cu asociatul său, domnul Sinclair a continuat.

— Dacă ar fi să acceptăm o astfel de versiune a evenimentelor, nu ar

vorbi aceasta despre o și mai profundă pierdere a rațiunii decât versiunea care ne-a fost oferită în prealabil?

Domnul Thomson i-a adresat avocatului un zâmbet slab, conștient de faptul că acesta încerca să-și salveze cazul de implicațiile mărturiei sale.

— Ar fi posibil ca, într-un caz simplu care prezintă un atac motivat sexual, cineva să îl considere pe infractor, prin incapacitatea sa de a-și controla instinctele primare, ca nefiind complet răspunzător pentru acțiunile sale. Acest caz, totuși, se distinge nu prin natura crimei în sine, ci prin natura ascunsă a afirmațiilor infractorului de după fapt. Dacă ar fi recunoscut deschis motivele atacului său, ar fi putut, așa cum spuneți, să fie considerat nebun moral, întrucât nu ar fi știut că faptele pe care le comisese erau greșite. Totuși, prin născocirea unei explicații alternative – o explicație care încearcă să-i camufleze acțiunile sub un pretext de echitate infractorul trădează cunoașterea naturii rușinoase a obiectivului său real. Tocmai camuflarea motivelor sale reale pentru aceste crime este cea care pune în lumină faptul că el știa că ceea ce a făcut este greșit. Acele persoane nenorocite care sunt victima afecțiunii de nebunie morală sunt cu totul incapabile să distingă răul de bine. Ei cred sincer că orice fapte murdare ar comite sunt justificate, în cazul de față, totuși, motivul prezentat de acuzat afirmă nu numai dorința de a ascunde scopul adevărat al atacului său, ci și abilitatea de a înșela și de a disimula, ceea ce nu întâlnim la cei pe care i-am putea considera nebuni.

— Totuși, dacă, a spus domnul Sinclair, într-o încercare curajoasă de a-și salva cazul, versiunea evenimentelor pe care a oferit-o acuzatul, în perioada imediat următoare atacului, este corectă, dumneavoastră l-ați considera nebun?

— L-aș considera.

— Și din moment ce nici dumneavoastră, nici vreun alt martor nu a fost prezent în timpul atacului, nu puteți spune cu certitudine că explicația condamnatului este mai puțin adevărată decât cea pe care ați oferit-o dumneavoastră.

— Aveți pe deplin dreptate, domnule, să subliniați faptul că nu am fost prezent. Totuși, versiunea pe care eu am prezentat-o se potrivește cu mai multă exactitate cu dovezile obiective ale cazului. Dacă motivele inculpatului ar fi fost cele pe care el le-a invocat, nu ar fi existat niciun temei pentru a-i produce nefericitei domnișoare Mackenzie niște răni atât

de îngrozitoare. Chiar dacă el ar fi simțit nevoia de a o supune înainte de a aștepta întoarcerea tatălui ei, o lovitură la cap pentru a o lăsa inconștientă ar fi fost suficientă. În schimb, el a ales să o pângărească cu răutate. Nu văd nicio legătură în această privință cu dorința lui declarată de a-l scăpa pe tatăl său de nenorocirile pe care se presupune că le suferise din cauza domnului Mackenzie.

— Dar trebuie să recunoașteți că o altă interpretare a faptelor condamnatului este posibilă, nu-i așa?

— S-ar putea ca alte interpretări să fie posibile, dar acestea nu explică corespunzător faptele acestui caz.

În acest moment, domnul Sinclair și-a reluat locul și a trebuit ca judecătorul-șef al Scoției să întrebe dacă își terminase interogatoriul. Coroana n-a dat curs oportunității de a-l interoga pe martor, iar domnul Thomson a fost lăsat să plece. Procesul a fost amânat până după-amiază, când pledoariile de închidere aveau să le fie prezentate juraților.

Rezumatul Coroanei nu a durat mai mult de o oră și a fost rostit de către domnul Gifford cu „un aer de satisfacție, care unora dintre membrii juriului se poate să le fi cauzat o senzație de înstrăinare”. Procurorul general a cerut juriului să țină cont numai de faptele cazului. Roderick Macrae își săvârșise faptele într-o manieră premeditată – evidențiată de faptul că pornise înarmat spre casa familiei Mackenzie – și omorâse trei persoane nevinovate, într-un „act frenetic de o brutalitate extremă”.

„Domnul Sinclair va încerca să vă arunce praf în ochi”, a spus. „Va încerca să-și prezinte clientul ca pe un imbecil, înclinat să vorbească singur și să audă voci în capul lui”. Le-a reamintit că „deși condamnatul se poate să fi fost în mod ocazional înclinat spre un comportament neobișnuit, nici măcar un singur martor – cu excepția lui Aeneas Mackenzie – nu a mărturisit că acesta era nebun. Iar părerea domnului Mackenzie, în măsura în care contează, a părut să se bazeze doar pe o antipatie justificată față de condamnat și pe faptul că acesta râdea uneori într-un mod necorespunzător. V-aș putea asigura, domnilor, că dacă asta ar fi tot ceea ce ar presupune diagnosticarea nebuniei, toți ne-am afla într-un ospiciu. În schimb, aș sugera ca mult mai multă importanță să fie acordată mărturiei doamnei Carmina Murchison, care a declarat că atunci când dânsa a discutat cu Roderick Macrae, cu doar câteva minute înainte ca acesta să comită crimele, el era, în cuvintele dânsei, «perfect rațional».”

„Am asistat”, a continuat el, „la un dialog antrenant între domnul Thomson și domnul Sinclair cu privire la motivele acestor crime și implicațiile lor referitoare la starea mintală a acuzatului. Cu toate acestea, chiar dacă discuția lor a fost una fără doar și poate fascinantă, ei s-au învârtit în jurul unei chestiuni cât se poate de irelevante.”

Apoi a repetat numeroasele incidente care avuseseră loc între domnul Mackenzie și tatăl condamnatului, culminând cu evacuarea familiei Macrae din casa lor. „Acest lucru a oferit motivul pentru acțiunile inculpatului; motivul, dar nu justificarea. Am mai auzit și că inculpatul nutrea niște sentimente romantice pentru Flora Mackenzie, sentimente pe care și le-a exprimat în cea mai grosolană manieră, și poate că faptul că ea l-a respins a contribuit la dușmănia pe care acesta o simțea față de familia Mackenzie. S-ar putea ca noi să nu știm – ca noi să nu putem ști – adevăratele motive ale atacului său, dar nu despre acest lucru este vorba, domnilor.”

Domnul Gifford a făcut apoi o pauză înainte de a-și rosti ultimele comentarii. „Aș vrea să vă reamintesc faptele: Roderick Macrae a mers dinainte înarmat în casa domnului Mackenzie cu intenția de a-l ucide, ceea ce a și făcut. Condamnatul însuși, după cum am auzit de la numeroși martori, nu a încercat în niciun fel să se dezvinovățească pentru faptele sale și nici dumneavoastră nu ar trebui să o faceți. Iar dacă aveți vreo îndoială legată de sănătatea sa mintală, amintiți-vă ce am auzit din partea nu doar a unuia, ci a doi specialiști, ambii mult mai calificați decât dumneavoastră sau decât mine să se pronunțe în această chestiune. L-am ascultat mai întâi pe domnul doctor Hector Munro, un om cu o mare experiență în ceea ce privește populația criminală și care are cunoștințe demonstrabile în domeniul semnelor alienației mintale. Verdictul său: nu numai că Roderick Macrae este în deplinătatea facultăților sale mintale, ci este și «printre condamnații cei mai inteligenți și cu unul dintre cele mai clare moduri de exprimare» pe care doctorul i-a examinat.

Am avut de asemenea privilegiul de a-l asculta pe domnul James Bruce Thomson, care, vă rog să aveți acest lucru în vedere, a fost singurul martor al apărării; un om a cărui expertiză în domeniu este de netăgăduit. Concluzia sa? Că Roderick Macrae este în deplinătatea facultăților sale mintale și că nu e mai mult decât un individ rău și prefăcut.

În sfârșit, avem declarația condamnatului însuși, pe care acesta a oferit-o fără a fi constrâns în vreun fel: «Sunt întreg la minte.» Domnilor, singura

persoană din această sală de judecată care crede – sau pretinde că crede – că condamnatul este alienat mintal este colegul meu, domnul Sinclair. Dar convingerea sa se află în contradicție cu mărturiile prezentate în sala de judecată”.

Juriul, a concluzionat domnul Gifford, s-ar achita cu neglijență de datoria sa dacă ar declara un alt verdict decât vinovat pentru fiecare dintre cele trei capete de acuzare pe care le are în față.

Când domnul Sinclair s-a ridicat pentru a-și spune observațiile de închidere juriului, nu a făcut-o cu aerul unui om învins. „În mod lăudabil”, a scris domnul Philby, „își revenise după ce fusese umilit de propriul său martor, și dacă ar exista un premiu pentru cei care apără cu cea mai mare stăruință cauzele pierdute, acesta ar trebui să i se acorde curajosului avocat.”

„Domnilor, după cum a afirmat eruditul meu coleg, faptele acestui caz tragic sunt neîndoioase”, a început el, așezându-și mâna pe peretele despărțitor al băncii juraților. „Apărarea nu contestă faptul că nefericitele victime au murit de mâna condamnatului. Ceea ce se dezbate aici nu sunt simplele fapte ale cazului, ci conținutul minții unui om. Aș îndrăzni să afirm că în cazul de față nu avem de-a face cu trei victime, ci cu patru; a patra fiind bietul individ care a stat în fața dumneavoastră în aceste trei zile. Și cine este acest individ? Un tânăr de numai șaptesprezece ani; un arendaș muncitor cu un puternic atașament față de familia sa și loial acesteia. Am auzit cât de profund schimbat a fost în urma morții tragice a preaiubitei sale mame și cum, din acel moment, familia sa a trăit sub un văl de mâhnire. L-am auzit chiar pe tatăl condamnatului, tatăl căruia îi este atât de devotat, spunând că îl bătea în mod regulat cu pumnii. Am aflat de la vecinii săi, Carmina și Kenneth Murchison, că obișnuia să poarte conversații însuflețite cu el însuși, conversații care încetau de fiecare dată când un terț se apropia, fapt care poate că dovedește natura îngrijorătoare a gândurilor cărora le dădea glas. Domnul Murchison a declarat că condamnatul părea să «trăiască într-o lume a lui». Domnul Aeneas Mackenzie a fost mai direct. Roderick Macrae, a declarat dânsul, era privit ca idiotul satului; un imbecil; un individ al cărui comportament era adesea în dezacord cu mediul exterior. Îmi închipui că dacă alți martori au fost mai ezitanți să-l numească pe condamnat alienat mintal, acest lucru se datorează numai îngăduinței și caracterului binevoitor al locuitorilor din Culduie. Domnul Mackenzie, în

felul său direct, a fost singurul care a exprimat ceea ce toată lumea gândea. Am aflat de asemenea că Roderick Macrae era predispus unor schimbări violente de temperament și unui comportament neobișnuit. Fără doar și poate, acesta nu era întreg la minte. Iar când Lachlan Mackenzie, în funcția sa recent obținută de ofițer al satului, a abuzat de puterea lui pentru a persecuta – pentru că nu se poate folosi alt cuvânt care să-i descrie acțiunile – pentru a *persecuta* familia lui Roderick, acest tânăr tulburat a fost împins dincolo de limita rațiunii. Ajuns la capătul răbdării, Roderick a pornit să-l ucidă pe Lachlan Mackenzie și, în săvârșirea acestui proiect groaznic, a luat și viețile a doi martori nevinovați.

Că acestea au fost niște fapte îngrozitoare, nu încape nicio umbră de îndoială. Dar numai ceea ce s-a întâmplat în perioada care a urmat acestor fapte este relevant pentru starea mintală a lui Roderick Macrae. S-a purtat așa cum m-aș fi purtat eu sau dumneavoastră? Așa cum ar face-o orice persoană sănătoasă la cap? A încercat el să fugă sau să-și nege răspunderea pentru faptele pe care le comisese? Nu a făcut nimic din toate astea. Cu un calm desăvârșit, s-a lăsat prins și a recunoscut fățiș ceea ce făcuse. Nu a exprimat nicio remușcare. Și în niciun moment de atunci încoace nu s-a abătut de la această atitudine.

Trebuie să vă întrebați, domnilor, de ce s-a comportat în acest mod. Singurul răspuns posibil este că în mintea lui, el nu a crezut – el nu *crede* – că a făcut ceva greșit. În mintea lui Roderick Macrae, faptele pe care le-a comis erau justificate și inevitabile ca reacție la hărțuirea familiei sale. Desigur, în acest punct el se înșală. Fiecare bărbat și femeie din această sală” – aici a făcut un gest cuprinzător împrejurul încăperii – „poate vedea că ceea ce a făcut a fost greșit. Dar Roderick Macrae nu poate. Și în asta constă dificultatea cazului. Roderick Macrae nu a mai putut deosebi binele de rău. Pentru ca o crimă să fie comisă, trebuie să existe o faptă fizică – care aici este de netăgăduit –, dar mai trebuie să existe și o faptă mintală. Autorul faptei trebuia să știe că ceea ce făcea era greșit. Dar Roderick Macrae nu a știut.

Acum, veți fi ascultat cu atenție, așa cum trebuie, mărturia eruditului domn Thomson. Dânsul a speculat – nu mă voi feri de acest termen – cu privire la scopul adevărat al atacului lui Roderick Macrae, afirmând că acesta ar fi fost nu Lachlan Mackenzie, ci fiica sa, Flora. Dar v-aș atrage atenția, v-aș atrage în mod special atenția, asupra faptului că părerea

domnului Thomson despre acest detaliu al cazului nu este nimic mai mult decât o speculație. Care ar fi implicațiile dacă am crede că are dreptate? Ar fi nevoie ca noi să credem că în perioada imediat următoare atacului – chiar în momentele de după comiterea celor trei crime sângeroase – Roderick a fost în stare să născocească o explicație falsă pentru ceea ce făcuse. Este inimaginabil ca o persoană sănătoasă să poată avea stăpânirea de sine pentru a face un astfel de lucru".

Domnul Sinclair s-a oprit, ducându-și un deget la buze și ridicându-și privirea spre tavan, ca și cum el însuși chibzuia la această problemă, apoi a continuat.

„S-ar putea susține că acuzatul născocise această poveste înaintea comiterii faptelor, că a mers în casa familiei Mackenzie pentru a o ucide pe Flora, dar că s-a gândit pe urmă să susțină că se dusese acolo cu scopul de a-i ucide tatăl. Dar există o greșeală fatală în această poveste: Roderick nu a știut și nu putea ști că Lachlan Mackenzie avea să se întoarcă acasă și să-i strice planurile. Pentru a da crezare versiunii evenimentelor pe care o propune domnul Thomson e nevoie de cea mai întortocheată gândire și, aș îndrăzni să afirm, de o lipsă completă de considerație pentru logică. În schimb, întreg probatoriul prezentat aici, în fața instanței, arată spre faptul că condamnatul a intenționat să-l ucidă pe Lachlan Mackenzie, o întreprindere care, în mintea lui tulburată, era justificată și echitabilă. Faptul că, în comiterea acestui act, el a luat și viețile Florei Mackenzie și a lui Donald Mackenzie, un simplu copil, vorbește elocvent despre starea de alienație mintală prin care a trecut. Domnul Thomson v-a atras cât se poate de corect atenția asupra îngrozitoarelor răni produse Florei Mackenzie, dar eu v-aș întreba: sunt acestea acțiunile unui individ care se află în deplinătatea facultăților sale mintale? Este destul de clar, domnilor, că nu. Iar dacă ați fi de acord cu opinia – opinia spre care indică întreg probatoriul – că Roderick Macrae l-a ucis pe Lachlan Mackenzie dintr-un impuls irezistibil de a se răzbuna pentru necazurile cauzate familiei sale, atunci trebuie să fiți de acord cu domnul Thomson, care afirmă că Roderick Macrae nu se afla în deplinătatea facultăților sale mintale, ci că suferea de «manie fără delir» sau de «nebunie morală» și că astfel nu poate fi considerat responsabil legal pentru faptele sale.

Din acest motiv vă cer ca verdictul dumneavoastră în acest caz să nu fie vinovat. Pe umerii dumneavoastră apasă o responsabilitate uriașă. Dar

trebuie să acționați conform legii și să nu vă lăsați influențați de niciun sentiment rațional și uman de repulsie față de aceste fapte îngrozitoare. În momentul comiterii acestor crime, Roderick Macrae suferea de o alienare absolută a minții și, din acest motiv, el trebuie achitat.”

A fost, a scris domnul Philby, „o prestație curajoasă, interpretată cu mare aplomb. Nimeni dintre cei prezenți nu se putea îndoi că condamnatul avusese parte de cea mai competentă și mai riguroasă apărare și de faptul că spiritul suprem al justiției înflorește dincolo de granițele centrelor metropolitane ale Scoției”. În timp ce și-a reluat locul, domnul Sinclair și-a tamponat fruntea cu o batistă și a primit o bătaie pe umăr de la asistentul său. De dincolo de culoar, domnul Gifford și-a plecat ușor capul cu intenția de a-și exprima aprecierea profesională.

Judecătorul-șef a îngăduit câteva momente de gălăgie, înainte de a restabili ordinea. A început instruirea juriului la ora trei și a vorbit timp de vreo două ore. „Rezumatul său”, a scris domnul Philby, „a fost un exemplu de imparțialitate și a făcut o adevărată cinste sistemului juridic scoțian! După observațiile introductive uzuale și după lăudarea avocaților pentru felul în care au condus cazul, le-a explicat juraților că „pentru a da verdictul de vinovat, în privința oricăreia dintre cele trei capete de acuzare pe care le cuprinde incriminarea, există patru aspecte de care trebuie să fiți convinși în urma probatoriului. În primul rând, că decedatul a murit din cauza loviturilor și rănilor prezentate; în al doilea rând, că aceste lovituri au fost administrate în mod premeditat cu scopul de a distruge o viață; în al treilea, că condamnatul din boxa acuzaților a fost cel care a administrat aceste lovituri; și, dacă sunteți convinși în aceste chestiuni, în al patrulea rând, că condamnatul se afla în deplinătatea facultăților sale mintale în momentul în care a comis aceste fapte. Dacă probatoriul prezintă lacune în oricare dintre aceste privințe, condamnatul este îndreptățit să fie achitat; dar dacă, pe de altă parte, sunteți convinși de aceste patru aspecte, nu vă mai rămâne altceva de făcut decât datoria aspră și dureroasă a condamnării”.

Existau, desigur, puține controverse cu privire la primele trei aspecte, dar, conform datoriei sale juridice, judecătorul-șef al Scoției a continuat prin a relata, în următoarea oră, mai întâi declarațiile martorilor din domeniul medical, pe urmă pe cele ale sătenilor care îl văzuseră sau vorbiseră cu acuzatul în perioada care a urmat crimelor.

Apoi a trecut la Cererea de neimputabilitate a responsabilității pe motiv

de alienare mintală. „Testul la care trebuie să supuneți cazul”, a spus, „este că o persoană poate fi considerată alienată mintal dacă în momentul faptei sau faptelor era victima unui asemenea defect al rațiunii sau a unei boli mintale, încât nu și-a dat seama de natura și de caracterul faptelor pe care le comitea sau nu a știut că ceea ce făcea era greșit. Nu este de competența dumneavoastră, sau a mea, domnilor, să chestionăm validitatea sau lipsa validității acestor norme. Aceasta este legea și acestea sunt îndatoririle dumneavoastră în acest caz.[37]

Am ascultat în timpul acestui proces mai mulți martori care l-au cunoscut pe condamnat de când s-a născut, iar relatările lor cu privire la caracterul lui sunt îndreptățite să ia parte la judecata dumneavoastră. În mod special, am ascultat relatarea doamnei Carmina Murchison și a soțului dumneaei, Kenneth Murchison. Amândoi acești martori sunt de lăudat pentru relatarea clară și obiectivă a celor mai tulburătoare aspecte ale acestui caz. Și amândoi acești martori au confirmat obiceiul condamnatului de a conversa în aparență cu el însuși într-o manieră neobișnuită. Noi nu știm, totuși, conținutul acestor conversații și, deși acest comportament poate fi considerat pe bună dreptate straniu, nu este suficient, în sine, pentru a-l socoti pe condamnat ca fiind lipsit de rațiune. Pe de altă parte, ați putea considera acest comportament ca pe un fragment – deși nu mai mult de-atât – dintr-un ansamblu mai mare, care ar putea, în întregime, să constituie o reprezentare a nebuniei. Am mai ascultat și mărturia rudei victimelor, domnul Aeneas Mackenzie, care și-a exprimat cât se poate de direct părerea că condamnatul nu era întreg la minte. Totuși, aveți tot dreptul să vă întrebați dacă această mărturie nu ar putea fi alterată de sentimentele îndreptățite de furie pe care, cu certitudine, domnul Mackenzie le simte față de condamnat. De asemenea, trebuie să luați în calcul lipsa de cumpătare a mărturiei și să acordați atenție faptului că domnul Mackenzie nu este deloc calificat pentru a pronunța o sentință în legătură cu starea mintală a condamnatului. Așa încât, afirmațiile domnului Mackenzie ar trebui tratate cu precauție. În orice caz, la fel ca și cu mărturiile celorlalți locuitori ai satului Culduie, este de datoria dumneavoastră să decideți ce importanță, dacă există vreuna, ar trebui acordată mărturiei sale.”

Judecătorul-șef al Scoției a trecut apoi la judecarea mărturiilor care afirmau că condamnatul se purta într-o manieră imprevizibilă sau stranie. A rezumat incidentele care au avut loc în timpul partidei de vânătoare de cerbi

și cele legate de Flora Mackenzie, în ziua Adunării. Le-a respins pe amândouă. Primul, a spus, „nu poate fi considerat altceva decât o faptă prostească venită din partea unui tânăr imatur, care în acel moment avea doar cincisprezece ani”. În cazul celui de-al doilea, a continuat el, „dublul rol al atașamentului tineresc și efectele alcoolului – cu care condamnatul nu era obișnuit – nu ar trebui omis”. Era de datoria juraților să evalueze importanța acestor incidente, dar judecătorul le-a atras atenția să nu acorde acestor fapte o însemnătate exagerată în deliberările lor. Apoi a trecut la mărturiile celor doi martori specialiști. „Ambele părți din acest caz”, a început el, „au chemat martori care sunt specialiști în domeniile lor, fie prin studiu, fie prin experiență directă, iar amândoi acești martori au emis o judecată cu privire la problema esențială a sănătății sau lipsei sănătății mintale a condamnatului. Dumneavoastră sunteți obligați să acordați toată importanța opiniilor acestor doi martori, dar nu este obligatoriu să fiți de acord cu dânșii. Dacă alegeți să ignorați mărturia unuia sau altuia dintre acești martori, ar trebui să procedați astfel numai după cea mai serioasă judecată și având un motiv întemeiat.

Doctorul Hector Munro, chemat de Coroană, este un medic cu o experiență îndelungată, atât în practica generală, cât și la temnița din Inverness, unde, după propriile sale estimări, a examinat sute de condamnați. Doctorul Munro a discutat pe larg cu condamnatul și l-a socotit ca fiind «printre condamnații cei mai inteligenți și cu unul dintre cele mai clare moduri de exprimare» din câți a examinat dânsul. A enumerat diverse semne ale nebuniei și a afirmat că nu observase niciunul la condamnat. Din perspectiva experiențelor sale cu populația criminală și a cunoștințelor sale demonstrabile în domeniul bolilor mintale, opinia doctorului Munro merită să primească importanța corespunzătoare”.

Judecătorul-șef a trecut apoi la mărturia domnului Thomson, „un om de cea mai înaltă reputație în domeniul psihologiei criminalistice. Părerea domnului Thomson a fost, de asemenea, că condamnatul nu era alienat mintal și că era conștient de natura culpabilă a faptelor pe care le-a comis. Acum, deși acestei opinii trebuie, la fel ca în cazul celei oferite de colegul dânsului, doctorul Munro, să i se acorde cea mai mare importanță în deliberările dumneavoastră, este de datoria mea să evaluez motivele pentru care dânsul a ajuns la această concluzie. Acest lucru se datorează mai ales pentru că părerea domnului Thomson se bazează pe o interpretare diferită a

faptelor cazului, o interpretare diferită de cea oferită de Coroană. Domnul Thomson a afirmat că condamnatul a mers în casa familiei Mackenzie nu cu scopul de a-l omorî pe Lachlan Mackenzie, ci cu intenția de a-i face rău fiicei acestuia, Flora, pentru care, după cum am ascultat, condamnatul nutrea un atașament puternic. Domnul Thomson și-a susținut punctul de vedere referindu-se la rănile dezgustătoare produse domnișoarei Mackenzie, răni care, din punctul său de vedere, nu ar fi fost produse dacă domnișoara Mackenzie ar fi fost doar o victimă colaterală a acestei crime. Mai mult decât atât, ceea ce l-a convins pe domnul Thomson că condamnatul nu fusese victima a ceea ce am auzit numindu-se «nebunie morală» a fost evidența faptului că, în mai multe declarații, condamnatul a afirmat că obiectivul său fusese să-l ucidă pe Lachlan Mackenzie. Această atitudine nesinceră, a insistat domnul Thomson, ilustra faptul că condamnatul știa că făcuse ceva greșit și că astfel nu poate fi considerat nebun moral.

Domnilor, acestea sunt niște probleme complexe despre care trebuie să vă formați dumneavoastră propriile concluzii. Dar trebuie să vă atrag atenția să fiți precauți. Opinia domnului Thomson se bazează pe o singură probă – natura rănilor suferite de domnișoara Mackenzie – și pe interpretarea motivelor de a produce aceste răni. Dar această interpretare nu este nimic mai mult decât atât. Nu este un fapt. Domnul Thomson nu a asistat la crime, iar dumneavoastră sunteți îndreptățiți să luați în considerare alte interpretări ale mărturiilor pe care le-ați ascultat; mai ales ale acelor părți din mărturii care sugerează că acțiunile domnului Mackenzie i-au oferit condamnatului motivul atacului său. Dacă alegeți să nu fiți de acord cu interpretarea domnului Thomson, sunteți îndreptățiți să luați în considerare opinia sa, conform căreia, dacă ținta adevărată a atacului condamnatului era de fapt domnul Mackenzie, atunci el ar putea, dat fiind comportamentul său ulterior, să fie socotit ca suferind de o alienație mintală."

În acest moment, judecătorul-șef a făcut o pauză, parcă pentru a permite juraților să asimileze această parte complexă a rezumatului său.

„Totuși", a continuat el, „chiar dacă nu ați fi de acord cu punctul de vedere al domnului Thomson, trebuie să luați această decizie în ciuda tuturor probelor care v-au fost aduse la cunoștință. Nu este destul ca dumneavoastră să vă gândiți că niciun om nu ar putea comite niște fapte

atât de atroce și să fie socotit ca fiind întreg la minte. Oameni sănătoși pot și chiar comit astfel de crime, iar simpla comitere a unei astfel de fapte, în sine, nu îl plasează pe un individ în afara limitelor rațiunii sale. Indiferent de sentimentele dumneavoastră cu privire la problema de față, nu aceasta este verificarea legii. Trebuie să ajungeţi la un verdict exclusiv prin judecarea imparțială a probelor care v-au fost prezentate în această sală de judecată”.

Judecătorul-șef a încheiat reamintindu-le juraților de solemnitatea sarcinii lor. „Acuzațiile aduse în fața instanței sunt de cea mai gravă natură, iar un verdict de vinovăție va avea drept consecință pedeapsa capitală.” Apoi le-a mulțumit juraților pentru atenția lor din timpul procesului și le-a cerut să dea un verdict numai după o judecată serioasă a probelor.

Verdictul

Întrucât trecuse deja de ora patru, judecătorul-șef i-a anunțat pe jurați că dacă nu vor fi ajuns la un verdict până la ora șapte, aveau să se întoarcă la han pentru a-și petrece noaptea acolo, iar deliberările lor aveau să se reia dimineața. I-a prevenit că această constrângere temporală nu trebuia să aibă vreo importanță în judecata lor și le-a reamintit încă o dată de importanța sarcinii pe care o primiseră.

Roddy a fost dus în subsolul clădirii, iar funcționarii judecătoriei au eliberat încăperea. Pentru că nu au dorit să riște să piardă punctul culminant al procesului, cei din galeria publică au rămas la locurile lor și s-au certat între ei folosindu-se de cunoștințele juridice dobândite de curând pe marginea subtilităților cazului. Reporterii cu mai mult chef de viață s-au retras *en masse* la hanul numit în mod oportun Spânzurătoarea, aflat pe Gordon Terrace, dar numai după ce au strecurat câte un șiling în palmele mesagerilor, pentru ca aceștia să-i anunțe când avea să sune clopoțelul. S-au comandat cantități mari de vin și de bere și au fost băute în mare viteză, supoziția fiind că juriul avea să-și stabilească destul de repede verdictul. Părerea generală era că, în ciuda eforturilor brave ale avocatului său, mărturia domnului Thomson îl condamnase pe nenorocitul condamnat la spânzurătoare. Numai John Murdoch se abătea de la părerea generală că verdictul era o concluzie dinainte știută. Colegii săi din sud, a explicat el, omiteau empatia pe care jurații ar fi putut-o simți față de un arendaș maltratat. Indignarea cauzată de secolele de maltratare a celor din Highland era una profundă, iar ei puteau vedea în Roderick Macrae un individ care se revoltase împotriva spiritului răzbunător al celor care dețin puterea. Domnul Philby a ascultat cu atenție părerile bărbatului din Naimshire, dar a susținut că jurații nu puteau permite unor asemenea sentimente, indiferent cât de valide, să le influențeze decizia. Alții doar au râs de Murdoch, susținând că părerile lui radicale îl orbiseră în fața faptelor cazului.

Pe măsură ce acele ceasului de pe peretele hanului s-au mișcat spre ora șase și jumătate, dispoziția oamenilor s-a schimbat, totuși. În mod clar, membrii juriului găsiseră ceva de dezbătut. Apoi, la șapte fără zece,

mesagerii au dat buzna înăuntru: sunase clopoțelul. Reporterii s-au îngrămădit pe ușă, aruncând din mers monede pe mese. Au fost întâmpinați cu o privire dojenitoare a judecătorului-șef al Scoției, în timp ce și-au reluat locurile în banca rezervată presei. Sala de judecată era în orice caz deja într-o stare tumultuoasă de așteptare. După ce a redus sala la tăcere, judecătorul a prevenit audiența împotriva oricăror întreruperi ale procedurilor, folosind cei mai aspri termeni. Roddy a fost apoi adus sus; purtarea sa, a scris domnul Philby, „abia dacă s-a schimbat de la prima lui apariție, deși capul poate că îi stătea mai greu pe umeri". Apoi au fost chemați jurații, iar președintele juriului, un tăbăcar pe nume Malcolm Chisholm, s-a ridicat.

Funcționarul tribunalului a întrebat dacă ajunseseră la un verdict.

— Nu am ajuns la niciun verdict, a răspuns domnul Chisholm.

Afirmația a fost primită cu o asemenea gălăgie, încât parcă ar fi fost vorba de o achitare, și a fost nevoie ca ofițerii de tribunal să evacueze doi indivizi din galerie pentru ca ordinea să fie restabilită.

Judecătorul-șef a lăudat membrii juriului pentru seriozitatea cu care își îndeplineau sarcina și i-a instruit să se adune din nou în sala de jurizare, în dimineața următoare la ora zece, adăugând că ar trebui să se abțină de la orice discuție legată de caz până atunci.

Ziariștii au șters-o din nou spre hanul Spânzurătoarea, unde vinul a curs „precum râul Ness la potop". Domnul Philby avea să scrie că „verdictul care cu foarte puțin timp în urmă păruse posibil doar prin cea mai uimitoare răsturnare de situație, părea acum mult mai probabil". Dacă jurații aveau semințe de îndoială în minte, mergea mai departe logica lui, atunci acestea puteau numai să încolțească în timpul nopții. Și-a petrecut marea parte a serii discutând cu John Murdoch, care, în ciuda afirmațiilor sale precedente, nu se aștepta ca verdictul să fie în favoarea inculpatului.

— Pe aici prin nord, suntem prea obișnuiți să ne umilim în fața autorităților ca să ne împotrivim Coroanei, i-a spus acesta domnului Philby.

În orice caz, chiar dacă condamnatul avea să „scape de spânzurătoare", detenția pe viață în închisoarea Generală, sub supravegherea domnului Thomson, avea să fie o răsplată îndoielnică.

Seara a degenerat într-o benchetuială, iar domnul Philby a mărturisit că „profitase prea fără reținere de ospitalitatea din Highland", într-atât încât, atunci când a fost trezit de hangiță în următoarea dimineață, nu a mai

trebuit nici măcar să-și tragă cizmele în picioare.

Galeria publică a fost deschisă la ora zece. Faptul că nu mai era nicio mărturie de ascultat nu diminuase deloc numărul celor adunați. Cei care nu au reușit să intre au rămas în fața clădirii tribunalului, dorindu-și să fie printre primii care află verdictul. Domnul Philby și colegii săi hoinăreau pe coridoarele tribunalului, îngrijindu-și mahmureala cu ajutorul ploștilor. Până la urmă, nu au avut mult de așteptat. La unsprezece și un sfert, clopoțelul a sunat pentru a doua oară. Înainte de sosirea juriului, judecătorul-șef a prevenit audiența asupra faptului că nu avea să ezite să golească sala de judecată dacă era necesar, iar intrarea lui Roddy, parcă din respect pentru solemnitatea momentului, a fost însoțită de o liniște sinistră. El era de-a dreptul palid, iar ochii îi erau înconjurați de cercuri negre. Domnul Sinclair, care arăta la fel de cadaveric, i-a strâns mâna. Jurații au intrat apoi în sală. Roddy i-a observat, ca și cum devenise în sfârșit interesat de proceduri. Bărbații aveau un aer trist, de parcă își ocupau locurile la o înmormântare. Niciunul dintre ei nu s-a uitat în ochii condamnatului. Funcționarul Tribunalului s-a ridicat și a întrebat dacă ajunseseră la un verdict. Domnul Chisholm a răspuns că da.

Judecătorul-șef al Scoției le-a pus întrebarea:

— Ce spuneți, domnilor, îl găsiți pe condamnat vinovat sau nevinovat?

Domnul Sinclair și-a plecat capul.

Președintele juriului a răspuns:

— Domnilor, în ceea ce privește primul cap de acuzare, juriul îl găsește pe inculpat vinovat. În ceea ce privește al doilea cap de acuzare, îl găsim pe inculpat vinovat; iar în ceea ce privește al treilea cap de acuzare, îl găsim pe inculpat vinovat.

Sala de judecată a rămas tăcută pentru câteva momente. Apoi judecătorul-șef a întrebat:

— Verdictele dumneavoastră sunt unanime?

— Sunt, printr-o majoritate de treisprezece la doi, a răspuns președintele juriului.

Domnul Sinclair și-a luat capul în mâini, apoi s-a întors pentru a-și privi clientul. Roddy a rămas nemișcat în boxa acuzaților. Nu s-a întâmplat nimic timp de câteva secunde. Cei din galerie nu au reacționat în niciun fel, ca și cum spectatorii și-ar fi dat abia acum seama că ceea ce priviseră nu fusese un simplu spectacol de pantomimă.

Judecătorul-șef le-a mulțumit juraților pentru atenția lor sârguincioasă de pe parcursul procedurilor.

— Nu aveți de ce, a spus el, să simțiți vreo remușcare pentru verdictul pe care l-ați dat, întrucât acesta este conform cu mărturiile pe care le-ați auzit. Întreaga responsabilitate cade asupra condamnatului, ale cărui fapte sunt cele care ne-au adus aici, iar consecințele judecății dumneavoastră sunt o chestiune care ține de Lege și de nimic altceva.

Jurații au semnat apoi verdictul. Lui Roddy i s-a cerut să se ridice în picioare, iar judecătorul și-a pus boneta neagră[38].

— Roderick John Macrae, ai fost găsit vinovat prin verdictul juriului de crimele pentru care ai fost acuzat, un verdict care se bazează pe probe neîndoielnice chiar și pentru un spectator imparțial. Ai ucis trei oameni, între care un copil mic, o fată inocentă aflată în floarea vârstei și le-ai produs răni dintre cele mai îngrozitoare. Am ascultat, cum trebuia, foarte multe discuții despre motivele acestor crime neobișnuite, dar, pronunțându-se verdictul de vinovăție, aceste motive sunt lipsite de importanță, rămânând o singură propoziție care mai trebuie rostită. Ești condamnat să suferi ultima pedeapsă a legii. Sper că vei folosi timpul scurt care ți-a mai rămas căindu-te pentru faptele tale și profitând de slujitorii Domnului care îți stau la dispoziție, dar mă tem, din ceea ce am auzit în acest proces, că nu vei face asta.

Pe urmă a declarat oficial că condamnatul avea să fie executat la castelul din Inverness între orele opt și zece din dimineața zilei de 24 septembrie. Și-a dat apoi jos boneta neagră și a adăugat:

— Fie ca Domnul să aibă milă de sufletul tău.

Epilog

Procesul lui Roderick Macrae s-a încheiat joi, 9 septembrie. În dimineața următoare, domnul Sinclair l-a căutat pe John Murdoch și i-a oferit manuscrisul lui Roddy. Nu exista în acel moment în Legea scoțiană niciun mecanism formal pentru a face apel, iar avocatul spera să aibă parte de sprijinul lui Murdoch în organizarea unei campanii pentru comutarea sentinței primite de Roddy. Logica lui pare să fi urmărit ca, prin publicarea memoriilor lui Roddy, să stârnească un val de susținere populară pentru condamnat.[39]

Domnul Murdoch a fost neîncrezător, deși plin de înțelegere pentru planul avocatului, și s-a învoit să citească manuscrisul și să-l propună redactorului-șef de la *Inverness Courier,* cu scopul de a publica o serie de fragmente în ziar sau o „Ediție specială”. Domnul Sinclair a lăsat chestiunea în mâinile lui și și-a petrecut sfârșitul de săptămână concepând o cerere pentru lordul Prim-Avocat, lord Moncrieff, cea mai înaltă autoritate juridică din țară.

În scrisoarea sa, domnul Sinclair nu a încercat în niciun fel să susțină că verdictul pe care l-a primit clientul său era greșit sau că existase vreun aspect nepotrivit în desfășurarea procesului. În schimb, apelul său la clemență se baza pe motive care țineau în mod fățiș de milă. După un rezumat superficial al particularităților cazului, avocatul și-a început pledoaria:

> *Așa cum atestă atât mărturiile auzite la proces, cât și relatarea condamnatului, Roderick Macrae a fost împins să comită faptele pentru care a fost găsit vinovat fiind persecutat intenționat și hotărât de individul care avea să-i devină principala victimă. S-au putut auzi, în cadrul procesului, destule mărturii referitoare la purtarea neobișnuită și defectele mintale ale acuzatului pentru ca deliberarea juriului să se prelungească cu încă o zi; iar verdictul, atunci când s-a ajuns la el, a fost prin majoritate, acest lucru fiind în sine o dovadă că este perfect justificat ca un om rațional să ia în calcul*

posibilitatea ca acuzatul să nu fi fost întreg la minte. Iar asta în ciuda declarațiilor repetate și autodistrugătoare făcute de condamnatul însuși; declarații care, aș putea adăuga, nu vorbesc despre o minte rațională. Pentru că ce om sănătos ar face nesilit de nimeni declarații care, dacă sunt luate de bune, l-ar trimite la spânzurătoare? Că astfel de îndoieli justificate legate de sănătatea clientului meu există în mințile juraților pledează cu siguranță împotriva impunerii celei mai severe pedepse a Legii.

În timpul detenției sale, clientul meu s-a dedicat cu sârguință scrierii unei relatări a evenimentelor care au dus la crime (vă trimit o copie pentru a o lua în considerare). În acest demers, a demonstrat aptitudini și o capacitate intelectuală care depășesc cu mult ceea ce s-ar aștepta din partea unui individ cu educația și condițiile sale de trai. Domnul J. Bruce Thomson, chirurg rezident al Închisorii Generale de la Perth, a mărturisit că în mulții săi ani de experiență cu condamnați și nebuni nu a întâlnit niciodată un condamnat capabil să scrie o lucrare cu o valoare literară, o judecată care subliniază calitatea excepțională a memoriilor domnului Macrae. Trimiterea la moarte a unui individ care are sensibilitatea și inteligența de a scrie o lucrare literară vastă, ar fi, afirm cu tărie, un gest crud și necivilizat.

În plus, vârsta condamnatului – doar șaptesprezece ani – și caracterul său altfel nepătat pot fi considerate de asemenea niște circumstanțe atenuante. Faptele pentru care domnul Macrae a fost găsit vinovat sunt cu totul contrare caracterului său și există toate motivele pentru a presupune că, având în vedere înzestrările sale excepționale, după o perioadă de detenție, el ar putea trăi o viață împlinită și productivă.

Dacă ne evaluăm societatea în funcție de compasiunea pe care o acordăm tuturor membrilor săi, atunci trebuie să recunoaștem că acordându-i compasiunea celui mai nenorocit dintre noi ne demonstrăm fidelitatea față de cele mai civilizate valori creștine. În acest sens, mă adresez Excelenței Dumneavoastră pentru a-i acorda clemență lui Roderick John Macrae.

Îndrăznesc așadar să rog pe Lordul Prim-Avocat să ia în considerare în cel mai favorabil mod această Petiție, iar după aceea să o sfătuiască pe Maiestatea sa cea Plină de har să-și exercite prerogativele regale pentru a comuta sentința primită de către condamnat.

[*Semnat*] *Domnul Andrew Sinclair, sir*
Avocatul condamnatului.

Petiția a fost trimisă luni, 13 septembrie, și în aceeași zi *Invemess Courier* a publicat articolul lui John Murdoch, „Ce am învățat din acest caz". Murdoch începea prin a reflecta la experiența sa din sala de judecată, descriindu-l pe Roddy ca fiind „un individ oropsit, pe care, privindu-l, ai fi putut crede că nu avea nicio legătură cu evenimentele din jurul său. Dacă acest lucru se datora unei indiferențe crude sau unei stări de alienație mintală, ori dacă această atitudine era prefăcută sau reală, nu este de competența mea să spun. Dar nici eu nu sunt convins că încredințarea sarcinii de a rezolva această chestiune în seama a cincisprezece jurați onești, dar la fel de lipsiți de competență, este cel mai înțelept mijloc de a sluji justiția într-un caz de acest fel". Murdoch a mers mai departe discutând memoriile lui Roddy. Relatarea sa era, a scris el, „deopotrivă șocantă și tulburătoare și în mod cert nu părea să fie scrisă cu scopul de a dobândi achitarea condamnatului. Cu toate acestea, elocvența și inteligența de care dă dovadă se află într-un contrast puternic cu faptele sângeroase pe care în cele din urmă le descrie; și dacă nu altceva, se poate spune că nebunia se simte în acest contrast". Murdoch nu a pus în mod clar problema apelului pentru comutarea sentinței lui Roddy, exprimând în schimb pe un ton general faptul că, după cum stau lucrurile, aparatul legal era „inadecvat pentru a trata niște proceduri de asemenea natură. Cele mai importante minți juridice de la noi ar trebui, cu promptitudine, să reconsidere procedurile noastre în legătură cu cazurile care depind de sănătatea mintală a acuzatului sau de lipsa acesteia, iar până când o astfel de revizuire va fi făcută", a scris el, „ar fi indecent ca un om să fie trimis la spânzurătoare".

Domnul Murdoch i-a scris și el în aceeași zi lordului Moncrieff și, deși scrisoarea s-a pierdut, se poate presupune că exprima cam aceleași lucruri.

La primirea apelului domnului Sinclair, lordul Prim-Avocat ar fi fost obligat să comunice cu judecătorii procesului și cu registratorul general al

Scoției, William Pitt Dundas, dar oricare vor fi fost conținuturile corespondenței lor, evenimentele s-au întâmplat cu repeziciune.

John Murdoch depusese manuscrisul lui Roddy la un tipograf din localitate, Alexander Clarke. Ceea ce a apărut, totuși, nu a fost documentul de 50.000 de cuvinte complet, ci o broșură de douăzeci și patru de pagini, cuprinzând cele mai înfiorătoare și mai senzaționale pasaje. În câteva zile, zeci de alte versiuni, extrem de modificate, au fost publicate în toată țara. Cea mai faimoasă dintre acestea a fost numită *UN PROIECT SÂNGEROS: DELIRURILE unui UCIGAȘ*, publicată de William Grieve din Glasgow. *Un proiect sângeros* avea doar șaisprezece pagini și consta în puțin mai mult decât descrierea pe care Roddy o făcea crimelor, omorârea oii lui Lachlan Mackenzie (urmată de rândul: „În acest moment mi-am descoperit gustul pentru a crăpa cranii și m-am decis să nu las să treacă prea mult timp înainte de a mă răsfăța din nou!) și un pasaj în întregime fictional în care Roddy „pângărește cu răutate” o Flora Zdrahonului în vârstă de doisprezece ani. Broșura a fost vândută în zeci de mii de exemplare în câteva zile. Au urmat diverse caricaturi înfiorătoare, gravuri și balade (cea mai însemnată fiind *În această dimineață frumoasă, am omorât trei,* de Thomas Porter) au urmat și, în loc să devină o *cause célèbre*, Roddy a devenit o sperietoare națională. În mod cert, ironia că toate aceste producții îl portretizau pe Roddy ca fiind cu totul ieșit din minți nu a fost sesizată de cei care le-au citit pe nerăsuflate.

După toate probabilitățile, planul domnului Sinclair nu a avut niciodată vreo șansă de reușită. Nu existau lipsuri legale la care să fi putut face apel, nici nu putea susține în mod just că verdictul era lipsit de dovezi. Speranța sa că publicarea memoriilor lui Roddy avea să ducă la o creștere bruscă a susținerii populare pentru petiția sa a fost, trebuie spus, extrem de naivă. Totuși, nu i se oferise nicio altă variantă, iar faptul că a presupus că publicul l-ar fi îmbrățișat pe Roddy îl pune într-o lumină bună.

În orice caz, în săptămâna următoare, domnul Sinclair a primit un răspuns politicos, dar superficial de la lordul Moncrieff, care afirma că „nefiind nimic greșit în ceea ce privește mărturiile sau desfășurarea procesului”, el nu avea de ce să ia în considerare un apel la clemență. „Talentele pe care pretindeți că acuzatul le are, fie ele reale sau nu, nu pot juca niciun rol în judecata legală.” Și astfel, sentința capitală a fost confirmată.

Domnul Sinclair a continuat să-l viziteze pe Roddy zilnic. Îl găsea într-o stare generală de toropeală, „neavând poftă nici pentru mâncare, nici pentru conversație”. În niciun moment Roddy nu s-a plâns de situația lui și nici nu și-a exprimat vreo temere legată de apropierea morții. Nici nu a acceptat serviciile preotului închisorii, care l-a implorat să se folosească de timpul care îi rămăsese pentru a se împăca cu creatorul său. În ciuda faptului că avea la dispoziție materialele necesare, Roddy nu a mai scris nimic, cu excepția scurtei scrisori care urmează, adresată tatălui său:

> *Dragă Tată,*
>
> *Îți scriu cu speranța că această scrisoare te găsește într-o situație mai bună. Mie însumi mi-a mai rămas foarte puțin timp și nu mai doresc nimic pe lumea asta, decât ceea ce mi s-a dat. Pereții celulei mele îmi oferă o priveliște jalnică și, chiar dacă mi-ar plăcea foarte mult să mai văd Culduie o dată, dacă mi-aș putea grăbi execuția, aș face-o cu bucurie. Pentru moment, totuși, sunt destul de liniștit și nu trebuie să îți faci griji pentru starea mea, nici să-mi deplângi moartea.*
>
> *Vreau să spun că îmi pare rău pentru necazul pe care l-am pricinuit și că îmi doresc sincer ca tu să fi fost binecuvântat cu un fiu mai vrednic.*
>
> [*Semnat*]
> *Roderick John Macrae*

Scrisoarea a fost trimisă spre Culduie în după-amiaza zilei de 22 septembrie, dar John Macrae nu a citit-o niciodată, fiind găsit mort în scaunul său în aceeași dimineață de către Carmina Tutun. A fost îngropat lângă soția sa, în cimitirul din Camusterrach. Casa și acareturile sale au fost lăsate să cadă în paragină, iar pământul a fost distribuit locuitorilor care au rămas în sat. Funcția de ofițer a fost preluată de Peter Mackenzie.

În 24 septembrie, în dimineața execuției sale, singura cerere a lui Roddy a fost să fie lăsat să facă o plimbare prin curtea închisorii. I s-a permis acest lucru și, potrivit domnului Sinclair, a făcut aceste circuite „ca și cum s-ar fi aflat complet altundeva”. Apoi a fost însoțit afară din celulă de avocatul său, de un preot de la Biserica Scoției și de doi paznici. Pe măsură ce grupul s-a apropiat de camera în care execuția trebuia să aibă loc, picioarele

lui Roddy au cedat și a trebuit să fie târât de către paznici pe distanța rămasă. Toate pregătirile necesare fuseseră făcute și, în afară de călău, mai erau prezenți doctorul Hector Munro și directorul închisorii. Când gluga i-a fost trasă peste cap, Roddy a început să plângă. Domnul Sinclair și-a ascuns fața în mâini. Roderick Macrae a fost pronunțat mort la douăzeci și patru de minute trecute peste ora opt. „Spânzurătoarea”, preciza raportul medicului, „s-a desfășurat în mod exemplar și nicio suferință exagerată nu i-a fost provocată condamnatului”.

[1] Campbell Balfour, „Ossian al secolului nostru”, *Edinburgh Review*, octombrie 1869, nr. CCLXVI.
[2] Referință la *Evacuările din Highland.*
[3] Editorial, *Scotsman,* 17 septembrie 1869.
[4] John Murdoch, „Ce am putea învăța din acest caz”, *Inverness Courier,* 14 septembrie 1869.
[5] Central Belt, regiunea cu cea mai mare densitate a populației din Scoția, care, chiar dacă nu este situată exact în centrul teritoriului, și-a păstrat acest renume datorită prosperității și a centralității socio-politice (n.tr.).
[6] Denumire care se traduce prin „grămadă de pietre de mormânt”.
[7] Lunile de iarnă.
[8] Șilingul, monedă veche britanică, era echivalentul a 12 penny, iar 20 de șilingi valorau o liră sterlină (n.tr.).
[9] Din latină, se poate traduce prin autentic, adevărat (n.tr.).
[10] Cu sensul de sosie sau alter-ego.
[11] În Scoția, o adunare în care se cântă și se spun povești.
[12] Ofițerul satului sau al parohiei era un funcționar ales de membrii comunității pentru a servi ca intermediar între comisionar și oameni. Rolul său era de a se asigura că se respectă drepturile arendașilor și de a rezolva disputele. Comisionarul, în schimb, era administratorul sau agentul însărcinat cu gestionarea proprietăților în numele moșierului. Comisionarul era, vorbind la modul general, o figură antipatizată și temută.
[13] Lunile de vară.
[14] *Point* în engleză se referă la noțiunea de cap cu sensul de promontoriu. (n.tr.).
[15] Andrew Sinclair avea pe atunci șaizeci și doi de ani.
[16] Sport de echipă specific scoțian care se joacă cu crose, asemănător hocheiului pe iarbă (n. tr.).
[17] Instrument folosit de jucătorii de shinty, asemănător crosei din hochei (n. tr.).
[18] Irlandez.
[19] Jeantown este numele vechi al localității Lochcarron.
[20] În original *webbing,* se referă la o malformație congenitală a mâinii sau a piciorului, care constă în lipirea a două sau mai multe degete prin sudarea membranei dintre ele (n.tr.).
[21] Ca un detaliu interesant în dezvoltarea viitoare a antropologiei criminale, s-ar putea dovedi de mare importanță ca studiile să fie făcute pe structuri similare din fiziologia criminalilor care nu s-au molipsit prin încrucișarea speciilor. [Notă de subsol în original.]
[22] Fără îndoială, în franceză (n.tr.).
[23] Rudolf Wirchow (1821-1902) a fost un om de știință german, considerat „părintele patologiei moderne”.
[24] James Cowles Prichard, *Tratat despre nebunie și alte tulburări care afectează mintea* (1835).
[25] Tribunalul Itinerant (Circuit Court) este un obicei instituit de Regele Henric al II-lea prin care, pentru a-i scuti pe cetățeni să-și susțină cauzele în fața instanței de la Londra, mai mulți judecători erau delegați să străbată diverse circuite pe teritoriul țării și să audieze la fața locului cazurile din regiunea respectivă (n.tr.).
[26] Sânge rece, în franceză (n.tr.).
[27] *Whipper-in,* un funcționar care călătorea prin districtele rurale asigurându-se că copiii mergeau la școală.
[28] *Banshee* în original, o zână prevestitoare de moarte, specifică folclorului scoțian și galez (n.tr.).
[29] Vechi dans de origine englezească, caracterizat de veselia melodiei după care se execută acest dans (n.tr.).
[30] Aluzie la Johnnie Walker, fondatorul celebrului brand de whisky scoțian care îi poartă numele (n.tr.).
[31] Philippe Pinel (1745-1826) a fost un pionier al psihologiei criminale. A inventat termenul de „manie sans délire” în lucrarea sa *Nosographie philosophique ou méthode de l’analyse appliquée à la médecine* (1798-1818).

[32] O schiță răutăcioasă din *The Scotsman* a sugerat că se poate ca prizonierii la care se referea domnul Munro să vorbească de fapt limba galică.
[33] Până la greață, în latină (n.tr.).
[34] Specialist în boli mintale (n.tr.).
[35] *Higland blackface,* oaie de munte scoțiană cu lână groasă și cu fața neagră (n. tr.).
[36] Ideile exprimate aici de Thomson sunt expuse pe larg în articolul său „Natura ereditară a crimei", publicat în *Journal of Mental Science*, în 1870. Ele sunt un exemplu pentru teoria pe atunci răspândită a „degenerescenței", un fel de evoluție inversă.
[37] Acesta este un rezumat al Legii M'Naghten, care fusese testul pentru alienație mintală în cazurile criminalilor acceptat atât în tribunalele engleze, cât și în cele scoțiene, începând cu anul 1843.
[38] În sistemul juridic englez, boneta neagră (*the black cap*) era purtată de un judecător atunci când pronunța sentința capitală (n.tr.).
[39] Patruzeci de ani mai târziu, cu toate că în circumstanțe foarte diferite, o petiție semnată de 20.000 de persoane a fost folosită pentru anularea pedepsei cu moartea în cazul lui Oscar Stater.

FINALIST MAN BOOKER PRIZE 2016

UN PROIECT SÂNGEROS

Documente legate de cazul lui

RODERICK MACRAE

GRAEME MACRAE BURNET

